AMEEN
RESE-
INTRYCK.
1840-41.

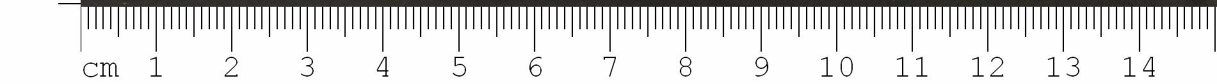
1. 2.
CARLSKRONA
1842-43.

Dubl.
10/2 87
Ehl.

Tärf A. E. Lindblom

cm 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

RESE-INTRYCK.

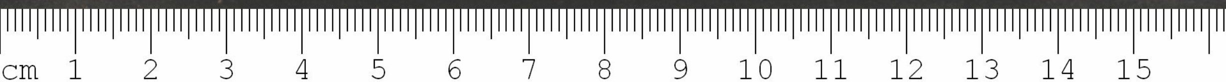
UR MIN DAGBOK

1840 och 1841.

FÖRSTA HÄFTET.

PARIS.

CARLSKRONA.
Hos Georg Ameen & Comp.
1842.

BIBLIOTHEQUE
NOR
SAINTE-GENEVIÈVE

Innehåll.

Rättelser:

Sid. 12	rad. 14	*står:* avions		*läs:* avons
15	12	Angonville		Angouville
20	6	Quartier		Faubourg
30	12	Verododet		Verododat
45	4	minnesslösa		minnesslöa
48	9	sauvait		sauroit
52	31	Osiris, af Olympens		Osiris, Olympens
54	6	religionen — ty all		religions-urkunderne, — att
69	32	200		1,200
82 / 84	10 / 17	de Jussien		de Jussieu
—	25	15.		16.
113	22	efterlemnade		aflemnade
139	25	skjuttaflor		skjutbanor

1.

Bland barndomens och ungdomens många obestämda önskningar är det väl få, som äro så allmänna, som begäret att "resa." Barndomens skendöda, underbara sagor bilda till en stor del ungdomens fantasi, och denna bygger, med materialier från "Tusende och en Natt" samt Vaillants, Vancouvers, Cooks, La Perouses m. fl. upptäcksresor, präktiga diamantslott bland Palmerne och Cocoslundarne i Söderhafvets archipelager.

Vare sig nu, att tiden är blifven ett barn på nytt, eller att hvardagligheten verkligen blifvit mera trivial än fordom, — nog af att de sednare decennierne hafva mångdubblat denna åtrå att "resa"; och jag är ett af dessa decenniers barn. Men Robinsonnadernes svulstiga period var af mig redan passerad, och hade lemnat rum åt en nästan motsatt, såsom i dylika fall ofta händer, ty "les extrêmes se touchent." — Dock hängde, från den tid, "då själen än på barnbal var", en mångfärgad, glittrande leksak qvar i det öfvergifna barndomsgemaket; ögat dröjde gerna dervid, och dess oredGa färgbilder återfingo då alltid form och lif, och sammanflöto till ordet "Italien". — Så växte min längtan och åtrå lavinmessigt större och större, tilldess jag ej längre vågade motstå dess makt. — Jag ville öfvertyga mig, om den glittrande bilden verkligen var en gedigen diamant eller en flyktig såpbubbla; och med klappande hjerta drog jag mot söder! mot söder!

2.

Svenskt — Danskt.

Lübeck. April 1840.

Aprilsolen hade ännu icke, till och med i Blekings löfskogar, förmått framlocka någon grönska, då jag, tvertemot flyttfoglarnes vana, drog söderut. Men redan på andra sidan Sundet började Kastanieknopparne i "Kongens Have" att spricka ut. Våra grannars "blöde Sprog" ljöd åter för några timmar i mina öron med denna hjertlighet, som är det så eget; och *Assistance-kyrkogården*, denna de dödes lustgård och de lefvandes, egnades åter ett par ögonblick af den korta tiden.

På *Charlottenborgs* slott ägde en *Konstexposition* rum, dit nyfikenheten drog mig. Förra årets exposition i Stockholm var ännu lifligt i minnet, och den hastiga öfverblicken af de här exponerade taflorne lemnade ingen tvekan att tillerkänna Köpenhamns företrädet. Paysagen och marinen erbjödo väl hvarken i ämnen eller behandling något serdeles stort företräde framför vår sista exposition, men figurgenren ett så mycket större. Men om äfven konsten stode på en högre punkt i Köpenhamn än hos oss, så vore deröfver ingenting att undra. Man behöfver blott betrakta Köpenhamns förträffliga Gallerier, hvilkas rikedom, serdeles på Holländska skolans mästerstycken, är bekant, och sedan jemföra detta med Stockholms inskränkta resurser; man behöfver blott taga kännedom om organisationen af Köpenhamns Målareakademi, samt jemföra med det, man hos oss gifvit detta namn, och slutligen ihågkomma Danska Regeringens nit för konster och vetenskaper.

Obestridligt företräde måste man dock tillerkänna Svenska *Lithografien* framför den Danska; orsaken till detta för-

hållande är svår att inse. Danska artisternes manér är att arbeta *färgorne* mer, än man varseblifver på de sednare årens artistiska produktioner i Stockholm, och just denna fallenhet borde, vid ett arbete såsom *Lithografien*, komma till pass och åstadkomma mera fulländade alster, än de, som Köpenhamns konsthandlare hafva att erbjuda.

Det existerade för icke så många år sedan ännu en nationalfördom mot våra grannar, Danskarne. Sednare årens Ångbåtskommunikationer hafva verkat en amalgamation, och alltsom den blifvit innerligare, hafva äfven dessa fördomar försvunnit; Danskens hjertliga trofasthet har blifvit erkänd och vedergäld; och systerlandens litteratur och språk skola snart blifva alltmera förtrogna. — Serdeles i litterära och konst-institutioner står Köpenhamn långt före oss; och vi kunna draga mången nytta af bekantskapen.

Besöket denna gång var kort, och snart derefter passerade Ångbåten med en laddning af Danskar, Tyskar, Engelsmän, Svenskar och Fransmän, under *Möens* pittoreska kritklipps-väggar.

Hvem har nu ej gjort en Ångbåtsfärd — och har man gjort en, så känner man alla; — den första *stumma* halftimman och den derpå följande allmänna, snart sagdt sjelfmanta bekantskapen och utvexlingen af tankar, omdömen, tycken. — Vi hade bland andra passagerare från Köpenhamn en liten rödkindad, välmående 50 års man, klädd i kort sjömanströja, vida pantalonger, strumpor och skor, en låg hatt med breda skyggen och en liten tobakspipa ständigt i munnen, hvilket allt, tillsamman med en glädtig frimodighet i åtbörder och uttryck, gaf honom utseendet af en Sjö-Kapten, som utbytt hafvet och rodret mot landbacken och pipan. Det originela i hans väsende, den blandning af nonchalance och belefvenhet, hvarmed hans qvicka tunga bland det öfriga sällskapet utdelade ömsom hvassa pikar, ömsom artigheter, gjorde, att han snart ådrog sig hela sällskapets

uppmärksamhet, utan att sjelf serdeles bry sig om någon. Och slutligen upplystes af Kaptenen, att vår man var Grossör R. från Köpenhamn, en gammal ungkarl, känd för sin naivetet och sina egenheter.

Sveriges kust förvandlades i en blå strimma vid horisonten, och dess försvinnande uppväckte allehanda vemodiga tankar; — länge hade jag stått vid hjulhuset och betraktat vattnets lek under skoflarne, omvexlande i all dess enformighet och påminnande om den urgamla liknelsen emellan böljan och vårt lif — huru den ena lefnadsdagen efter den andra uppstår, når sin kulminationspunkt, brytes och försvinner lik böljan, utan spår i tidens omätliga haf. — Någon slog mig på axlen.

"De maa agte sig att saa længe skue i Havets blaa Öje; det er en forrædisk Mö", yttrade vår jovialiske Grossör på halfbruten Svenska och Danska, och fortfor: "Det är dock underligt, och jag har ofta varit nära att tveka om orsaken att, då man så der länge står och skådar ned i upprördt vatten, man liksom gripes af en hemlighetsfull åtrå att kasta sig deri; och äfven om man måste antaga, att denna dragnings — för att ej säga tjusningskraft — härleder sig från någon yrsel, så inser man dock klart, hvarifrån antiken hämtat sina myther om de tjusande hafsnymferna, hvilka med sina harpors melodiska toner och sina retande behag med magisk kraft bragte sjömännens sinnen i yrsel och lockade dem sjelfve ned till sig i det blå."

Dessa ord af en *Grossör*, en titel vid hvilken man är vand att fästa ett serdeles begrepp af materialism, — dessa ord frapperade mig destomer, som jag sjelf ofta vid betraktande af vattenfall erfarit samma intryck och haft ungefär samma tankar. En af sympatiens strängar var anslagen, och vi voro snart fördjupade i Svensk-Danska ställningar och förhållanden. Öfverallt hade vår Grossör varit, om allt hade han någon historia att förtälja, men mest af allt in-

tresserade mig hans deltagande för Sverige, hvarest han mycket rest, och hvars nyare litteratur han kände på sina fem fingrar. Om Sparres *"Siste Friseglarė"* talte han med förkärlek, serdeles som han upptäckt, att en stor del af de der beskrifna Blekingska folksederne, ännu finnas qvar hos Jutska allmogen.

Grossören politiserade gerna; Crusenstolpes flesta skrifter hade han läst, och till och med de nyaste Riksdagsunderrättelserne voro honom bekanta; han var en "Rabulist", ty han talade ej med serdeles aktning om Sveriges Stats-Tidning, och ofta såg jag mig försigtigt om för att se, om ej någon haltande "Spürling" lyssnade bakom oss och annoterade våra samtal.

Möens öfverhängande, ofta lodräta bergsväggar förlorade i skymningen alltmer sina skarpa konturer och endast med möda kunde ögat följa Grossörens anvisning på åtskilliga punkter, hvilkas besynnerliga formation gifvit anledning till olika benämningar, såsom *Tratten*, *Trappen*, *Dronningens Sæde* m. fl., om hvilka Grossören hade många historietter att omtala. På sistnämde stället hade en Dansk Drottning suttit och, såsom Grossören med en skälmsk min försäkrade, åskådat, huruledes den Danska flottan i Kjögebugt derunder *"givet de Svenske paa Pelsen"*, hvilket jag icke fann otroligt, utan beklagade blott för Grossören, att utsigten icke varit nog vidsträckt att tillåta bemälta Drottning åskåda, huru de Svenske på landet midtemot, "gifvit de Danske på ryggen"; och Grossören försäkrade snart skrattande, att de "saa Gu' kunne være lige gode."

Lübeck — hvad skulle man väl egentligen hafva att säga derom? — en stor småstad med husgaflarne utåt ga-

tan, ful dialekt, en Domkyrka med en målning ur gammaltyska skolan — se der allt

---

3.

Hamburg.

Maj 1840.

Holstein har ett starkt tycke af Skånska slätterne; gräsvallen är blott något yppigare och de enformiga Pilhäckarne ersättas här af Hagtorn och Afvenbok. De väl skötta åkerfälten, de snygga och rymliga bondgårdarne tyckas dock tillkännagifva, att allmogen ej här lefver under det slafok, som på Skånes slätter satt bondfolket på den lägsta grad af bildning bland Sveriges allmoge.

På de gamla Göthernes vis, hvirflar röken från bondens härd ut i luften genom en öppning uppe på gafveln vid takåsen; och takåsarnes prydnad besörja *Storkarne*, hvilkas bon anses som ett tecken till lycka, och skyddas såsom helgedomar.

Meklenburgs stränder lyste redan grönaktiga och här hade både Björkar och Bokar blad, och fruktträden blommade, — min första blomsterbukett var en skänk af en — tiggare.

Man besväras ofta nog af sådana; endast en gång fann jag tiggeriet intressant. Det var nära Schönberg som en hop barn skrikande eskorterade vagnen, men utan att få någonting för sin uppmärksamhet; vägen formerade nu en skarp vinkel och de lemnade oss. En liten flicka bland dem insprang då i en stuga och utkom straxt derpå; hon gensköt då vagnen vid motsatta sidan af vinkeln, och kastade in till oss en blomsterbukett, *utan att bedja om nå-*

got. Det var en liten nätt *satir;* hon gaf *oss*, hvad naturen af sina rikdomar gifvit *henne;* hennes min dervid var skälmaktig och spekulationen lyckades; — med skillingen i handen hoppade hon glad in i stugan.

Efter att hafva tolf timmar plöjt genom en alnsdjup sandhed — en lyckad karrikatyr på landsväg — visa sig ändtligen den fria Riksstadens spetsiga torn. — Men främling! som kommer till denna de gamla *Hansestädernes* rika ättling — har du, som jag, i tankarne målat dig en nordisk bild af det fordna Genua, Venedig med dess Patricier och palatser, — dessa väldiga mæcenater, som med materialier från de olika verldsdelarne, med hvilka de stått i förbindelse, på samma gång ökade rikdomen hos sina lager, som de med ramar bildade af tidens namnkunnigaste konstnärer infattade och omklädde sin materiela verksamhet — har du föreställt dig en *mångsidig* bildning, lätt samlad ur de rika skattkammare, till hvilka trollformeln: *penningar*, bordt lemna dess ägare *tillträde* — *då* finner du dig i Hamburg rätt ofta bedragen.

Hamburg är en stor, vacker, liflig handelsstad — ja en *Handelsstad*, den äktaste under solen; men träd blott icke ett hårsmån utöfver gränsorne för dess verksamhet; — tala blott icke om annat än kurs, vexlar, agio, fallissementer, Bankirer &c. &c. och du skall finna Hamburg gedigen, intressant, som den korrektaste "hufvudbok."

För några dagar har man sysselsättning, som vanlig resande. Lifligheten och verksamheten, som i Hamburg råder, är angenäm för ögat; man uppoffrar en eftermiddag att resa utåt *Blankenese* och *Teufelsbrücke* och beundrar den vackra utsigten från *Rainvills* paviljong samt en otalig mängd andra på den höga norra Elbstranden liggande villor; man bestiger *Michaëlskyrkans* höga torn, beser med ser-

deles intresse den, i äkta gammaltysk stil bygda, gamla *Börsen*, kastar, vid resan till Altona, en blick på förlustelserne på *Hamburgerberg* — ett ställe helgadt åt de råare sjömännens orgier; och slutligen går man en afton, sedan det mörknat, och ifall vämjelsen att se menskliga djuriskheten och förnedringen i sin högsta potens icke tvingar en att vid de första femtio stegen vända om — man går, säger jag, utåt *Damthors-strasse*; och jag tror, att man då icke förbigått många af Hamburgs "märkvärdigheter."

Jag hade, bland annat, fört med mig från Stockholm ett parti helsningar till en Hamburgare. Mannen anträffades riktigt.

"Min herre — sade jag — mitt namn är N. — Jag är Svensk, och kommer från Stockholm, för att — —"

"Ah! från Stockholm" — inföll han — — "tusende gånger välkommen — ni gör affärer — mitt bomullslager är det bäst sorterade i Hamburg — var så god och sitt ned — ni gör i bomull — —"

"Nej — ni misstar er, min herre; anledningen till mitt besök var icke affärer, utan blott att framföra en liten kommission, som — —"

"Ah — kommissioner — ja Stockholms kommissionshandel är icke obetydlig — ska' genast ha äran presentera adresser på de — —" Och Hamburgaren rusade åstad till ett fack vid pulpeten.

"Om förlåtelse — invände jag nu åter — min kommission består blott i helsningar till er från — — —"

Hans ifver föll hastigt ned mot nollpunkten; men knappt hade vi några minuter samtalat om likgiltiga ämnen, förrän affärs-raseriet åter kom öfver honom. — Förgäfves försäkrade jag, att min resa icke bar hemåt, att jag icke var affärskarl, utan tillhörde skrifvare-handtverket, som i vårt land icke gör serdeles goda affärer — — allt förgäfves; och klarligen inseende, att här verkligen var tid att draga

sig "ur affärerne", grep jag, med ångestsvetten på pannan, till hatten, men slapp dock ej ut, innan jag lofvat att vid återresan genom Hamburg "göra affärer." Jag lofvade allt, och kastade mig strax med lättadt hjerta in i "allmänna rörelsen" — på gatan.

Besöket vid *Klopstocks* graf på Kyrkogården i *Altona* påminde mig om en annan samvetssak. Nära nog hade jag begått den oefterrättligheten att lemna Hamburg, utan att se Klopstocks *boningshus* under lifvet. — Himmel! hvilken beklagansvärd figur jag skulle gjort vid hemkomsten, om någon litterär buse ställt den examens-frågan på mig: hurudan var Klopstocks boning? och min fåvitsko i detta vigtiga ämne blifvit uppenbar!

Med Guiden i fickan och plankartan i handen uppnåddes den beteknade gatan. — I en prydlig bod stod en ännu prydligare Bokhållare.

"Var god och säg mig, hvar Klopstocks hus är beläget; det skall vara ett af husen häromkring" — sade jag så förbindligt, som möjligt.

"Klopstock — upprepade min man — nej, ni bedrar er, här bor ingen med det namnet —"

"Min mening var att få veta, hvar Klopstocks *hus* är beläget, hvar han *har* bott? Klopstock, som skrifvit — —"

Bodherren betraktade mig med frågande blickar, men inlät sig icke i svaromål, då en hans yngre kamrat, som hört min fråga, afbröt den, och yttrade till hälften vänd mot mig till hälften mot kamraten:

"Ah! Herren menar säkert Herr Hoffman, som linierar kontorsböcker, och som bodde här 3 trappor upp; han har nu flyttat till — —"

Jag tackade för upplysningen.

Strax derpå attackerade jag en välklädd äldre herre med samma fråga; han upprepade fundersamt:

"Klopstocks hus? — — hm! — var han Bankir?

"Åh nej — inföll jag — det är *den bekante* Klopstocks hus jag önskade finna"

"Klopstocks — hm! — vet min herre, om det bibehåller samma firma?"

"Jag menar Klopstock, som skrifvit Messias."

"Messias — ah! det måtte vara något af de gamla Judehusen, som min herre menar. Jag känner det verkligen icke; lättast torde herren få undersättelse derom på Börsen eller i Polisen." — — —

Efter lång möda fann jag en skolgosse, som uppfylde min åstundan.

Jag har sagt en osanning, då jag nämde, att Hamburgs lifliga handel och vackra omgifningar äro dess enda märkvärdigheter. Dess *filantropiska* inrättningar hade jag väl bordt nämna deribland; deras förträfflighet är känd.

4.

Sjö-äfventyr.

Ombord på Ångbåten Havre. Maj 1840.

Sju dagar äro mer än tillräcklige att utledsna en icke-affärs-resande i Hamburg, och man lemnar med nöje hamnens mastskog bakom sig — så gjorde åtminstone jag, då båtkarlen rodde mig ut till den på Elben liggande Franska Ångbåten Havre.

Månan var uppgången, bullret och rörelsen i hamnen hade afstannat, och stillheten afbröts blott då och då af ett rop eller plaskandet af årorne till en julle, som rodde mellan fartygen; månan glittrade i Elben och hvarje årtag bildade silfverringar på den mörka ytan. Det hade, upp-

fattadt på duk, varit ett förträffligt studium för en marinmålare.

Några mil nedom Hamburg är den skogbeväxta, höga norra Elbstranden *behaglig*, men derefter få stränderne på båda *sidor* ett flackt, enformigt utseende, och dess gröna gräsmattor med sina betande hjordar hafva den fullkomligaste *likhet* med Paul Potters och andra Holländares landskapsstycken.

Ångbåten plöjde redan Nordsjön. — Hvad hafvet i sin stillhet är dödande enformigt! Man passerar här och der förbi en seglare, skeppskikaren sättes till ögat, flaggan igenkännes, man anropar eller anropas, och dermed allt.

En treflig Kapten och Styrman är en välsignelse under en längre Ångbåtsfärd, isynnerhet då, såsom nu, hela passagerarelistan blott hade 2:ne numror upptagne. Jag hade fått till reskamrat endast en Dam — det enda fruntimmer, som fanns ombord — Madame D—o från Paris, en liten brunögad Fransyska, full af qvickhet och — *lif.*

Hon och en brochyr af Alphonse Karr förkortade väl resan; men redan andra aftonen var brochyren utläst, Madame D—o besvärad af sjösjuka, och jag ensam i disposition af salongen.

Ledsnaden var nära att göra äfven mig sjösjuk; — hvad var att göra? — Jo, följande Kaptenens råd, och för att undvika det öde, som efter allas förmodan, träffat Madame D—o, gick jag till kojs, lade mig på ryggen och blundade, till dess dyningarne vaggade mig i sömn.

Huru länge denna räckte, är svårt att bestämma och likgiltigt att veta; nog af — den stördes af spring och buller ute i salongen. Något ovanligt var på färde, det var tydligt.

"Är elden lös? — har fartyget blifvit läck? — har machinen gått sönder? — har ketteln spruckit? — hafva vi råkat ut för *"tjocka"*? — har kompassen blifvit anfäktad

af missvisning? — har — —" Gud vete alla de Ångbåts-olyckor, som i halfslumren föllo mig in. — Men machinen arbetade med sin vanliga enformiga takt — någon explosion afhördes icke — vatten eller rök förmärktes ej eller i min hytt, och farhågorne förvandlades snart i mera trankila funderingar.

Men bullret fortfor i salongen, och jag grep mekaniskt efter den ena strumpan, då dörren till hytten öppnades, och uppassaren Charles' skälmaktiga hufvud tittade in. En blick på hans glädtiga drag bortjagade genast alla farhågor.

"Ah — bonjour Monsieur! comment avez vous dormi?"

"Merci, à merveille!"

"Savez vous, que nous avions reçu encore un passager pendant le matin?" fortfor han.

"Encore un! — Comment est-il possible, nous sommes éloignés du moins de 20 lieus de la terre firme?"

"Eh bien — inföll han skrattande och gestikulerande — cela ne fait rien; — — C'est Madame D—o qu'a — — — vous comprenez bien."

"Madame D—o?" — upprepade jag undrande, men tack vare Charles' uttrycksfulla gester — ett ljus uppgick snart i mörkret, och skrattande, såsom Charles, måste jag utbrista: "Ah — à present je comprends l'affaire. Est-il un fils ou une fille?

"C'est un garçon superbe; il crie déja comme un matelot. Ma foi c'est la première fois, que j'ai été obligé de faire une telle service."

Vi voro i Pas de Calais. — Englands i morgonsolen klart framstående kritkust till höger, Frankrikes mera lång-sluttande till venster; — rörelsen med fartyg blef lifligare; seglande fartyg och Ångbåtar korsade hvarandras banor.

Inombords nya bekymmer! den nya "passageraren" skulle hafva något på sig, och inget fruntimmer, mer än

Madame D—o sjelf, fanns ombord. — En konklav sammanträdde, bestående af Kaptenen, Styrmannen, jag och Charles, för att i detta ämne öfverlägga. Ingen af oss hörde till Konstruktions-Korpsen, men alla slumrande skräddartalenter anlitades. Med blyerts gjordes af mig på ett gråpappersark utkast till en skjorta och en mössa, planen underkastades Kaptenens och Styrmannens pröfning, gillades, mönstret utklipptes, och innan vi hunnit under *Normandies* pittoreska kust, hade Charles af sammanletadt linne hopsytt rätt pittoreska plagg. För mig var detta det första försöket inom denna genre af de sköna konsterne; ej underligt då, att jag med serdeles triumf afhörde Charles försäkran att alltsamman passade "à merveille."

5.

Första stegen i Frankrike.

Maj 1840.

Då man landvägen passerar öfver en gräns, så försvinna det ena och andra landets olikheter så småningom, och man vänjes gradvis vid de nya förhållanden, som kunna vara det fremmande landet egna. Då man deremot sjövägen försättes till ett något aflägset land, så framstår dess olika karakter skarpare och blir märkbarare. Hamburg och *Havre* hafva mycken olikhet sins emellan — både innevånare och natur.

Man ser icke mer så allmänt omkring sig den *kalla* Hamburgaren; en mera sydlänsk blod rinner i ådrorne, språket flyter snabbt, beledsagadt af en ofta lika uttrycksfull mimik eller lifliga gester; man deklamerar, skrattar, sjunger;

den stela nordiska naturen är här redan uppvekad af en varmare sol.

Det var tidigt på morgonen, som vår Ångbåt varpades in i den med seglande och Ångfartyg uppfylda bassinen, och verksamheten låg ännu i sin morgonslummer. Väl omringades nu, såsom vanligt, landgången af portörer; men sättet, hvarpå de erbjödo sin tjenst, var helt annorlunda än de Svenska, Danska, Hamburgska bärarnes; det skedde icke med denna ängsliga beräkning, att icke låta passagerarens effekter öfvergå till en lyckligare kamrat, eller dessa kalla hotelser sinsemellan. Portörerne voro här kanske ännu mera tilltagsna, ännu mera angelägna om förtjensten, de svuro, skuffades, grälade och skreko, men allt under skratt och skämt, calembours, bon-mots och lifliga gester, som kommo en att skratta midtunder förargelsen.

Scenen var för ny, de första intrycken för intressanta, för att tillåta mig länge stanna på *Hôtel Richelieu*, der Madame D—o rådt mig att taga in. Morgonen skred fram, och lifligheten tilltog — en liflighet, hvars minsta detaljer voro för nordbon nya företeelser. De flockvis grupperade portörerne och arbetarne i sina bluser, skrattande och gestikulerande, skingrades så småningom; bondflickorna från landet inkommo ridande på sina med grönsaker och frukter lastade små borickor, hvilka med förvånande färdighet rättade sig efter sina förerskors röst och tilltal, ty af betslet betjenade dessa sig sällan.

Kring bassinen är rörelsen serdeles konsentrerad; olika tungomål täfla i mångfald med kulörerne på matrosernes ansigten, oändligt nyanserade från Engelsmannens hvitröda till Negrens blänkande svarta hud; här ligga vid ett Amerikanskt skepp tropikernes alster på hvarandra uppstapplade Ananasfrukten från Rio vid Potateshögen från norden, den glänsande Guldfisken i prydliga kristallkärl i granskapet af Stockfisken från Ryssland; här svänga en samling Papegojor

af alla storlekar, med prunkande fjädrar af alla nyanser, som skarpt sticka af mot de mera anspråkslöst utrustade Gråsparfvarne, *hvilka*, med samma näsvishet här, som i vårt nordliga Sverige, stjäla sig in till de präktiga Sydlänningarne, snattande till sig en och annan hvetebrödssmula från de förnämas taffel; här sticker en Engelsk Dogg nyfiket in näsan i buren till ett halft dussin markattor, som med half räddsla, half förundran betrakta den nobla fyrfotingen från Albions strand.

Havre har inga egentliga märkvärdigheter; en spatsertur uppåt den bakom Havre på höjden terassformigt bygda förstaden *Angonville* är icke utan intresse och lemnar en vacker utsigt öfver Havre och sjön bortåt *Honfleur*.

Innan man sätter foten på Fransk botten, infinner sig en Polis-herre och affordrar passet, med tillsägelse att infinna sig i Polisbyrån. Detta skedde; det aflemnade passet afsändes till Paris, och ett interimspass erhölls, med påteknad lösen af 2 Francs, hvilka riktigt betaltes. Polis-herren — sedan åtskilliga svårigheter vid öfversättandet af den Svenska titeln uppstått och öfvervunnits — betraktade först 2-Francs-stycket och sedan mig.

"Oui Monsieur — sade han med en egen polismin — deux Franc's — c'est pour le passeporte; et l'on donne ce qu'on veut *pour l'expédition*."

"En fin distinktion" — suckade jag och grep i börsen, men — tack vare Ångbåten Havre — jag befann mig nu i "det fria" Frankrike, och der måste således ock "fria" öfversättningar vara på modet; ett litet demi-franc-stycke erbjöd först sin hala yta åt forskningen, och då vid detsammas presenterande öfversta ändan af pennan bakom Polis-herrens öra — ty sådana herrar ha nästan alltid något bak örat — beskref en 15 à 20 graders båge, så tog jag detta för ett bifallstecken, och öfversättningen af "ce qu'on veut" med "en half Franc" torde således kunna upptagas i en ny upp-

laga af Joncheres Lexikon, såsom den rätta och af vederbörande polismyndighet approberad.

Tidigt andra morgonen befann jag mig med min reskamrat ombord på en annan Ångbåt på resan till *Rouen*.

Samma kritlager, som utgör Normandiets lodräta höga kust, fostsättes äfven inåt landet, och i en deri bildad bädd framflyter Seinen i tusende böjningar. Den branta kritväggen på ena sidan och en mera långsluttande på den andra, allt öfvertäckt med liflig vegetation och öfversådt med byar och villor, bilda under den 11 timmar långa farten uppåt floden små täcka taflor, visserligen icke mycket omvexlande, men ej eller tröttande, lifvade af den icke obetydliga rörelsen på Seinen.

Vid Rouens vackra quai har man att uthärda en häftig attack af några dussin oförskämda emissarier från Stadens Hoteller, och t. o. m. en nordbo har behof all möjlig is i blodet. De lärdomar, som min reskamrat, Madame D—o, godhetsfullt meddelade, voro af oskattbar nytta. Eskorterade af en hop af nämde adress-korts-försedde emissarier hunno vi slutligen lyckligen till vårt logis. Artigheten höll mig längst utom porttröskeln, då en af de förföljande gynnarne gjorde det sista förföringsförsöket, i det han framsträckte sitt adress-kort, anlitande hela makten af sin öfvertalningsförmåga; och då jag nu vände mig om och sade: "Non Monsieur, ma logis depend tout à fait de Madame là", så råkade Fransmannen i vrede, satte händerne i sidan, gjorde mot mig den försmädligaste grimas, han förmådde, och utropade parodierande den utländska accenten: "depend tout à fait de Madame là — sacré Anglais!" — allt i den saliggörande öfvertygelsen att hafva grinat mot en betofflad "*Anglais.*"

Rouen är irregulier med trånga gator, men är vacker utåt Seinen med dess jernbro.

Rouens kommersiela och industriela verksamhet är betydlig, äfvensom rörelsen, som deraf förorsakas. Serdeles intressant är Tribunalen af medeltids-byggnadssätt, och Rouens *Kathedral* är berömd, såsom en af Göthiska byggnadskonstens ädelstenar inom Frankrike. Den har haft samma öde, som de fleste af de Göthiska kolosserne, att blifva under en följd af sekler fortsatt, hvarigenom dess serskilda partier fått en karakter i öfverensstämmelse med de olika epokernes för-herrskande smak, icke alltid i fullkomlig harmoni med det hela; men hufvudsakliga förändringar hafva först efter 1822 års brand derå verkställts. Det är isynnerhet portalens rikdom på ornamenter, som rättvist beundras.

Paris låg en dagsresa aflägse; dit längtade både min reskamrat och jag. Kl. 6 en afton sutto vi i "*la Rotonde*" af en utaf Lafitte Caillards Diligencer och hade ännu rum till 4 andra resenärer; vi blefvo icke länge ensamme, ty hela verlden reser ju till Paris.

Redan i förstaden stannade Diligencen utanför ett hus och ett 24- à 25-årigt fruntimmer visade sig i vagnsdörren, klädd i sitsklädning och tyllmössa med blommor, på armen en pirat och i knäet en mops — en ekipering, som ej gaf anledning förmoda henne vara i beredskap att företaga en tolf timmars nattresa; så var dock händelsen. Infattad mellan min gamla reskamrat med sitt barn i knäet, å ena sidan, samt den nykomna damen med mopsen i knäet, å andra sidan, var min plats rätt varm. Grannen med mopsen höll målron vid makt — lyckligtvis var henes konversation angenämare än hennes andedrägt; och det öfriga sällskapet fann sig mindre besväradt af båda delarne, då efter några timmars resa en ny passagerare, vare sig af en händelse eller af uträkning, tog plats midtemot henne; det

var en ung herre, klädd i bonjour, mössa, mustascher och käpp, ögonskenligen en Student; en hemlig sympati förenade snart de begge, och han afhörde med heroiskt tålamod hennes prat. Klockan led mot tio och mörkret inträdde. Sällskapet hade inslumrat, Studenten snarkte, "le petit Pipi" (mopsen) låg i ljuf sömn, dess ägarinna såg omkring sig på det tysta sällskapet, aftog derpå tyllmössan med blommorna, hängde den i Diligencetaket, upptog ur sin pirat en nattmössa, påsatte den och tystnade.

O Rotunda! du förtjusande bild af det oskuldsfulla Frankrikes sedliga frihet eller fria sedlighet! Man tillbringar här sin natt vid sidan af en fru och en flicka i all ärbarhet!

Natten förflöt utan serdeles äfventyr. Stundom, då den lille nykomne Ångbåts-passageraren genom sitt skrik gaf tillkänna, att han föredrog sjöresor framför landtfärder, gaf mig Madame D—o det smickrande förtroendet att vid hästombytena gå in i värdshusen och reqvirera uppvärmd mjölk, hvilket medelst en långhalsad flaska och en svamp nedpraktiserades i den opponerande sjömannens strupe.

För *dessa* praktiska lektioner i konsten att uppföda barn står emedlertid endast jag i förbindelse hos Madame D—o. För de, "för Statslärans hufvudprinciper" oskattbara upptäckter, hvartill dessa lektioner, såsom nedanför skall berättas, gåfvo anledning, har Madame D—o deremot gjort sig hela samhället förbundet, ja sig sjelf förtjent af medaljen: "Illis quorum meruere labores", att i högblått band bäras på venstra bröstet. (Jag har tyckt mig hos henne märka en viss svaghet för grannlåt).

Försigtigtvis vill jag börja med en reservation, och förklara det vara långt från mig att vilja påstå, det muvemang i allmänhet är nyttigt. *Muvemang* uppväcker dock *idéer*,

oskadliga derföre, att de icke kunna tagas på med händerne, *oskyldiga*, emedan de, i anseende till sin luftiga beskaffenhet, icke kasta några skuggor och således icke uppväcka någon förskräckelse hos skuggrädde personer.

Nattens stillhet afbröts blott af sällskapets snarkningar, den lille sörplade i sig komjölken, Diligencen stötte mig, jag stötte mina grannar, än till höger än till venster, utan att man dock, kuriöst nog, blef stött deröfver å någondera sidan; *muvemang* var det emedlertid, men helt oskyldigt, emedan alla sofvo utom den sörplande och jag.

"Det gifves ställningar i lifvet", då man å ena sidan känner sig liksom ofrivilligt dragen till sympatier, personer, föreställningar, hvilkas närmare vidrörande dock omständigheterne förbjuda, under det man å en annan sida puffas på förhållanden, som äro torra och ointressanta. Min ställning var — jag menar nu icke den i Diligencen, utan hvad de uppstående idéerna angår — just sådan. Men ehuru ömtåliga och delikata de ämnen äro, som måste vidröras, så böra dock icke fördöljas de tankar, som under muvemanget och puffandet fram och tillbaka uppstodo i mitt hufvud, vid åhörandet af den lilles sörplande verksamhet. Således — till saken!

Huru ofta säger man icke om en person: "*Han har insupit det med modersmjölken*", således uttalande den psykologiska sanningen af sambandet mellan fostrets blifvande förmögenheter och den näringsgifvande diens ursprung. Vi behöfva nu blott vara konseqvente, för att tydligen finna ådagalagd en sanning, hitintills alldeles förbisedd, härledande sig från samma grund. Vi lära oss att inse hela falskheten af sättet för en handlings, en princips *tillräknande* (för att nyttja en juridisk term). — Huru ofta yttrar man icke om en person, t. ex. en Grefve, Baron, Minister, &c. (ty jag vill icke i sådana högre ämnen nedlåta mig att tala om vanligt folk): "*Hvad han är fä-aktig! — ett äkta nöt! —* en

sådan åsna!" o. s. v. — Allt under den falska förutsättningen, att det är ett individens fel, hvari han kunnat och bordt undvika att falla. Detta är ett himmelskriande misstag; ty något tillräknande kan här ej äga rum. Det är uppenbart det med näringssaften insupna *omedvetna naturanlaget*, som uppenbarar sig, hvars bildande eller ändrande ligger utom menniskans, Ministerns, Grefvens eller Baronens förmåga, och som således ej kan honom tillräknas.

Nu veta vi nemligen litet hvar, äfven utan att vara examinerade accoucheuser, att tillfällen kunna förekomma, då, i brist af modrens di, man måste i nödfall gripa till ko-, get-, åsne- eller fårmjölk. Läsare! falla nu icke fjellen från dina ögon? — Huru mången orättvisa har du icke begått genom att tillräkna en Grefve, Baron, &c. — personer af ädel börd, fä-aktiga handlingar, åsne-idéer! — — Det är ju solklart, att de icke rå derför; det är icke det Grefliga, Friherrliga, ädla blodet, som är verksamt, det är *fä-naturen*, som är insupen med ko-, får-, åsne- eller getmjölken, hvilken ofrivilligt uppenbarar sig under den ädla skepnadens mask. Alla erfara vi ju i mer eller mindre mån symtonerne af fä-mjölks-naturen. Låtom oss således hädanefter vara mera toleranta; sägom icke mera, med ett hädiskt misskännande af den Grefliga, Friherrliga, adliga naturens lagar: "han har insupit det med modersmjölken", utan: "denna idé är en följd af ko-, får-, get- eller åsnemjölken."

Men lika ofelbart, som detta är, lika solklart är det, att en förändrad procedur, i afseende på *straffbestämmelsen* för hittills brottsligt ansedda handlingar, måste stadgas. Så bör t. ex. då vid Riks-Rätter o. d. höga personer måste tilltalas, i första rummet jordegumman och amman höras, för upplysnings vinnande, till hvilken mjölktheori den ifrågavarande handlingen må kunna hänföras; och säkert är då, att åtalet derigenom oftast, om icke alltid, kan ledas mot

det fä, som låtit mjölka sig, utan att den tilltalades egen person eller anseende deraf lider.

Vigten af denna psykologiska upptäckt får således anses logiskt bevisad och torde af nästa Svenska Riksdags Konstitutions-Utskott tagas i noga öfvervägande. Dessutom bör ingenting, så mycket som detta, förmå Riksens Ständer att, i deras omtanka för förvaltningen af rikets högre Embeten och uppammande af dem, som skola bekläda dessa, öfverse Tullstadgarne samt minska svårigheterne för patrioter att införa mjölkande fä-, får-, get- och åsnekreatur af god race, efter det genom experimenter blifvit utrönte de olika fördelarne för vår nordiska konstitution af Franska, Ryska eller Engelska fullblodskräk.

Morgonen kom — ty, så nära vi ock voro till revolutionernes hjerta, så hafva dock Parisarne hittils icke hittat på någon förändring i den gamla, enformiga slagdängan, att morgon följer på afton — morgonen kom således, sällskapet gnuggade sig i ögonen, grannen med mopsen gjorde sin toilett, d. v. s. aftog nattmössan och påtog mössan med de torra representanterne från Floras rike, mopsen gäspade och sträckte på benen, likaså Studenten, och jag förföll i allehanda andäktiga tankar, börjande ungefär sålunda: "Så är då detta den vigtiga dag, då jag skall skåda Paris för första gången — Dårskapernes mäktige genius! statt mig bi!" —

Ett par smällande kyssar bragte mig ur den sublima tankföljden. Det var min granne till höger och min granne till venster, som, lydande sina känslors röst, på samma gång kysste, den ena sitt barn, den andra sin mops, begge utropande: "Qu'il est gentil! — qu'il est beau!" — Strax derpå vid ett hästombyte hade Studenten och damen med mopsen stigit ut att njuta af den fria naturen. Madame

D—o stötte mig omärkligt i sidan, kastade en försmädlig blick på den andra damens plats och hviskade:

"Känner ni er granne till höger?"

"Nej, vår bekantskap har varit alltför kort, för att tillåta det."

"C'est une *Grisette*, je vous en assure" — fortfor hon med en hemlighetsfull frimurarehviskning — "je les connois bien ces gens là. Qu'elle est bête!" och hon kastade ännu en gång samma försmädliga blick på platsen, som strax derpå intogs af sin ägarinna, hvilken förbindligt hjelptes upp i vagnen af Studenten.

S:t Germain passerades. Från höjden syntes framför oss en stor slätt, i hvars fond visade sig en gråaktig, oredig massa, ungefär som en flåtfläck på en grågrön bomullsschal — om jag får använda en så prosaisk liknelse —, tvenne mörka spetsar stucko derur upp, och en ljusare massa urskiljdes också framför den.

"Voilà Paris — Nôtre Dame — l'arc de triomphe!" utropade Madame D—o elektriserad, och grep mig i armen. Nu måste jag till min egen heder nämna, att jag, för att intressera och smickra Madame D—o, hade öfvertänkt och beslutat att vid denna underrättelse göra en rätt vacker theatergest, och slående mig för bröstet utropa: "Oh! — Mon Dieu! — serait-il possible!" — Dock — såsom ofta är fallet — den vackra föresatsen glömdes till den grad, att svaret på hennes utrop blef ett långdraget Svenskt: "Så-å."

Lyckligt att Madame D—o var för mycket sysselsatt med sin upptäckt, för att gifva akt på uttrycket; tusende saker ådrogo sig hennes uppmärksamhet. — Efter halfannan timma stannade Diligencen på gården till ***Hôtel des Messageries*** vid ***Rue St. Honoré***.

6.

Ströftåg och gat-intryck.

Paris den 1 Juni 1840.

Man hinner mycket på fjorton dagar; mina utslitna skosulor bevisade denna sats, om man nu vill söka bevis så lågt ned i stoftet.

Aristokratiens *Quartier St. Germain*, Studenters och Artisters lärda *Pays latin*, Fabrikanternes *Quartier St. Antoine*, *Le Marais*, små-rentierernes anspråkslösa hemort; hvimlet och bullret i *Champs Élysées*, vid Barrierernes Söndags-"Guinguettes", eller Studenternes "vittra" förlustelser på Mont Parnasse's *Grande Chaumière;* lugnet och tystnaden bland *Père Lachaise's* grafmonumenter &c. &c. — allt hade fått ett besök, en blick, för att sedermera hvar i sin mån, bilda fasta punkter för den ledtråd, som skulle lotsa mig fram i Paris' labyrinther.

Det är nu icke någon fördelaktig tid att bese Paris i dess högsta glans. Parisarne älska, d. v. s. gifva sig ton af att älska, naturen, så länge det är *på modet;* och som nu sommaren med sina blommor och dofter är något *nytt* efter en fuktig vår, samt allt *nytt*, som ej är rent af obehagligt, *är*, eller åtminstone är *nära att blifva* modernt, så strömma Parisarne af goda tonen på landet, och Paris blifver ödsligt, i jemförelse med vintrens artificiela lif.

Åsynen i Stockholm af Norrbros och Amphitheaterns förfranskade sprättar i glacéhandskar och "Lunettes-Besicles", mer eller mindre lyckade eftertryck af Parisiska modejournalens praktexemplar (som här betecknas med det ypperliga namnet: *"Les Lions de Paris"*), hade uppfyllt mig med skyldig vördnad för allt gentilts urmoder — *Paris.* "I hvilken märkvärdig superlatif all prakt, allt sprätteri skall

visa sig!" tänkte jag — "huru otänkbar är icke osnygghet, vämjelighet, elände i granskapet af ofvannämde förklarade väsens urbilder; allt måste vara stort, snyggt, briljant" — men jag misstog mig storligen. Jag saknade mycket, af hvad jag i den delen väntat mig; fann mycket, som jag icke väntat; ty en *stor* stads fövånande ytterligheter hade icke blifvit tillräckligen tagne med uti beräkningen.

Brytningen emellan våren och egentliga sommaren är allestädes med sina hastiga öfvergångar från kyla till värme, från solsken till regn rätt besvärlig, och här i Paris åtminstone *icke mindre* än annorstädes. Smutsen och osnyggheten å Paris' gator, med undantag kanske af högst få, är för en utländsk upptäckts-resande serdeles ovälkommen. Väl finnas, ehvar man ock må vända sig, dessa "*décrotteurs*" med sin lilla attiralj, hvilka för ett två-sous-stycke, medelst användande af någon Skoputsare-charlatans admirabla smörja, söka återställa glansen af Paris' gaturykte; men obehagligheten af dessa förhållanden sträcker sig ty värr icke uteslutande till stöflorne.

Det inre af Paris har smala gator mellan fem-, sex- till sju-våningars hus, så att solstrålarne icke förmå tränga dit, samt luftvexlingen hindras. Man har arbetat sig igenom fuktigheten i en af de smutsiga, osnygga gränderne, en öppen plats visar sig framför vandraren, som just längtar efter ett andetag renare luft; lungorne uppspärras, men, O, ve! en qväfvande, förpestad luft, mättad af utdunstningarne från en af dessa talrika, vämjeliga, illaluktande "*marchés*", strömmar till mötes, och öfvertygar ögonblickligen den olycklige vandraren, att äfven här i Paris *hoppet* ofta är bedrägligt, till och med då det inskränker sig till ett andedrag frisk luft.

Det är en välgerning att, så litet som möjligt, nödgas dväljas på sådana platser. Parisarn har insett det sjelf, och en myriad af Omnibusar, *Cabrioletter*, *Diligencer*, "Dames

Blanches", &c. &c. uppfyller gator och platsar samt underhåller en snabb kommunikation emellan Paris' närmare och aflägsnare qvarter. Vid en del Omnibusar är dessutom den inrättning träffad, att då man genast vid intagandet af sin plats tillsäger konduktören, så får man för samma betalning (30 centimer = 6 sous) vid framkomsten till Omnibusens station uppstiga i en annan dermed i gemenskap stående Diligence och fortskaffas till ännu aflägsnare ställen, hvilka ligga inom detta Omnibus-kompanis område.

För resor *utom* Paris finnes likaledes en otalig mängd åkdon af alla former och namn, med eller utan bestämda taxor. Bland de sednare äro de såkallade "*Coucous*" klassiska. De köras med en häst och passa på om aftnarne utom barriererne, lasta den ene passageraren i knäet på den andre samt hugga till på riktigt åkare-manér, så länge ingen Omnibus finnes i farvattnet.

Men "allt har två sidor" säger ordspråket, och detta gäller äfven, både i egentlig och oegentlig mening, om Paris' gator. Solen skiner upp, dagen är vacker, ehuru något varm, man gör en rund kring Paris' bättre gator och dess "Passages", dess "Gallerier", kring Boulevarderne.

Det var en morgon kl. ½ 9, då min första spatsertur gjordes i Paris. Detta var här *tidigt*, och rörelsen underhölls blott af någon flitig Normandisk porteur d'eau eller en näpen uppasserska med mössa på hufvudet och korg på armen. *Louvren*, *Carousselplatsen*, *Tuillerierne* genomströfvades samt Seinens quaier bortåt *Place de la Concorde* med dess präktiga fontäner och dess smärta *Luxorkolonn*. *Madelaine*-kyrkans kolonnader vinkade i perspektivet mot norr och Boulevarderne började. Upptagen af betraktandet utaf palatsernes och moumenternes mängd, hvilka lågo i min väg, beundrande den verkligen storartade sammanställningen af dessa föremål på flere punkter under promenaden, hade jag icke märkt det tilltagande lifvet och bullret om-

kring mig. Vid inträdet på Boulevardens breda Asphalt-trottoir påmindes jag derom, och här var det först, som föreställningen om Paris' rörelse och menniskohvimmel förverkligades.

Plötsligt finner man sig liksom omedvetet indragen i trottoirernes tränsgel; mängden af de fram- och tillbaka-körande åkdonen af alla slag, stojet, skriket af kringgående utbjudare, varningarne att taga sig i akt, kringstrykande Marktschrejares enträgenhet, m. m., m. m. — allt förenar sig att liksom döfva vandraren de första ögonblicken, och man följer mekaniskt den böljande mängden; utan att förmå fästa sig vid något särskildt, finner sig örat och ögat liksom öfverflygladt, och hos mig blef, då jag slutligen, trött, slog mig ned utanför ett Caffé, den rådande känslan en obeskriflig ödslighet i själen, en tomhet, som växte större, alltmer jag betraktade den ändlösa omvexlingen af förbiströmmande, okända ansigten. Men det är blott under ovanans och öfverraskningens första minuter; allt är då nytt; blicken irrar lysten omkring; allt ådrager sig en uppmärksamhet, som i nästa ögonblick drages till något annat; snart har svallet af allt detta *i massa* förlorat sitt behag och tröttat sinnena; man ger sig tid att granska mera *i detalj*, och då först väckes och underhålles intresset. Från dessa otaliga gradationer emellan den glänsande sprätten i giggen med den guldbesmidde betjenten till den temligen sällsynte uslingen (hvars anlitande af förbigåendes välgörenhet Franska Regeringen strängeligen förbjudit och noggrant afböjer) — från dessa menskliga ödenas olikt lottade representanter, halkar ögat till dessa oräkneliga butiker, dessa depôter för menniskans behofver — verkliga eller diktade — erbjudande en icke mindre mångfaldig gradation, från allt hvad menskliga passionerne i utsväfvande njutning och lyx kunnat upptänka eller fordra, ända ned till lifvets nödvändigaste, oundgängligaste behofver; och man går länge, ja,

man kan gå dag från dag, vecka från vecka i ständigt ny beundran af mångfalden och elegansen hos dessa artiklar, hvars tillvaro man ofta icke anat, hvars ändamål man likså ofta icke inser.

Paris kan delas i tvenne delar af hufvudsakliga, framstående olikheter, neml. *högra* och *venstra Seinestranden*, eller den norra och den södra, hvilka i de fleste hänseenden motsvara Stockholmsboernes medfödda begrepp och sympatier för "Norr" och "Söder." På den förra dväljes allt briljant, modernt; der äro hyrorne dryga, och i butikerne betalar man, i följd deraf, allt dyrare, än på venstra Seinestranden; der äro de fleste Theatrarne belägne; i dess "Foyers" dväljas de mirakulösaste mode-manequinerne; på gatorne derutanför de oförskämdaste och mest glittrande nattfoglarne.

På venstra Seinestranden deremot — motsvarande precist hvad *våra* fashionables med en ättikegrimas benämna: "på Söder" — är det icke så modernt att bo; den är i allmänhet nyare och rymligare bebygd; der är friskare luft, billigare hyror, bättre pris i handelsbodarne; Studenters, Artisters, Embetsmäns boningsort; anspråkslösare, mera pikanta Grisetter; men — icke *modernt*. Fogom oss således för närvarande också efter modet och lemnom tills vidare venstra Seinestranden; skilnaden mellan båda är ju blott den några hundra alnar breda Seine-bassinen, med sina många broar.

Paris' lifligaste *gator* äro, utom norra *Boulevarderne*, *Rue Richelieu*, *Rue Vivienne*, *S:t Honoré* och — den praktfullaste af alla — *Rue Rivoli*, försedd utåt hela sträckan med arkader, hvarunder löpa de breda trottoirerne. Bottenvåningen af hvarje hus vid dessa och andra gator kring Paris' center utgöres af någon slags bod. Hvilken oerhörd

mängd af varor! men Paris har också nära *en million* menniskor, och är dessutom en depôt för snart sagdt hela den "civiliserade" verldens lyx. Den lifliga rörelsen är väl det, som här och i andra stora städer angenämt ådrager sig uppmärksamheten; men det är dock *butikernas* oändligt omvexlande rikdom och elegans, som mest öfverraskar en främling från norden. Hvilken outtömlig förmåga att för menniskan *skapa behofver*, och hvilken talent att ikläda sina skapelser oemotståndlig retelse! Hela gatorne äro, såsom nyss nämdes, en enda oafbruten bazar, en oöfverskådlig exposition af allt, hvad fantasien kan tänka sig, allt i ständig täflan att företrädesvis ådraga sig uppmärksamheten, vare sig genom lagernes dyrbarhet eller smaken och omvexlingen i anordningen; man må nu stanna vid Juvelerare-butikernes blixtrande rikdom, oviss om man skall mest prisa briljanternes mångfald och värde, eller sättet hvarpå de i tusende olika fasoner och färgbrytningar äro sammanfogade och använde — Paris har i detta afseende förvärfvat sig ett obestridt rykte — eller man hejdar sina steg framför en af dessa färgskiftande sidenbodar, visserligen underlägsna Juvelerare-lagern i dyrbarhet, men hvilkas olika tygstycken äro ordnade och brutne med en smak och en effekt, att man skulle vilja anse de hundradetals i fönsterne uppstapplade och draperade artiklarne snarare för en enda sammanhängande dekoration, än för olika stycken, hvilkas symetri hvarje ögonblick är i fara att störas, men lika hastigt modifieras och ersättes med en lätthet och en smak, som är Parisarn egen, och som uppenbarar sig öfver allt, men också ofta tjenar att förgylla saker och förhållanden, hvilkas nakenhet man af ett eller annat skäl vill dölja. Men det var om *det yttre*, i ögonen fallande, som frågan var. Man ilar från bod till bod, från lager till lager (det skulle fordras en stor, torr volym, att specificera dem), och öfverallt mötes

ögat af samma lyx, samma smak, äfven i de obetydligaste och vanligaste detaljer.

Men det gifves också tvenne saker, som högeligen bidraga att göra Paris' redan i sig sjelfve briljanta butiker ännu mera bländande, nemligen de kristallklara spegelglasen i dörrar och fönster, samt gas-upplysningen. Det är vid *eldsljus*, som man bör göra första turen i Paris; det är då, som butikernes glans är mest öfverraskande. Deras fönster och dörrar, eller snart sagdt hela framsidan, utgöres nemligen af detta halftumtjocka, rena kristallglas, genomskinligt som luften, och hvars illusion ännu mera ökas derigenom, att man icke ser några fönsterposter, utan de ofta 3 alnar i qvadrat stora rutorne äro insatte den ena på den andra, så att ögat ej möter något hinder utan allt synes vara i fria luften; då nu butikens inre upplyses af en mängd bländande gaslågor, ger det hela en verkligen förtrollande anblick.

Så många utrop, så många loford, och hittils likväl icke något enda om sjelfva *glanspunkterne* i Paris' lyxverld, om dess såkallade *"Galeries"*, *"Passages"*, om *Palais Royal*. Sjelfva gatornes butiker äro väl lysande och rika; dock måste man vid deras betraktande hålla sig på endera sidans trottoirer, och är i allt fall ofta nog i fara att blifva nedknuffad i gatsmutsen eller öfverstänkt af förbifarande åkdon; man är utsatt för regn och blåst, man kan ej stanna för att i all beqvämlighet gapa sig mätt på något exponeradt konststycke. Nå väl, då går man blott in i en af Paris talrika "Passages", och man lär väl näppeligen kunna begära något, som man der ej *med beqvämlighet* finner.

Passagerne eller Gallerierne bestå af gator och gångar, inuti och genom qvarteren, i alla riktningar, öfvertäckta med *glastak* och innefattande å båda sidor idel bodar. Jag har redan antydt, huru de sednare äro beskaffade, och behöfver blott säga, att Passagernes butiker ej gifva de andra efter,

utan snarare öfverträffa dem, hvartill kommer, att den *yttre* lilla skiljorymden mellan de olika bodarnes glasväggar vanligen, åtminstone i alla de briljantare Passagerne, består af *speglar,* reflekterande om aftnarne i skenbart oändliga perspektiver gaslågornes klara sken.

Passagerne, endast upplåtne åt fotgångarne, tillåta här amatören att temligen ostörd gå från bod till bod; de äro derföre angenäma promenader, hvarest man, äfven under storm och regnväder, ogeneradt kan njuta *en* del af Pariserlifvet, utan att smutsa sina stöflor eller derangera sin toilett. Bland mängden af Passager äro *Galerie Vivienne, Choiseul, Verododet* m. fl. serdeles lysande, och bland alla intager, såsom promenad och bazar tillika, *Palais Royal* främsta rummet, både i anseende till storheten af dess omfång och rikdomen hos butikerne, ty det är hufvudstationen för Paris' Juvelerare, lyx- och galanteri-handlare.

Palais Royal — bygdt af *Richelieu* och af honom skänkt till *Ludvig XIV*, samt sedermera Hertigarnes af Orleans egendom, och renoveradt på 1780-talet — utgöres af en 700 fot lång och 300 fot bred paralelogram, inneslutande en trädgårds- och promenad-anläggning med vattenkonster, marmorstatyer och vaser. Bottenvåningen kring hela Palatsets inre omkrets utgöres af arkader, under hvilka finnas idel bodar till ett antal af *fyrahundrade*, glänsande af guld, juveler, polerade metaller, kristaller, mod- och lyxvaror — vexlarebutikernes guld- och silfverhögar och mångfärgade bankonoter, icke att förgäta — samt de konungsligt inredde Cafféerne, småpalatser af idel spegelväggar, förgyllningar, marmor och dyrbara stenarter; och när nu allt detta om aftnarne upplyses af tusendetals gaslampor, samt de 3 öfvervåningarne af Palatset (utgörande till en del restaurationer, biljarder, Cafféer) äro illuminerade, samt arkaderne och trädgården hvimla af Paris' eleganta verld, så är verkligen det hela värdt en blick.

Älsklingspromenaden i Palatset är det namnkunniga, 300 fot långa och betydligen breda: *Galerie d'Orleans*, betäckt, såsom de öfrige passagerne, med genomskinligt hvalf af glasfönster, och hvars väggar också bestå af glas och speglar.

Palais Royal har dessutom tvenne Theatrar: *Théatre Francois* och *Théatre du Palais Royal*.

7.

Champs Élysées.

Juni 1840.

Lemnom nu "tills vidare" både Passager och Gallerier, Palatser och Juveler, för att en afton blanda oss in i Pariser-folklifvets glädtiga och bullrande tummelplats — dess *Elyseiska fält*. Vi böra väl icke vänta oss att der finna etheriska väsenden, renade af skärselden; men säkert finner man dock bland den rörliga massan en legion Parisare, i deras egen tanka renare och fullkomligare, än någon skärseld skulle kunna göra dem.

Vi välja en Söndagseftermiddag till första besöket, det är den bästa tid att få fullständig idé om det hela, ty då är Paris' folk, ännu mer än hvardagsaftnarne, i rörelse under Champs Elysées' Lindar och Kastanier.

Väl kunde vi nu, efter passagen öfver Carousselplatsen och Tuilerierne, stanna en halftimma för att höra den Musik-Korps, som hvarje afton spelar i Tuileriträdgården på planen utanför balkongen, der Ludvig Philip, omgifven af Prinsarne och Hofstaten, emellanåt skänker sina oroliga undersåter några ögonblicks ögonfägnad; — väl kunde vi tränga oss fram bland denna massa af nobelt och briljant,

som slagit sig ned på halmstolarne i "nådenes solsken", för att sedan öga i öga få skåda oss mätta på dessa aristokratiska Tuilerie-Grisetterne med deras bihang: "Les Lions de Paris" med "gants jaunes" och rundskurne frackskjört. Men desse sistnämde utgöra i allt fall största mängden; de äro allesamman af samma typ, ehuru mycket än skräddargenierne må äflas att ge dem intresse och omvexling, — deras vanor och bruk äro lika litet intressanta, man må då träffa dem på Paris' Boulevarder eller på Stockholms Norrbro, bland "claqueurerne" på Parterren af l'Academie Royale de Musique eller på Amphitheatern af Stockholms Opera; vi lemna dem derför och sakna dem icke, ty Paris öfverflödar af lyxartiklar. Skyndom således in i folklifvet för att finna en del af massan, som, icke så förslafvad under modets despotiska spira, ännu äger en smula originalitet.

Vi beundra vid genomgåendet af Tuilerie-trädgården dess skog af de majestätligaste, skuggrikaste Kastanier och Lindar; en och annan af de många marmorstatyrerne förtjenar också att betraktas. Men massan strömmar åt *Place de la Concorde* och delas der för några ögonblick i olika flockar. Den ena af dem, bestående kanske af några landtboar eller främlingar, går till den midt på platsen uppresta *Luxorkolonnen*, 72 fot hög, huggen af ett enda stycke röd granit, öfversådd med Egyptiska hieroglyfer. Största hoparne omgifva dock med nyfiken, rättvis beundran de på båda sidor om kolonnen varande vattenkonsterne, fullbordade först för en månad sedan. Hvardera af dem utgöres af 16 rätt kolossala bronzfigurer, öfversådde med förgyllningar. Vattenstrålens höjd, då den går med fulla styrkan, tyckes vara femton alnar, och bildar genom vattenkonstens olika bassiner liksom en stor glas- eller vattenkupa, som, serdeles vid lampsken, gör en praktig effekt.

Champs Elysées, delade i tvenne lika delar af Neuillyalléens 1200 famnar långa, af en oöfverskådlig rad af vagnar

och fotgängare uppfylda, perspektif, slutande sig i triumfbågens jätteformer, ligga nu framför oss; väl sprider sig den hitströmmande mängden på Champs Elysées' ofantliga rymd, men öfverallt är dock lika fullt med menniskor, samma larm, samma rörelse. Ännu dröjer solen på himlen; låtom oss afvakta illusionernes timma, skymningen, för att göra vår första pilgrimsfärd bland nöjenas talrika tempel inom Elyseiska fältens område. "*L'arc de triomphe de l'Etoile*" vinkar oss; att på en triumfbåges höjd omstrålas — om icke just af *ärans* — dock af naturens aftonsol är alltid rätt behagligt, till och med midt ibland Paris' konstsolar.

Triumfbågens kolossala *) dimensioner ligga ändteligen framför oss; dess med utmärkt talent arbetade och *fulländade* basreliefer och ornamenter visa, med hvilken omsorg hela detta monument blifvit uppfördt.

Det var, då Napoleons krigarrykte uppnått sin höjd, då Österrikes hufvudstad för honom öppnat sin portar, och Wien emottagit den triumferande Segraren, — det var, då denne vid Austerlitz krossat öfverlefvorne af Österrikiska och sprängt Ryska härarne (dessa hydror, ur hvilkas blod nya hufvuden ständigt åter växte upp), det var *då*, som Fransmännen svindlande skådade omkring sig från höjden af den ärestod, Napoleon åt dem upprest, misstrodde historiens och traditionens minne, och sökte uppfinna något stort, som, sedan historiens häfder multnat och tidens vilda stormar blåst bort Franska *namnet* från jorden, åtminstone, likt Egyptens stumma pyramider, skulle häntyda, att här funnits ett folk, mäktigt

*) Höjden 152 fot; bredden 139 d:o; tjockleken 68 d:o; största hvalfbågens höjd 90 fot; dess bredd 45 fot. Augusti triumfbåge i Rimini, den största från antiken, har blott en båge af 27 fots bredd. Paris' triumfbåge har kostat omkring 9,500,000 Francs.

att utföra stora verk. Och de beslöto 1806 att uppföra en triumfbåge, öfverträffande, liksom deras egen nationalära, allt dylikt i verlden. Antikens heroer, Romarne, och deras äre- och triumfbågar skulle hädanefter mätas endast med pygmé-alnar vid sidan af tidens *enda* verkliga giganter, Fransmännen. Och grunden till triumfbågen lades, millioner anslogos till dess uppförande af Gallernes enthusiasmerade efterkommande. Men — de voro dock *Fransmän*, och den flygtiga nycken lekte med enthusiasmen; tiderne förändrades — restaurationen kom. Den dyrkade, lifvande idolen växte till jättestorlek och Fransmännen förskräcktes sjelfve för honom, osh skickade honom bort till en ö i hafvet; triumfbågen stannade i sin växt, till dess Fransmännen efter jättens mord, hemtande sig från sin svindel och förskräckelse, åter uppblåstes af *sin egen* storhet, och fullbordade det sedan decennier påbörjade monumentet.

Triumfbågens platå lemnar en vidsträckt öfverblick öfver Paris samt öfver landet bortåt St. Germain och St. Cloud, och den är i anseende till omvexlingen angenämare än den från Montmartre och Nôtre Dames torn, och nära nog liknande den från Pantheons öfversta rotunda. Närmast under fötterne ligger nu hela Neuilly-alléen, med dess, man kunde säga, krälande lif, lik en myrstack, och bullret och sorlet från den böljande massan når dit upp endast som susningen af en bruten flod.

Solen har emedlertid gått ned; Neuilly-alléens långa lamp-perspektiv flammar upp; strömmen, som fört oss till triumfbågen, har nu förändrat sin riktning; vi befinna oss snart åter under Champs Elysées' Lindar.

Nu vid lampornes halfskymning, då jag ofta varit frestad att utbrista:

"O dunkelhet så ljuf och mild
"då du *förskönar* hvarje bild
"hvad gör det mig, att du *bedrager*" —

nu då musik, sång, gräl, *skrik*, utroparnes röster i alla tonarter, konstberidarnes inbjudande trumpeter, pisksmällarne från *vagnar och Diligencer i alléen*, knallarne af experimental-fysikens elektriska pistoler blanda sig med hvarandra i ett lustigt virrvarr — nu är det Pariserfolkets gyllene tid, och de öfverfylde Cafféerne, Konserter, Baler, Karuseller, Panoramor, Dioramor, Navaloramor täfla med de anspråkslösare Marionett-theatrarne, Vaxkabinetter, Lotterier i hundrade skepnader, Eqvilibrister, Taskspelare, Frukthandlare, Limonad- och Glace-försäljare och otaliga andra att samla gyllene skördar.

Vi göra en tur omkring. Hvarje Caffé — och deras antal är *legio* — har uti fria luften sin Orkester, afpassad efter kundernes kända smak och musikaliska smältningsförmåga; stundom utgöres Orkestern blott af några Harp- eller Guitarre-spelerskor och sångare, stundom af en mångtaligare personal, och emellan styckena uppträda vanligen en eller flere af de på en upphöjning placerade virtuoserne såsom aktörer och uppföra scener ur någon gouterad Vaudeville, eller ock helt enkelt improvisera de scener ur t. ex. äkta ståndet, hvarvid, i brist af fruntimmer, den af herrarne, som föreställer Frun, helt enkelt binder en näsduk om hufvudet till åtskillnad. Hufvudsaken i dessa dramatiska föreställningar är "*calembours*", Parisarns älsklingssak, och deri excellerar han. Väl äro dessa oftast något "grofhyflade", men alltid qvicka, och undgå sällan att uppväcka det lifligaste deltagande. Här sitter nu Pariserborgaren med sin familj, arbetaren i blus med sin, kiknande af skratt, understundom läppjande på sitt "bière de Strassbourg" eller sitt kära Kaffe, och då med någon ankommen god vän kannstöpande om Thiers, England, krig och fred.

Man vänder sig härifrån — med öronhinnorne ofta nog sargade af fiolstråkarnes infernaliska jemmerskri, och går bort till *Karusellgungorne*, varierande i alla tänkbara for-

mer; än hafva de horisontel, än vertikal, än vågformig rörelse, föreställande stundom små taklade fartyg, stundom vagnar, hästar; eller stannar man vid någon af de mångfaldiga *Marionett-theatrarne*, för att betrakta — icke så mycket scenen, som de i vida kretsar sittande åskådarne af alla åldrar, uttrycken i deras ansigten, spända och uppmärksamma, liksom hade Talma sjelf under själavandringen inlogerat sig i de små figurernes trädhufvuden. Några ögonblick uppehålla vi oss hos denne gamle, magre herre, som med en förunderlig ihärdighet, hvarje afton, inom sin, med en mellan fyra träd uppfästad lina, afstängda plats, medelst en lappad *Elektricitetsmachin*, gifver Pariserfolket lektioner i experimentalfysik samt elektriska stötar, och åstadkommer så mången "knalleffekt" med sina elektriska pistoler Och tio steg ifrån denne finna vi åter en eqvilibrist-familj, som på marken i en större fyrkant utställt små tända talgljusbitar, och inom denna trollkrets utför förunderliga saker, under det att en högljudd taskspelare strax bakom, inom en lika beskaffad krets, förvänder synen på tillstädesvarande representanter af "la grande nation." Här träffa vi till vår förvåning en liten plats icke upptagen af någon slags upptågsmakare; — dock se! der skymtar genast mellan träden fram en virtuos med ett litet skåp på ryggen och en båge i handen, kanske en Parisisk amor, kringströfvande bland skuggorne på Elyseiska fälten? — Nej, det är en jordisk varelse i luggsliten rock, som nedsätter sin börda på marken mot ett träd, påtänder några ljusbitar och uppslår skåpet, som innehåller — en liten skottafla, och inom några minuter är äfven han omgifven af en talrik skara och ifrigt sysselsatt att med båge och pil storma löst på dess två-sous-stycken. Ofta består skottaflan af en mängd små gipspjeser, och vid hvarje lyckadt skott jubla högt de kringstående. — Ännu några steg, och vi träffa på en ännu enklare förlustelse och lika omtyckt. Hela apparaten består

här i en stor pappkask, utan hål för ögonen, en käpp och ett tennstop eller annat metallskrälle. Med en lina afstänges en plats mellan några träd; ljusbitarne påtändas, tennstopet sättes på en påle i marken och någon af publiken sätter på sig kasken, tager käppen i handen, föres sedan af "Direktören" 15 à 18 steg tillbaka, och nu består konsten i att i blindhet noga beräkna afståndet samt avancera framåt och slå till tennstopet och sålunda uppväcka de kringståendes lifliga bifallsyttringar, då det lyckas, eller skratt då det misslyckas. — — Så variera *folknöjena*, af hvilkas otaliga skara jag uppräknat några, för att gifva begrepp om deras *enkelhet*. Ingenting har man lemnat oförsökt, för att förtjena några sous. Till och med af *månen* vet man att draga reveny, så otroligt det än låter, och huru mycket det än stöter på "att klifva till månen." För "la grande nation" är ingenting omöjligt; jorden hafva de ju redan "under sina fötter" och månen — i kikaren. Så är det åtminstone med den herren, som hvarje klar månskensafton på Place de la Concorde låter sina landsmän skåda allehanda vackra utsigter i månen och det genom en Tub, som förstorar "sextusen gånger" — alltsammans för en sous personen och under ackompanjemang af åtskilliga fysiskt-geografiskt-astronomiska mån-underrättelser, som ensamt äro värde sin sous.

Bland bättre och dyrare nöjen inom Champs Elysées äro koncerterne i Jardin Chalet, Cirque olympique (ty på *Gudomlighet* skall naturligtvis allt stöta här i de Elyseiska fälten) och *Dioraman*, *Panoraman* samt *Navaloraman*. Dioramans taflor äga ofta en beundransvärd illusion; Navaloraman är en vanlig Diorama, som föreställer sjöscener, med rörliga vågor och fartyg, och kan vara kuriös nog att åskåda. För närvarande föreställer den "Scener ur Jean Barts lefnad och sjöslag." Man tycker sig se och åhöra en sjöbatalj på ungefär en fjerdedels mils synvidd. Skeppen komma framseglande, seglen minskas, kanonelden börjas, de aflägsna

skotten höras, rår och master skjutas ned, och *Franska* flaggan triumferar naturligtvis. Det är en ny uppfinning; hvem vet, om icke den kan blifva af förfärliga följder, i händelse det öfverhängande kriget utbrister; säkerligen kommer då hela Engelska flottan att *här* i grund förstöras "med hull och hår."

8.

Industri-Ridderskap.

Juni 1840.

"I Paris" — så lydde en af de lärdomar, som Madame D—o under resan sökte inplanta hos mig — "I Paris gifs det en mängd spetsbofvar, ficktjufvar och andra deras långfingrade gelikar, som lefva på fremlingar och resandes bekostnad. De farligare bland dem vistas vanligen på besöktare Cafféer och promenader, klädde såsom de grefligaste seigneurer. De visa ett stort "attachement" för nykomlingar, som äro lätte att igenkännas. Med en Fransysk complaisance börja de en konversation, föreslå någon promenad till afsides eller ensligare ställen och, om det lyckas dem att ditföra fremlingen, som de tagit under sin benägna protektion, så plundra de honom der och försvinna. Om ni derföre — fortfor Madame D—o — på ett publikt ställe träffar någon okänd, som, opåkallad, med förekommande artighet *erbjuder* sig att ledsaga er dit eller dit, att vexla ett mynt eller dylikt; så misstro honom och haf akt på er klocka och er börs, den fremmande må nu vara så präktigt klädd, fingrarne så fulla af briljanter som helst. Ju gentilare sådana herrar äro, desto lättare är det för er att blifva dupe; det är ofta endast de erfarnaste Polis-Kommissarier

gifvet att igenkänna längden af sådana herrars briljanterade fingrar."

Morgonen efter min ankomst till Paris möttes jag vid utgåendet ur Hotellets port af en bugande Fransman, som med en vigtig min presenterade en tryckt papperslapp, börjande med orden: "*Avis important* — *Lisez et verifiez!*" Ännu okunnig om det i Paris vanliga bruket att på offentliga platser låta utdela dessa annonslappar, högtrafvande "avis importans", hvilka, för att bruka ett gammalt Svenskt ordspråk, "gå upp som en sommarsol och falla ned som en skinnpels", trodde jag något för allmänna säkerheten högvigtigt ämne vara i fråga och skyndade att på första fria plats läsa fortsättningen; men se! det var hvarken någon uppror-proklamation eller helfvetes-machins-affich, utan helt enkelt en äregirig hattmakare-spekulants bedyrande i svart på hvitt, att i hela verlden, d. v. s. i Paris, icke funnos några så fullkomliga *hattar* och till så oerhörd "baisse de prix", som i hans magasin — icke sådana *hattar*, som under frihetstiden huserade i Sverige, utan veritabla, hjernlösa Pariser-produkter, fala för mycket bättre pris. Den pompösa stilen i annonsen var emedlertid rolig, och sjelf en samlare af curiosa, lade jag den till samlingen.

Dagen derefter, sysselsatt att, vid gåendet från Nôtre Dame, revidera några böcker hos de Antiquariske Bokhandlarne, som hafva sina lager utbredda på ofta femtio alnars sträckor af sjelfva stenbarrieren utåt Seinen, framkom åter en Parisare med en låda under armen och presenterade en tryckt papperslapp. Jag mottog den och stannade ett ögonblick för att efterse, om jag gjort ett lika kostbart fynd som dagen förut, men hann icke mer än att läsa de första prosaiska orden: "*Savon à détacher*", förrän jag plötsligt såg min rockkrage betäckt med stora hvitgrå fläckar, med en beundransvärd färdighet ditsmetade af Fransmannen, hvilken lika snabbt hade dragit en borste upp ur fickan och bör-

jade springa rundtomkring mig, frottera och nedsmeta, allt under försäkran att visa underverk förmedelst sin tvål, af hvilken han "parole d'honneur" försäkrade, att jag icke kunde undvara tvenne kakor, hvardera för det röfvarpriset af 2 Francs. Flat och förargad, vek jag än till ena, än till andra sidan af trottoiren — allt förgäfves; Fransmannen smetade, frotterade, pratade om sin tvål och gestikulerade; hvad var att göra? min rock var ingen Pariser-rock, således skulle min tvålherres Franska fantasi kunnat upptäcka fläckar på den, så länge det fanns en bit qvar deraf; böner, svordomar, försäkringar — allt halkade förgäfves öfver hans tvålkakesjäl; jag skyndade utåt trottoiren, han efter, och seende att jag näppeligen för bättre pris än 2 Francs kunde få min rock ren igen, så grep jag med förtviflad sjelfuppoffring ned i fickan och stannade; knappt hade Fransmannen fått höra silfverklangen, innan i en hast alla *artificiela* fläckar — mannen var säkert en Homöopath — försvunno och endast de gamla naturliga (ty äfven naturen kan ju vara fläckig) qvarstodo; och Fransmannen räckte förbindligt fram ett par af de pretiösa tvålkakorne med ena handen och den andra färdig att mottaga de 2 à 4 Francs, som han väntade sig. Men alltsom kragen framträdde i sitt vanliga skick, började allehanda funderingar uppstiga hos mig, och ett 2-sous-stycke, som artigt erbjöd sig för fingrarne, liksom sade: då nu Fransmannen gjort dig förargelse, hvarför icke söka vedergälla lika med lika. Och i den utsträckta handen lade jag hastigt två-sous-stycket, tackade Fransmannen för besväret med rocken och sprang, innan han hunnit fram med sina kakor. Han kastade penningen föraktligt efter mig på trottoiren utropande: "Maudit Anglais!"

"Så blef du då inte dupe den gången", sade jag strax derpå förnöjd till mig sjelf, och ihågkom, såsom en tröst i förargelsen, att jag nere vid Nôtre Dame köpt mig en livre körsbär och nedlagt i näsduken i bakfickan, samt grep nu

dit ner, för att försigtigt praktisera upp fångsten; och, o under! körsbären lågo väl *mycket* riktigt på sitt ställe, men *näsduken*, hvari de varit insvepte, hade echapperat. Nu erinrade jag mig, huru många fläckar min hedersvän med tvålkakorne upptäckt på ryggen, och kunde förstå, att han, såsom ett angenämt minne af dessa upptäckter, behållit min näsduk — kanske också blott för att derå uttaga några fläckar. Ehuru förargad, kunde jag icke annat än skratta åt mig sjelf, och grep till den rönnbärströsten: "Men du blef dock icke *dubbelt* dupe den gången!"

Vid ett besök i *Hôtel des Invalides*, några dagar derefter, hade paraplyen blifvit glömd hemma, och en häftig störtskur började på Pont de la Concorde att aga mig för denna försumlighet, lemnande de båda alternativerne att blifva genomblöt eller att hastigt söka skydd under de nyss lemnade alleerne, då — jag vet icke hvarifrån — en äldre herre framkom och med en utsökt artighet persvaderade mig att gå under hans paraply. I ett knapphål af hans frack, icke alldeles ny eller på modet, framskymtade något, som skulle kunnat anses för ett Hederslegions-ordensband, och en massiv kedja af guld, eller äkta förgyllning, hängde prydligt öfver västen. I fysionomien fanns intet motbjudande, utom en något ytterlig, studerad artighet i blick och åtbördor. Madame D—os varning föll mig genast in, och läggande min näsduk i bröstfickan samt tillknäppande rocken, antog jag så förbindligt, som möjligt, hans tillbud, följande hans manövrer med ögonen.

"Vous etes Anglais, Monsieur, — n'est-ce pas?"

"Nej — min herre — Svensk."

"Ah — Suedois", upprepade han funderande — "oui — je le connais — Stockholm — Monsieur Bernadotte — un homme excellent — je le connaissais à Pau — — c'est là, ou je suis né — pays superbe — Mon Dieu! que la nation Française a *fourni* des rois à tout le monde" — —

"Des rois excellents", inföll jag, jemkande mig under paraplyen.

"Ah — nous etions les meilleurs amis — un vrai homme du peuple — il a fait des services immenses à votre patrie — elle etait aux bordes d'un abime afreux — — les finances du pays sont reduites dans un état splendid et — —"

"Les arts et les sciences", inföll jag.

"L'agriculture, la commerce" — — fortfor han; och så alternerade vi förtjusta, fantiserande öfver fäderneslandets välstånd, alldeles så, som man vidare kan läsa i Sveriges Stats-Tidning eller i Hr L—ds gedigna uppsatser i en del af de goda Parisertidningarne. Och sedan vi några hundra alnar smickrat hvarandra — han mitt fäderneslands välstånd, och jag upphofvet dertill — en *Fransman*, så öfvergingo vi till andra ämnen, och efter några krumbugter yttrade han sin brinnande åtrå att återse "*Père Lachaise's*" kyrkogård, och frågade, om jag icke ville göra honom sällskap till detta, som han uttryckte sig "*lieu interessant, reveillant tant des souvenirs sublimes*", och åter ihågkommande min gamla reskamrats förmaningar, tillknäppte jag ännu en knapp i rocken, tolkande det obeskrifliga nöje, som jag fann i hans förslag, satte möte till andra dagen kl. 12 i Galerie d'Orleans i Palais Royal, och först vid ingången till Hotellet lemnade mig min förbindlige protektör.

Vid ett besök på eft. m. hos Madame D—o omtalade jag för henne detta möte och aftal; då hon förskräckt utbrast: "Mais mon Dieu — vous ne voulez bien faire cette promenade? — C'est un fripon, je vous en assure."

Efter några dagar träffade jag i en af Passagerne samme gynnare med paraplyen under armen och quasi-ordensbandet i knapphålet, och urskuldade mig då för uteblifvandet vid vårt rendez-vous.

"Gör ingenting — alldeles ingenting, försäkrade han då — också jag hade förhinder; men om ni tillåter, så vill jag i eftermiddag ledsaga er dit, min kännedom om lokalen skall bli af nytta för min herre" m. m. m. m. Men jag hade äfven nu förhinder, och sedan har jag aldrig träffat på honom.

Annars har jag aldrig råkat ut för något, som liknade sig till äfventyr af denna beskaffenhet. En rock från Palais Royal och en något oförskämdare Pariser-min, som jag förskaffat mig, hafva väl hufvudsakligen bidragit att ingifva något mer respekt hos de patriotiske skälmarne.

9.

Père Lachaise.

Juni 1840.

Hvilken njutning att efter någon tids inandande af Paris' qvalmiga, mefitiska luft, låta kroppens och själens lungor smaka den fria naturens friska, helsogifvande atmosfer, äfven om den också fläktar kring en fången djurverld, symmetriska träd, trångbröstade drifhusvexter, såsom i Jardin des plantes, eller öfver generationer, fängslade inom grafvarnes trånga väggar, såsom bland Père Lachaise's cypresser och monumenter; ty att se ett oskäligt djur bundet af dess förnuftigare öfverherre, menniskan, att se en grafkulle fjettrande vid sin mull det själlösa skalet af sin egen herrskare — det är dock mycket bättre, än att, såsom i det lefvande "fria" Paris, dagligen se en tänkande befolkning förslafvad under egenkärlekens, partiskhetens, fåfängans nesliga bojor.

Af Paris' fyra begrafningsplatsar har den såkallade: *Cimetière du Père Lachaise* för sin utmärkta belägenhet, mängden och prakten af dess grafmonumenter, och antalet af

märkvärdiga personligheter, hvilkas namn man läser på graf-varne, erhållit ett förtjent beröm. Belägen på en sluttande höjd vid rue de la Rocquettes östra ända, dominerar den största delen af det underliggande Paris, erbjudande mellan Cypresserne och grafvårdarne de vidsträcktaste utsigter, ser-deles från Graf-Kapellet på kullens framsida. Och bland de fyratio-tusende stenar och grafvårdar, som der uppgifvas för närvarande finnas, oberäknad den ofantliga mängden af grafvar, hvilkas innevånares fattigdom icke tillåtit dem att köpa sig odödlighet — hvarken i lifvet eller grafven, äro hälften eller *tjugo-tusende* smakfulla och eleganta.

Det hela är en ofantlig jordfäst stad, och lika tydligt här, som bland dess lefvande systrar, gör sig gällande skil-naden mellan fattigdom och rikdom, anspråkslöshet och få-fänga; och här lika sällan som i lifvet, får man af bonin-gens prakt sluta till dess ägares verkliga värde.

Större delen af begrafningsplatsen är så igenväxt af Cy-presser och andra planteringar, att man med möda kan tränga sig derigenom, och i brist af behörig synvidd går man ofta i mistning af det behagliga intryck, som en mängd monumenter annars borde göra. Numera förbjuder en po-lis-förordning alla vidare planteringar utan serskildt tillstånd. Och för att göra igenfinnandet af en del celebra personers grafvar för fremlingen möjligt, har Polisen också vid ingån-gen stationerat vägvisare, hvilka, för en liten vedergällning föra de besökande omkring bland grafvarnes labyrinter.

Månget verldskunnigt namn möter här blicken; *Heloise* och *Abeillard*, *La Fontaine*, *Molière*, *Laplace*, *Massena*, *Davoust*, *Foy*, Madame *Cottin* och hundrade andra hafva här funnit ett lugn, som flydde dem under deras lidelsers tummel, under deras strider och segrar på vetenskapens, fantasiens, spekulationens och krigets oroliga och mödo-samma fält.

Men rätt ofta blir man också narrad; man ser framför sig ett präktigt tempel, en pyramid, en stor kolonn och skyndar att läsa namnet på den person, hvars dyrbara minne är bestämdt att strida mot den minnesslösa tiden; och man finner ett namn, om hvilket ingen rad i det förflutnas eller närvarandes årsböcker har något att förtälja.

Att oftare besöka Père Lachaise är den bästa praktiska undervisning i Grafmonuments-arkitekturen; få äro de idéer, som här icke blifvit begagnade. Bland de gedignaste och smakfullaste förekom mig monumentet öfver Foy. Hans staty i Romersk toga, står under en enkel portal, allt af hvit marmor, med inskriften:

Au General Foy
ces concitoyens
le 28 Nov. 1825.

Jag känner icke hvem, som utfört detta monument; i det hela råder den skönaste harmoni.

Äfven en *svensk* inskrift fann jag oförmodadt uppe på höjden:

Grefve Hjalmar Mörner
född i Stockholm d. $\frac{7}{5}$ *1794,*
död i Paris d. $\frac{15}{9}$ *1837.*

Stenen är huggen af Duriez.

Den praktfullaste grafvården är den öfver Ryska *Grefvinnan Demidoff* (död 1818), och består af ett tempel af hvit marmor, inuti hvilket en sarkofag, af samma stenart, prydes af det grefliga vapnet.

Bland begrafningar, hvilka jag vid mina besök åsett, förekom mig bruket vid *unga flickors* jordfästning särdeles skönt. Processionen bestod blott af den sörjande modern och ett tåg af unga flickor, två och två, alla klädda i hvitt, med blomsterkransar på hufvudet; och då de, öfverhöljde af sina stora, genomskinliga hvita florsslöjor, med ohörbara steg, i aftonskymningen sväfvade öfver gräsmattan och mel-

lan Cypresserne, liknade de små englar. Intrycket af dessa liktåg var djupt och vemodigt.

Ofta påminde mig besöken här om *Köpenhamns Assistence-kyrkogård. Något* af dess symmetri och *något* af den utsökta omsorgen för hvarje graf, som man varseblir på denna jemförelsevis lilla kyrkogård, skulle göra *Père Lachaise* till den skönaste promenad, som man någonstädes skulle kunna söka — bland grafvar.

10.

Svenskt Intermezzo från 1600-talet

Den 25 Juni 1840.

Gårdagen var regnig och kylig; nere på gatan under fönstren den vanliga rörelsen; ingenting tillkännagaf, att Parisarne firade Midsommarsdagen på något särdeles sätt, såsom vi i Sverige. Mina funderingar afbrötos af en knackning på dörren, och S—, som på morgonen hyst samma tvifvelsmål om Midsommarsdagen, steg in.

Sysselsatt att under sina fleråriga resor i Europas olika stater, ur dess Arkifver och Biblioteker samla handlingar rörande Sverige, förde honom samma ändamål i dag ned till "*Bibliotheque de l'Arsenal*" och han föreslog mig nu sällskap, under löfte att möjligen kunna visa mig intressanta saker från vårt gamla Sverige.

Äfven jag använde dessa timmar att genomleta några af de frambegärda manuskript-volymerne, innehållande *handlingar rörande Frankrikes förhållande till Sverige under åren 1672—1674;* och jag hade deraf den dubbla fördelen, dels att uti enfaldigt folks ögon gifva mig sken af en per-

son, som reser "*i litterära ärenden*", och dels sjelf ett stort nöje af läsningen.

Manuskripterne i dessa band bestodo till största delen af dåvarande *Franske Ambassadörernes i Stockholm hemliga instruktioner, deras rapporter till Franska Hofvet* och deras anteckningar öfver Sveriges dåvarande politiska ställning, dess statsförfattning, krigsmakt, de olika partierne inom landet, etiketten vid Hofvet m. m. d., desto intressantare, som författarne, såsom utlänningar, funnit framstående och anmärkt en mängd förhållanden och bruk, som Svenska författare från den tiden dels, i anseende till deras vanlighet, icke ansett mödan värdt att skrifva om, dels icke vetat eller kanske icke *vågat* omtala.

Det är en Seigneur *Pomponne* och en S:r *Courtin*, som författat dessa anteckningar, uppväckande hos en Svensk ömsom tillfredsställelse, löje och harm, men alltid ett lifligt intresse.

Sigismunds och Johan III:s tider voro längesedan förbi, och den famösa frihetstidens män, som lade fremmande makters mutor i ena vågskålen och fäderneslandets väl i den andra, hade ännu näppeligen sett dagen. Något af Sveriges "kärntid" existerade ännu; men att kärnan redan var maskstungen, derom tyckas följande strofer, hvilka under rubriken "*Gratifikationer*" i dessa manuskriptvolymer förekomma, tydligen vittna.

Frågan var uti anförda stället af tomen för **1672—1674** om Frankrikes affärer med Holländska Staterne vid denna tidpunkt, samt Sveriges förhållande till dessa makter.

Med bibehållande af det gammalfranska skrifsättet börjar jag med pag. 347.

"Le S:r Rousseau fit le 9 Novembre ces propositions au Seigneur Bierenclou, qui sur la première s'excusa de parler le premier dans le senat de l'armement general et conseilla au S:r Rousseau d'en entretenir le S:r Sten B—e,

qui — —; et à l'egard de gratifications du Roi *) il repondit, qu'il etait contre son serment d'accepter de telles offres; — qu'il ni voulait, ni pouvait contracter sur ce sujet." — —

Herr Bierenclous heder och samvete var således gedignare än guldet, som man erbjöd honom.

Vidare p. 454, för samma år:

"M:r de Pomponne assura le Grand-Chancelier que le Roi lui donnerait une marque considerable de gré, qui lui sauvait de son affectation; (han fick sedermera verkligen, enligt samma rapport längre ned, en *högst betydlig* gratifikation från Paris). Et comme M:r Bierenclou etait mort et que le S:r Sten B—e se trouvait le *plus puissant et le plus opposé dans la partie, qui etait contraire à la France*, il fit poster parole à sa femme par une voye sure et secrete, que, si elle *disposait son mari à favoriser l'alliance,* elle pouvait attendre du gré, que le Roi lui en saurait une boëte de diamans de 4000 Ecus. — Il parut depuis, *que les offices de sa femmes n'avaient pas été inutiles* — — —"

S:r Courtin skrifver sedan i sina memoirer p. 495:

— — "Sa Majesté consentit que — — et approuva l'offre de la boëte de diamans de 4000 Ecus, que M:r Pomponne avait fait faire, à la femme de S:r Sten B—e, enfin *pour ne pas hazarder le succes d'une affaire, que plusieurs raisons lui faisaient croire avantageuse* — —"

Längre ned, pag. 503, innehålla samma rapporter, att S:r Courtin "fit donner à la femme de S:r Sten B—e les 4000 Ecus, qu'on lui avait promis et *dont le Senateur le remercia* — — —"

Rummet tillåter icke att anföra mer af dessa intressanta handlingar, hvilka dessutom genom min ledsagare S—torde, jemte många andra ännu dyrbarare fynd, upptäckte

---

*) Den Franske.

under hans omfattande forskningar i utländska arkifver, blifva offentliggjorde.

Särdeles märkvärdigt är det, att här läsa desse Ambassadörernes hemliga instruktioner, samt sedan af deras rapporter se, huru de drifvit spelet. Och detta var en blick i Kabinetternes handlingar för 160 år sedan. — Huru upplysande skulle det icke vara, om man *nu* kunde göra ett Lunkentussteg på 160 år *framåt* och från denna synpunkt skåda in mellan bladen af våra nuvarande Kabinetters, *då* troligen äfven i Bibliotekerne skrinlagda, hemliga memoirer! Jag undrar rätt, hvilken af senare tiders Statsfruar då skulle figurera med en utländsk briljanterad snusdosa i ena handen, afsnusande Hans Excellens med tofflen i den andra. Lätt skulle man då kanske finna rätt på noterne till *den* musik, hvarefter senare decenniers stora dockspel rörer sig; lyckligt nog om denna musik icke funnes komponerad endast för guldinstrumenter — det är en dyr orkester för ett land!

11.

Gallerier och Konstsamlingar.

Juli 1840.

Berömvärd är den utmärkta liberalitet, hvarmed Paris' dyrbara samlingar hållas för främlingar öppna, utan den ringaste afgift. Utlänningens pass eller säkerhetskort, uppvisadt för Portieren, öppnar genast helgedomarnes portar. För att erhålla tillstånd att kopiera, behöfver man blott af en känd artist skaffa sig betyg, att man dertill är *skicklig*.

De offentliga Målningsgallerierne äro för resande samt artister mot förevisande af pass eller *tillståndskort* öppna från kl. **10** *till* **4** *alla söcknedagar.* På Söndagarne deremot

äro samlingarne upplåtne för hela allmänheten, ingen snyggt klädd undantagen, och de präktiga salarne hvimla då af Parisare, de vildaste "Lejonen" vid sidan af arbetaren i sin blus.

Men en sådan frikostighet inskränker sig icke endast till offentliga samlingar. Med en förekommande artighet lemna äfven *ägare af enskilda samlingar* eller taflor tillträde dertill, då man skriftligen derom gör anhållan *).

Paris' stora, förträffliga samlingar i skön konst äro tillräckligt kända för att behöfva vidare lofordas. De offentliga förvaras i *Musée Royal* på *Louvren* samt i *Palais de Luxembourg.*

Väl *är* Paris' Museum för närvarande rikt på mästerverk; men det *var* dock en tid ännu rikare, en depôt för *allt* hvad i skön konst Kontinenten ägde ypperst; och "despoten", för hvars öppna, spanande örnöga så litet gick förloradt, handlade åtminstone *i detta fall*, som en despot, då han ville fängsla de fria konsterne vid en enda punkt — hans Paris.

Gudar och Madonnor, Helgon och Nymfer — alla måste röra på sig under denna muvemangets osaliga tid. Sjelfva Belvederes Apollo, inqvisitoriskt dömd till evig tystnad inom de Aldraheligaste Staterne och arresterad i ett påfligt Galileifängelse, der han hade allt — utom friheten, sjelfva Belvederes Apollo företog ju, i sällskap med en hel seralj af hedniska Muser och Nymfer, en lustresa till Paris; men hans inspirerade Parisersöner, som icke gerna tåla några andra Gudar än sig sjelfve, skrapade stoftet af den höga resenärens fotabjell och skickade honom till hans land tillbaka.

---

*) För sådan och dylik korrespondens *inom* Paris, finnas öfverallt på gatorne ett slags brefbäringskontor, der brefven inläggas i lådor och fortställas till sin adress, *enligt* bestämd och rätt lindrig taxa, frankerade eller ofrankerade.

Vid inträdet genom Kongl. Museets lilla ingång (den stora hålles öppen endast helgdagarne), träffa vi i femton salar af Louvrens rez-de-chaussée en förstenad population från antikens himmel och jord, sjuhundrade gengångare, frammanade ur öknarnes och hieroglyfernes hemlighetsfulla land eller uppstigna ur Greklands och Italiens klassiskt bördiga jord.

En stödje- och utgångspunkt finner ögat i Egyptiska mejselns råa djurformer, dess stela gudar, eller Sphinxerne hälften af dem båda, med qvinnohufvud och qvinnobröst samt tigerarmar, liksom en bild af det första sammansmältandet af himmelskt och jordiskt, det idealiserande geniets outvecklade puppform. En gnista från Egyptiska teknikens härd flyger öfver Medelhafvet till motliggande stranden, der den, omsorgsfullt närd och vårdad, snart flammar upp till en helig eld. Egyptens råa croquier förvandlas i konst, och konsten går med jättesteg framåt och når en dittils oupphunnen, dådanefter oöfverstiglig höjd, för att derifrån så mycket djupare störtas och i fallet begrafvas i en jord, åter trampad af så månget århundrades barbarer, till dess menniskosjälen slutligen åter vaknar upp ur sin långa slummer och afskakar sina nesliga fjettrar, botfärdigt vallfärdande till antikens graf, med vördnad kastande tillsides mullen, som betäcker de heliga relikerne.

Från konstens alla olika epoker har detta galleri en utmärkt samling. Hvilken ädelhet hos de nakna formerne på några af dessa *Venus*-statyer, den *flöjtblåsande gossen*, den *dansande Faunen* m. fl. — hvilket uttryck i kroppsställningar och muskelspel t. ex. hos den stackars upphängde *Marsyas* eller denne *stridande Gladiatorn;* och i en naturlig distraktion stannar man framför den sistnämde, beundrande *hans* förmåga att bibehålla spänningen hos musklerne i de smärta lemmarne, och *glömmande* konstnären, som, en annan Prometheus, med den gudomliga elden af sitt geni,

trollat lif i den jordiska massan. — Eller har konstnären gäckande inhöljt sina skapelser i ett luftigt, flygande draperi, silkeslent böjande sig efter de vällustiga formerne, lemnande åt åskådaren, jemte anledningen till beundran, en illusion af svartsjuka öfver konstnären, som varit lycklig nog att *öfverhölja* dessa former, hvilkas förföriska behag åskådaren blott får *ana*. — Det var bland andra klädnaden på *Nymfen* (N:r 77) *Blygsamheten*, i samma sal, samt den, med handen under hufvudet, eftersinnande, mot en klippa lutande, sköna *Polymnia* (N:r 306), som hos mig uppväckte sådana känslor.

Och kommande från dessa salar, förbigå vi utan serdeles förlust de fem, som innehålla Franska skulpturarbeten från 16:e, 17:e och 18:e seklerne. Vi stiga uppföre den *stora Trappan*, som Fransmännen rättvist kalla "un chef d'oeuvre de structure et de goût", för att inträda i Målningsgallerierne. Den rika *Handteckningssamlingen* kan väl vara värd några förmiddagars besök, och den derutanför befintlige *Modellsamlingen för Marinen* intresserar äfven en icke-kännare, isynnerhet genom den historiska öfversigt öfver Franska Flottans byggnadssätt, som den lemnar, ehuru fragmentariskt; — och sedan kan man börja att frossa i åskådningen af målningskonstens alster, som i en *vald* samling här finnas att tillgå.

Men vill man äfven här tränga in i konstens barnkammare, för att sedan följa dess utveckling, så behöfver man icke stiga ned i tidernes natt; ty väl stodo äfven der målningskonst och skulptur, såsom systrar, vid hvarandras sida, men penselns alster voro af bräckligare natur än mejselns. Och då man slutligen återfinner den multnade ledningstråden, så är det ej mer Isis och Osiris, af Olympens Gudar, ej Spartas, Athens, Roms Hjeltar, Gladiatorer med svärd och sköld — det är bleka, förtrånade Martyrer och Helgon med dödskallar och gissel, som gifva inspiration åt den,

efter tretton seklers slummer, uppvaknande målningskonsten. Ack — hvilken förvånande förändring!

Ett Målningsgalleri, sådant som Paris', innefattande *alla* nationers bekantare skolor, är icke ett blott *Målningsgalleri*, — det är en kolossal *Bilderbok*, åskådligt och lättfattligt framställande Europeiska nationernes intellektuela beskaffenhet under olika epoker, deras skaplynne och bildningshistoria.

Hela Europa fylles först af Byzantinska Helgon och Madonnor; de mera flegmatiska nationerne, Tyskar och Holländare hemta sig först från det allmänna svärmeriet; helgongloriorne, som sväfvat framför deras ögon, skingras något, och redan på fjortonhundra-talet börjar en Chrouach m. fl. att se *naturen* och *menniskorne* omkring sig. — Italienarens och Spaniorens glödande fantasi svärmar ännu om Helgon och underverk, och först sednare egnar Bassano och några andra sine penslar åt rent jordiska bestyr. Ännu ett halft århundrade och idéerne hafva en mångfaldigare rigtning; nationerne börja amalgameras, antiken att studeras; det *serskilda* skaplynnet framstår mindre tydligt, och det idealiserade, himmelska finnes öfverallt vid sidan af det rent jordiska.

Under nästan hela tiden ser man, hvad som kallats "Franska skolan", aldrig förnekande sitt lynne, svärma omkring från land till land, plockande tillsammans allt som lyser, likt och olikt, för att såsom andra "irrande riddare" skapa sig ett *rykte*, namnkunnighet, blott af detta koketterande effektsökeri, som står qvar såsom det minst flyktiga hos den flyktiga nationen.

En serskild följd af Louvrens salar upptager *Spanska* skolans serdeles rika samling; *Zurbarans* outtömliga fantasi i framställande af martyrers lidanden, bredvid den produktive *Riberas* försmak för samma ämne, ehuru vanligen något mildare, skulle, oaktadt den utmärkta talang, som

visar sig i desse mästares arbeten, uppfylla åskådaren med en känsla af hemskhet öfver en religion, så mild i sitt väsende och här dock så underligt inspirerande (ett slags stimulationssätt, tolkande tydligt tidens smak); man skulle, säger jag, vid sådan uppfattning och framställning af det idealiska i religionen — ty att idealisera är ju den högre konstens mål — snarare intagas af afsky än deltagande, om icke några af *Murillos* herrliga, gudalugna skapelser utplånade intrycken af de förstnämdes fantastiskt svärmiska verk. Hans St. Joseph med Christus-barnet, St. Johannes (N:r 157), Magdalena m. fl., ehuru sköna de än äro, blekna dock alla vid sidan af *Madonnan*, uppburen på skyarne af Englar, med en strålande gloria ikring sig, med helig, gudomligt stilla hänförelse i blicken.

Afskildt från denna del af samlingen, träffar man i den långa byggnaden, som sammanbinder Louvren med Tuilerierne, det namnkunniga "*Stora Galleriet*" *), prydt i sitt knappast öfverskådliga perspektiv af mer än Ett Tusende Fyra Hundrade, till större delen *utvalda*, taflor af de olika skolorne.

Utan att ingå i någon slags specifikation af taflorne, för hvilkas studerande det fordras veckor, ja månader, kan jag likväl icke förbigå det öfverraskande intryck, som *Paolo Veroneses*, i rummet utanföre stora galleriet befintlige, båda stora taflor: *Bröllopet i Canaan* och *Jesus hos Phariseen*, uppväckte. Storheten i kompositionen, fördelningen af ljus och skugga, färgornes glans (oaktadt taflornes ruinerade skick) är knappast så mycket frapperande, som klarheten hos det hela, den utomordentliga genomskinligheten af luften; och det var förlåtligt, att jag, för illusionen af det

---

*) Längden af detta, af förgyllningar glänsande, galleri är *Ett Tusende Tre Hundrade Trettiotvå* Tyska fot. Ljuset inkommer dels från fönster i galleriets hvalf, dels från sidofönstren.

hela, länge öfversåg med en den ena taflans serskilda stora märkvärdighet, nemligen, att man i de mer än 20 figurerne igenfinner porträtter, icke blott af Paolo sjelf och hans broder, utan ock af samtida namnkunniga personer, såsom Carl V i Frankrike, Drottning Maria af England, Soliman den andre i Turkiet m. fl. — Ack! huru klent *Gerards*, af Fransmännen afgudade, manierade *Amor och Psyche* tager sig ut vid sidan af de Veronesiska djerfva figurerne. Mera intresseradt hvilar ögat vid *Girodet-Triosons* äfven i detta rum uppstälda "Scene de déluge"; och vid inträdet i stora galleriet blir man villrådig, hvar man skall börja eller sluta.

De *Italienska* skolornes maëstri, en Raphaël, Correggio, Guido Reni, Annib. Caracci, Leonardo da Vinci, Abbani, Paolo Veronese m. fl., hafva alla bifogat ett eller flere blad i den stora konsthistorien — hvad vore *mer* att säga derom?

Och går man emellan dessa skolors 470 och de *Holländskas* och *Flamandskas* öfver femhundrade bilder, så framstiger allt tydligare den mäktiga verkan, som en omgifvande natur- eller konstverld, en tempererad eller brännande sol utöfvar på en nations första konstbildning.

Väl hafva t. ex. Spanska och Italienska skolorne en stor likhet i ämnen — det sydländskt-katholska svärmeriet eldar dem båda; och väl har Spanska och Holländska skolorne något syskontycke i naturefterhärmning, ty i saknad af antikens idealiserande mönster bildade de sig efter naturen sjelf; dock är hos dem alla det egendomliga lynnet omisskännligt. Den efter antiken sig bildande Italienska skolan idealiserade form och kolorit, och dess svärmiska lynne framträdde mildradt i dess katholska skärseldsbilder; det idealiska i behandlingssättet liksom harmonierar med det hyperboliska i ämnet. Den *Spanska* deremot sammanparade den hos sina bilder ofta till mästerskap drifna naturefterhärmningen med fantastisk öfvernaturlighet, derigenom, såsom Zurbaran, ofta degraderande det idealiska, den *ville* framställa,

till rent jordisk ryslighet; de begagnade *naturen* att framställa, om jag så får säga, *naturvidriga* ämnen, och gå derigenom icke sällan miste om det intryck, de åsyftade att tillvägabringa.

Äfven *Holländska* skolan bildade sig efter naturen, och inträngde i dess innersta väsende; men den hade icke södrens fantasi, intet sjudande blod, som förvandlade dessa porträtter efter naturen i rysliga, sönderslitande feberbilder. Dess alster äro menniskans Daguerreotypbilder; det är naturen sjelf frammanad på duken. De ligga derföre inom hvarje betraktares domvärjo, utan att denne behöfver något studium af antiken eller vetenskaplig kunskap om färg och form; framför dem tränges också största massan af åskådare.

Hvem stannar väl annars i verkligheten *beundrande* framför en sopqvast, ett vedträd, en lerkruka, ett buckligt tennstop, en kalf, en oxe; ja till och med framför en lunsig bondpiga?

Huru mången gång har jag icke hört personer, som icke sjelfve hafva sett eller uppfattat Holländska skolans oöfverträfflighet i dess genre, utbrista, medlidsamt höjande på axlarne: "huru simpelt att måla en ko, en lerkruka &c. Sådan brist på smak att i ett fä- eller svinporträtt finna något intresse, att utkasta tusentals riksdaler derföre, då man för mindre än tionde-, tjugondedelen kan få ett svin med hull och hår in lebensgrösse, ja den mest välsmakande fram- eller bakdel, den fetaste skinka för ännu tiondedelen mindre!" — — Jag svarar dig, värde konstdomare: Emedan det gifves menniskor, som hafva sinne för andra triumfer, än magens; hvarje på duken eller med mejseln återgifvet studium af den oss omgifvande naturen vittnar om kontemplation, bevisar menniskosinnets sträfvan att lösgöra sig från det rent materiela, och hvarje sådan sträfvan är en triumf. Åskådaren, som beundrande stannar framför dessa naturbilder, hyllar genom sin beundran icke porträttet, bond-

pigan, kon, oxen &c., utan, ehuru ofta omedvetet, just denna konstnärens i taflan uppenbarade sträfvan, den må då för öfrigt hålla sig vid så enkla föremål som helst, då desse icke stöta anständigheten. Naturens studium är den bästa principskola för den högre idealiseringen. Öfverraskande äro Gerard Dows, Peter Hoochs, David Teniers, Honthorsts m. fl. småtaflor för deras natursanning, ehuru tillvägabragte genom alldeles olika medel. Gerard Dows, Mieris, Denners, Werffts manér är ej möjligt att upptäcka; den mest ansträngda undersökning kan ej upptäcka något penseldrag; man ser ej, *huru* det tillgått. I David Teniers' upptäcker man i allmänhet de djerfva penseldragen; man ser, huru färgorne äro pålagde, ofta, som det tyckes, flyktigt, vårdslöst; men natursanningen, som de tala, visar djupet af uppfattningen, säkerheten hos den verkställande handen.

Om *beskrifningen* af föremål, som dock endast genom den förunderliga illusionen i deras återgifvande på duken erhålla intresse, kunde gifva någon sann föreställning, huru gerna skulle jag då icke vilja nämna något om Dows *Holländska kök,* eller *det inre af hans föräldrars hus*, eller taflan föreställande *en speceri-handelsbod i en by,* knappt halftannat qvarter i fyrkant, och hvarest, bland annat på disken ligger en pappersstrut, hvari är inlagdt *smör;* fettet har genomträngt papperet, som är ett utrifvet blad ur en bok och hvarpå den tryckta fina stilen skiner igenom. — Jag skulle vilja hålla ett loftal öfver denna namnkunniga tafla, *De fyra Borgmästarne, utdelande priser vid målskjutning,* om van Dyks, Rembrandts lefvande porträtter, Paul Potters djurverld, Rubens kolorit; men jag har ju icke ens sagt något ord om *Italienska* mästerverken!

Med förbigående af Poussins, Lesueurs, Greuze's flere utmärkta arbeten, är det bland *Franska* nyare skolans artister serdeles en, hvars taflor alltid äro omslutne af en krets af kopierande och beskådande. Det är *Louis Leopold*

Roberts båda scener, neml.: *Skördemännen i Maremmerne* och *Återkomsten från Madonnans dell'Arco fest vid Neapel,* hvilka man ser så ofta reproducerade i gravyrer och stentryck. Scenerne äro tagne vid låg sol, koloriten är briljant och erkännes också vara natursann. Kännare hafva väl åtskilligt att invända mot figurernes nog mycket studerade ställningar, men effekten är dock angenäm och hufvudsakliga ovanligheten hos taflorne består deri, att Robert låtit figurerne framstå på ljus grund, så att högsta dagrarne äro mörkare än luftfonden, som omger dem.

Robert lofvar här i dessa taflor mycket, och hade troligen blifvit en af Frankrikes störste målare, om han så fortgått och fått lefva. Han sköt sig i Venedig den 20 Mars 1835.

Landskapsgenren har ett jemförelsevis mindre antal taflor. Landskapsmålningens Rafaël, *Claude Lorrains* förträffliga soleffekter, från hans olika perioder till kolorit och och behandling olika, äro oupphunne af *Swanewelt*, hans elev och efterhärmare. Dessutom utmärka sig *Ruisdahls* sjöstycken, serdeles det förträffliga under N:r 722, en stormande sjö, *Joseph Vernets* månsken och mariner, *Backhuysen* och *Salvator Rosa.*

12.

Fortsättning.

Louvren är ett Pantheon för *aflidne* konstnärer. Den lefvande generationen måste, före sin apotheos, genomgå en skärseld i salarne af *Luxembourgs-Palatset* (jemväl kalladt: Palais de la Chambre des Pairs); och denna nya generation har gjort mäktiga steg framåt från Davids och Gerards tråkigt manérrasande tid.

Nuvarande katalogen upptager **182** arbeten af lefvande konstnärer, och lyser af de kända namnen Horace Vernet, Scheffer, De-la-roche, Lepoittevin, Giroux, Gudin, Biard Tanneur, m. fl.

Bland de taflor i de mest olikartade ämnen, som här finnas utstälda, är det tvenne, som framför alla de öfrige förefallit mig mästerliga, neml. Scheffers: ***Eberhard af Würtemberg, som gråter öfver sin sårade son***, samt De-la-roches: ***Kung Eduards Söner.***

Scheffers tafla, målad i ett raskt manér; massor af färg öfver hvarandra (ett fel, som harmonien, det här åstadkommer, gör till förtjenst); intet koketteri med glänsande färgor; allt allvarsamt, högtidligt, dystert, såsom ämnet, det afhandlar. Den gamle ärevördige krigaren sitter lutad öfver sin framför honom liggande sårade son, hjelmen är aftagen, ett rent ynglinga-ansigte omflutet af blonda lockar, med halfslocknadt öga, lifvets färg och lifvets ande har snart flytt bort, ett öppet sår efter ett svärdshugg på halsen sväller rödt af den förrunna bloden, och i den gamles dystra, dock undergifna blick hvilar en glänsande tår; han vågar ej öppna sina läppar, att dess ljud ej må oroa det bortslumrande barnet, hans lifs stolthet, hans ärelystnads flydda dröm, eller kanske för att ej bortfläkta den sista illusionen af hopp, då från den ***kanske*** redan dödsstela tungan intet ljud skall mer svara på den ömma faderssmekningen, denna undergörande balsam på barnets kropps- och själssår. — Ja! Gråt gamle, du liflösa bild, lefvande genom konstnärsgeniets trollkonst; äfven i mitt öga började det att vattnas, ju längre jag, den ena gången efter den andra, ofrivilligt, mekaniskt drogs dit, att skåda din lefvande smärta. Och denna målande kontrast med scenen i fonden! — der höjas pokalerne, man tycker sig höra det aflägsnare sorlet från de segersälle, triumferande krigarnes orgier, de hafva vunnit samma seger, som den gamle här, men de hafva ej köpt

den med sitt hjerteblod; de lefva ej *utan själ*, såsom den gamle gråtande krigskamraten!

En konst, drifven till ett sådant mästerskap är ej rent jordisk — dess skapande makt är gudomlig.

Det finnes här taflor, många mera omsorgsfullt utförde, den minsta halfton iakttagen och återgifven; det finnes de, som utmärka samma studium af färg och form, hafva samma harmoni i sina detaljer, som äro mästerligt *målade;* — men *ingen* fann jag så förenande djup och harmoni i tanka och utförande, som denna; man ser ej konstnären — hvad han *velat* återgifva; man ser blott naturen, bilden, — nej man ser ej eller bilden, man ser *hvad den tänker* — hjertat blöder öfver det oläkliga såret, som man varseblir under pansaren i den gamles bröst!

De-la-roches *Kung Eduards söner* är ock en herrligt skön komposition, omsorgsfullt målad. Då den öfverallt finnes återgifven i stentryck och gravyr, torde en beskrifning deröfver vara öfverflödig.

Bland *Skulptur-arbetena* intager väl *Rudes "Neapolitanska Fiskargosse"*, lekande med en Sköldpadda, främsta rummet. Han har lagt ett band om hennes hals och skrattar så innerligt hjertligt åt hennes fåfänga försök att fly undan. *Jaleys "knäböjande flicka, som gör bön"* är äfven skönt tänkt och väl utförd; mycket är der att prisa i dessa marmordrag, dessa förstenade ögons barnsligt fromma inspirerade uttryck, i behaget af dessa späda kroppsformer; men jag vågar ej tala derom. *"Vågar?!"* — — för Hof-Kanslers-Embetet? eller för sunda förnuftet? eller för — —" — frågar man kanske.

Åh nej för *Er* skull, Ni hedervärda Tanter, ni *uppfostrarinnor* af mitt fäderneslands bekjortlade ungdom. Tänken Er, mina Nådiga, *hvilken gräslig hädelse*, som konst-

nären begått, hvilken "faute" mot all anständighet och ordentlighet, hvilken vanvördnad mot allmakten; han har låtit flickan göra sin bön snart sagdt splitter *naken!* Hvilken omisskännelig brist på smak att ej låta det arma barnet draga på sig en "Chemise à la Victoria" eller en liten, om ock aldrig så kort, stubb. Och, minst sagdt, hvilken oförlåtlig brist på takt hos Direktionen att icke, såsom t. ex. i något blygsamt Museum norr ut, hos någon bleckslagar-artist låta uppdraga ett eller annat oförvissneligt, obortblåseligt, oupplyfteligt fikonablad, lika oforgängligt, som behagen, det är ämnadt att skyla. — Huru skall nu en oerfaren flicka kunna veta, när hon bör rodna? huru skall hon nu kunna veta, hvad hon skall låtsa att icke se? — Hvarför har då denna Direktion icke åtminstone sminkat en rodnad på marmorbystens kinder? Hvart skall det väl taga vägen med sådana offentligt framstälda exempel för en oerfaren ungdom?

Ja, mina Nådiga! så tänkte just jag också; men vågar dock taga Direktionen i försvar och försäkra, att skulden *till alltsammans* är den råa, hedniskt-olycksaliga antiken, hvilken man är *alldeles befängd att* apa efter. O, huru skönt skulle det icke vara, att i våra gallerier se Olympens Gudar och Gudinnor samt och synnerligen klädde i kjortlar och byxor, glacé-handskar och vaxläders-skoplagg! Ej behöfde då ett ärbart fruntimmer anstränga sig att rodna vid besöken bland de nakna otäckingarne. Låtom oss emedlertid hoppas att, då skräddaresmaken blifvit mera allmänt omfattad med den värma, den förtjenar, en gång uppnå denna högre bildningspunkt.

Och nu, min tålige läsare, vill jag efter ofvannämde quasi-exposé af Gunst och Nåd förskona dig från att höra om de offentliga gallerierne, om Luxembourgs, Tuileriernes, Louvrens &c. förgylda salar med dess målningar på väggar och tak, dess statyer i alla vrår; tigande vill jag hoppa öfver privatsamlingarnes *gemmer*, vill ej nämna något ord

om *Scheffers* oskuldsfulla, engla-menlösa *Gretchen*, om det behagligt koketterande hos några af de sköna flickorna i *Wintherhalters "Decamerone"*; ytterligare vill jag af Gunst och Nåd förskona *dig* att höra om Korintiska, Joniska, Doriska kolonner *och* kapiteler, om Byzantinsk och Sarracensk smak, Göthiska spetsbågar och Renaissancens stundom något dödfödda foster.

"Åh — så *nådig* den herren är!" utbrister du kanske, med ett försmädligt drag på munnen — "I sanning ett alltför beqvämt sätt att komma ifrån sådana saker, och ändå ge sig min af att hafva tagit kännedom derom!"

Läsare, du har träffat spiken på hufvudet, du har skådat in i min förefattaresjäls innersta. Oss emellan sagdt, så hade jag ämnat att på något behändigt sätt, liksom i förbigående, skrufva in en och annan citation från Winckelman eller Ehrensvärd och sålunda gifva dessa rader en viss anstrykning af *djup* och *beläsenhet;* men fatalt nog — Konversations-Lexikonet, denna "oskattbara källa för vetenskaplig bildning", såsom jag vill minnas Spürling uttrycker sig, var både *för tjockt och för tungt* att inpraktisera i min res-kappsäck.

13.

Ångmachins-Kapitel. — Utflygter.

Juli 1840.

Hvad vår tid, eller åtminstone våra vägar, börja att blifva opoetiska; huru all poesi håller på att gå upp i rök och ånga!

Hvilken skilnad emellan *förr* och *nu.* Gå vi tillbaka till den romantiska medeltiden, se vi väl der vid en väg

eller en flod dessa blad, dessa blommor, darrande för vestanflägterne och skapade enkom för att sättas i den fylliga barmen på en blygsam herdinna, i handen på en suckande herde, eller att med ett himmelsblått band bindas till kransar omkring halsen på någon den aldra-oskuldsfullaste, bräkande lamunge — se vi väl dessa blad eller blommor *då*, såsom *nu*, svärtade, smutsade af svartbrun stenkolsrök? — Nej de voro fordom alla rena och ofläckade, som snön på kyrktaken; det är ångmachinerne, som gjort hvitt till svart.

Och denna medeltid, då t. o. m. vanliga vagnar voro så godt som okände! — Vi se på bergsspetsen framför oss ett Slott med tinnar och torn. — "Fröken", fager under ögonen och smärt om lifvet, vill resa att helsa på sin vän — en annan fröken, suckande af längtan inom murarne till det slott, hvars spetsiga torn vi upptäcka på en bergshöjd fjerran i det matta blå försvinnande dal-perspektivet. — Vindbryggan fälles ned, men det är ej någon fatalt skramlande Kaross med kusk och klatschande piska — ännu mindre någon fatalt osande Ångvagn, som framrullar; nej — vid tecknet af en smattrande trumpet eller ett fylligt valdhorn, återupprepadt af ett sqvallrande echo, visar sig i borgporten en kavalkad af Väpnare och Riddare, med blänkande lansar och svajande plymer, och i deras midt rider på en ståtlig, gnäggande springare vår undersköna Fröken; — sakta går tåget nedåt den branta bergsstigen — det kommer in i den sekelgamla slottsskogen, då ännu ej förvandlad i rökfantomer. Plötsligt prasslar det i löfven — ett vildsvin, en björn — ja kanske till och med röfvare eller en förälskad Riddare, som legat i bakhåll för att röfva vår fagra Fröken, rusa fram; svärden dragas, lansarne brytas, och Frökens hjerta klappar; men hon får hvarken svimningar eller vapörer; och skulle nu på sin höjd hästen skygga och stegra sig, eller Riddaren eller björnen vara alldeles för närgångna och Fröken vackla i sadeln samt sjunka mot jorden — ack

hvilket pittoreskt fall! — så är der ju genast en Riddare tillhands att i sina armar mottaga den fallande sköna, som i fallet anstiftat mordbrand i den arme Riddarens hjerta.

Eller antagom nu, att slottsskogen är för osäker, att Riddaren på slottet och vi ej vilja äfventyra vår älskade Frökens vackra armar och ben eller hals på en hästrygg, ej behöfdes det i sådant fall att klena smörja på hjulaxlarne, ej höfdes det då, såsom nu, att ackordera med en lumpen hyrkusk; nej, nedanför slottsmurarne slingrar den lugna strömmen i tusende bugter genom dalen, och sköljer under sitt lopp hundrade andra borgmurar; vi ledsaga vår Fröken ned i den prydliga gondolen, Väpnarne lägga bort lansarne och gripa till årorne, som bilda runda darrande cirklar på den spegelklara ytan, och då Fröken böjer sig ut öfver relingen, för att plocka en simmande Neckros eller Vattenlilja, och ser sin bild i vattnet, så ler hon högt öfver de skrynklor, som vattenringlarne göra i hennes drag, ty hon vet nog, att den falska spegeln ljuger; ja man påstår till och med, att i vassen utåt stränderne framtittade skälmaktiga, bevingade kärleksgudar, som vaknat upp ur sin slummer i någon blomsterknopp, smekte af de mjuka tonerne från vår Frökens lutha, — blommor, grässtrå, blad, ja den tväraste alestubbe "hviskade om kärlek."

Och *nu!* — — — — — — — — — — — — —

Hvilken Don Quixote skulle väl nu kunna söka upp ett slott med vindbrygga, Riddare och Väpnare — luftslott undantagne! — Nej! nu går Frökens pappa helt prosaiskt till Jernvägskontoret, köper sig några biljettlappar, inpackas i sin Vagon. Ej höras nu trumpetstötar och gnäggandet af springare; vid det skärande oljudet af ånghvisselpipan utstöter ångvagnen några dånande ångpustar, och hela sällskapet flyger af som en stormil; alla apparenser på röfvare eller förälskade Riddare, som vilja snappa bort vår Fröken, äro förbi, såvida i en upplystare *tid* vi ej få Ångmachins-röfvare

och Ångmaahins-riddare, som jaga *i* kapp med ångvagnarne. Väl kan också nu, *liksom fordom*, ett *Svin* eller en *Björn* visa sig *i granskapet; men* hvem bryr sig väl om dem, då man väl *sitter i sin* vagon och inom några ögonblick är *lång* väg *borta*. Väl gifvas också *i* ångvagnar *gnistor, men* de antända icke hjertat, utan *rockskörten*; väl *kan också i* en vagon vår Fröken svimma med all smak, *men hon* faller ju icke annorlunda än baklänges mot ryggstödet! — Och i allt fall, om nu, såsom väl kan hända, hela vagonen vändes upp och ned med både Fröknar och oadliga passagerare — hvad pittoreskt skulle man väl upptäcka dervid inuti en trång, innestängd vagon, dit ingen vindflägt har tid att blåsa in.

Eller om nu vår Frökens nådiga pappa, för att ändå i något likna sina anherrar, föredrager bruket af vattenfärder, då är det ju lika befängdt; man instufvas i en ångbåt; Frökens hy ruineras och bronseras af stenkolsröken, och de oefterrättliga skoflarne röra så upp vattenytan, att Fröken deri *hvarken kan urskilja* svart eller hvitt i sitt ansigte, och i *vassen intet tecken till kärleksgudar, inga andra* bevingade väsenden, än några ankor och gäss, som *flaxande skrika* ve och förbannelse öfver denna muvemangets opoetiska tid.

Men vi hafva också gjort ett befängdt saltomortal från medeltidens ridderliga anda ända till våra dagars oridderliga ånga, och så fort har det väl icke, tiden till heder, gått att göra hvitt till svart. Gå vi nu således åter ned till förstnämde tidpunkt och sedan följa derpå kommande tidernes lopp (ty vi skola låtsa att gå tillväga med historisk noggranhet); finna vi då redan på 1200-talet en och annan plump, men förgyld, kaross, utan tak och fjedrar, så är detta dock endast ett af Drottningar och Furstinnor uteslutande och högst sällan utöfvadt privilegium; forn- och riddaretidens *bruk* att uteslutande medelst *kavalkader* eller färder på *strömmar fortskaffa sina* resande, är ännu allmänt.

På 1300-talet begagnas karosserne, ehuru mera allmänt, likväl uteslutande af högre damer, Markisinnor, Grefvinnor, Baronessor; men, o ve! tiden förlorade sin oskuld (sannerligen jag fått reda på hvilken af Voltaires föregångare, som varit den skyldige), och snart började mobben — "la canaille" — vanliga krämarfruar, simpelt folk utan både *von* och *de*, utan titel och värde, kreti och pleti bland damerna (ty ännu ett sekel derefter ansågs det som en skam för en *karl* att begagna sig af denna beqvämlighet) — alla klefvo de upp i karosser, alla började de inkräkta detta ädlingarnes fordna uteslutande privilegium att hem- och bortköras på de fyra, hittils underdånigst lycksaliga hjulen; och det var den skandal, som häraf uppstod bland noblessen, hvilken gaf anledning till Filip den Skönes 1294 utfärdade bekanta förordning, som alldeles förbjöd detta himmelskriande missbruk och började med orden: "Nulle bourgeoise n'aura char." — Emedlertid kunde missbruket, en gång börjadt, härigenom endast för någon tid hejdas. Redan i början af 1600-talet voro täckta vagnar i allmänt bruk; och ännu hade man hopp om något litet angenämt äfventyr, en liten frökenkärleksintrig, en röfvarhistoria, en stjelpning eller något dylikt; all poesi var ännu icke *bortkörd.*

Det vore *olofligt* att intränga i Vagnmakare-Embetets hemligheter, samt söka afslöja den mystiska betydelsen af *Berlinare*, *Wienervagnar*, *Holsteinare*, *Kabrioletter* o. s. v. Ja, det vore *farligt* att vidröra andemeningen af våra engelskt-aristokratiska *Giggar* och ryskt-despotiska *Drotschzkor;* ty så stor min lust ock varit för resor, så har jag dock alltid haft den afgjordaste antipati mot utflygter till Siberien eller Botany-Bay. Vi lemna således genast dessa politiska ämnen under högtidligt bedyrande, att det aldrig varit vår mening att påstå, det icke Drotschzkor, Giggar, Berlinare och Wienare äro rent oskyldige, samt att det

blott är detta olycksaliga ångväsendet, som kört i qvaf och gifvit dödsstöten åt all *lokomotif-poesi*.

Norra Seinestrandens Jernväg tager sin början — vare sig nu af en slump eller af Franska Regeringens omtanka för bibehållandet af den politiska jemnvigten — just vid *Place de l'Europe*, så att ingen af de fyra, genom nyssnämde Drotschzskor, Giggar, Wienare och Berlinare representerade nationerne kunna råka i svartsjuka, eller deras Regeringar hafva anledning att anställa någon notvexling för partiskhet eller bristande aktning vid valet af utgångspunkt för den nyligen fullbordade Jernvägen.

För utflygter till trakten kring Paris gifves det, utom de vanliga åkdonen och Diligencerne, reguliera kommunikationer genom Ångbåtar för Seinetrakterne, och Jernvägen för resor åt *St. Germain* och *Versailles* jemte mellanliggande punkter. Seine-Ångbåtarne, af jern och med högtrycknings-machiner till **10** à **15** hästars kraft, underhålla en jemn gemenskap med Seinestäderne, uppåt förbi *Fontainebleau*, och nedåt till *Rouen*. Men det var till Jernvägen, detta för mig alldeles nya fortskaffningsmedel, som jag skyndade, och redan de första besöken derstädes öfvertygade mig, att de föreställningar, jag bildat mig, voro något öfverspände, hvad angår hastigheten och det intryck, den förorsakar på den åkande.

Vi hafva uttagit vår biljett på Jernvägs-Kontoret och blifvit insläppte i de stora passagerare-salongerne, för att afvakta minuten för afresan. Man tränger sig väntande till de stängda dörrarne inåt banan, ty innan behörig tid får ingen deri inträde. Nu ringer klockan; dörrarne upplåsas, och hela sällskapet störtar ut, hvar och en med sin biljett i handen, för att återfinna sin plats. Hvilken villervalla, hvilken brådska. Nu har hvar och en kommit in i sin

vagn. Ångvagnen rusar fram, utstötande dånande pustar, och hakas fast vid hela raden af de hoplänkade 20 à 30 vagnarne. Konduktörerne komma i vagnsdörrarne; biljetterne affordras och dörrarne tillåsas. Klockan slår, ånghvisselpipan gifver ett sönderskärande ljud ifrån sig, några stötar kännas i vagnarne, och i nästa ögonblick susar hela den 100 till 200 alnar långa vagnssträckan i ständigt vexande fart utåt jernskenorne. Men just som klockan slår första slaget och ännu innan ångvagnen satts i rörelse, höras några rop i dörren till passagerare-salongen; en eller flere med andan i halsen och biljetterne i handen nedspringa: "*Vänta Herr Konduktör! Vän* — —" men innan stafvelsen *ta* hunnit fram till våra öron, har ångvagnen redan fört oss ur sigte; vi hinna ej en gång varseblifva de qvarlemnades långa fysionomier, och deras rop påminna om den gamla sjömanshistorien om en nyss utkommenderad Båtsman på ett Linieskepp; det blåste starkt och skeppet gjorde en skarp fart, då vid en vändning Båtsmannens hatt ströks öfver bord. "Herr Kapten — Herr Kapten" — utropade han, "stå i vändningen; jag förlorade min hatt!"

Hastigheten, med hvilken man framflyger, är visserligen högst betydlig, dock har den, vid mina besök på banan, icke öfverskridit den af ett par skarpt skenande hästars; och den omständigheten, att man sitter i en beqväm vagn, och ej erfar någon, knappt den aldra ringaste skakning, gör, att man icke röner någon obehaglig känsla. Någon besvärande inverkan af den, såsom man skulle tycka, vid en så betydlig hastighet stora lufttryckningen, är icke märklig, såvida man icke vid stark motvind tager plats på de öppna platsarne ofvanpå vagnstaken, hvilka annars äro vida att föredraga framför de täckta platsarne inuti vagnarne.

Äfven på synnerverna inverkar hastigheten i allmänhet icke synnerligen oangenämt, utom då man söker att betrakta de närmaste föremålen kring vägen, hvilka då blixt-

snällt och orediga, som drömbilder, skymta förbi i mörka eller ljusa massor.

Eget är det att, då jernvägen skär den vanliga landsvägen, se de sköldpaddsmässigt framkrälande ox- och häståkdonen, hvilkas långsamhet då förekommer nästan löjlig. Det är en, ehuru ofullkomlig, parallel mellan fortskaffningshastigheten fordom och nu. Den väg, som på 1600-talet tillryggalades på månader, dertill fordras med våra numera fullkomnade Diligence-kommunikationer blott veckor; och i jemförelse med *jernvägarnes* snabbhet, förfaller åter Diligence-hastigheten till obetydlighet. — Huru skall man måntro färdas efter några hundrade år?

Några tillfällen är det emedlertid på jernvägarne, då den, som besöker dem de första gångerne, känner sina nerver skakas, en rysning löpa öfver ryggen; det är då tvenne lokomotiver med sina vagnrader fara förbi hvarandra i motsatt rigtning. Äfven för den, som har starka nerver, är ett sådant sammanträffande hjertskakande, helst man inuti vagnarne icke förut observerar en motsatt konvojs annalkande, utan är alldeles oförberedd. Då båda vagnarnes hastighet tages i beräkning, synes denna fördubblad; och då nu med blixtens snabbhet och ett döfvande skrammel och dån den ofta 100 till 200 alnar långa vagnssträckan på 1 à 1 ½ alns afstånd oförberedt i ett ögonblick ljungar förbi alldeles bredvid vår plats, utan att ögat hinner uppfatta något annat än en mörk massa, så ryggar man tillbaka af ofrivillig rysning. Men sedermera finner man ett nöje i att, vid annalkande af en motsatt konvoj, söka med spänd uppmärksamhet uppfatta något af den förbiskymtande massan. Eget är också intrycket vid första genomfarten af en längre underjordisk tunnel t. ex. det, under S:t Clouds Slottspark anlagda, omkring 200 alnar långa, mörka hvalfvet. Man är som bäst sysselsatt att genomögna det solbelysta landskapet omkring sig, med dess vinplantager och Paris i fonden, då

man plötsligt far in i jorden uti ett kolmörkt hvalf, hvars väggar reflekterande mångdubbla det dånande ljudet af den framrusande konvojen. Det är isynnerhet, då man i detta fullkomliga mörkret möter en annan dånande konvoj *), samt deraf blott urskiljer den förutflygande, eldsprutande ångvagnen, som man första gångerne erfar en stark hjertklappning. Och sedan nu ögat under dessa "mörka ögonblick" vant sig vid förändringen, så försättes man åter lika plötsligt och oförmodadt ut i det klaraste solken och är förblindad genom det hastiga motsatta ombytet.

Denna jernvägs-anläggning i sina olika utgreningar åt S:t Germain samt Versailles, har genom behofvet af den stora tunneln samt markens kuperade beskaffenhet kostat stora summor; dock måste den också inbringa icke obetydligt. Hvarje timma eller halftimma afgår en konvoj, bestående af flere eller färre vagnar, Söndagar och Festdagar ofta ända till 20 à 30 hvarje gång. I hvarje vagn äro 3 afdelningar med 10 platsar i hvarje, eller 30 personer i hvarje vagn, så att hela konvoj-sällskapet stundom kan utgöra ända till 800 personer.

Platsarne och priserne äro här bestämde i 3 olika klasser, neml. "*Coupées*", "*Diligences*" och "*Vagons.*" Lägsta klassen (platsarne äro der ej numererade) kostar från Paris till Versailles (4 lieus) 20 sous; de andra några sous mera.

Ett besynnerligt förhållande är det, att Frankrike — denna storskräflande "Grande nation" — hittils "är på efterkälken" och blott har ett par *små* jernvägsbitar, då England, Nordamerika, Belgien redan hafva fullständiga kommunikationer samt i hela Tyskland derpå ifrigt arbetas. Ännu

*) Detta låter farligt; men man bör ihågkomma att, ehuru konvojerne på blott halfannan alns afstånd passera *förbi* hvarandra, de dock icke kunna hoppa öfver skenorne *eller* komma hvarandra närmare.

lustigare är det, att här på jernvägen de *fleste* lokomotiverne äro *Engelska*. Men framställer man till en Parisare ett kinkigt *pourquoi?*, så svarar han, med en ryckning på axlarne: "Monsieur c'est seulement pour montrer, combien *notres* machines à vapeur vauent mieux, que toutes celles Anglaises" — — kanske biter dock vår Parisare sig dervid i tungan af förargelse.

14.

Versailles. — S:t Cloud. — Sévres.

Juli 1840.

Versailles har att tacka Ludvig XIII, XIV och XV för sin uppkomst och storhet; och det har om regenternes hof och hofintriger att förtälja ungefär samma historier, som andra dylika lustslott.

Slottet är präktigt, parken med sin konstgjorda sjö i fonden, sina parallela alléer, sina räta vinklar, symmetriska krukor, stor, stel, enformig, tröttande; men det hela är helgjutet och stort *i sitt* slag.

Hvilken dåraktig hof-cirkel-idé att säga *till naturen: så* skall du vara; der skall du gro, trädfrö! — i *denna* direktion skola dina grenar vexa, Alm, Kastanie! — — liksom naturen vore en allonge-peruk, hvars lockar hvarje krypande Hoffrisör kunde mästra, befalla!

I sanning, om Ludvigarnes alla Hofsmickrare hade blifvit förvandlade i träd och uppstälde i parad, skulle det knappast kunnat blifva en mera lyckad karrikatyr på natur, mera osmakligt tvång för hvar och en, som icke sjelf blifvit uppdragen i Hofvens drifhus, som icke i dess qvalm blifvit fremmande för hvarje känsla af natur och sanning.

Den vanliga folktomheten i de stora alléerne är hemsk. Det är blott första Söndagen i hvarje af sommarmånaderne, som annonserne: "Dimanche prochaine les grands eaux joueront", locka Parisarne på jernvägen, 10,000-tals till Versailles, samt man, vid brusandet af de storartade vattenkonsterne, i folkhvimlet får ett begrepp om Versailles under dess lysande favoritperiod. De i Parken undangömda *Stora* och *Lilla Trianon* med sina Hof-grisette-historier bilda, nu, som fordom, en något omvexlande tillflygt från Slottets och de stora alléernes dödande stelhet.

Slottet bebos numera endast af vederbörande uppsyningsmän och betjening, samt är helt och hållet upplåtet åt historiska konstsamlingar.

Ludvig Filip sjelf har stiftat detta vidlyftiga historiska galleri, hvari Frankrikes äldre och nyare utmärktare artister, och framför alla den mångsidigt produktive Horace Vernet, täflat att odödliggöra alla för Franska nationaliteten smickrande tilldragelser. Den så kallade *Salle de 1830* är uteslutande upptagen af tablåer, som behandla 1830 års revolution.

Alla moderna Slott (Versailles' kallas numera *Palais-Musée*) äro till det inre hvarandra temligen lika. Prakten af en del af Versailles' Slott lärer öfverträffas af få i Europa, men likväl tröttas man snart vid beskådandet deraf, liksom man efter en eller en half timmas vandrande i gallerierne blir oförmögen att riktigt uppfatta taflorne.

Bland porträtterne af Frankrikes Marskalkar träffar man också *Bernadotte.*

I Skulptur-gallerierne är *Jeanne d'Arcs* staty af nu aflidna *Prinsessan Marie af Orleans* den, som mest ådrager sig uppmärksamheten. Mig förekom den som en af de renaste och vackraste moderna skulpturarbeten, som jag påträffat i Paris' konstsamlingar.

Versailles har varit ett favoritställe för många Konungar och Drottningar, hvilka också lånat sina namn åt en del af rummen. *Ludvig XIV:s kabinett och kammare* förtjena framför alla att besökas, icke för denna Konungs säng och skrifbord, som der visas, utan för den i kammarens plafond uppsatta berömda taflan af *Paolo Veronese:* Jupiter, slungande sina blixtar mot Titanerne. Om man efter beskådandet af Paolos båda stora taflor i Louvren behöfver något vidare bevis på hans mästerskap, så finner man det här. Napoleons öga upptäckte denna tafla uti Tiomanna-Rådets sal i Venedig, och han lät, på grund af maktens rätt, föra den till Paris. Den har fått qvarblifva, då så många andra dyrbarheter måste lemnas tillbaka.

Också Ludvig XV, denna skamfläck på Frankrikes konungalängd, hade här sina rum. Skådeplatsen för hans skändliga debaucher var annars *Petit Trianon*, i Parken, och han träffades också der af vällustingars vanliga straff, den förskräckliga sjukdom, som slutade hans icke-konungsliga lif.

Den så kallade *Drottningens sängkammare* har varit bebodd af flera Drottningar, men har fått sin största märkvärdighet deraf, att *Marie Antoinette* natten till den 6 Oktober 1772 här väcktes ur sin sömn af den rasande pöbeln.

Versailles är numera icke något Lustslott; också det har fått erfara opålitligheten och vanskligheten af favoritsystemet; snart växer mossan öfver dess förr så lifligt besökta alléer, då deremot det en lieu närmare Paris belägna *S:t Cloud* yfves i hofgunstens hela lycka.

Anlagdt på en skogbeväxt höjd, vid hvars fot Seinen slingrar sig, och med utsigt bort öfver Paris, utgör S:t Cloud en af de vackraste punkter i hufvudstadens granskap. Det är väl icke serdeles stort, men praktfullt och prydt med omkring 200 förträffliga taflor samt vaser.

Sedan längre tider tillbaka har dess belägenhet gjort det till ett af Franska monarkernes älsklingsställen. Om

Henrik III:s der inträffade mord satt en blodfläck i dess annaler, så har sednare regenters gunst gjort allt för att utplåna den. Napoleon vistades här ofta; äfvenså Bourbonerne. Carl X gaf S:t Cloud en serskild märkvärdighet derigenom, att de för honom olycksbringande Juli-ordonnanserne här voro daterade.

Parken med sina kaskader och jätte-springvatten bland de *naturliga* lundarne, den kuperade marken, utsigterne från höjderne — allt förenar sig att göra vistelsen här behaglig; man gäspar vid blotta minnet af Versaillerparkens linierade trädrader, rätvinkliga sjöstränder.

Vid mitt första besök i S:t Cloud såg jag ock *Ludvig Filip* för första gången. Vi voro tre Svenskar i sällskap och dagtingade länge vid Slottets gallerport med Portieren för att vinna inträde, men förgäfves; och på våra frågor, om Hans Maj:t väntades ut, erhölls endast obestämda svar. Snart fingo vi anledning tro, att denna förbehållsamhet var pur försigtighet, samt att vederbörande Portier icke var så alldeles säker, om vi icke möjligen kunde vara ett klöfverblad af kungamördare, som antagit Engelsk accent, samt regerades af otidig vettgirighet.

Utanför porten voro på gatan posterade flere små hopar af Karabinierer, Husarer och Infanterister, utom Gens-d'armerne, som med misstänksamma blickar bevakade hvarje rörelse af åskådarne, hvilka blefvo talrikare då, ett par ögonblick derefter, vid gatans krökning visade sig det Kongl. livréet och Konungens vagn. Det var också verkligen Ludvig Filip sjelf, ehuru sättet, hvarpå han färdades, snarare tillkännagaf en Statsfånge, än en Konung, som reser bland sina undersåter. Först red en hop betjenter, derpå ett detachement Kuirassierer, och sedan kom Kongl. vagnen omgifven af militärvakt samt efterföljd af Kuirassierer och betjenter. Ludvig Filip satt inkrupen i ett hörn, men vågade dock att sträcka ut hufvudet i vagnsfönstret och med släng-

kyssar besvara hoparnes helsning. Hans allvarsamma ansigte, som den korta distansen tillåt mig att noga beskåda, inpreglades djupt i mitt minne. De beklagligen upprepade mordförsöken ursäkta och göra dessa försigtighetsmått nödvändiga, hvilka under andra förhållanden skulle visa en misstänksamhet, föga hedrande för "landets fader."

I S:t Cloud är man nära en inrättning af Europeisk ryktbarhet, hvilken mycket retat min nyfikenhet, neml. *Porseläns-Fabriken i Sévres*, hvartill inträdeskort förut måste uttagas i Direktionens byrå vid Rue Rivoli i Paris.

Vägledd af en silfverlysande Kongl. Vaktmästare med trekantig hatt, ledsagas man omkring i de vidlyftiga korridorerne till de serskilda verkstäderne, der porselänen svarfvas, torkas, målas och brännes i olika lokaler. Första besöket sker vanligen i *Magasinet*, hvarest man angenämt öfverraskas af elegansen hos artiklarne samt serdeles porseläns- och glasmålningarne, hvilka äro mästerstycken i sitt slag. Man finner här icke blott serviser, vaser samt i allmänhet alla slags finare husgerådssaker försedde med de smakfullaste målningar, antingen i vanlig figur- och landskapsstil eller i arabeskform, utan äfven på större eller mindre, plana porslänstaflor kopierade flere af våra störste mästares arbeten och det med stor talang.

Konsten att tillverka porselän var länge en hemlighet, sedan urminnes tider tillhörig China, Japan och Indien. Omkring 1400-talet infördes af några Portugiser den första hvita emaljerade hårda porselänen, och först på slutet af 1600-talet började man i Saxen att tillverka porselän, som då likväl, liksom det Chinesiska, hölls i ett utomordentligt högt värde. I Frankrike tillverkades ända till 1760-talet endast, hvad man nu kallar *oäkta* porselän; då upptäckte en Strassburgare, Hannon, i Sévres hemligheten af den hårda,

genomskinliga så kallade *äkta* porselänens sammansättning; och inom några decennier hade Europeiska konsten, handledd af vetenskapen och en förfinad smak, lemnat långt bakom sig Chinas och Japans i tusenårigt stillastående lemnade konstfärdighet.

Genom de resurser, som våra chemiska kunskaper öppnat för porselänsmålningen, och genom tillgången på mönster i våra gallerier, har för denna konst ett vidsträckt fält blifvit öppet och redan med lysande framgång begagnats. Man öfvertygas derom lätt vid åskådandet af den nu här befintliga kopian af Rafaëls *Fornarina* och öfriga målningarne i Magasinerne, äfvensom af den ifrån Maj månads början i Louvren varande exposition af fabrikater från Kongl. manufakturerne i Sévres samt *Gobelins*-fabriken. Man beundrade der allmänt Rafaëls *Heliga Cecilia* i Bologna af Madame Jaquotot; "*Gerard Dows familj*" af Mamsell Treverret samt en af Ludvig Filip beständ *piedestal*, komponerad och målad af *de Triqueti* och bestämd att uppbära den stora Mediceiska vasen i S:t Clouds galleri.

Denna slags *målning* sker i miniatyr-manér och pålägges porselänen, innan bränningen skett. Då man nu känner, att färgor i eld antingen alldeles förstöras eller förändras och antaga en annan färg, än de före bränningen haft, så måste målningen ske med noga afseende på denna förändring. Endast mineralfärgor och metalliska substanser kunna användas. När nu ett hufvud, en figur, ett landskap målas, så hafva dessa föremål *före bränningen* det onaturligaste utseende, ansigtsfärgorne äro t. ex. gröna, grå o. s. v., ty de äro målade med färgorne i det skick de befinnas före bränningen; och först sedan de undergått denna bränning i en hetta, hvars värmegrad genom Pyrometern noggrant måste iakttagas, antaga de sina naturliga toner och nyanser. Till denna målning fordras således den fullkomligaste kännedom om, hvad verkan elden utöfvar på färgorne. För att

göra denna kännedom för målaren möjlig har man numererade tabeller, som visa *skilnaden* mellan en färgs utseende före och *efter* bränningen, och derefter får man måla.

En af de nu i Magasinet varande taflorne omkring 1 ½ aln i qvadrat, ofvannämda Fornarina, hölls fal för 20,000 Francs och man visade oss serviser till 50,000, ja ett par stora vaser till 70,000 Fr. Det är en handel blott för Furstar och Konungar. Men ofvan anförda höga priser på större målningar förklaras genom denna utomordentliga noggranhet, som fordras vid arbetet, samt den risk, man löper att vid bränningen få hela mödan omintetgjord. Taflornes dyrbara fördelar äro, att färgorne icke lida någon inverkan af luften eller solen, damm eller fuktighet, utan bibehålla sig lika klara och trotsa förgängelsen, långt sedan de gamla mästarnes och de nyares originalmålningar sönderfallit i stoft.

Glasmålningen, som, sedan den gamla bortglömda medeltidskonsten åter kommits på spåren, serdeles under de sednare åren drifvits upp till förr ouppnådd höjd, har äfven flere dyrbara — och dyra — profbitar att framvisa; och då man serdeles i *landskapsstycken* beundrar de briljanta luftpartierne och *soleffekterne*, som *genomskinligheten* af taflorne åstadkommer, så måste man beklaga, att vid glas- liksom vid porselänsmålning endast miniatyr-manér kan användas, hvilket alltid, serdeles i stycken af större omfång, gifver utseende af tvång, en stel petighet, som är obehaglig för ögat.

Ibland annat visade man oss äfven prof af den i Tidningarne omtalta upptäckten eller försöket att använda *väfdt glas*, glastyg till tapeter, gardiner. Det nu förevista, äfvensom de större partier, som jag vid den mindre industri-expositionen i Louvren förr sett, liknade sidentyg fullkomligt; färgorne äro briljanta och hafva fördelen af att icke blekas. Upptäcktens nyhet håller emedlertid ännu dessa fabrikater i högt pris.

Med stort intresse betraktar man Fabrikens modellsamling från dess stiftelse intill närvarande tid; det allsmäktigt nyckfulla modet har här låtit känna tyngden af sin spira, men aldrig var väl modet mer på sitt ställe än bland hjernlösa krukor, såsom här.

Serdeles glade blefvo vi att i den serskilda samlingen af porselänsfabrikater från alla Europas bättre Fabriker, äfven upptäcka några *Svenska* pjeser, neml. från *Rörstrand* och *Helsingborg*. Från det förra stället en medaljong med Berzelii porträtt och en tafla med Leonardo da Vincis nattvard.

Då jag blef stående vid dessa pjeser några ögonblick efter mitt sällskap samt för mig sjelf frammumlade ett uttryck af förundran eller öfverraskning, passerade af en händelse bakom mig en, ett annat sällskap vägledande Guide, samt uppfångade detta mitt uttryck, i anledning hvaraf han genast var färdig med en skolmästareförklaring (eller något nära hvad Svenska Stats-Tidningen benämner "*beriktigande*"), och yttrade förbindligt:

"Oui Monsieur — le gouvernement *Russe* fait beaucoup pour l'encouragement des manufactures et des arts" — hvarpå den geografiske Fransmannen sprang vidare att "upplysa" sitt eget sällskap, så att jag, som icke en gång hann att tolka min förbindelse, än i denna stund står i skuld hos honom för upplysningen.

15.

Conservatoire des arts et métiers. — Jardin des plantes.

En fremling genomlöper naturligtvis en mängd af Paris' förträffliga inrättningar i manufaktur- och konstväg eller för

allmänna och välgörande ändamål; men, ofta icke hemmastadd i dessa ämnen, stannar intrycket vid en blott till hälften tillfredsstäld nyfikenhet; så var det med mina besök i *Gobelins-* och *Kristall-fabrikerne* samt det 700 personer dagligen sysselsättande Kongl. *Boktryckeriet* m. fl.

Men det gifves dock deribland några, till hvilka man efter första besöket snart återvänder, och dit hörer det vid Rue S:t Martin belägna *Conservatoire des arts et métiers*, hvilket genom vidden af det fält det omfattar, erbjuder mycket, som ligger inom gränsen för allmän bildning, samt icke lärer undgå att hos en hvar väcka det lifligaste deltagande.

Conservatoire består af en samling modeller och instrumenter, hörande till handtverk och konster, uppstäld till offentligt åskådande samt för undervisning och underlättandet af arbetande handtverks- och fabriksklassernes bildning i ämnen, för hvilkas fullständiga inhemtande genom anskaffande af modeller å nyare uppfinningar och förbättringar o. d. den enskilde sällan har disponibla kapitaler.

Det är berömligt, ärofullt för en regent att sålunda räcka hjelpsam hand åt dessa samhällsklasser, myrorne i menniskoverlden, samt underlätta deras sträfvan; det är ett tacksamt frö, som för landet bär de skönaste frukter, i regentens egen krona inbringar de gedignaste juvelerne, ty dessa klasser äro nationernes kärna.

På månget ställe anses en sådan uppmuntran, ett sådant hyllande, som en bisak, en lumpen småsak, hvarmed regenten ej bör befatta sig, utan som bör stå tillbaka för ett ännu lumpnare, barnsligt pjoller med en dockverld lysande militärer, och detta så inrotadt, att man vant sig vid att anse det för ett *nödvändigt* ondt — en sugande fontanell på samhällskroppen, af skuggrädde, hypokondriske regenter ansedt för suveränt medel mot ond blod, men

som genom sin öfverdrift urartar till en fattig nations oläkligaste kräftsår.

Med Conservatoire är förenadt en vald samling fysikaliska instrumenter, till hvars beseende det fordras serskildt tillstånd af samlingens Intendent. Den egentliga modellsamlingen, som för allmänheten hålles öppen, finnes i flere stora salar och ådrager sig angenämt uppmärksamheten ej mindre för sjelfva sakens skull, än för elegansen hos arbetena och anordnandet af det hela.

Modellerne äro uppstälde på små bord, dels midtpå golfvet, dels utåt väggarne, och deröfver äro upphängde ritningar, föreställande modellernes inre konstruktion; och träffar man deribland en mängd nyare uppfinningar, hvarom Tidningarnes otydliga beskrifningar meddelat endast ofullständigt begrepp.

Utom de mycket komplikerade machinerne, hvilka endast för män af yrket äro begriplige, och för en vanlig åskådare uppväcka intresse blott genom noggranheten och elegansen, hvarmed de äro arbetade, — och till dessa kunna räknas Chevaliers, Roths och Degrands Sockerrafinerings-apparater genom ånga, samt machinen, hvarmed det nya papperet, till hvad längd som helst, tillverkas, — finnas här helt enkla och lättfattliga modeller t. ex. på besparings- eller hushållnings-kakelugnar efter det nya systemet, lika enkla som sinnrika *machiner* att såga cirkelsegmenter samt fanér, flere olika konstruktioner på brandsprutor, vindspel, domkrafter, lyftningskranar, transport- och arbetsvagnar, trädställningar vid byggande af hus, pressar m. fl. d. i allmänna lifvet vanliga. Till höger i stora galleriet kan man praktiskt inhemta *ångmachinernes* historia från deras första uppfinning alltefter deras vidare utveckling. Man finner här modeller af Woolfs, Watts, Maudslays, Taylors m. fl. machiner samt säkerhetsventiler af alla slag; äfvenså äro här uppstälde 2:ne olika, kompletta *ångvagns-modeller* med deras jernvägar.

Huru mycken nytta har icke en machinist, en vanlig handtverkare af att här *inhemta idéer*, hvilka för honom annars måhända *skulle blifva för alltid fremmande* eller åtminstone *endast* en *frukt* af *mångfaldiga* års mödor och kostbara, *ruinerande* försök.

Till Paris' mest storartade institutioner räknas med skäl ***Jardin des Plantes*** med dermed i gemenskap stående naturhistoriska samlingar.

Men till denna Botaniska trädgård vandrar icke blott Studenten med sin bok under armen; hit strömmar, serdeles Söndagarne, en mängd olärdt folk, damer med stickstrumpan i handen eller sykorgen på armen, arbetaren i sin blus, älskaren med sin suckande sköna; ty man hemtar der icke blott lärdom, utan ock lugn, skugga och frisk luft, som är att värdera inom det bullrande, qvallmiga Paris.

Jardin des Plantes delas i den *öfra* och *nedra* trädgården, begge af stor vidd. Nedra trädgården, bestämd för de egentliga vegetabilierne med dess olika underafdelningar, samt med serskild plantskola för *praktiska agrikulturen* och Franska fruktträd, afdelas genom stora Lind- och Kastanie-alléer, och är behaglig för ögat icke blott genom sin färgprakt, utan äfven genom den ordning der råder. *Vattenvexterne* underhållas i små vattenreservoirer. Men alla dessa vexter trifvas ännu i fria luften utan något annat orangeri, än det, om hvars uppvärmande solen sjelf kostnadsfritt drager försorg.

Paris har nu en gång blifvit en asyl för flyktingar från hela verlden, och äfven här i Jardin des Plantes ser man nordens isbarn bredvid de smäktande blommorne uppdrifne under eqvatorns brännande sol, i jemförelse med hvilken Paris' medeltemperatur liknar en slags polartrakt.

Mahognyträdet, Kakaovexten, Kaffebusken, Dadeln, Indianska Beteln, Cactus, Ficus Elasticus (deraf Gummi-Elasticum fås) jemte en hel vegetation från de heta länderne träffar man i de heta och tempererade drifhusen, desse sednare kolossala, fristående, genomskinliga glasskåp med infattning af gjutet jern.

I öfra trädgården bildas af allehanda trädslag behagliga promenader; Skandinaviens Tall och Gran, Italiens Pinj stå här bredvid den hundraårige *Cedern från Libanon,* hemtad derifrån och planterad här af den namnkunnige De Jussien år 1735. Plantan från det heliga landet har trifts väl i den Franska jorden och vext alla de öfrige sina grannar högt öfver hufvudet. Det är troligen med anledning af detta omen, som Parisarne fått den öfvertygelsen om sig sjelfve att vara Helgon.

Menageriet i Jardin des Plantes täflar med det i London att vara det största på jorden. Om man bland vexterne funnit sig intresserad att se Nordamerikas Sykomor, Nordens Gran, Cedern från Libanon och Palmerne från den förbrända öknens oaser bredvid hvarandra i broderlig förening, så finner man också i menageriet en icke mindre olikartad samling af djur från jordens olika länder.

Örnarnes Konung, *Condoren* från Chili, sitter nedslagen i sin bur, liksom anstälde han betraktelser öfver *sin* frihet, då han högt ofvan jorden beskref vida cirklar i soljuset kring Chimborazzos isspetsar, samt *den* frihet, i hvilken de moderna Parisarne i ständig myggdans svärma utanför hans fängelse; Örnar, Gamar, Falkar — diktatorerne — Strutsar, Påfåglar, Papegojor — de svassande Fransmännen — inom denna befjädrade republik, njuta alla samma frihet — endast vingarne äro något stäckta.

Vi passera förbi de smärta Gazellerne och Hjortarne inom deras små gebiet med pittoreska kojor bland träden; Giraffen, *den enda* lefvande i Europa, *liksom* Cedern från

Libanon bland träden den ende, Dromedaren, Buffeln, Bisonoxen, Tapiren, Zebran, dem alla skynda vi förbi för att skänka vår hyllning åt den störste bland de store, Parisérfolkets älskling, *Elefanten*, som mellan de kolossala trädpålarne omkring instängningen, tiggande sträcker ut snabeln, än till den ena, än till den andra af åskådarne, hvilka nästan ständigt omgifva honom och hos de här stationerade korggummorna upphandla små bröd, för att dermed traktera honom, underdånigst lyckliggjorde genom den stores nedlåtande beredvillighet att sluka deras små tillgångar. Den putslustigt flegmatiska köttkolossen har också genom sin utmärkta skicklighet att med snabeln taga ur handen äfven de minsta brödstycken, och det omdöme han visar, lockat äfven mig att omsätta månget sousstycke i bröd, hvilka alla lemnat samma tillfredsställande bevis på hans respektabla mages smältningsförmåga.

Icke långt derifrån finner man i en stor, rund bur af gjutet jern och ståltråd, den ovige Elefantens fullkomliga motsatser, djurverldens hofnarrar, en samling af 40 eller 50 Apor af alla storlekar och slag ifrån Urang-Utangen ned till små qvartershöga dverg-apor, hvilka alla frie springa omkring i buren och på de deri upphängde linor och metallringar, under jagten efter hvarandra samt slagsmål sinsemellan, utveckla en eqvilibristisk skicklighet, lika förvånande som de tusentals upptåg, de hafva för sig, äro löjliga; också är platsen kring buren serdeles Söndagar och högtidsdagar alldeles full af folk.

I ett serskildt nedåt Seinen beläget etablissement förvaras, ehuru fjettrade inom trånga framtill med jerngaller tillstängda rum och således beröfvade sin naturliga karakter, de intressantaste medlemmarne af menageriet, de heta zonernes skräck, deras blodtörstiga rofdjur och deribland Chakalen, fyra Hyenor, sju Lejon från Afrika och Indien, Tigern, Panthern, Jaguaren, tre Björnar från Indien och Kamt-

schatska m. fl., men man igenkänner här knappast djurverldens Konungar, dess blodtörstige Despoter.

Gränsen mellan öfra och nedra trädgården utgöres till en del af djupa, murade grafvar, ofvantill alldeles öppna, deruti finnas dels en utmärkt skön hvit, dels ock 2 par vanliga Björnar, hvilka äfven, genom sina lustiga företag, bidraga att roa den talrika publik, som garnerar murarne rundtomkring samt äfven här trakterar bestarne med hvetesemlor. Men man ser ju dagligen på Paris' gator "Lejon" och "Björnar", och vi behöfva icke längre uppehålla oss bland de fyrfotade exemplaren i Jardin des Plantes, och ännu mindre bland de uppstoppade, som finnas uti de vidlyftiga samlingarne af *"Musée d'histoire naturelle"*, hvilka sednare hafva en elegans i anordningen, motsvarande de lefvande samlingarnes i trädgården och vida öfverträffande dem i storlek; och deröfver nedskåda bronzstatyer af en Tournefort, De Jussien, Linné, Reaumur, Wenslow, Cuvier, Duhamel m. fl.

De *Geologiska* och *Botaniska* samlingarne förvaras i serskilda lokaler, för hvilkas beseende man i "Bureau de l'administration" erhåller tillträdeskort; äfvenså det af Cuvier grundade berömda "Cabinet *d'Anatomie comparée*"; endast vetenskapsmannen kan rätt uppskatta värdet af dessa samlingar.

15.

Sorgefester och Lustbarheter.

Paris den 30 Juli.

Julidagarne — Julirevolutionens 10:e årsdagar äro förbi; jag kan nu rätt klart inse, huru Parisarne 1830 måste

hafva varit i sitt rätta element, huru Paris då måste varit i förtjusning. Men till och med årsdagarne af revolutionen hafva år efter år ändrat utseende. Ett decennium är öfverallt en betydlig tidslängd, här i Paris en evighet.

Ännu de första årsdagarne efter revolutionen var allt entusiasm. Vin flöt ur cisterner, och Parisarne, fulle af förtjusning, skrålade vildt sitt "vive", då de i vinet sågo afspeglade sine egne odödliga porträtter; vinerne bortdunstade och dermed deras entusiasm; och ehuru årsdagarne fortfarande firades med pomp och ståt, så förlorade de dock snart sin första karakter, och under de nu sist förflutna dagarne, hvem hörde väl då en Parisare jubla öfver Julirevolutionen! Man *fröjdade* sig, det är sant, *men ej öfver revolutionens frukter*, utan öfver *lustbarheterne;* och vid de pompösa talen ex officio öfver "offern, som stupat för frihetens försvar", var hela Paris nära att gäspa käkarne ur led.

De första åren hade man dock ännu Carl X och Polignac i minne och förbannade dem, och det var ändock något; ty hvad vore det väl bevändt med "friheten", om man ej hade någon, öfver hvilken man kan nedkalla himmelens anathema och i detsamma upphöja sig sjelf till martyr!

Hvad man under denna herrliga revolution ändå hade frihet i dess renaste bemärkelse! fönsterrutorne klingade i all liberté, pressen utöste "fritt" sin galla, gatstenar upprefvos, hus nedrefvos, folk stenades, bodar plundrades — öfverallt rådde den absolutaste frihet; folket jublade och höjde i sin fria förtjusning Ludvig Filip på thronen, till skyarne.

Men — (fatala ord, begynnelsebokstäfverne till all absolut frihets ruin!) — men Ludvig Filip älskade väl friheten, ehuru icke i alldeles samma bemärkelse, som Parisarne; Septemberlagar emanerade, fönsterutslagningar måste upphöra, pressen måste lägga band på sina frihetskänslor. — "Revolutionens högre syftemål är förfeladt — dess resultater

äro falska" suckade Parisarn. — Detta var den första bittermandeln i revolutionens sockertårta; Parisarne grimaserade, men måste hålla tillgodo. — Ludvig Filips popularitet erhöll redan då den första stöten.

Att svärja öfver Carl X och Polignac var redan gammalt, det blef urmodigt, de glömdes. Ludvig Filip var efter några år ej eller *ny*, och någon att svärja öfver måste man dock hafva, och sedan gick det den vanliga gången.

Alla revolutioners historia är nära nog densamma. Revolutionerne äro under varmare luftstreck samhällskroppens vanliga intermittent-febrar; smittoämnet en gång kommet i organismen, qvarblifver der, om än fördoldt; ett häftigt afbrott från den vanliga dieten, en på ett eller annat sätt verkad öfverretning — och den slumrande dispositionen vaknar, paroxysmen brister ut, och häfves icke alltid af de åderlåtningar, som den darrande operatören griper till, såsom sista medlet. Och det är endast sådana paroxysmers feberyra, som kan förklara revolternes djuriska skräckscener, sådana som förra Franska revolutionens blodsdomstolar och öfrige ohyggligheter, ovärdige menniskor, påminnande om rasande tigrar.

Då flere faktioner i blind hätskhet rasa emot hvarandra, äro de visserligen skadliga, men för den beståndande ordningen icke så farliga; de äro ungefär såsom björnen och vargen, hvilka slogos om fåret, och, under det de stridde, kom deras rof helbregda undan; de vilja väl alla till samma mål, det beståendes störtande, för att sjelfve komma i besittning af makten; men de motarbeta hvarandra af jalusi; de uppvexa väl, liksom i mythen kämparne, ur de utsådda draktänderne; men en oförskräckt, djuptseende regent, som känner trollkonsten att regera, behöfver blott bland dem utkasta ett tvistefrö — ett företräde gifvet åt endera af dem e. d. — och de vända sina farliga vapen mot och sönderslita hvarandra.

Först då genom någon oväntad katastrof, någon obetänksam kupp från maktens sida, faktionerne väckas till eftertanka och finna nödvändigheten af att först försäkra sig om rofvet, innan man slås om hvem som skall uppsluka det, *då* bringas de olika elementerne till ett gemensamt utbrott och det bestående *måste* falla.

Carl X var dumdristig nog att genom Juli-ordonnanserne påskynda en sådan förening, och han föll.

Man yrar under revoltens tummel; det förhatade har fallit, det är nog; i glädjen har man ej ännu tänkt på den vidare utvecklingen. Då uppstår, liksom oförberedt, en klarseende, lungt beräknande man, som inom sig redan uppfattat och sönderdelat den yrande massans olika motiver; han smickrar de stridandes fåfänga med *allmänna* satser, *fördömer det fallna*, framhåller massans egen martyrhistoria, och träffar således *allas* ömma sida; allmän förtjusning; hvar och en lämpar hans ord och löften på *sig*, anser honom för *sin* man och på armarne bäres han upp på den ramlade thronens ruiner, ja upphöjes till en Gud; och han låter strömmen föra sig, strömmen, som, troende sig handla "fritt", icke är annat än en mekanism, lydande *de* lagar, som hans djupa snille för den redan utstakat.

Stormen sätter sig, man börjar tänka och icke *blott* handla.

Att i uppbrusningen af en revolt skaffa sig hyllning beror af en klar uppfattning och kall beräkning af partiernes sympatier, en negativ åtgärd, neml. att undvika allt, som stöter dem för hufvudet. Snart nog visar det sig, att det *allmänna* bifallet var blott *skenbart*, och att *verkligen* sammanhålla de motsatta elementerne är omöjligt; och det har varit så äfven för Ludvig Filip, ehuru stor regent han ock är. Men det är också då, som de personliga egenskaperne sättas på prof, ett prof, som just Ludvig Filip bestått på

ett sätt, att Europas samtlige regenter böra afundas honom deröfver.

Väl uppkastade Ludvig Filip, genom stiftandet af Nationalgardet, kärnan af nationen, en väldig barrikad mot vidare revolutionsförsöks framfart; men han ådrog sig ock genom upplösandet af Schweitzergarderne, dessa plantskolor för Faubourg S:t Germains höggrefliga parasitvexter, aristokratiens hat.

Snart vaknade åter faktionerne; Republikaner, Bonapartister, Legitimister &c. rusade i härnad mot hvarandra, hätskare än någonsin; de slugare begagnade de enfaldigare till verktyg; aristokraterne hviskade i örat på "mobben": *"han förtrycker er — à bas Louis Philippe"*, och som man vet, så är den "liberalaste" mobb känslig för smekningarne af aristokratiens kattass; man köpte, under förespeglingen af *allmänt väl*, en Fieschi, Alibaud &c. och man skall köpa flere, ty det gifves en själs- liksom en kroppssmitta och den ena attentaten gifver en omedveten anledning till den andra, den ena emeuten orsakar ofta den andra, utan att dock hafva *direkt gemenskap*, hvad de egentliga kausalförhållanderne angår. Men under allt detta hvilade en skyddande hand öfver Ludvig Filip; han låt icke förleda sig till något förhastadt steg, han utgifver inga Juli-ordonnanser.

Och seende denna allmänna förvirring frågar man *sjelf:* hvems är då egentligen felet: Republikanernes, Legitimisternes, Bonapartisternes, Kommunisternes?

Värde frågare! kommer du till Paris, så finner du snart svaret: *"ingen af alla dessa, utan just Ludvig Filip, ty han är en "despot";* — han förtrycker friheten."

Huru? frågar man åter — *han*, som för knappt tio år tillbaka af samma folk upphöjdes till skyarne? *han*, Europas erkändt störste regent, skulle vilja störta Frankrike i den afgrund, som, efter hvad man påstår, gapar framför dess fötter? Men hvad har då "despoten" egentligen gjort?

Fråga snarare hvad han *icke* gjort. Från Adam ända ned till den sistfödde af hans afkomlingar är det ingen, som så försyndat sig; och hufvudfelet, innefattande alla de andra, är dessutom det att nu, sedan upplysningen inom upplysningens hufvudstad nått en sådan utomordentlig höjd, samt Paris' Gaminer på egen hand förstå att afhandla Statsprinciper, Ludvig Filip icke nog lyssnat till deras varnande råd eller satt förtroende till deras försäkringar, att samhällets bestånd och sanna lycka närmast hvilar på denna Statslärans maxim: "Nya qvastar sopa bäst", och att ett rätt lyckligt folks rättmätigaste fordran till regenten icke mera är "Giustizia in palazzo e pane in piazza" utan "*nytt* i palatset, *nytt* på torget."

Under sådana utsigter började Juli-högtiderna detta 10:e år efter revolutionen; förgäfves användes allt, som kunde reta nationens sympatier; man hade skickat till S:t Helena efter folkets landsförviste afgud, jätten bland pygméerne, man lät på spetsen af Juli-kolonnen — denna vård, som *på Bastiljplatsen* restes till minne af den förtrampade frihetens triumf (hvilket sockersött namnam för Parisergommen) — uppsätta Frihetens Genius med utsträckta vingar, förgyld från topp till tå; allt, som borde uppväcka den fåfänga, lyxälskande massans bifall användes under dessa dagarnes ståt; de stupade "offren för frihetens försvar" gräfdes upp ur sina grafvar och öfverhöljdes med eterneller; döfvande liksymfonier exeqverades; ståtliga orationer höllos om "frihet" — ja! frihet målades upp på kyrkor, grafvar, kolonner, väggar, knutar; men — allt utan åsyftad verkan. I bländande och knallande fyrverkerier blossade "*den 27, 28 och 29 Juli*" i briljanterad eld; men *förtjusningen* blossade *icke;* man sköt artillerisalfvor, men kanondundret förmådde ej uppväcka den slumrande entusiasmen; allt hopp

om en blott skendöd försvann; präktiga Bengaliska eldar kastade ett magiskt konstsken öfver Seinebassinen och öfver den gapande folkmassan på Pont Royal, utåt quaierne och på Place de la Concorde, men förmådde dock icke gifva det hela någon varaktig färg af "Concorde", utan man svor och bedyrade, att alltsammans var blott fantomer; att "liberté industrielle, liberté de discussion, liberté d'associations, liberté de proclamer son opinion, liberté de presse, liberté théatrale", ja all tänkbar "liberté" var strypt, att "l'égalité devant la loi, la responsabilité ministerielle, la moralité des élections, la simplicité bourgeoise", och Gud vet icke allt, var dränkt i den allmänna syndafloden, att Ludvig Filips löften under Juli-revolutionen blifvit innebrände och gått upp i rök, att — — — men hvem kan minnas hela syndaregistret! Och till allsammans är Ludvig Filip naturligtvis skuld, ty han är en "*despot*", d. v. s. han är icke någon nog lättrörlig väderflöjel på Parisiska egenkärlekens och ombytlighetens afgudatempel.

De båda första årsdagarne voro "Sorgedagar"; gårdagen den 29 deremot *Glädjefest;* som man vet, är det sistnämda slaget mer i Pariserfolkets smak, än det förra. Alla Tidningar äro öfverfylda med beskrifningar, de förbigås således här. Den på Paris' gator hvimlande menniskomassan, uppgående kanske till nära *en million* (ty utom de $\frac{2}{3}$ af Paris' egen befolkning som voro i rörelse, nationalgarder och linietruppar, voro en mängd folk sammanströmmade från hela Frankrike), delade sig emellan Champs Élysées och Barrière de Trône, hvarest å båda ställena gåfvos gratis för allmänheten stora militärspektakel på enkom dertill uppbygda theatrar; måts de cocagne, folkförlustelser af alla tänkbara slag, illuminationer, fyrverkerier, samt dessutom i Seinebassinen mellan Pont de la Concorde och Pont Royal ett slags Tornerspel på vattnet, täflade med hvarandra; fyrverkerierne voro effektrike; men ingenting gaf en så för-

trollande anblick, som illuminationen om aftonen, då Champs Élysées hela vidd upptill Triumfbågen upplystes af en mängd ofantliga lampkronor och liknade en enda kolossal salon; minnet af denna anblick och af den böljande menniskomassan skall jag säkerligen rätt länge bibehålla.

17.

Universitetet. — Studenter. — Grisetter. Konstnärslifvet. — Daguerreotypen.

Augusti 1840.

Läsare! samla dina spridda tankar, ty vi gå nu att beträda "Pays latin's" klassiska jord, centralpunkten — såsom Parisarne påstå — för verldens bildning, uppamningsorten för Paris' litterära Herkuler och "det unga Frankrike", plantskolan för dess namnkunniga Lejon. Man måste vara from som "Daniel i Lejonagropen" för att icke här blifva slukad med hull och hår. Men först några ord om Universitetet eller "*Académie universitaire de Paris*", såsom det af renläriga benämnes.

Akademiens hufvudstation är vid Rue Sorbonne, ehuru några fakulteter hafva sina auditorier på andra ställen. Fakulteternes antal äro här *fem*, neml.: Faculté *de Théologie*, *des Lettres*, *des Sciences*, *de Droit*, *de Médecine.*

Som *Faculté de Droit* låg mitt yrke närmast, så har den äfven företrädesvis blifvit af mig besökt. Den har en egen förträfflig lokal midt emot Pantheon. Föreläsningarne hållas i 2:ne (den *nya* och den *gamla*) i amfitheater-form bygde salar, hvilka erhålla sin upplysning endast från midten af kupolen som bildar taket. Detta byggnadssätt, som här öfverallt användes vid lärosalar, har många företräden

framför vårt vanliga, ty man generar hvarandra mindre och läraren höres och synes från alla punkter.

För mig var det ovanligt att här se Professorerne hålla föreläsningar och examina, klädde i sina Doktors-kostymer, bestående af en svart vid rock af tyg, räckande ned till marken, samt försedd med vida ärmar, uppehållen af cinnoberröda band; på bröstet under hakan nedhänga tvenne kragar, ungefär som våra prestkragar ehuru 3 à 4 gånger större, och på hufvudet en cinnober-röd fyrkantig mössa utan skärm. Presidenten vid examina har röd toga, de fyra Professorerne, som äro bisittare, äro klädde ungefär, som nyss beskrifvet är, och så i allmänhet alla juridiska embetsmän och Advocater, ehuru något olika för olika grader. — Examina hållas här i disputations-form och hafva derigenom mera anstrykning af praktik än de vanliga.

École de Médecine är belägen vid gatan af samma namn, och bland dess förträffliga etablissementer är det serdeles dess vaxapparater, föreställande med en förvillande likhet menniskokroppens inre och yttre delar, hvilka draga hit nyfikna, som icke äro adepter i Esculapii-konst.

De Akademiska föreläsningarne hafva flere för oss Svenskar alldeles nya företeelser. Hvad först föll mig i ögonen vid inträdet i en del auditorier, var att se fruntimmer, elegant klädda, yngre och äldre damer uppmärksamt afhöra föreläsningarne och stundom flitigt annotera dem. Detta äger naturligtvis endast rum vid sådana föreläsningar, som kunna hafva ett allmännare intresse såsom Estetik, Historia, Filosofi eller Experimental-fysik, och serdeles då någon känd talare uppträder. Äfven gråhårs-gubbar synas här annoterande, och bilda en skarp kontrast mot dessa eleganta Lejon, hvilka för att låta förstå, huru pedantiskt de anse sådant, affektera all möjlig öfversittare-nonchalans.

Hvad som ger det hela en bestämd anstrykning af theatraliska representationer, och som genom ovanan föreföll

mig befängdt, var, att auditorierne här hafva för sed att *klappa händerne* eller *hvissla,* allteftersom talaren kommit att behaga åhörarne eller att anslå sådana strängar, som icke harmoniera med deras egna tycken, alldeles såsom på theatrarne.

Hvisslingar äro emedlertid förbjudne, ehuru de rätt ofta förekomma. Mig sjelf har det väl icke under mina talrika besök lyckats att få höra *tydligt* uthvisslas sådana opinions-yttringar, troligen derföre att dessa besök merändels gällt föreläsningar, dervid olika opinioner mindre kunna komma ifråga. Men ofvannämde landsman S., som äfven var min förste Guide vid Universitetet, samt derom och om sättet för föreläsningarne meddelade en mängd intressanta underrättelser, berättade äfven en hvisslingsscen.

Under en föreläsning förnams bland åhörarne en skarp hvissling. Professorn stannade i sin föseläsning och vände sig till en herre, som med armarne i kors och mössan på sned, lutade sig mot en pelare.

"Det var ni, min herre, som hvisslade", tilltalade honom Professorn.

"Nej, ni bedrar er; det var icke jag."

"Jo, det var ni, jag såg det mycket väl; det var ni. Ut med honom!" fortfor Professorn och vände sig till Huissieren *).

"Nej, hvisslingen kom från andra sidan der borta", opponerade sig åter den andre, utvisande en annan grupp åhörare, och så fortgick grälet en lång stund.

Vid föreläsningar, som hafva någon politisk syftning, är det isynnerhet som sådana uppträden af stormigare be-

*) Hvarje Professor har bakom sin Kateder en Huissier eller Vaktmästare, för att, ibland annat, vid de stundom förefallande våldsamma oppositionerne från åhörarnes sida, med sina knytnäfvar understödja premisserne af Professorns logiska syllogismer.

skaffenhet äga rum, öfvergående stundom i sådana tumult, att väpnade styrkan måste anlitas att skydda Professoren från misshandling.

Handklappningar äro mycket vanliga, och Herrar Professorer förstå också rätt behändigt att framlocka sådana genom kittlandet af auditoriets sympatier. Redan första gången då jag i oftanämde S:s sällskap besökte Sorbonne och afhörde en föreläsning öfver Historiens filosofi, blef jag vittne till en sådan knalleffekt och deraf föranledda känsloyttring.

Föredraget, som skedde utan skrifvet koncept, var redan i och för sig högst intressant, och Professoren *), som visste att, genom inflickandet af en och annan liten anekdot, kärlekshistoria o. d., taga Parisarne på deras ömmaste sida, afhördes med den spändaste uppmärksamhet. Han gjorde en slags parallel emellan religiositet och sedlighet, tagande Påfven Pius II och Rafaël såsom mönster, och genomgick i korthet Europeiska staternes skick i detta hänseende. Föreläsningen nalkades sitt slut, men ännu afhördes inga handklappningar. Då grep han till ett radikalmedel:

"Ja, mine herrar — sade han — jag har under denna timma sökt utveckla den ställning, hvari de Katolska länderne vid denna tidpunkt befunno sig; tiden för föreläsningens slut nalkas, och ännu har jag icke vidrört vårt *Frankrike*. Men, mine herrar, detta ämne är så rikt, så fullt af intressanta fakta, att det fordrar, icke en, utan många timmars betraktelser &c. &c."

Knappt hade han således antydt Frankrikes vigt och förträfflighet, jemförelsevis med alla andra stater, förrän auditoriet genljudade af handklappningar och stampningar; och afsigten med harangen var vunnen.

---

*) Normand.

Litet nog behöfver annars att uppväcka dessa bifallstecken; ett väl beräknadt ord, en häntydning på dagens frågor och publikens sympatier är tillräckligt.

Vid vandrandet omkring i Pays latin finner man månget spår i smått, påminnande om det Franska centralisations-systemet; i trakten kring École de Droit hafva Bokhandlarne endast juridiska, kring École de Médecine medicinska, kring Seminarium theologiska böcker o. s. v.

Hvem har ej hört omtalas *"Les Étudians de Paris"*, detta abnorma species af Studenter!

För att med dem komma i närmare beröring och blifva i tillfälle att något studera deras ställningar och förhållanden, flyttade jag redan i Juli månads början till ett Hôtel garni vid Pont neufs södra ända, uteslutande upptaget af Studenter; och, snart derpå upptagen i deras krets, har jag sedan temligen vunnit mitt syftemål.

Hvad mena *vi* med *Student?* Jo — en anspråkslös yngling i ännu anspråkslösare svart frack, som för ett halft decennium sedan uppsagt kameratskap med modet; en svart, blå, ja stundom ljusblå mössa; underkläder så vida och konstigt horisontelt och perpendikulärt veckade, att sjelfva Ypsilanti skulle afundats dem; en kammare, hvars invalidmöbler i mörk okändhet bortlefva sina dagar, tjenande, bland annat, till fasta stödjepunkter för någon flitig spindels konstrika väfnader; en bokhylla der mjölkskålen, Sjögrens Lexicon, Pasows dito trifvas i broderlig förening med toilettspegeln, blanksmörjeflaskan och brödkakan; och en garderob, hvars ledamöters ljusa och genomskinliga armbågar och knän bevisa, mer än något annat, dess ägares ödmjukhet inför Apollos och Musernes altaren. — — Hvar träffar man detta i Pays latin? Hvar möter man här dessa "utlästa" eller "förlästa" Studentfysionomier?

Visserligen måste man, den stigande upplysningen till heder, medgifva, att i följd af hufvudstadens grannskap, Studenterne i vårt Upsala de sednare åren fått en högre lyftning; frackar sydde hos Keding, Ryska morgonrockar, "boucles d'amour", glacé-handskar, "lunettes-besicles" o. s. v., äro der ej mera okände; dock är upplysningen der jemförelsevis ännu i sin linda.

Här i *Pays latin* är Studentlifvet icke mer någon *förberedande Skola;* Studenten är redan en fullbildad "verldsborgare", som anser sin pligt vara att "gripa in i händelsernes gång."

Studenten *comme il faut* åtnöjer sig icke blott med tomma abstraktioner och filosofiska spekulationer öfver lifvets förhållanden och syfte, statskroppens tillstånd, definierande af "frihet" &c. &c.; nej! han sammanparar theorien med praktiken. *Hemma* experimenterar han för att utröna den praktiska användbarheten af äktenskaps-theorierne, och Pays latins bekjortlade ungdom, som har samma nit för konster och vetenskapliga forskningar, lemnar årligen sin tribut af modeller för artisten och grisetter för Studenten. Med sina björnar anställer han för national-ekonomien i allmänhet upplysande försök; och bland Studenterne herrska också samma sympatier och antipatier som annars i Paris; bland dem finnas Liberala och Servilá, Aristokrater och Demokrater, Legitimister, Royalister, Bonapartister, Kommunister och, framför allt, Republikaner.

"Friheten" afgudas, den må nu framställas under hvad form som helst. Vid hvarje folkfest eller emeut draga Studenterne ut ur Pays latin — like Grekerne ur Trojanska trähästen — och genomströfva med "le tricolor" i spetsen, sjungande Marseillermarschen, gator och gränder, tilldess någon opoetisk, illiberal gensd'arme-patrull nalkas i farvattnet. Vid Pariserfolkets stora disputations-öfningar äro Studenterne alltid opponenter, men med knytnäfvar och gatste-

nar; fönsterrutorne i Minister-hotellen bära då de ojäfaktigaste bevis på den *nedslående styrkan* af deras logik och argumenter.

De dela sin, för vigtigare göromål bestämda, tid emellan Professorernes salar och Skräddar- samt Hårfrisörartisternes ateliéer. Den ytligaste blick på deras Lejon-manér och väsende måste stadga den nedslående öfvertygelsen, att våra Universiteter äro långt efter; ja, Upsalas mest renommerade "Zirbenglar", mest anborne "Nolkar" skulle vrida sig i stoftet för blotta anblicken af ett äkta Pariser-Lejon.

Jag erinrar mig, att man i Sverige en tid umgicks med idéen att förflytta våra Universiteter till Hufvudstaden. Ifrarne för detta förslag borde någon tid vistas bland härvarande Stndenter för att se, hvad inverkan lättheten af utsväfningar i en hufvudstad har på Studentlifvet, i anseende till omöjligheten för vederbörande målsmän att hafva någon kontroll på de studerandes lefnadssätt. Olikheten mellan förhållanderne i Paris och Stockholm är väl stor; dock stå samma svårigheter qvar äfven i det lilla Stockholm.

Serdeles anmärkningsvärdt är Studenternes förhållande till sina *Grisetter* *), och hvarje Student *comme il faut* anser sin reputation fordra en sådan förbindelse.

---

*) "Omnis definitio est periculosa" minnes jag mig hafva en gång läst i en citation från en juridisk författare; jag åtnöjer mig således med att anföra den definition, som Baron de S:t Eldme lemnar i sitt arbete *Les fastes de l'amour, dans les cinque parties du monde:* "Sous la dénomination classique de Grisettes à Paris, on entend parler les jeunes filles déja nubiles, jolies, qui ont à peine dix-sept ans et deux chemises très élimées, couchans dans une mansarde aussi haute, que le coupole de Pantheon et n'ont absolument d'autre bien patrimonial, qu'un charmant minois rose, encardré d'une chevelure ébéné, une taille fine, beaucoup d'appétit et une aiguille" — — — "sous la dénomination generique de Griset-

Han delar allt med henne, sin kammare och öfriga bequämligheter, sin lärdom, sina nöjen. I det gemensamma rummet förlikas vid hvarandras sida Horatius och fruntimmershattasken, Pasors tjocka Lexikon öfverdrages med Bombasin och begagnas till sykommod och Ovidii Metamorphoser användas af Grisetten att höja eller stödja papphufvudet, hvarpå hon hopsyr fruntimmersnegligéer; Studentens pipa och florett, och hans Grisettes stubb och parasollett hvila på samma spik; han hjelper henne att träda på nålen, att uppnysta silkesharfvan; hon biträder honom med lagning af kläder och annat smått, ombesörjer hans tvätt — hvarmed bestyret stundom just icke är stort; korteligen de äro hvarandra "till inbördes hjelp"; och endast varaktigheten fattas samt det moraliska och religiösa bandet, för att göra dessa förbindelser till äkta. Men han gör icke blott allt

---

tes, comprenans les modistes, altesses de la troupe, les lingères, les monteuses de bonnet, les couturières en journée, les ouvrières en linge, les chamoiseuses, les brunisseuses, les faiseuses de bretelles, de corsets, de parapluies, les brodeuses &c. &c. — — -- avec quelques francs dans le noeud d'un mouchoir et un sein d'ivoire, qui bondit à la seule expression d'un propos de plaisir, elles reçoient en échange du bluet virginal le chapeau de paille orné en groupes d'ananas, le jaconet de 9 Franc 50 centimes, une chaussure d'été de 39 sous et une paire de gants jaunes — — Il faudrait des volumes pour décrire toutes les catégories des Grisettes; — mais un auteur de quelque talent ne confondra jamais une *Grisette de Pays latin* avec une grisette des boulevards; Grand Dieu! quelle différence. La Grisette du Pays latin a plus de décision, d'audace dans le maintien, dans le regarde, d'esprit dans la fysionomie, d'élégance et d'érudition dans l'entretien; habituée soir et matin entendre sans cesse une sorte d'aréopage de jeunes adeptes raisonner sur l'anatomie, la physiologie, la phrénélogie, la philosophie, elle fini avec tous ces *gie*, quand elle a de l'esprit naturel." — —

för att lindra hennes husliga omsorger, utan söker äfven bereda henne så många nöjen som möjligt, ty en Grisette kan icke lefva utan nöjen; han ledsagar henne till sina vänner och deras Grisetter, på promenaden, på spektaklet, om kassan någon gång tillåter sådant, och framför allt på dansarne vid *Boulevard Mont Parnasse*, serdeles i *"la grande Chaumière"*, då han låtit sin Grisette i något klädmagasin för aftonen hyra sig en klädning efter hennes smak, ehuru icke alltid efter hennes vext. Ofta äro dessa förbindelser långvariga och slutas först vid skilsmässan från Universitetet; oftare brytas de lättare, då Grisettens pretentioner i ett eller annat afseende öfverstiga hennes adoratörs villighet eller förmåga. Man har till och med exempel på trohet och verklig uppoffrande tillgifvenhet hos dessa förlorade barn, hvilkas hela fel stundom varit en passion, hvars tyglar omständigheterne något ögonblick lemnat lösa; och huru mången är det väl, som, under deras förhållanden, mäkta hejda dess fart?

Då man i början ännu icke hunnit blifva vand vid dessa scener, blir man rätt förbluffad att, vid besökandet af någon bekant Student, stundom finna hans kammare upptagen af en societet Studenter, hvar med sin Grisette, pratande och skämtande, såsom i vanliga samqväm.

Långt ifrån att blygas för eller dölja sådana förbindelser, anses de som en sak comme il faut. Man resonnerar derom såsom en helt vanlig sak; och då, såsom ofta händer, Studenternes egna anspråkslösa kammare icke hafva rum för två personer, samt Studentens Grisette är inackorderad hos Student-hotellets värdinna, kallar denna henne ofta på skämt "Madame X." — "Madame Y." —; likasom man icke sällan, vid efterfrågan hos Portieren eller värdinnan, om N. N. är hemma, erhåller till svar: "Non Monsieur il n'est pas chez lui, mais si vous vouliez parler à *sa femme*, "Madame" est dans sa chambre."

Om vintertiden, då veden är dyr, bruka, såsom man för mig omtalat, Grisetterne med sitt arbete följa sina Studenter på lektionerne, emedan auditorierne vanligen äro uppeldade.* Isynnerhet brukas sådant uppe i *Biblioteque de Sainte Geneviève*, der alltid är varmt och hela dagarne öppet; man ser derföre också på dörrarne med stora bokstäfver anslaget den paragraf ur Bibliothekets reglemente, som bjuder:

"*Les séanses de soir les dames ne sont pas admises*" (Les séances de soir innefatta tiden ifrån kl. 4 på eft. m., sedan det blir mörkt.)

Det är endast Paris' egenskap af stor stad, som kan förklara ofvannämde omoraliska och demoraliserande förhållanden. Med sådana föregående vanor och idéer ingår Studenten sedan i lifvets allvarsammare förbindelser.

Södra Seinestranden är äfven de yngre Artisternes hemvist, och Artistlifvet har i allmänhet mycket tycke af Studentlifvet.

De fria konsterne idkas och studeras med fördel i Paris, i anseende till tillgängligheten af de offentliga gallerierne, och lättheten att erhålla modeller, samt att hos konsthandlarne få till kopiering hyra taflor, och genom fördelen att få arbeta på de större Målarnes ateliéer.

Utom Målare-Akademiens modellsal, för inträde hvari man måste hafva genomgått principskolorne, är det äfven på några ställen enskilde personer, hvilka uti enkom för detta ändamål inrättade salonger hålla modellskolor, så att en hvar emot månadtlig afgift af 6—10 Francs, hvarje afton der kan få öfva sig i tekning efter lefvande modeller. Modellen är placerad i midten, så att den ses från alla sidor af de rundt omkring sittande eleverne. Hvarje modell bibehålles en viss tid vanligen 14 dagar. Under tiden in-

ställa sig alltjemt gubbar, barn, fruntimmer, yngre eller äldre, afkläda sig och bestiga modellens plats, för att visa sina kroppsformer och komma i åtanka vid nästa ombyte. Deras namn anteknas och derpå anställes, på bestämda tider, val af ny modell, dervid hvarje betalande elev har rätt att till någon af dem, som visat sig, lemna sin röst, då pluraliteten bestämmer valet, och den nya intager den förras ställe.

Lättheten att sålunda kunna få tekna efter starkt belysta naturliga kroppsformer inverkar förmånligt på konstbildningen, genom den säkerhet i uppfattningen, som ögat af denna öfning vinner.

Hvarje konsthandel, isynnerhet de vid större gatorne belägne, är ett litet galleri för sig, der man emot deponerande af värdet eller släld borgen af känd person, får uttaga till kopiering taflor eller konstverk. Storleken af afgiften för månad eller vecka beror naturligtvis af den artists ryktbarhet, som målat eller komponerat originalet.

I sammanhang med detta ämne står sednare årens märkligaste uppfinning: *Daguerreotypen*, hvilken kommer att på konsten hafva det största inflytande. Den är väl ännu i sin barndom, men fortsatta försök skola snart nog bringa den till en högre fullkomlighet, som ännu ej kan beräknas.

Hela verlden känner ju dess konstruktion. De genom linserna på en vanlig Camera obscura samlade och koncentrerade ljusstrålarne kastas på en metallplåt af en sådan chemisk beredning, att solstrålarne på dess yta åstadkomma en slags blekningsprocess, hvarigenom händer, att ett upplyst föremåls olika starkt belysta partier, d. v. s. dess dagrar, halfdagrar och skuggor, olika inverka på plåten och der bilda ett lika föremål i svart och hvitt. Ju känsligare den chemiska beredningen är för solstrålarnes inverkan,

desto snabbare sker intrycket eller blekningen. Sedermera fixeras den erhållna ömtåliga *bilden* på ett eget sätt, och man har här äfven en komposition, som öfvergjutes, hvarigenom bilden får ett *fullkomligt* utseende af en ritning i Sepia-manér.

Vilkoret för en lyckad Daugerreotypbild är att solstrålarne, som föremålet återkasta, få under någon bestämd tid oafbrutet verka på samma punkt af plåten, d. v. s. att föremålet förblir alldeles *orörligt*. För ett porträtt fordras, under upptäcktens närvarande skick, flere minuters tid, och ansigts-*uttrycket* får vanligtvis, ehuru *likheten*, om den porträtterade sitter stilla, aldrig *kan* misslyckas, likväl ett obehagligt utseende af grinighet, emedan man sitter i ett starkt solljus. Men utvägar att använda både en kortare tid samt en mindre stark belysning torde snart uppfinnas.

För återgifvande af landskap, serdeles arkitektoniska föremål, är Daguerreotypen redan i dess närvarande skick utmärkt användbar, och den mikroskopiska noggranhet, hvarmed sådana bilder återgifvas, förunderlig. För trädpartiers aftekning fordras naturligtvis det största lugn; den minsta vindflägt gifver en darrning åt bladen och de finare grenarne, hvilken skulle hindra ljusets inverkan.

Olika färgor hafva dessutom en större eller mindre förmåga att absorbera eller återkasta ljusstrålarne och följaktligen att olika starkt verka på plåten. En del optici, som vid mina besök voro sysselsatte att aftaga oljefärgsporträtter och andra målningar, omtalade denna svårighet ofta möta med taflor, hvari Målaren användt mycket röda färgor.

En serskild nytta har Daguerreotypen genom användandet deraf till erhållande af de fullkomligaste bilder utaf statyer, mynt, caméer och alla slags invecklade ornamenter, äfvensom genom dess användande att i förening med mikroskopet, (*"photographie microscopique"*) troget frambringa bilder af sådana snart sagdt osynliga mikroskopiska djur m. m., hvilkas framställning hittils mött så stora svårigheter.

De nu under utgifning varande "Excursions Daguerriennes" gifva redan tillräckliga bevis på uppfinningens förträfflighet. Vuer, till *hvilkas* afmålande förr fordrats dagar, månader, erhållas nu på några minuter.

Det återstår nu att uppfinna något sätt att etsa eller gravera sjelfva plåten och sålunda göra den genast användbar till aftryckning.

Man äflas nu att uppfinna något sätt att genom Daguerreotypen under samma process *äfven återge färgorne;* men det lärer svårligen lyckas, ty det skulle förutsätta möjligheten hos *samma plåt* af egenskapen att, ehuru öfverallt *lika* beredd, dock på *olika* ställen mottaga olika inverkan af solstrålarne och återgifva dem annorlunda, än genom den större eller mindre ljusstyrka, som de innehålla; eller med andra ord: väl kan man uppfinna en chemisk komposition, som af solstrålarne färgas t. ex. grön, en annan komposition, som genom solens inverkan blir gul o. s. v., men att få *samma* plåt att återgifva *olika* färgnyanser annorlunda än genom *mängden* af solljus, som de innehålla, är något helt annat. — Kunde man, såsom t. ex. vid det så kallade *tontrycket,* bestämdt beräkna stället, der hvarje färg skulle vara, samt gifva hvarje sådant ställe sin behöriga komposition, och sedan låta solstrålarne verka efter hand på hvarje ställe för sig, under det de andra utsparades, liksom det sker vid nämde tontryck, så skulle väl möjligtvis någon dylik verkan åstadkommas, men det låter sig icke göra.

Daguerreotypen är ännu i sin barndom; snart skall man utan tvifvel upptäcka ett sätt att begagna mindre stark belysning; man skall då ordna "tableaux vivants" och låta dem återgifvas af Daguerreotypen för att tjena till oskattbara studier. Det skall då blott komma an på att anordna de lefvande personernes ställning, och man skall sålunda genom helt och hållet *mekaniska* och chemiska medel återgifva på taflan hela gruppers ljus- och skugg-effekter, hvil-

kas uppfattning och återgifning en gång utgjort en Rafaëls och hans likars hela lefnads studium.

Hvem vet hvad utseende våra konster och lefnadsförhållanden skola hafva efter tusen år?

18.

Palais de Justice. — La Morgue. — Hittebarnshus. — La Rocquette.

Augusti 1840.

Då man under ett längre vistande i Paris följer med dagens händelser samt i Tidningarne, serdeles Gazette des Tribunaux, dagligen ser refererade Domstolarnes förhandlingar i märkvärdiga mål, så föres man af helt naturlig nyfikenhet till *Palais de Justice.* Det är beläget på Ile des Palais och innefattar Paris' egentliga Domstolar och Polisen.

För en Svensk Jurist äro Sessionerne härstädes mycket intressanta, äfven då man icke närmare känner till de speciela lagfrågor, som afhandlas. *Assise-domstolarne* samt *Tribunal correctionel,* och i celebra mål äfven *Cour Royal* torde mest förtjena att besökas. I *Tribunal de la Police correctionelle* förbigår sällan någon dag, utan att der förekommer någon af dessa i Tidningarne ständigt omtalade löjliga scener, hvilka täfla med Scribes & Comp. komedier att sätta åhörarnes skrattmuskler i rörelse.

Sjelfva Domstolarnes yttre är mera imponerande än hos oss, i anseende dertill, att Ordföranden med sina bisittande Domare, äfvensom Notarierne och Advokaterne äro klädde i sina röda eller svarta kåpor och fyrkantiga mössor, ungefär så, som omtaltes, då frågan var om École de Droit.

Advokaternes sätt att plädera sina klienters affärer har också ett helt annat utseende än hos oss. Advokaterne hafva här alltid sine bestämde platser. Man kommer in i Sessions-rummet, redan i dörren gjord nyfiken vid Advokatens hög-ljudda predikoton; han deklamerar och gestikulerar, väsnas och slår sig för bröstet; "här måtte vara fråga om någon lifssak" tänker en Svensk och tränger sig ännu nyfiknare fram, och erfar det hela frågan kanske rörer en fordran på några Francs. Det är isynnerhet fallet med yngre Advoka-ter, hvilkas föredrag förekomma en ovan såsom theatraliska deklamationsöfningar.

Vi celebra rättegångar — t. ex. Madame La Farges — besökas Sessionssalarne äfven af fruntimmer, alldeles som vid *Deputerade Kammarens* sammanträden.

Vid öfvervarandet af Domstolarnes förhandlingar, af lek-tioner och examina i École de Droit, samt med kännedom af de prestanda, som fordras vid inträdandet i Domarekorp-sen, kan ingen opartisk undgå att inse våra Svenska Juristers jemförelsevis stora brist på *vetenskaplig* bildning, en bild-ning, som här i Frankrike äfven fordras för *Advokaterne*, ty desse måste hafva tagit Licentiat-graden, och deras kall är derigenom ett förberedande steg till Domarevärdigheten.

Det är här icke som hos oss, att den praktiska bild-ningen är allt, hvilken i samma mån den är beroende af den ledning, man kan få hos en skicklig eller oskicklig Domare, måste i det hela vara oviss och vacklande. Får man deremot inhemta verkliga *principer*, och omdömet och öfvertygelsen vetenskapligen bildas, då har sedan ens egen rättskänsla icke svårt att finna den riktiga ledtråden, obe-roende af mer eller mindre samvetsgranne Domares praktik, hvilken annars ensam måste utgöra grundvalen för en Svensk Jurists bildning.

Ej må man invända, såsom bevisande skäl för onödig-heten af djupare juridiska studier och principer, att vårt

rättegångsverk hittils ägt bestånd dem förutan. Detta ömkliga skäl ramlar vid första jemförelsen mellan vår samt en del andra länders lagskipning och äfven nyare lagstiftning. Och hvem, han må nu i öfrigt vara så partisk som helst för fäderneslandets förhållanden, kan väl jäfva, att klara, logiska resonnemanger i våra underdomstolars domslut anses såsom något serdeles sällsynt, hvilket såsom undantag måste sökas endast hos någon af våra renomerade äldre Domare under Svea, Götha och Skånska Hof-Rätterne?

Införandet i vårt land af examinerade och lagligen konstituerade Advokater, en vetenskapligen bildad "*Ordre des Avocats*", skulle, enligt min tanka, verka välgörande på befolkningen. Man invänder kanske, att landet, som genom Bondadvokaters mängd redan är öfversvämmadt af det olyckliga process-raseriet, skulle, ifall verkliga Advokater infördes, fullkomligen dränkas i en syndaflod af rättegångar. Jag tror tvertom, och att orsaken till det beklagliga rättegångsbegäret är att söka icke endast i våra vanliga Bondadvokaters oinskränkta mängd, utan lika mycket i deras fullkomliga brist vå verklig juridisk och ofta humanistisk bildning. Lika mycket som dessa begge orsaker, och kanske ännu mer, torde det i vårt land hyllade *sportelsystemet* vid Domrarnes aflöning framkalla detta nämda onda; och mer än manget småaktigt gräl vid våra Riksdagar förtjenade detta, för landets ekonomiska och moraliska välfärd så vigtiga ämne, att af Rikets Ständer rätt allvarligt begrundas.

Men återvändom till Palais de Justice.

Mest framstående fann jag den här antagna, alldeles olika den hos oss gällande, principen för brottmålsransakningar.

Hos oss finnas vid sådana ransakningar tre personer: Domaren, allmänna Åklagaren och den tilltalade, hvilken sednare icke är tillåtet begagna försvarare. Det är ett vackert drag af våra fordna lagstiftares förtroende till den gam-

mal-svenska redligheten, att anse Domarens rättskänsla för en tillräcklig försvarare för den *tilltalade*.

Något sådant har icke den Franska lagen och det med rätta. Här har deremot tillkommit en fjerde person: *den tilltalades försvarare*, hvilken, ifall den tilltalade sjelf ej förmått skaffa sig någon, förordnas af Domaren.

Då hos oss någon är misstänkt och tilltalad för en förbrytelse, anser i allmänhet Domaren för en ambitionssak att kunna fälla honom och sammansöka alla aggraverande omständigheter — en ambition som kan leda till månget missbruk, ty det är liksom en fördom mot en tilltalad; Domaren tolkar lagens ord: "hafver någon sig så eller så *förbrutit*, *då* skall han så eller så straffas", ungefär så som om lagen sagt: "Domare! då någon är misstänkt för ett brott, skall du göra allt för att *fälla* honom." En tilltalad har derigenom att försvara sig för tvenne *motståndare*, Åklagaren och Domaren, begge eftersträfvande såsom triumf samma mål, det att se honom fäld; och okunnig om former samt öfriga omständigheter, förstår han ofta icke att anföra det, som skulle fria honom eller åtminstone förringa en fattad misstanke.

Efter Franska lagen deremot är förhållandet annorlunda; först sedan "proces verbal" försiggått, under hvilken såväl Åklagaren, som den tilltalades försvarare, fått framställa frågor samt göra Domstolen uppmärksam på förekommande omständigheter, och såväl Åklagaren ådagalägga den tilltalades brottslighet, som dennes försvarare anföra och sammanställa alla de motbevis och fakta, som kunna visa den tilltalades oskuld eller åtminstone framställa hans felaktighet under mildrande omständigheter; först efter det saken blifvit på så sätt diskuterad, tillkommer det Domaren att *pröfva* och afgöra och icke blott att *fälla*.

Vår Domarekorps' moraliska värde minskar naturligtvis den ofvan antydda faran, äfvensom det är tydligt att nämda

de tilltalades rättighet att begagna försvarare måste vara mycket vigtigare efter Franska lagarne, hvilkas straffbestämmelser äro så mycket graderade, samt Domaren således har ett vidsträcktare fält att, på grund af framlagde motiver och föregående eller efterföljande mitigerande eller aggraverande omständigheter, mildra eller skärpa straffen, då deremot hos oss, hvarest Domrarne numera icke äga någon sådan rättighet, det icke kommer så mycket an på att framleta och ådagalägga alla dessa tillräknandets och straffbestämmelsernes nyanser; bestridas kan det emedlertid aldrig, att icke detta sätt är fullkomligare och ädlare, och således ett steg framåt i lagstiftnings-vetenskapen.

Det är under sådana anfall och försvar, som den hos oss så godt som okända eloquentia forestis utvecklas, och äfven en Svensk Jurist måste med stegradt intresse afhöra dessa debatter, denna skicklighet och skarpsinnighet, hvarmed hvarje, äfven den minsta omständighet uppletas, begagnas och vederlägges, ty det sker ej som hos oss af Advokater, vanligen fremmande för all vetenskaplig bildning, utan af män med lagkännedom och logik.

Skulle en sådan tillförordnad försvarare finna sin klient lagligen skyldig, så händer ofta, att han icke sträcker sin verksamhet längre, än att uppleta lindrande omständigheter för straffbestämmelsens skull; ja! om klientens sak är verkligen dålig, så har jag flere gånger hört försvararen inskränka sig till ett enkelt vädjande till Domstolens godtfinnande.

Jag ser redan en mängd invändningar, som våra Svenske Jurister skulle göra mot dessa yttranden. — "Ej nog — säger en — att detta system att taga "brottslingar" i försvar skulle medföra dubbelt besvär för Domaren, denne skulle också lättare kunna misstaga sig, afledd från sanningen ej endast af en ofta illfundig tilltalads svängningar, utan också af dess Advokats." — "Det är öfverflödigt — säger en annan — ty fördelen deraf skulle endast vara i tvifvel-

aktiga fall, och för dessa har vår lag den vackra reglen att: heldre fria än fälla.

Jag svarar: det är här icke fråga om att taga någon "brottslings" försvar, ty deraf att man är *misstänkt*, ja *tilltalad* för en förbrytelse, följer icke att man är *brottslig*, enligt den kända reglen: "Quisque præsumitur bonus, donec *probetur* contrarium"; först genom bevisningen och Domarens Utslag försvinner denna præsumtion om godt, och det är just för att medverka till ett sannt resultat i detta Utslag, som den tilltalades försvarare förer talan. — Och hvad angår faran för Domaren, att blifva från sanningen afledd utaf den tilltalades försvarare, så inser jag ingenting, som hindrar honom att icke lika lätt blifva missledd af Åklagaren, ja det sednare mycket snarare, emedan Domarens egen ambition ligger i vågskålen på denna sidan. Endast sanningen kan genom en sådan procedur så mycket säkrare komma i dagen, och sanningen missleder aldrig. Och väl måste man erkänna, att lagstiftaren, genom den sköna principen att i tvifvelaktiga fall "heldre fria än fälla", lagt ett starkt band på Domarens ambition; men ofta sätter dock ett förklarande, att den tilltalade "icke kan åt saken fällas", en outplånlig fläck på denne, en fläck som, om en upplyst och skicklig sakförare varit att tillgå, hvilken förstått att riktigt sammanställa måhända för handen varande, men förbisedda förhållanden, rätt ofta icke skulle hafva stannat på den misstänktes karakter.

Vi böra skatta oss lyckliga, att för närvarande grofvare brottmålshistorier i vårt land höra till undantagen, och försvarare för möjligen oskyldigt misstänkte mindre ofta af nöden påkallats.

Genom ett litet språng i idéerne föres jag härvid att nämna några ord om ett besök under de sista dagarne på

ett ställe, hvaraf visserligen inga angenäma minnen voro att förvänta, men som dock genom kontrasten med lifvet och bullret på Paris' gator, på ett eget sätt retade min nyfikenhet, nemligen Paris' *La Morgue* (närmast svarande emot våra *bårhus)*.

Paris är ingen småstad, der en hvar känner den andre, och hvarje händelse, af hvad beskaffenhet som helst, genast eller inom några minuter "spörjes" ifrån den ena stadsporten till den andra. Sällan bekymrar man sig här om grannen, som bor vägg om vägg; och om de, hvilka under flere år bebott samma gränd eller qvarter, samt i ett eller annat afseende gjort sig renommerade, om dessa känna hvarandras utseende, så är det redan mycket. Om en husfader eller husmoder uteblifver från sitt hem, eller ett barn försvinner från de sina, utan att någon underrättelse om dem förspörjes, så är det blott inom den trånga kretsen af deras närmaste anhörige, som en sådan tilldragelse är känd och förorsakar oro; i alla Europas småstäder skulle man förgäfves söka en sqvallersyster med nog bastanta ben och lungor, för att gifva en dylik händelse någon ögonblicklig offentlighet; och det är dessa förhållanden, som gjort *La Morgue* i Paris och dylika i andra stora städer nödige.

När på Paris' gator eller platser, i dess kanaler eller i Seinen lik anträffas, till namn och hemvist alldeles okände, så föras de till *La Morgue* och exponeras der under 3:ne dagars tid, för att af anhörige eller bekanta igenkännas; ty hvar och en som, utan att veta huru, plötsligt saknar en anhörig eller vän, skyndar dit, drifven af en olycksbådande instinkt. Det är ett slags "Assistans-Kontor", dit man instinktmessigt skyndar för att söka det dyrbara, som man fruktar, att den lömska tjufven, döden, stulit; man finner det — utlösen är tårar, och endast infattningen är qvar; ädelstenen, *själen*, är röfvad bort.

La Morgue, belägen vid Seinen ofvanför Pont S:t Michel vid Marché Neuf, består af ett stort rum, försedt med lutande svarta marmorbord, på hvilka de funna liken utställas inom jerngaller.

Det är en dyster exposition, hvars taflor, tecknade i en kolorit af kalla, grå jordfärgor, föreställa menniskans sista förtviflade kamp; *ämnet* är betydelsefullt; *Artisten* djup, han heter *döden*.

Hemsk är känslan, hvarmed man betraktar dessa krampaktigt sammanknutna händer; dessa stelnade lemmar; men ännu hemskare, ännu mer upprörande är det att se de lefvande, hvilka här i dödens boning med ängslig blick söka sina saknade anhöriga. Ännu är lifligt fästad i mitt minne en scen, till hvilken jag, för få dagar sedan, blef vittne.

Från mina utåt Seinen belägna fönster upptäckes ofta de med en trefärgad flagga försedda räddningsbåtarne, sysselsatta att eftersöka drunknade personer. En i ett par ögonblick utåt stenbarrieren på Pont neuf samlad menniskomassa plägar tillkännagifva, att något är på färde nere på Seinen, antingen att man der tvättar en hund, eller att en menniska håller på att drunkna, ty i begge fallen är det svårt att upptäcka någon skillnad i beskaffenheten af hopens mekaniska nyfikenhet. Räddningsbåten med trefärgade flaggan syntes snart upptagen af en Gensd'arm och roddaren, och på botten låg en massa, öfverhöljd af ett svart täcke; det var en drunknad äldre man, som fördes till *La Morgue*.

Vid passerandet, en kort stund derefter, öfver Pont neuf var folkmassan nästan alldeles skingrad; nyfikenheten dref mig till *La Morgue*, som redan var upptagen af andra nyfikne. Der funnos exponerade 3 lik, om hvilkas sista hvila ännu ingen välvillig hand anmält sig vilja draga försorg.

En häftig rörelse förmärktes nu bland de församlade, och en ung flicka, med ängslans blekhet på kinderne, trängde sig fram. Framkommen kastade hon en skygg blick

på det närmaste liket och ett tillfredsställdt uttryck visade sig på hennes ansigte; derpå halkade blicken lösligt öfver det andra, som var ett fruntimmers; men i samma ögonblick, som den föll på den sist hitförde äldre mannens drag, försvann, liksom bortjagad af blixten, hvarje bloddroppa från hennes kinder och läppar, och med utropet: "*ah-c'est lui!*" sjönk hon afsvimmad i de närståendes armar. Det var hennes enda stöd, hennes gamle *Fader*.

De vakthafvande skyndade till hennes bistånd, och jag måste till de närvarandes heder tillstå, att desamma, som ögonblicken förut tillåtit sig de mest lättsinniga och opassande anmärkningar öfver de exponerade liken, genast med lifligaste deltagande sökte bistå det afsvimmade barnet.

Vådliga händelser af alla slag äro här i Paris mycket vanliga; men också har Styrelsen med största omsorg sökt förebygga deras svårare följder. Öfverallt utåt Seinen och kanalerne äro på vissa afstånd etablissementer med ständig vakt, för att meddela snabbt bistånd åt drunknade, skendöda o. s. v.; äfvensom inuti Paris dess *bureaux de secours* alltid äro tillgängliga.

Paris är en passionernas tummelplats; väl är der nöjenas, förströelsernes och njutningarnes hemort; dock vankar midt i denna sorglöshetens störtflod, hopplösheten, eländet, förtviflan ofta omkring; och med den excentricitet, som utgör ett hufvuddrag i Franska karakteren, söka de snart det öfverallt förhandvarande radikalmedlet mot *lifvets* onda, döden; skynda att i Paris' *Lethe* — Seinen, qväfva ångrens och förtviflans furier och tvätta bort tåren från kinden.

Berättelserne om *sjelfmorden* äro en stående artikel i tidningarne. Mångahanda dödssätt användas, dock är det att *osa* ihjel sig för närvarande det *modernaste;* och de romanlika, uppenbart på effekt beräknade omständigheter,

hvaraf ofta dessa mord äro åtföljde, bevisa, att Parisarn, Fransmannen, koketterar *till och med* — med döden.

Det är dessutom *icke* så serdeles många decennier, sedan i Paris fanns en *Club du Suicide.* Medlemmarne utvalde genom lottning hvarje år den, som likmätigt sällskapets besvurne statuter, skulle afhända sig lifvet.

Man kan emedlertid icke undgå att anmärka, att bland de i Gazette des Tribunaux m. fl. Tidningar förekommande talrika relationer af mordransakningar, förgiftningar och andra ohyggligheter, det slags mord, som hos oss *talrikast och allmännast* förekommer, här i Frankrike sällan förspörjes, nemligen *Barnamord.* Detta måste, vid kännedomen om lättsinnigheten och lösligheten i sederne serdeles här i Paris, förekomma oväntadt. Underrättelsen om Franska *Hittebarnshusens* organisation förklarar dock detta förhållande.

Hittebarnshusen underhållas här helt och hållet på Statens bekostnad, *utan någon slags afgift* af de inlemnade barnens fader och moder, och *utan att dessa behöfva vara kände.*

"*Hospice des enfans trouvés*" sönderfaller här i tre afdelningar, neml. för "*Enfans trouvés*" d. v. s. nyss efter födelsen af okände personer efterlemnade barn, "*Enfans abandonnés*", sådana som kända föräldrar af ekonomiska orsaker eller stundom af lättsinnighet öfverlemnat åt inrättningen, samt slutligen sådana barn, som äro alldeles i saknad af lefvande fader och moder, *les Orphelins*, och hvilka, om än vanligen något äldre, än de två förstnämde klasserne, och således mindre fysiskt oförmögne att existera, likväl äro mera naturligt hemfallne åt denna välgörenhets-inrättning, än de båda förstnämde.

Skälen, som förmå mödrarne att öfvergifva sina barn och slita de band, som naturen sjelf tillknutit, äro *blygseln*

eller *ekonomiska betrycket.* En onaturlig *lättsinnighet* utan något moraliskt eller fysiskt tvång bör man väl, menskligheten till heder, räkna till undantagen.

Det är egentligen den första af dessa orsaker, hvilken man får tillskrifva det största antalet barnamord hos oss.

Här söderut, när en moder, offer för sin svaghet och sin passion, vill — genom en annan svaghet — dölja beviset om sitt felsteg inför en fördömande, hårdhjertad verlds ögon, så behöfver hon icke tillgripa det enda annars tillgängliga medlet, hon behöfver icke *genom döden* muta detta vittne till tystnad. Vid ingången till Hittebarnshusen är i väggen en öppning och deruti en slags cylinderlik vagga på en vertikal axel, hvilken kan vridas rundtomkring, så att cylinderns öppning ömsom är utåt gatan, ömsom ini huset i portvaktarens rum. Hit styr modren under blygselns ångest sina steg; — natten är mörk — intet menskligt öga upptäcker här den känslolöshet, som hon vill dölja, liksom hon sveper sitt ansigte i den svarta slöjan; det späda barnet, hvars hjertas pulsar ännu äro för matta för att kunna brista vid känslan af moderns hårdhet, det späda barnet lägges in i cylinderns öppning, den vrides omkring, och modren förlorar spårlöst det barn, som hon sålunda kastar in handlöst i lifvets vilda tummel.

I samma ögonblick cylindern vrides omkring, ringer en dermed i gemenskap stående klocka och gör portvaktaren uppmärksam på den nya gästen, hvilken sedermera uppammas på Statens bekostnad.

Utom detta sätt att, under bibehållande af den fullkomligaste hemlighetsslöja angående modren, aflemna barnen medelst nyssbeskrifna cylinder (*"le tour"*), gifves det äfven en annan utväg (kallad *"à bureau ouvert"*), allmännast använd för andra klassens barn, enfans abandonnés, då i följd af äfven lagliga föräldrars medellöshet, dessa, behörigen dokumenterade, aflemna sina barn, hvilka derpå, liksom de

öfrige, uppfostras tills de uppnått 5 à 6 års ålder, jag minns ej hvilketdera, då de insättas i skolor eller handtverk och stanna under Direktionens inseende, tills de blifva myndige. Ofta erhålla de sålunda en på sitt sätt bättre uppfostran, än fattige föräldrar sjelfve förmått lemna dem; dock är det icke *modershanden*, som vårdar deras barndom.

Det skulle leda mig för långt från mitt ämne, att anföra några af dessa intressanta fakta ur hittebarns-inrättningarnes historik, hvilka finnas att tillgå i de talrika och förtjenstfulla under sednare åren utkomne afhandlingarne i detta ämne, kufvudsakligen med anledning af inrättningens missbruk och den kännbara tunga, som den medförde för Staten. De föreslagne medlen för dessa olägenheters afhjelpande äro i allmänhet icke tillämpliga på våra förhållanden, utom såsom möjliga ledtrådar vid efterforskandet af utvägar till minskandet af de talrika barnmorden.

Att barnmorden hafva sin grund i bristande moraliska principer i allmänhet, är säkert; att hittebarnshusen, sådana som de i Frankrike, hafva en stor *inverkan* på moraliteten kan icke betviflas. Frågan är blott, om denna inverkan må anses som *god* eller *ond*, i följd af de fakta, som hittils finnas ådagalagde.

Lättheten att blifva af med barn, att undanrödja de besvärliga följderne af lättsinnigheten och stundom af liderligheten, måste helt naturligt föröka antalet af dessa fel; under det att, å en annan sida, samma lätthet att kunna dölja bevisen om ett felsteg, utan att tillgripa våldsamma, dubbelt straffbara medel, måste verka minskning i barnmorden, på samma gång som den undanrödjer den vanliga anledningen dertill; jag säger *vanliga*, i den öfvertygelse, att *blygseln* öfver att se sitt tillstånd röjdt oftast är drifsfjädern; väl kan det gifvas mödrar, som af lättsinnighet allena göra sig af med sina barn; men detta hörer säkert till de rara undantagen; ty moderskänslan, en gång väckt, är

stark, och det fordras ett mycket häftigt moraliskt tvång — verkligt eller falskt — att för ögonblicket nedtysta densamma.

Att genom dylika hittebarns-inrättningar liksom uppmuntra till öfvergifvande af barn, tyckes väl vara mindre riktigt; dock, då det är fråga om valet emellan att *såra* moderskänslan eller att *döda* menskligheten, bör man väl vara oviss, om hvilket man skall gifva företrädet?

Bland Paris' filantropiska inrättningar förtjenar dess "maison des jeunes détenus", *La Rocquette* att besökas, för tillstånd hvartill man måste vända sig till Polis-Prefekten. Det är inrättadt efter systemet af fångarnes absoluta afskiljande; dock är fångens ensamhet sålunda här mildrad, att han en gång i veckan under en timmas tid får mottaga besök af sina närmaste anhörige, naturligtvis under vederbörandes uppsigt.

19.

Uppåt Seinen. — Fontainebleau.

En af de längsta exkursionerne har varit uppåt Seinen till det 16 lieus från Paris belägna Fontainebleau. Karakteren af Seinestränderne är densamma som vesterut mellan Rouen och Havre; en mild, smånätt natur och här och der i kalkbergen med deras stenbrott rätt pittoreska scener.

Kring Slottet Fontainebleau har under tidernes längd vext upp en stad af omkring 9000 innevånare, men en småstad, hvars äkthet var så mycket mer i ögonen fallande, som jag och mitt sällskap S. kommo från Paris' hvimmel. I

en af stadens Tidningar (der finnas 2:ne) omtalades, såsom nyhet, att Mairen eller någon annan vederbörande myndighet låtit *sätta en ny visare på Slottsklockans urtafla.*

Fontainebleaus märkvärdigheter äro *Slottet* och *Parken*, hvilken sistnämda genom omvexlingen af vuer och trädslag inom sitt flere mils stora omfång, samt markens kuperade beskaffenhet, är en älsklingsort för Franska landskapsmålarne, som der samla rika skördar för sina portföljer. Luxembourgs galleri har en vacker skogsscen härifrån. Med planchartan i handen ansågo vi den vägvisare, som vår värdinna erbjöd oss, alldeles öfverflödig, och sträfvade på egen hand omkring bland bok- och eklundarne; vi hade tillfälle att öfvertyga oss om lummigheten af deras kronor och vidsträcktheten af åtskilliga utsigter; den vilda, intressanta karakter, som våra nordiska skogar erbjuda, fanns dock ej på de ställen, som vi besökte; men också förvillade vi oss bland dessa många "carrefours" och gingo miste både om "*la gorge au Loups*" och "*l'ermitage de la Madeleine*" m. fl. mera högtrafvande namn på "lieux délicieux."

Närmast kring Slottet antager skogen form af en regelbunden park med konstgjorda sjöar och kanaler, räta alléer, räta häckar, räta vinklar, räta grässtrån. I bassinerne hvimlar af silfver- och guldfiskar, men i parken är dödt som grafven; de stora präktiga bysterne och stentrapporne äro svarta och mossbelupne; samma trappor, som förr voro glattpolerade af vandrarnes fötter, likna nu trappstegen till ett grifthvalf och vid ödsligheten, som det hela lemnade i själen, förekom det mig som om — liksom i Tusende och en Natt — någon mäktig Fé med sitt trollspö vidrört denna plats, och som om de i bassinerne hvimlande silfver- och guldfiskarne voro de förtrollade guldbesmidde hofmännen och hofdamerna från Fontainebleaus förgångna gunstlingstid; — hvem skall lösa förtrollningen?

Åldern af Fontainebleaus Slott är ganska hög; man anför att redan Ludvig VII bebodde det 1169, för att sedan lemna rum åt Filip August, Ludvig den Helige, Frans 1, Henrik IV, Ludvigarne och slutligen Napoleon.

Under dessa olika epoker hafva äfven dess serskilda delar blifvit tillbygde och renoverade, hvarigenom också Slottets arkitektur, med en blandning af Göthisk stil samt renaissancens och den moderna byggnadskonsten, har ett föga imponerande utseende af sammanplockning, utom hvad lokalen åt stora ingången angår, hvilken, liksom större delen af Slottet i allmänhet, har renaissancens stil öfvervägande.

Det inre af det vidlyftiga Slottet utgöres äfven af en samling mer eller mindre konserverade rum och salar af renaissancens och modernare byggnadssätt. Den dels under Napoleons tid verkstälda, dels under sednare åren fortgående reparationen har återställt beggederas alster i ett högst briljant skick, t. ex. *Dianas galleri* samt det så kallade *Chapelle haute* i renaissancens, och *Salle des Balles* och dertill gränsande rum i modernt präktig stil, uppvisande dessutom några sköna profbitar från Parisiska Gobelins-fabriken af en sådan fullkomlighet, att man knappast med yttersta möda kan, från behörig synpunkt, skilja dem från fulländade målningar.

Slottets inre är högst intressant genom den väl bibehållna karakteren af de olika byggnadssätten; ett förökadt intresse erhålla ock dess salar genom de historiskt märkvärdiga händelser och personer, som, vid olika tidpunkter, här qvarlemnat minnen. — Här utandades Leonard da Vinci i Frans I:s armar; — här fann, bland andra, *Carl Stuart* en tillflykt, sedan han förlorat sin krona; — här var det, som *Napoleon* underteknade afsägelseakten *), och härutan-

*) Bland märkvärdigheter, som förevisas, är äfven i Napoleons enskilda rum *det bord*, på hvilket afsägelseakten undertek-

före, som han den 20 April 1814 uttalade sitt sista farväl till sitt Kejserliga Garde, kyssande dess fana — denna scen, som Horace Vernet i sin namnkunniga tafla: "Les adieux de Fontainebleau" så lefvande framställer.

För en Svensk har dessutom Fontainebleau en högst oangenäm märkvärdighet genom det minne, vår Drottning *Christina*, denna lättsinniga motsats till sin fader, med blodiga bokstäfver inristat i Slottets krönika — ett blod icke sådant, som Gustaf Adolf utgjöt på Tysklands jord i öppen strid för samvetsfriden, utan ett blod, som drupit från *mordets* dolk.

Det var i det så kallade *Galerie des cerfs*, som hon lät mörda sin favorit Markis *Monaldeschi*. En detaljerad berättelse om detta ohyggliga mord, hvilket satte en blodig krona på Christinas namnkunnighet, skyldrar i hela sin fullständighet uti den beskrifning öfver Slottet, som man hos Portieren får köpa. Den är författad af ett åsyna vittne, samme Bigtfader, som förkunnade Monaldeschi hans död, och som sedan mordet skett, förde liket i tysthet till en i parken närbelägen, *Avons*, kyrka, hvilken vi icke hade tillfälle att få se, och der en i muren insatt sten med de få orden: *'Ci git Monaldeschi"* talar mer än tillräckligt tydligt om denna skamliga tilldragelse.

Man känner icke ännu med visshet om mordmotivet varit endast svartsjuka eller något annat mera betydande; huru som helst: icke en gång den påfliga absolutionen har förmått tvätta blodfläckarne bort från detta märkvärdiga fruntimmers händer och minne.

---

nades. På väggen hänger inom glas och ram ett troget facsimile af Napoleons bekanta koncept till denna akt, men så oläsligt att man, utom den förklaring, som jemväl är bifogad, svårligen skulle kunna deschiffrera innehållet.

20.

En dag i Paris.

Augusti 1840.

Efter gårdagens motion har man sofvit godt, och lyckligtvis ligger man länge i Paris, en naturlig följd af den onaturliga vanan att vaka halfva natten.

Klockan 9 på mornarne är ännu bittida; då börja bodarne att öppnas, och sömnen störes vanligen först af det evigt oföränderliga skriket från gatan: "*Marchand d'habi-i-its!*" samt "*au vitrier! — au vitrier!*" hvilka liksom gifva signalen åt alla deras skrikande vederlikar och inom en half timma urskiljer man icke mer något enskildt skrik; allt smälter då tillsammans uti gatbullrets stormande furioso.

Klockan omkring 10 öppnas äfven Kaffehusen; vi måste börja vår dag med materiela bestyr; låtom oss derföre gå in på ett *Caffé* för att studera Kyparekonstens hemligheter. Skola vi välja någon af de furstligt förgylda spegel-etablissementerne i Palais Royal eller vid Boulevarderne, eller något annat mindre pompöst Kaffehus? — Likgiltigt, ty de likna hvarandra, utom hvad lyxen angår, fullkomligt, och priserne äro desamma; t. o. m, på södra Seinestranden endast några sous bättre.

Man spisar här i Paris vanligen 2 mål om dagen, *Dejeunern*, vår frukost, från kl. 9 till 1, allt efter olika stånd och bruk, samt *Dinern* på restaurationerne från kl. 4 eller ½ 5 till kl. 7.

Dejeunern på restaurationerne är ett rätt bastant mål, skiljande sig från dinern genom ett par rätter mat mindre, samt deri, att vid dejeunern icke spisas *potage* eller supan-

mat, såsom vid middagarne; men för öfrigt kötträtter, grönsaker och desert.

Anser man deremot *sig* belåten med *ett* ordentligt mål om dagen, så bryr man sig icke om restaurationerne på f. m., utan går antingen, om man för närvarande vill vara rätt modern, in till en *Marchand des patisseries,* och väljer bland hans pastejer och bakelser, stante pede, efter sitt tycke och smak, eller också, såsom vi äro på vägen att göra, in på ett *Caffé,* hvarest vi hafva att välja mellan en så kallad *"déjeuner à la fourchette",* bestående af kallmat och kotletter, biffstekar, legumer, serverade à la carte, samt kaffe och thé eller *"riz au lait",* som äfvenledes mycket brukas.

Hvad som först, vid inträdandet på ett publikt ställe, ådrager sig nordbons uppmärksamhet är, att man *alltid* behåller hatten på, det må vara i Kaffehusen, Restaurationer, Läsekabinetter, Spektakler o. s. v.

Vid det de sednare åren i Stockholm af några förfranskade Löjtnanter, Bokhållare och Kongl. Sekreterare så guterade ordet: "Garçon"*!,* presenterar *sig* ett Kypare-ideal med lejonhållning och boucles d'amour.

"Une *demi-tasse* ou *caffé complet,* s'il vous plait?" säger han förbindligt.

Mitt fäderneslands Kypare! — jag vill för er afslöja hemligheten af denna fråga; prisen grundligheten af mina forskningar och mitt nit för upplysningens förkofran!

Denna *"demi-tasse"* är en obetydlighet i koppväg, och förhåller sig till en *"tasse complete"* såsom Skeppsholmskyrkans kupol-unge till Pantheons, eller som dennes till Peterskyrkans jättekupol.

Une tasse complete deremot är stor och omfattande, och har dessutom såsom bihang en hel kaffe-attiralj. Utom brödkorgen, en assiett med något, som man i början kan taga för en citronskifva, men som är osaltadt smör, pressadt

i en liten form, ett saltkar, en assiett med sockerbitar, erhåller man äfven en karaffin med vatten samt ett stort spetsglas, liknande dem, som hos oss brukas till Rhenskt vin; hvarpå man af garçonen serveras med kaffe och grädda ur stora kannor, och så har man sin "tasse de caffé complete." De öfverblifvande sockerbitarne, eller några deraf, inläggas derpå i glaset, hvilket fylles med vatten, då man erhåller en här mycket allmän oskyldig dryck: "*eau sucré*", som annars plägar reqvireras serskildt, då man går in på ett Kaffehus att läsa Tidningar, och som då betalas rätt dyrt.

Ett bruk, som de första gångerne föreföll mig rätt kuriöst, var, att då man utdruckit sitt kaffe och eau sucré, samt ännu några sockerbitar äro qvar på assietten, så lemnar man dem icke, utan *lägger in dem i ett papper och stoppar dem i fickan.* I början ansåg jag det såsom en egenhet hos en eller annan individ, men fann snart, att detta är ett allmänt antaget bruk äfven på de yppersta Kaffehusen; och då jag tagit till princip ordspråket: "tag seden der du kommer", så gör äfven jag numera på samma sätt.

Vi lemna nu Kaffehuset — dock nej, vi få icke glömma att först lägga två sous (eller en sou om vi redan höra till Kaffehusets habitués) i den sparbössa, som alltid står framme på disken för mottagande af dessa betjeningens dricks-pengar; en glömska häraf skulle hafva till följd, att vi nästa gång icke finge någon helsning af garçonen, samt måste nödgas vänta på allt hvad vi begära, oberäknade alla de försmädliga miner, som en sådan underlåtenhet skulle framkalla.

Skola vi nu begifva oss till Louvren eller Luxembourgs salar? eller för att beskåda Pantheon, rikt på kolonnader, fattigt på monumenter; eller bort på Ile des Palais, för att beundra ett af Göthiska byggnadskonstens skönare profbitar, *Nôtre Dame*, med dess smärta pelare, hotande att smulas sönder under tyngden af de massor, hvilka de

understöda; eller skola vi uppstiga i Nôtre Dames torn, skådeplatsen för Quasimodos saltomortaler och Esmeraldas getdans? Nej, det är bättre att i dag blott vandra omkring bland Paris' mindre poetiska befolkning. Vi besöka Pont neuf. Hvilken rörelse, hvilket bvimmel, hvilken Babylonisk förbistring i språk, folkklasser, bruk! Pont neuf har sen uråldriga tider tillbaka vissa oföränderliga, hvad Parisarn kallar, "Stéréotypes de Pont neuf", som trotsa sjelfva modets makt. Dit höra, bland andra, *Dekrottörerne* och Dekrottöserna, med sin attiralj af pallen, blanksmörje-kakan, borstarne och stickstrumpan; det är en patriotisk, berömlig befattning, ty de uttömma sina krafter hvarje minut med att göra gammalt till nytt, de miserablaste, mest lappade fotplagg erhålla genom deras skickliga hand en glänsande yta, och de bidraga således i väsendtlig mån till Paris' trefnad och lycka. De äro mångsidiga, och förena ofta med nyssnämde allmänt nyttiga talanger, äfven konsten att gifva helsa och hållning åt oerfaren ungdom. På ryggstödet af deras stolar finner man ofta, öfverskyggad af en fastbunden paraply eller en trefärgad fana, uppmålad en hieroglyf på fyra ben med följande inscription, författad i oändliga ortografiska variationer: "ici on tond des chiens, ou dresse des chiens et des chats, traite leurs maladies, va-t-en ville" &c. &c., och under stolen framtitta från en afstängning emellan stolbenen en hel koloni af väl educerade Pariserhvalpar eller kattungar.

Talrikare än annorstädes i Paris, äro här på Pont neuf *vattenförsäljarne* och försäljerskorna, med deras höga vattenreservoirer på ryggen och pinglande bägaren i händerne. Det gifves ett serskildt species af dessa vattenförsäljare, hvilka, i stället för vattenreservoiren med dess olika kranar buren på ryggen, föra en tunna omkring på en kärra. Öfver tunnan svajar naturligtvis "le tricolor", och ofvanför kranarne äro inristade orden: "*brevété et autorisé par*

l'académie Royale de médecine", såsom en amulet mot all farhåga för förgiftningar, ty utom vatten serveras äfven limonad m. m. ur tunnan, genom dess olika kranar.

Pont neuf, bygd på 1750-talet, och då kallad Pont du Louvre, har alltid varit, hvad den ännu är: den mest lifliga och besökta af alla Paris' gator och platsar under dagens alla stunder — en sammanträngd exposition af Paris' olika folkklasser med deras vanor och bruk. Då, såsom nu, var den en hopträngd, rörlig hvardagskarnaval, der den utropande försäljaren, den skrodderande charlatanen, den grälande kärringen, den stjälande ficktjufven, den skrattande gaminen, den affekterande sprätten med den politiserande stöfvelputsaren och hans embetsbröder, samt andra urtyperne till Pont neufs nu mera moderniserade företeelser, bildade en komposition icke mindre kuriös, än den man nu dagligen der anträffar. Man kan dömma dertill af följande strofer, författade utaf en af den tidens poeter, deri han kallar Pont neuf:

— "Rendez-vous de charlatans,
de filous, de passe-volans,
Pont neuf, ordinaire théatre
de vendeurs d'onguens et d'emplâtre;
Séjour des arracheurs de dents,
des fripiers, libraires, pedans,
de chanteurs de chansons nouvelles
— — — — — — — —
de coupe-bourses, d'argotiers,
de maitres de sales métiers,
d'opérateurs et de chimiques,
et de médecins purgitiques,
de fins joueurs de gobelets."

Den rörliga massan af arbetare, militärer, *prester*, embetsmän, handlande, studenter &c., har *vanligen* sina gifna direktioner, de komma och *försvinna i ständig* vex-

ling. Folkträngseln har dock några individer utan bestämda banor, utan bestämd sysselsättning; öfverallt, der något är att se eller höra, äro de framme, och der något icke finnes, anställa de sådant utan svårighet; det är de kända "Gamins de Paris" i sina bluser och slokande mössor, alltid sorglösa, skälmaktiga, skrattande, fulla af espieglerier; intet tillfälle till skälmstycken undgår deras qvicka öga; Chiffonierne förfölja de; bönder och bondhustrur se i dem sina outtröttligaste plågoandar.

Vi äro på Pont neuf, låtom oss gå upp till Quai Desaix's trefliga *Marché des fleurs*. Paris' mångfaldiga andra marchés hafva så många gånger besvärat oss med sin qväfvande stank och osnygghet, att vi väl åtminstone en gång måtte kunna få mötas af vällukter vid nalkandet till en sådan plats. Utom på nyssnämde ställe hålles dylika blomstermarknader på olika dagar i veckan äfven vid Chateau d'eau, Place de la Madelaine och Place Royal. — Quai Desaix's dubbla alléer af Acacier och Lindar ger dess marknad företrädet, och man vandrar under de bestämda dagarne uti en liten park af blommor i omvexlande färgprakt, vexande eller afplockade och bundne i buketter; och då Pariserskorna icke sällan här göra besök för att i naturens rike söka ersättning för de förgängligare blommor, som kanske för dem redan vissnat, så har man den dubbla fördelen, att på samma gång få skåda blommor, uppdrifne så väl under orangeriernes, som under kammarfönstrens glasrutor, och af begge slagen stundom rätt briljanta exemplar.

De många blomsterbutikerne och kringgående blomsterförsäljarne i Paris tyckes bevisa, att Parisarn har sinne för naturen — nota bene: då den kan stickas i knapphålet på en modern frack eller planteras i barmen på en modern Demoiselle.

Men förmiddagen lider, och Parisermenniskan lefver ej af blommor allena. Det finnes för den ett naturbehof, mäk-

tigare än de fleste andra, hvilket, liksom maten är ett conditio sine qua non för existensen, nemligen *Politiken*, och hvilken liksom maten måste vara starkt kryddad för att verka på eller stimulera Parisarns förslappade smältnings-organer.

Det gifves mångahanda utvägar att få detta behof tillfredsstäldt. Öfver allt mötes ögat af inskriptioner i guld eller kulör: "Cabinet de lecture", "Cabinet litterair", "Salon litterair" o. s. v., och dit strömma Parisarne af alla klasser, åldrar och vilkor att suga honung eller gift ur publicitetens örtagård. Sådana Kabinetter finnas i alla delar af Paris. I de större, för den bättre societeten beräknade, finner man alla bättre Franska samt Engelska, Tyska och Italienska Tidningar och Journaler, samt Konversations-Bibliotheken; man kan abonnera på år, månad eller vecka. Hvarje serskild "séance" kostar 5 sous. Men sedan finnas läsekabinetter i alla gradationer, ända ned till dem i små trädbodar för arbetarne i bluser och folket till en sous för séancen. Icke nog att alla Kaffehus, rikligen försedde med Tidningar, utgöra en slags sådane Läsekabinetter, der man vid drickandet af sitt glas "eau sucré" får politicera. Nej — vid besöktare promenader t. ex. i Palais Royal, Tuilerie trädgården, Elyséiska fälten m. fl. st. finnas under träden enkom dertill uppbygde små hus eller stånd, så stora att en kärring och några luntor Tidningar deri kunna rymmas, och här får man för några sous på behöflig tid hyra sig ett Tidningsblad. Så snart den äkta Parisarn, som gått ut att taga motion och frisk luft, kommer att passera förbi ett sådant försåt, så draga sig hans ben, af en naturlig, politicerande instinkt, oförmärkt åt denna sida. En hönshund får icke förr slag på en rapphöna i ett åkerfält, än Parisarn på en sådan Tidningsbyrå; och hur han går, hur han promenerar, så blifva cirklarne kring denna punkt allt trängre, till dess han slutligen fått ett Tidningsblad i handen och på närmaste bänk eller halmstol är sysselsatt att med kritisk kannstöpare min

genomleta detsamma rad från rad. Sedan återvänder han hem, laddad med riksgagneliga medborgar-idéer och reformationsplaner, filosoferande öfver motionens eller muvemangets nytta för kropps- och själs-konstitutioner.

Pariser-kärringarne, som af gammalt veta, att all politik står på dåliga fötter, förstå också att af denna erfarenhet draga nytta. Öfverallt, hvarest knäsvaghet eller politiskt kannstöperi kan komma ifråga, t. ex. i grannskapet af nyssnämda små Tidningsbyråer, vid alla promenader, vid högtidligheter o. s. v. hafva kärringar nemligen i beredskap en mängd halmstolar, hvilka för 2 sous uthyras till den, som behöfver dem. En enda entreprenant kärring kan hafva ända till 50 sådana stolar och dermed på eftermiddagarne, serdeles Söndagarne, förtjena rätt betydligt.

Vid folkfester eller högtidligheter t. ex. Julifesten, betaltes vid förmånliga punkter för en sådan stol, i det ögonblick liktåget passerade förbi, ända till 5 Francs; alltsom processionen och likvagnen aflägsnade sig, föll priset till 3, 2, 1, en half Franc, och slutligen till 3 och 2 sous, det vanliga priset.

Vid mina första promenader i Paris kände jag icke detta bruk, utan satte mig på första stol, som anträffades. En kärring kom och begärde 2 sous. Jag ansåg henne för en välmående tiggerska, som passade på något tillfälle, då Polisagenten aflägsnat sig, och för att blifva af med henne fick hon det hon begärde. Någon passerade förbi, som jag ville närmare beskåda, hvarföre jag lemnade min stol och gick några steg, men satte mig genast, efter tillfredsstäld nyfikenhet, på en annan stol ett stycke derifrån; genast kommer en kärring och begär 2 sous; jag började ömma för mina 2-sous-styc-ken och förblef obeveklig mot den förmenta tiggerskan; explikationer skedde, saken upplystes och 2 sous måste betalas för andra gången. Från den stunden är jag ifrig förfäktare af "status quo."

Dock — tillbaka till Läsekabinettet. Vi hafva der sett våra Parisare i deras element, och begifvit oss på dörren för att icke förlora aptiten till den annalkande dinern. En promenad genom Gallerierne och Passagerne vid den tiden är rätt angenäm. Folkhoparne vid Bokhandelsfönsterne tillkännagifva, att något *nytt* är exponeradt, vi armbåga oss fram — alltid med tillägg af ett "excusez Monsieur" — mellan Gaminerne, lärpojkarne, Lejonen, grisetterne, och finna, att det vanligen är någon karrikatyr, som ådragit sig uppmärksamheten; och vi göra dervid den observationen, som ofta erbjuder sig och icke kan undfalla någon, huru märkvärdigt framstående sinnet för konst i allmänhet och karikatyren i synnerhet är hos Parisarn, till och med hos lärgossen; ja, hos den slarfvigaste gatpojke, som i detta fall rätt ofta skulle kunna gifva lektioner åt mången af våra högadlige storheter och pösande grossörer.

Tiden är inne att dinera. Man löper i Paris ingen fara att svälta till döds, blott man är försedd med något klingande valutor. Restauratörer finnas, hvar man vänder sig, och af hvarje beskaffenhet, från hotellernes dyra Tables d'hôtes och Palais Royals restaurationer till 2 francs, ända ned till Pays latins till 10 sous, der Studenterne med beundransvärd grundlighet anställa försök öfver brödbitars sauce-absorbtions-förmåga, eller "Cuisines bourgeoises", der arbetaren och Gaminen till 4, 3 eller 2 sous får fägna sig öfver kokkonstens framsteg.

En restauratör är en vigtig person i allmänhet, och här i Paris mer än annorstädes. Han måste här, för att väcka intresse och vara på modet, icke blott vara ett omfattande geni i sin sak, utan nära nog en hexmästare; han måste hafva insigter i historien, politiken, litteraturen; han måste vara virtuos, chemist, artist, ty han skall veta att *komponera* "Beef à la Victoria", "Cotellette à l'Arago", "Poulet à la Lamartine", "Liévre à la Mazagran"; han *skall* förstå att

förvandla kattor i harar, oxar i rådjur, kalfstek till kyckling. Syrornes verkan på färgämnena måste han känna på sina fem fingrar, för att derpå basera sitt vinsystem. Ju nyare, ovanligare och mera svassande kökstermer, som pråla på matsedlarne, desto större aptit får Parisarn; restauranten har då snart "*la vogue*"; men bär det sig så olyckligt, att hans första inspiration bortdunstar, hans uppfinnigsförmåga försvagas, då höjer man på axlarne och utbrister: "Mon Dieu! hvad hans konstsinne har deklinerat, hvad han är matt i sina kompositioner, ingen fantasi, intet lif" — och kunderna försvinna.

Tryckta matsedlar (la carte) begagnas allmänt, innehållande, äfven hos restauranterne till 20 sous, 50 à 60 rätter, eller kanske snarare *namn* på rätter. På större restaurationerne är la carte tryckt och inbunden alldeles som en annan bok, innehållande då öfver hundrade, ja ofta 200 olika namn på anrättningar. Denna köksterminologi är i början för en utlänning ett rätt svårlöst problem.

Man börjar vid dinern *alltid* först med soppan, och efter deserten ätes ost. Till en måltid *inom* Paris hörer alltid, inbegripet i betalningen för maten, en liten butelj (caraffon) matvin eller en butelj dricka samt bröd. Priserne på viner inom Paris äro annars mycket höga, i anseende till den dyra accis, som är lagd på vin och en del lefnadsvaror, hvilka passera barriererne. Denna accis, till storleken bestämd af städerne sjelfva, användes till deras eget behof, är således helt annat, än vanliga tullumgälderne. När man derföre vill hafva godt vin för godt köp, så behöfver man blott begifva sig en eller ett par alnar utom barriererne; restauranterne här hafva derföre också alltid god trafik.

Innan vi lemna detta köksämne, låtom oss på maten göra en promenad uppåt Boulevarderne eller blott till Palais Royal för att kasta en blick in till Paris' "*Marchands des Comestibles*", hvilkas butiker, serdeles hos *Chevet & Beauvais*,

"Fournisseurs du Roi", såsom de kalla sig, äfvensom några deras embetsbröders vid Rue Vivienne och Boulevard des Italiens, i prakt täfla med hvilka andra som helst, och som, ordnade med den vanliga smaken, väl svårligen skulle kunna lemna Parisergurmanden något öfrigt att önska af alla slags läckerheter, inländska och utländska: frukter, utsökta fisksorter, döda eller simmande i bassiner, formerade af springvatten i fönsterne, foglar, såsom rapphöns, vaktlar, lärkor, kramsfogel o. d., lefvande i burar eller slagtade, land- och sjösköldpaddor af alla storlekar från 1 ½ alns till ett par tums diameter, hummer, ostron och kring väggarne batterier af vinsorter *från alla orter*. Det är nu enligt goda tonen att dejeunera hos dessa Marchands des comestibles, ty utom nämde lefnadsvaror finnas också redan färdiga pastejer och bakelser, och dessutom behöfver man blott i burarne omkring sig eller bland fiskarne i bassinen utpeka ett rof, och kallblodig, som en inqvisitor, afklipper vederbörande dess lefnadstråd.

Aftonen nalkas, vi göra först en tur in i Jardin des Tuileries, för att afhöra musiken derstädes och bese de promenerande samt kanske äfven uppsnappa en skymt af Ludvig Filip på balkongen. Sedan komma vi i ett svårt bryderi, nemligen att *välja* ett nöje för aftonen. Men jag supponerar, att läsaren, liksom jag, föredrager folklifvets naturliga komedier och dramer framför det företrädesvis så kallade "societetslifvets" tanklösa marionettspel. Väl kunde vi åtlyda en bjudning, som vi kunnat få från vår Bankier eller annars någon högmögende beskyddare, samt hos någon Frisör gifva håret en Parisisk tournur för att, med glänsande gant jaunes på fingrarne och chapeau-bas under armen, likna en af det himmelska Konungarikets Lejonsöner; — väl kunde vi då göra en hel hop intressanta upptäckter om det *fullkomligaste* sättet att hålla chapeau-bas'n, om *den* rätta distansen mellan knapparne i fracken, om *det* äkta sättet att

säga plattheter med behag, artigheter utan mening, osanningar utan skam &c. &c.; men denna salongernes scientia occulta lemna vi tills vidare oantastad. Vi behöfva dessutom blott göra en tur i Gallerierne, Passagerne, på promenaderne, för att träffa charlataneri vid hvarje steg.

21.

Fortsättning. — Theater-affärer. — Koncerter. — Söndagar.

Vid våra vandringar hafva vi sett annonspelarne utåt Boulevarderne samt andra anslagstaflor fullklistrade med de aldra grannaste gröna, röda, gula och himmelsblå affischer, hvilka med jättebokstäfver annonsera Koncerter, Spektakler, Baler, Fyrverkerier, Hexmästerier af alla slag och i otalig mängd. Låtom oss gå på ett Spektakel. Af åtskilliga tidningspuffar veta vi, att på den eller den Theatern gifves den eller den pjesen med en "succés extra-ordinair"; ja! puffrarne försäkra sig funnit den föregående representationen af pjesen för aftonen "un des plus grands succés, auxquels nous ayons assisté depuis long-temps." — Allmänheten, tusende gånger förut puffád, låter puffa sig den 1001:a gången, och Theatern har "la vogue."

När man nu — för att vara rätt säker om en bättre plats — begifver sig en timma före början till byrån, finner man der redan formerad en "queue" af ett par hundra personer. Utanför byråerne är, för att hindra folkträngsel, afplankad en mångdubbel i zigzag förande gång, hvilken blott tillåter 2 personer eller 3 att komma fram i bredd. Man intager då en plats i denna gång och bibehåller den,

tills de förut inkomne personerne fått biljetter och åt andra hållet aflägsnat sig, samt slutligen ens egen tur kommer, hvilket stundom kan dröja halftimmar, och detta kallas att "*formera queue.*" Scenerne dervid äro vanligen högst löjliga, en liten ersättning för obehaget att få vänta och bli sönderbråkad. Men för öfrigt bibehålles den plats, man en gång intagit, med den strängaste helgd; skulle någon söka att klifva öfver barrieren, så blir han genast tillbakadrifven af de närstående och stundom pryglad; deremot händer ofta, att man *köper* en plats i queuen och sålunda kommer några alnar fram, eller att man af de talrika spekulanterne, hvilka uppköpt biljetter i förväg och nu för 50 proc. förhöjning utbjuda dem till de väntande i queuen, utledsen vid att vänta längre, låter preja sig, och lemnar sin plats åt sin efterföljare. Och under skratt, svordomar, gräl, calembours, espieglerier, som hagla från alla kanter, har man att noga taga sig till vara för ficktjufvar, som äro afgjorda dyrkare af "la queue" och dess trängsel. För att förkorta tiden för de väntande svärma kolportörerne rundtomkring, utbjudande tidningar för aftonen, libretto'n till pjesen, små blad med bonmots och calembours, hvilka man läser under det man står och afvaktar sin förlossning ur queuen.

Vi hafva lyckligen slagit oss igenom och inträda i salongen. Musiken tystnar, och vi höra omkring oss ungefär sådana skrik som de, hvilka utroparne på gatorne bruka, ehuru mindre högljudda, mera korta och bestämda. Förvånade skåda vi oss omkring och upptäcka att ropen komma från kolportörer, hvilka gå omkring uppe i gallerierne, eller nere på parterren och utbjuda theatertidningar, lorgnetter, lunettes-besicles, affischer, libretto'r o. s. v. — Ej mindre kuriöst förekommer det sätt att praktisera sig till sin plats, hvilket brukas äfven i de briljantaste Operasalongerne; Parterrens och Logernes bänkar och ryggstöd äro öfverdragne med mer eller mindre präktigt tyg, och man tror sig, såsom

nykomling, icke nog varsamt kunna dermed umgås. Huru förvånad blir man derför icke att se Paris' Dandys i den fullkomligaste "*liberté*" *icke blott* spatsera *på bänkarne* för att komma *till och från* sin plats, utan ock *klifva* på sjelfva ryggstöden, *och* det *huru* smutsiga gatorne ock må vara; man *kan* prisa sin lycka, om icke ens ansigte kommer i närmare beröring med de förbiklifvandes skoplagg, sker det, eller man sjelf, följande modet, har den oskickligheten att nedmåla en spektatörs frackkrage eller kind, så säger man blott: "excusez Monsieur!" och dermed är felet hjelpt och absolution gifven.

Då man emellan akterna går in i den vanligen högst praktfulla *Foyern*, brukar man, för att markera sin plats, binda sin näsduk om ryggstödet och kan då vara säker att se den bibehållen eller åtminstone påräkna alla de kringstående*s* chevalereska bistånd att återfå den, om någon varit näsvis eller okunnig nog om bruket, att våga ockupera densamma. De bättre Theatrarnes korridorer och trappor äro klädde med stoppade mattor, hvarigenom åhörarne undgå att störas genom det oväsende, som af ankommande annars så ofta förorsakas. Spektakler äro Parisarns älsklingsnöjen och besökas med lika begärlighet af alla folkklasser, hvarföre också Paris, jemförelsevis med andra hufvudstäder, är ymnigt försedd med Theatrar. De uppgå till ett antal af 27 eller 28. Till de *större* räknas Stora Operan eller Académie Royale de musique, Opéra Comique, Theatre François, Opéra Italien och Odeon.

Olika Theatrar äro bestämde för olika slags representationer; Stora Operan för operor, Opéra Comique för dramer, lyriska komedier, vaudeviller och balletter o. s. v.

Priserne i allmänhet äro mycket höga. Stora Operans 1:a radens fond och avantscener kosta 9 Francs, orchesterplats, balkonger, 2:a radens fond och avantscener 7 Francs 50 cent. samt vidare i proportion, så att lindrigaste platsen

kostar 2 Francs 50 cent. De öfrige större Theatrarne hafva ungefär samma priser, somliga 1 Franc bättre.

Hos mängden af de *mindre* Theatrarne äro priserne icke så höga; Theatre des Variétés t. ex. högsta platsen 5 Francs, lindrigaste 1 Franc 25 cent.; och på de egentliga *småtheatrarne* är förhållandet i allmänhet så, att dyraste platsen betales med 2 à 3 Francs och den sämsta med en half Franc, ja t. o. m. 40 à 30 centimer, och i proportion dertill platserne dem emellan.

Representationerne på de större Theatrarne börjas kl. 7 och ½ 8, på de mindre kl. ½ 6 och 6.

Det har under sednare månaderne egentligen varit "les Huguenots" på Stora Operan, "*Zanette*" på Opéra Comique, "*Chevalier de S:t Georges*" på Theatre de Variétés, hvilka, jemte några af Scribes & Comp. småpjeser, varit serdeles guterade.

Den förstnämde, äfvensom Don Juan och några andra gamla bekanta, hafva varit tillräcklige att öfvertyga mig om Paris' Operas stora resurser i musik och chörer, hvilka väl äro af de bäst sammanhållne man någorstädes får höra. Någon theaterkritik kan här icke komma ifråga, och skulle vara alldeles öfverflödig, då Dramatiska och Lyriska scenerne här, såsom väl bekant är, hafva tillegnat sig, hvad Europa äger ypperst i denna väg, samt namnen Dupréz, Tamburini, Grisi, Garcia, Rachel, och sedan Taglioni, Elsler äro en säker garanti för scenens förträfflighet. Men äfven på scenen är charlataneriet icke sällsyntare, än i Parisiska hvardagslifvet; en artist *skall fram;* de redligen betalte följetonsskrifvarne gripas af entusiasm; puff följer på puff; parterrens "claqueurs" stampa och ropa bravo! — Afundsjukan vaknar; tidningsskrifvarne och claqueurerne betalas bättre af en annan; nu förklaras, att den första väl var förträfflig, men att den sista "icke lemnar något öfrigt, att önska", och så vidare, allt i kuliss-diplomatikens vanliga gång.

Bland Theatrarne är Opéra Comique den nyaste och präktigaste genom sina rika ornamenter och förgyllningar; störst är Grande Opéra, innehållande fyra logerader. Äfven dess dekorationer hafva varit rätt briljanta, ehuru de numera icke äro nya; aldraminst kan man dock, vid åskådandet af dess stora, vackra salon eller dess präktiga foyer, drömma till att hela denna Theater blott är *provisorisk*, såsom dock är förhållandet.

Fördelningen af platserne på Paris' större Theatrar är olik den i vår, serdeles genom logernes djup, och Amfitheatern här och hos oss har en alldeles olika bemärkelse. Parterren är här bättre karl-societetens plats, liksom Amfitheatern hos oss.

Vi lemna spektaklet (på Stora Operan slutas det stundom först omkring klockan 12). Bullret på Paris' gator har saktat sig, och då vi komma in i de trånga gatorne störes ensligheten blott af patrullerne, samt här och der af någon idog "Chiffoñier" med sin korg på ryggen och lyktan i handen, sökande trasor eller juveler bland stoftet och soporne, de enda minnen som föregående dagens rörliga massa lemnat qvar för hans kritiska blick.

Nalkas vi Palais Royal och hjertat af Paris, så råder der dock en större lifligthet, och ännu varseblifva vi vid ingången till någon passage redan på långt håll små röda, gröna, blå eller gula lyktor, lyckabringande fyrbåkar för en Parisare, som famlar i mörkret; ty då vi komma närmare finna vi på lyktorne i transparenta bokstäfver skrifvet: "*Messager*", "*Constitutionel*", "*Courier Francais*", "*National*" &c. &c., hvilket dessutom redan på längre håll erfares genom utropet af dessa namn, med tillägget "Journal du soir" &c., hvarmed kärringarne eller försäljarne i nattens tystnad hugna och uppmuntra den kringirrande nattvandraren. Så inslumrar man vid politik, så uppvaknar man vid samma ljud.

Hvem skulle väl kunna lefva här, utan att snart blifva en politisk kannstöpare?

Bland mängden af Paris' aftonnöjen höra, efter mitt tycke, *Koncerterne* till de trefligaste. Hvarje afton hållas sådana på flere olika ställen t. ex. i Jardin Turc, Jardin Chalet, på några ställen vid Rue S:t Honoré, samt den så kallade *Concert Vivienne* vid gatan af samma namn, och äro så inrättade att orchestern är placerad under en öppen paviljon och för åhörarne bänkar eller stolar att tillgå i trädgården rundtomkring, hvarigenom man har den dubbla fördelen att alldeles ogenerad få afhöra musiken och att på samma gång njuta af friska luften samt promenaden.

Lokalerne för Koncerterne äro mer eller mindre praktfullt arrangerade och illuminerade, men företrädet torde böra tilldömas Concert Vivienne.

Orchestrarne, bestående af 20 à 30 instrumenter, anförde af Paris' bättre Musikdirektörer, uppföra ouverturer till omtyckta eller nyare Operor, och i allmänhet bättre kompositioner samt dansmusik. Repertoiren för aftonen upptager vanligen 10 olika pjeser. Namnen Musard, Labitzki, Carafa, Strauss, Lanner, hafva nu under någon tid omvexlat med de kända kompositörernes af Hvita Frun, Barberaren i Sevilla, Den Stumma i Portici m. fl:s. Derjemte engageras ofta kringresande Virtuoser och bland dem jag haft tillfälle att höra, var synnerligen en Spanior, Huerta, som på Guitarr utvecklat en sällsynt färdighet. Man hör der också åtskilliga musikaliska curiosa, t. ex. för en månad sedan på Concert Chalet en Tyrolare, som på ett af honom uppfunnet instrument, om man så vill kalla det, bestående af vanliga *trädpinnar*, hopbundne ungefär som en repstege, genom anslående med en annan trädpinne, exeqverade,

bland annat, Strauss' Rosavalser med rätt god harmoni; ljudet, icke obehagligt, liknade det af ett klaver.

Man träffar på *Koncerterne* alltid en bättre klädd societet; *inträdesafgiften* är blott en Franc, och för detta pris kan man ej erhålla något angenämare nöje; Koncerterne *börjas* kl. ½ 9 och slutas omkring kl. 11.

En Söndag eller helgdag i Paris har någon olikhet med hvardagarne, derigenom att bullret på gatorne af åkdon och utskrikande kolportörer icke är så stort. Arbetarne i bluser synas öfverallt på gatorne, men serdeles utåt Seinens quaier, der de finnas i tusendetals, och då man ser dessa massor, kan man lätt föreställa sig, huru det vid "emeuter" är möjligt att inom några ögonblick hopar af flere tusende menniskor kunna blifva samlade samt genast verka i massa.

På Söndagsförmiddagarne hållas alla konstgallerierne öppna för allmänheten, då hvarje snyggt klädd kostnadsfritt får tillträde. Det är rätt angenämt att se, med hvilket intresse madamen i sin mössa och arbetaren i sin anspråkslösa klädnad betrakta *konstalsterne* samt deröfver göra *sina* anmärkningar; sådana *tillfällen bidraga* mer än mången tror, att hos denna samhällsklass väcka sinne för skön konst och smak i allmänhet. Det torde ej behöfva nämnas, att dessa konstdomare, som till ledning för sin konstkritik blott hafva naturen, med hänförelse dröja företrädesvis framför Holländska och Flamandska skolorne. Att tafla för tafla följa ett sällskap af denna folkklass och afhöra deras omdömen och anmärkningar, är högst intressant; man har tillfälle att göra det hvarje Söndag, ty gallerierne besökas flitigt.

Vid middagstiden skyndar man ut på landet. Är det nu den första Söndagen i månaden då de *mindre* eller första Söndagen i Maj, första Söndagen efter den 25 Augusti samt första Söndagen i Oktober, då de *stora* vattenkonsterne

äro i verksamhet i Versailles, då flyger hela Paris dit på jernvägen, och har man icke tagit ut biljett redan föregående dagen, så får man hela timmar stå i queue vid Kontoren.

Borgarklasserne längta till Söndagen — herren, frun och barnen med samma otålighet; dagen kommer ändtligen; i en korg inpackas bröd, bakelser, vin, en höna eller ett fårlår och öfverst på alltsammans några numror af *National*, *Messager*, *Charivari* eller någon annan Tidning, organen för det politiska parti, hvartill herren i huset eller frun bekänner sig. Derpå bär det af till "bois de Vincennes", "bois de Boulogne", "bois de Romainville" &c. &c. Frun äter i det gröna, barnen leka i det gröna, herren politicerar i det gröna, fåren bräka, korna råma, allt är landtligt och oskyldigt som i Paradiset. Aftonen kommer, maten är uppäten, Tidningsbladen utläste och återvägen anträdes. Tusende saker äro emedlertid att se; barnen plocka hvad de finna på marken, frun torkar dem om fingrarne, herren finner den tomma korgen för tung att bära och hvilar här och der; eller kommer någon obildad oxe eller tjur, hvars fruktansvärda horn afskräcka mannen från ett envig och hela familjen hålles blockerad på någon gärdesgård eller sten; kortligen: man kommer för sent till Omnibus-stationen. Man måste taga sig plats på en "*Coucou*"; prut och gräl; det är trångt; frun måste sitta i knäet på ett "Lejon", och herren bakpå med korgen; barnen få vagnssmörja på knäna; missnöje och knot; slutligen kommer man hem, lofvar att för nästa Söndag taga bättre försigtighetsmått och insomnar; frun drömmer om Lejon, mannen om politik, barnen om smörbakelser.

Skulle nu händelsen göra, att man icke kommer utom Paris och dock icke vill slå sig ner på en Theater eller Kon-

cert; så kunna vi ju göra en tur till Elyseiska fälten eller ännu bättre till någon af Barriererne med dess otaliga "*Guinguettes*" och folknöjen af alla slag.

Vi stiga upp i en Omnibus och begifva oss t. ex. till Barrière de Mont Parnasse, af skäl, som snart skola visa sig. Vid ankomsten dit höra vi redan på långt afstånd dånet och oljudet af musiken, jonglörernes trumpeter, lindansarnes trummor, skotten från det mellan 4 stolpar af segelduk formerade spektakelhuset, hvarest, enligt hvad en jättestor affisch (utan syskontycke med Horace Vernets tafla öfver samma ämne) tillkännagifver, samt en trumpetande "Beduin" kungör, exeqveras: "Det evigt oöfverträffliga försvaret af Mazagran", eller någon af "L'Empereurs" segrar. Vi lemna blott en flyktig uppmärksamhet åt dessa underverk och begifva oss till Guinguetterne; i hvarje hus, hvarje trädgård ljuder musiken emot oss, och vi gå ifrån den ena balen till den andra. Kuriösare sammansättning får man väl sällan se. Studenter, Soldater, Borgare, Ficktjufvar, Grisetter af alla species, allt tillsamman formerar ett yrande virrvarr; man dansar (om man så kan kalla det) françaiser, valsar, kontradansar. Vinet härutanför barriererne flödar i ymnighet; trädgårdarne och dess bersåer äro delvis illuminerade med färgade lampor; man afkyler sig i dess svala skymning och börjar sedan på ny räkning. I en del af trädgårdarne äro dessutom uppmurade skjuttaflor för pistol, der man för omvexling skull öfvar sig i ridderliga idrotter; man jublar och dricker och dansar, ty det är Söndag vanligen blott en gång i veckan.

Sedan vi nu ströfvat omkring från den ena till den andra balen (man betalar ingen inträdesafgift, utan erlägger endast, i fall man dansar, 2 sous eller mindre för hvarje dans), begifva vi oss hemåt och taga vägen åt Boulevard de Mont Parnasse till den dervid belägna "*la grande Chaumière*", en lika så beskaffad bal, som de förstnämde, ehuru

bättre och uteslutande upptagen af Studenter med deras Grisetter. Jag nämde, då frågan var om Studenternes förhållanden, att en vanlig klausul vid ingåendet af deras Grisett-förbindelser, är vilkoret om deltagande i Chaumièrens och dylika balnöjen.

Han låter henne hyra sig en klädning för aftonen, och så infinner sig det ena paret efter det andra. Presentationer ske, alldeles som i en annan societet, intriger, svartsjuka, gnabb, försoning, alldeles som emellan *annat* folk.

Denna societet skulle väl, serdeles hvad angår kavaljererne, anses för den mest bildade af dem, som här varit i fråga; men ingenstädes varseblir man en sådan oanständig frivolitet, som på denna. På de andra ställena äro sederne långt ifrån fina; men *här* gör man sig en heder af att öfverträffa hvarandra i frivolitet uti dans och attityder. Vid dessa, äfvensom vid de andra balerne, äro derföre Polissoldater i uniform närvarande, för att vaka öfver anständigheten. Då herrar Studenter, enligt desse skarpsynte väktares alldeles icke fint graderade måttstock på anständighet, gå för långt, så stiga de genast fram i dansen och påminna den dansande derom, och tilltala, i händelse de icke blifva åtlydde, den felande för "brott mot allmänna anständigheten." De sporras till detta nit för anständighet och sedlighet af en liten summa, som vid hvarje sådan åtalad och i bevis ledd förseelse, tillfaller dem. Det sker ständigt sådana högst behöfliga åtvarningar. Behöfligheten af en sådan polis-inspektion för bibehållande af anständighet, är icke något, som sätter Studenternes begrepp om sedlighet i någon god dager.

Vi sluta nu vår promenad för dagen. Om *en natt* i Paris vore väl också allehanda att säga; men som hvarken jag eller min läsare vill gifva oss "den halte d—n" i våld,

så låta vi rätt gardinerne till Paris' salonger samt Chambres och "Cabinets particuliers" förblifva oupplyftade.

22.

Ställningar och förhållanden. — Äktenskaps-förbindelser. — Religiositet. — Politik.

Utan att vara alldeles blind kan man icke undgå att varseblifva den lättsinnighet i seder, den löslighet i familjförhållanden och serdeles äktenskaps-förbindelser, som *i allmänhet* äger rum i Paris. *Närmaste* orsaken till det sistnämda bör troligen sökas deri, att äktenskap, så väl hos bättre som medelklassen, behandlas såsom *affärer*, hvilka för ekonomiska afsigters skull uppgöras af föräldrarne, och ofta utan något tycke kontrahenterne emellan. Med den kända beskaffenheten af Parisiska moralen, kunna följderne af sådana förbindelser icke blifva tvifvelaktiga; efter kort tids förlopp blir mannens hem icke mer, der det borde vara; i Paris behöfver man icke *söka* efter förströelser utom hus, och hustrun lemnad åt sig sjelf, finner snart sin amant, och kännedomen derom gifver mannen endast en önskad anledning att icke mer göra hemlighet af sina egna förbindelser.

Att den gröfre sinnligheten, den extravaganta liderligheten är till de såkallade bättre samhällsklassernes lösliga seder och familjförhållanden proportionerad, är öfverflödigt att anmärka.

Franska moderna litteraturen, och dess sätt att behandla sådana förhållanden, har en oberäknelig inverkan på sederne, derigenom att man vänjer sig att anse detta sede-

förderf såsom en på sin höjd *rätt löjlig* sak. Anspelningar på dessa förhållanden, som man hos oss skulle anse opassande, utgöra här den pikantaste kryddan på en intressant konversation; och dessa oräkneliga historier om *"enfans terribles"*, m. fl., hvaraf konversationen och tidningarne öfversvämmas, kunna, med det begrepp af sedlighet, som hos oss ännu är qvar, icke återgifvas på vårt språk, utan att högeligen såra anständigheten.

Man har med skäl tadlat öfversättandet på vårt språk af några utaf *Paul de Kocks* romaner; de äro väl trogna sedemålningar ur Pariserlifvet, men så mycket farligare, som de äro skrifna med en pikant penna, de förgifta våra seder, som thyvärr äro alltför mycket susceptibla för smittan, hvilken genom Gustaf III och hans hof redan öfverfördes till vår jord.

Fruntimmernas uppfostringssätt företer många skiljaktigheter emot det hos oss brukliga, och har, då af fruntimmernas uppfostran hela samhällets närmast beror, genom mödrarnes egna idéers och åsigters inplantande hos barnen, inom och utom Frankrike gifvit anledning till många anmärkningar och försvar, nog kände att behöfva här vidlyftigare omtalas. Vid ingående af äktenskap påräknar, äfven då förbindelsen grundas på ömsesidig böjelse, mannen inom medelklassen, att af sin hustru hafva helt annan nytta, än som en blott uppfostrarinna af sina barn. I snart sagdt hvarje bod i Paris eller städerne deromkring användes hustrun såsom bokförare, och hos arbetarne deltager hustrun i mannens göromål. En naturlig följd deraf blir, att hon icke har tid med barnens uppfostran, hvilken öfverlemnas åt tjenstfolk och försummas. Mindre bemedlade hushåll, hvilka icke hafva tillfälle att underhålla en flertalig betjeningspersonal, skicka sina barn att uppammas och uppfostras hos folk på landet, och då barnen efter flere års förlopp derifrån återkomma, sättas de i skolor och förblifva således

ständigt under fremmande händer, tilldess de äro för stora att erfara någon inverkan af föräldrarnes exempel eller egen undervisning. Faran för en falsk bildning är på detta sätt stor.

Mången fördom i afseende på fruntimmers förhållande i allmänna lifvet ser man emedlertid här med tillfredsställelse minskad. Det isoleringssystem, som annars iakttages vid fruntimmers bildning och som hindrar dem att få en sann åsigt af lifvet och dess förhållanden, är här mindre strängt.

Ofvanför omtalades deras deltagande, såsom gifta, i männernes bestyr, samt unga fruntimmers bevistande af föreläsningarne vid Universitetet. Uti de offentliga gallerierne sitta äldre och yngre fruntimmer framför sina staffli likasåväl som karlarne framför sina. Väl åtföljas de, om de äro *rätt* unga, af någon förfaren Argus, en strumpstickande Tant, såsom amulet att skrämma bort Satan och hans anhang; men på sjelfva taflorne, som de kopiera eller ständigt hafva för ögonen, förekomma ju ofta saker, som skulle skrämma slaget på våra sippa Mamseller och Fröknar. Men månne dock icke denna homöopathkur är för dem ett säkrare preservatif, än det hos oss brukliga rent motsatta. Hvem är mest i fara att blifva dupe, den sippa landtflickan eller den mera förfarna verldsdamen?

Detta vare långt ifrån att hylla de osedlighetsförhållanden, som, i fråga om Franska romanlitteraturen, klandrades. Att såsom lofliga eller mindre klandervärda framställa rent omoraliska satser och exempel, är farligt och straffvärdt; att gifva naturligt sanna förhållanden ett falskt sken af osedlighet är felaktigt, och detta sednare just motsatsen till hvad som nyss anmärktes; ty deraf uppkommer en hycklad okunnighet om kända förhållanden, och våra damer förfalla derigenom ofta i allmänna lifvet i en löjlig sipphet.

I Paris existerar numera inget egentligt religiöst svärmeri. Mera liberal och tolerant än Parisarn är i religiösa trossaker, kan man icke träffa någon, och mindre katholska får har påfven icke i hela sin hjord. Hvad fel Fransmannen kan hafva, så hörer dock fallenhet för Tartufferi icke dit.

Kloster och andliga ordnar äro förbjudne. Jesuiterne hafva väl alltjemt gjort försök att åter vinna insteg, men förgäfves; man hviskade dock, att i en stad i Södra Frankrike en Jesuitisk kongregation tolererades och hemligen verkade.

I Paris finnes väl en fruntimmers-orden med nunnelik drägt, de så kallade "Barmhertiga Systrarne"; men dessa sysselsätta sig blott med sjukskötsel, barnauppfostran och andra välgörande företag, och äro ej bundne af klosterlöfte. Likheten i deras drägter upphäfver all yttre ståndsskilnad. De åtnjuta all den aktning, som det vackra i deras sysselsättning förtjenar.

Vid samtal med Fransmän i religiösa ämnen och aktgifvande på deras förhållande, finner man lätt, att de, serdeles Parisarne, anse religion ungefär såsom man hos oss anser Nordstjerne- och Vasa-Ordnarne: de måste hängas i knapphålen, på det man ej må ha anledning till frågan: *hvarför har han den icke?* Så i Paris med religion; har man den, så är det i sin ordning; men har man den *icke*, så anses man lika god och hederlig för det.

Kyrko-ceremonierne, så glänsande de ock äro, och så beräknade att genom denna sin glans imponera på massan, förefalla en Lutheran motbjudande af många skäl. Då man är vand vid Lutherska kultens enkelhet samt den ostörda tystnad och andakt, som råda i våra kyrkor, så kan man icke utan motvilja se de yttre iakttagna Katholska formerna urartade till mekanism utan inre andakt. Man går här under påstående Gudstjenst ut och in i kyrkorne, och begagnar dem på flere ställen till passage för genvägens skull;

man träffar der bekanta, konverserar och skrattar under altartjensten, allt likväl under noga iakttagande att doppa fingrarne i vigvattenskålen och att bocka sig vid passerande förbi Madonne- eller helgonbilder; och att under fortsatt samtal vid utgåendet mer eller mindre böja knä för crucifixet, glömmer man ej eller. Aldrig har dock denna ytliga andakt hos mig uppväckt så obehaglig känsla, som då jag rätt ofta sett 5 till 6-åriga flickor, under lek och skratt, springa ifrån det ena altaret till det andra, taga sig en bönstol, härmande de äldres bruk, frammumla några ord och så fortsätta rundtomkring kyrkan, utan att gamla katholiker, som äfven varit närvarande, funnit deri något opassande eller sökt hindra barnen derifrån; skrymtare hinner man nog att blifva, utan att just så der läras dertill från barndomen.

Vigsel-ceremonierne ske här i kyrkorne och försiggå i allmänhet på ett så rent af formelt sätt, att, om Presten icke i sin glittrande skrud, och stället der de försiggå, påminte om aktens *helighet*, man svårligen skulle kunna upptäcka den. Under den *långa* ceremonien icke allenast konversera brudfolkets följeslagare och vittnen sinsemellan, utan man ser rätt ofta brud och brudgum, under vigseln tala med hvarandra och med dem af vittnena, som äro närmast bredvid dem. Detta förhållande får troligen tillskrifvas den omständigheten, att Franska lagarne hafva *tvenne* slag, sinsemellan alldeles skilda, giftermåls-formaliteter, neml. en rent af *civil*, hvarigenom, sedan af målsmän och kontrahenterne giftermåls-kontraktet är i vederbörande civil tjenstemans närvaro underskrifvet, äktenskapet har civil giltighet, och barnen, som deri födas, äro äkta; samt en annan endast *religiös* sollennitet, neml. presterliga vigseln, hvilken för ett ingånget äktenskaps *lagliga* giltighet icke är rent af oumbärlig, utan dess underlåtande endast underkastad kyrklig näpst.

Ett bruk, som rätt ofta i kyrkorne störer andakten och distraherar, är sättet att taga upp *stolhyra* och äfven att uppbära *offer*. Då kyrkorne i allmänhet icke äro försedde med fasta bänkar, så begagnas af åhörarne flyttbara bönestolar, hvilka kyrkogubbarne eller gummorne hafva i parti uppstapplade och nedtaga vid Gudstjensten, då för hvarje stols begagnande betalas några kopparslantar till gubben eller kärringen, hvilken, under katholikernes djupaste andakt, går omkring och stötande dem i ryggen, gör sina anspråk gällande, dervid icke sällan disputer uppkomma.

Offren äro mångahanda, och utan afseende på om katholikerne äro inbegripne i bön, tränga sig officianterne med sina offerpungar in mellan stolarne, högt utskrikande: "au Curé, s'il vous plait!", "aux pauvres de la paroisse, s'il vous plait" o. s. v.

Parisarns lifliga deltagande för *Politiken* för dagen är redan antydt.

"Il faut avoir une foi politique, comme une foi religieuse" säger han, med en theatralisk geste, läggande handen på hjertat; och han lefver regelrätt efter denna lära. Till något politiskt parti måste enhvar bekänna sig, och sålunda kan det hända, att i ett hushåll husfadren är konservativ, frun hyllar republiken, sonen är Bonapartist, portieren legitimist, köksan och skoputsaren revolutionärt sinnade i allmänhet, katten aristokrat och hunden servil.

Att i det chaos af politiska åsigter, som existerar i Paris, den ränksmidare eller partigängare, som vill och förstår att begagna folkets retlighet till genomförandet af sina planer, har stort spelrum, inser man lätt, och detta gifver äfven å en annan sida begrepp om, hvilken utbildning "la haute police" måste äga, för att kunna hålla i schack och motarbeta dylika försök. Bland samhällets alla klasser och

alla gradationer, från den på lysande fot lefvande Markisen och Grefven, i hvars salonger "*la haute volée*" i glittrande diamantglans tränger sig, ända ned till den lumpnaste frigifne galerslaf, initierad blott i tjufvars och förbrytares samfund — den ene liksom den andre kan vara i Polisens sold, underhållen i sin glans eller sitt elände, för att tjena som en länk i den kedja, hvarpå den räddande planka hvilar, hvilken förer Furstarne öfver sammansvärjningarnes afgrunder.

Man förundrar sig stundom deröfver, att någon storhet à la mode lefver på briljant fot; Corps diplomatique, förnäma utlänningar af alla nationer, Paris' lysande verld, korteligen — gräddan på societetslifvets filbunke är daglig gäst i hans salar; han lefver, som om hans egendomar gåfvo honom minst **40** à **60** tusen Francs i räntor och dock vet man, att han *aldrig ägt någonting;* han dör och denna förmodan bekräftas; han har ingenting. Efter några års förlopp uppenbaras hans hemliga guldgrufva: han var *polis-spion,* och det var hos Polisen man gästade, för att under vinets och glättighetens rus icke hafva långt för att få uppenbara sitt hjertas hemligheter.

Mången vet, att i detta industriela Paris draga nytta af den högre Polisens fonder. Det ankommer t. ex. till Polis-Prefekten från någon notabilitet, Grefvinna, Baronessa o. d. en biljett, hvari omtalas, att en farlig anläggning mot Statens säkerhet är å bane, att hufvudpersonerne kunna uppgifvas; man utfäster sig att göra det, om man erhåller **20** à **30,000** Francs eller mindre, hvaraf hälften skall utbetalas genast, och andra hälften sedan hemligheten och de farliga personerne kommit i Polisens våld. Polis-Prefekten inser kanske risken att blifva dupe; men heldre än att låta ett möjligtvis vigtigt tillfälle gå sig ur händerne, utbetalas den begärda hälften af penningarne; på utsatt tid och ställe finna Polis-Agenterne, att de äro dupes och personen, som nar-

rat dem, skrattar i mjugg och lefver lustigt på de erhållna penningarne *).

Parisiska Polisens ryktbarhet är förtjent. Man hade gjort mig beredd på en hel hop svårigheter i afseende på pass-angelägenheterne hos Polisen, men utan skäl; åtminstone erfor jag derstädes aldrig annat än ett artigt bemötande och snabb expedition.

Men tillbaka till Pariserfolkets politikvurmeri. Den ofantliga massan af Tidningar, som utgifvas i Paris, och äro organer för olika partier, visar bäst populationens deltagande. Pariserpressen är dock icke egnad att väcka serdeles aktning för publicisterne. Genom ensidigt hyllande och framhållande i fördelaktigt ljus af *det* partis företag och åsigter, för hvilket en Tidning är organ och blindt förnekande, eller vanställande och karrikerande dess motståndares förtjenster, har publiciteten här, liksom på många andra ställen, förfallit till advokatyr, missledande för den, som ej har förmåga eller begär att granska skälen å alla sidor. De lägre klasserne blifva dupes och tjena oftast till blinda verktyg, så mycket farligare, som, genom Franska centralisationssystemet, Paris' befolkning vid politiska rörelser är afgörande för hela landet.

*) F. d. *Polis-Prefekten Gisquet* omtalar, i sina vid denna tid utgifna memoirer, flere sådana fall.

23.

Fortsättning. — Charlataneri. — Medelklassens och Folkets lefnadssätt. — Varupriser

Augusti 1840.

Efter någon längre tids vistande härstädes, kan man icke undgå att anse Paris för ytlighetens och flärdens egentliga fosterland. Deras båda afkomlingar *Moderne* och *Charlataneriet* hafva här sina största tempel; inför deras altaren böjer Parisarn knä. Dessa förhållanden gifva dagligen hundrafaldiga, så eklatanta bevis på sin tillvaro, att de bestämdt icke *kunna* jäfvas.

Hvad *moderne* angår, så lemnar oss vårt eget fäderneslands narraktiga passion för allt utländskt, synnerligen Franskt, ett alldeles icke angenämt tillfälle att bedöma modernes halt och dess inflytande på samhällslifvet. *Charlataneriet* måste vi dock lyckligtvis söka långt ifrån oss, åtminstone i den otroliga höjd, som det uppnått här i Frankrike, serdeles i Paris; och detta har gått *så* långt, att Parisarn sjelf finner det löjligt.

I Paris finnes en alldeles egen litteratur, som på ett träffande sätt karakteriserar populationen, dess tycken och svagheter; jag menar *Annons- och Skylt-Litteraturen.* Det gifves personer, som på grund af en noga kännedom om Parisarns ömma sidor, uppgjort ett helt Charlatan-annonssystem och derpå hafva sin rundligaste bergning.

Det är en stor konst: först att få en annons att för sitt utseende väcka uppmärksamhet, och sedan att genom sitt innehåll väcka förtroende och intresse; det är endast Parisarns kända smak för allt *nytt*, som gör det förra möj-

ligt, och dess svaghet för skryt och pompösa saker, som medger det sednare.

Det skulle fordras volymer att beskrifva alla de sätt, man begagnar att väcka uppmärksamheten, huru man i Tidningar och på väggar och knutar, i hvarje färg och form upp- och utmålar sina förträffligheter; man skrifver med svarta bokstäfver på hvitt, med hvita på svart, guldbokstäfver på silfverpapper, silfverbokstäfver på guldpapper; icke nog att husgaflarne och väggarne hafva annonser, t. ex. på flere ställen vid Rue S:t Honoré och på Boulevarderne, med jättebokstäfver, så kolossala, att de med blotta ögonen kunna läsas på sextondedelsmilens, ja åttondedelsmilens afstånd; nej, Tidningarnes annonser hafva bokstäfver i samma proportion, runda, fyrkantiga, åtta-, sex-, ja trekantiga; raderne gå i rundel, uppåt, nedåt i alla direktioner, de tryckas upp och ned, vändas bakfram, allt för att ådraga sig uppmärksamheten framför de öfrige. Detta allt är dock blott *det yttre;* sjelfva annonsernes *innehåll* gifver icke deras yttre efter; hvilket studium att förstå lämpa Charlatan-annonserne ifrån tonen af den blygaste, uppriktigaste anspråkslöshet till det mest bombastiska skryt, alltefter konjunkturerne och folkets lynne för dagen!

Annonserar man om skjortor, så heter det t. ex. "Chemises-Demarne, breveté. Cette nouvelle coupe, *supérieure à toutes celles connues,* ne laisse rien à désirer pour le confectionement des chemises. "Maison de confiance — *Mention honorable* aux expositions &c. &c." — Är det frågan om någon ny uppfinning af lifs-elixir heter det bland annat: "donne *infailliblement* de l'appétit, digestion prompte et facile — — bonne pour *tous* les temperamens." — Annonserar man *tvål,* så svär och bedyrar man, att "l'Académie Royale de Médecine" förklarat den för en "*produit incompa-*

rable pour blanchir et adoucir le peau" &c., och så finnes hvarje Tidning full af variationer i detta slag *).

---

*) För att på samma gång gifva ett begrepp om Franska industririddarne samt deras anonsstil, torde följande ur Gazette des Tribunaux hemtade rättegångssak vara tjenligast; den har förevarit inför Korrektions-domstolen i Saint-Mihiel och handlar om en föregifven oskattbar uppfinning af "chemiska, oförstörbara lampljus." — Den tilltalade, vid namn Beccaris, var en ung man af 25 års ålder:

"Man lägger honom till last att hafva missbrukat allmänna lättrogenheten i flere af departementets städer och byar och serdeles de hederlige innevånarnes i Commercy, bland hvilka han äfven leende försäkrar sig hafva gjort de bästa affärerne. Se här, huru denna industririddare bar sig åt för att göra dupes: Han aflemnade i husen ett slags prospectus tryckt på grönt och rödt papper, och utsirad med vignetter, föreställande chemiska instrumenter m. m. Dessa affischer innehöllo bland annat:

""La chimie est une science qui apprend à connaître l'action intime et réciproque de tous les corps de la nature les uns sur les autres. Arnaud, avantageusement connu par la science qui l'a souvent distingué, s'est imposé un travail longtemps médité, ayant à-la-fois pour but d'encourager l'industrie et de la rendre profitable à tout le monde. Le fruit de ce travail exclusif et des expériences qu'on a faites sur cette nouveauté l'a mis à même de convaincre les consommateurs que les nouvelles lampes-chandelles inventées par lui sont *supérieures à toutes celles qu'on a vues jusqu'à ce jour.* Le susdit inventeur ne veut point laisser ignorer aux consommateurs quel est le principe de cette lampe-chandelle C'est un minéral fibreux qu'on récolte sur les montagnes du Vésuve, ainsi qu'en Sicile sur le mont Etna.

Conséquemment, connaissant la cause de cette fibre incombustible, il s'est imaginé par la puissance chimique e physique d'en établir des chandelles, lesquelles *joignent l'utile à l'agréable* et sont reconnues *indestructibles.* Bien que la chimie et la physique soient fondées sur les lois de la na-

Bland alla Charlatаner är det dock få, hvilka förstå att så inpudra publiken, som *Doktorerne*. Medicinska nomenklaturen gifver dem i dess konstord ett ljungande vapen, hvilket de också förstå att föra med ett Don-Quixottiskt mod.

---

ture, Arnaud ne cherche point à influencer personne en publiant l'indestructibilité de ces lampes-chandelles; mais il a fait de ce minéral une abstraction par laquelle on sépare une chose d'une autre pour la considérer seule."''

Derpå följde en förtekning på de talrika fördelarne, som de af Arnaud uppfunna "lampljusen" erbjödo för köparne, och de *minsta* bland dessa fördelar voro: att hvarje af "lampljusen" skulle vara brukbart under *fem* år, att under dessa fem år *hvarje dag* brinna oafbrutet *sex* timmar, utan att behöfva underhållas med annat än *några droppar* olja, — vidare att icke erfordra det besvärliga "*arbetet med ljussaxen*" (termen i prospectus) &c. &c. — Affischen slutade med underrättelsen att "*Arnaud, för att öfvertyga om verkligheten af* "*denna nya upptäckten samt att beforda dess spridande,* "*skall låta oförtöfvadt utskicka kommissionärer i lands-* "*orterne, att för dess innevånare underlätta tillgången på* "*dessa lampljus*", samt med följande ord:

"Nota: Le depôt ayant été fait suivant les formes voulues "par la loi, il poursuivra les contrefacteurs. On fait la com- "mission. Le dépôt générale de Paris fait aux marchandes 30 "pour 100 de remise et expédie *Franco*."

P. S. "Veuillez conserver le présent; il doit etre retiré." — —

Namnet Arnaud, de kuriösa chemiska konsttermerne, den uppriktiga underrättelsen om "lampljusens" konstruktion, den vanliga hotelsen mot "contrefacteurs", expedierandet "*Franco*", och slutligen den omständigheten att man skulle komma att återtaga sjelfva den utdelade prospekten; allt detta var mer än tillräckligt att bedraga lättrogna; också blefvo en mängd personer dupes genom denna pompösa annons.

Efter att hafva utdelat denna prospectus och lemnat den tid att frambringa åsyftad verkan, infann sig den tilltalade, föregifven kommissionär för Parisiska huset Arnaud, för att

Nästan hvarje husknut i Paris och städerne deromkring är försedd med charlatan-annonser, med utfästande af "consultations gratuites" och beskrifningar på underbara kurer af sådane, som varit ansedde för ohjelplige, beskrifningar på nyuppfunne läkemedels enorma verksamhet o. s. v., och tidningarne likaledes af annonser om piller, sirap, pulver, dekokter, "brévetés et autorisés par l'Académie royale de Médecine", "reconnus supérieurs à tous les autres

återtaga den utdelade prospekten, riktade dess innehåll med åtskilliga mundtliga tillägg och, för att fullkomligt öfvertyga sina åhörare om den utomordentliga förträffligheten hos sina "chemiska, oförstörbara lampljus", förde han lampveken i eld — och den led verkligen deraf icke den ringaste åverkan.

Vid åsynen af detta fenomen blef illusionen fullkomlig. Alla skyndade att köpa "lampljus." Den tilltalade hade emedlertid haft den försigtigheten att underrätta köparne, det man innan begagnandet nödvändigt först måste *under 24 timmars tid* låta indränkas i olja det bleckrör, som formerade sjelfva lampljuset. Då, efter förloppet af denna tid, under hvilken industririddaren hunnit att fara vidare och på 1, 2, 4, 5 lieus afstånd derifrån experimentera på samma sätt och försälja sina lampljus, — då nu köparne, otålige att få försöka den oskattbara fångsten, påtände sina "oförstörbara chemiska lampljus", märkte de alltför snart, att de voro dupes, ty i stället för att, utan behof af "arbetet med ljussaxen", brinna 6 timmar, slocknade de inom ett par minuter, utan att kunna påtändas med mindre än att olja droppades på veken, då lågan åter varade en eller ett par minuter; men hvarken veken eller ljuset hade lidit det ringaste af elden. Det skulle också svårligen kunna vara annorlunda, emedan en hvar, utan att vara i ringaste mån chemist, vet, att jernbleck och amiant, hvaraf "lampljuset" bestod, motstå verkan af eld."

Slutligen arresterades Beccaris, under det han *höll på* att långt derifrån fortsätta sin industri, och *fick under* 3 månaders fängelse tid att fundera på nya upptäckter i Chemi och Fysik.

remèdes pour la guérison des maladies &c." eller "biscuits d'une immense supériorité sur toute autre preparation", o. s. v.

Den skada, sådana Charlatan-Läkare åstadkomma bland enfaldigt folk, är ofantlig.

Deras "consultations gratuites", som locka så mången obemedlad, äro också af sin egna beskaffenhet; för dem betales verkligen ingenting; men Läkaren föreskrifver dervid medikamenter, hvilka föregifvas icke vara att tillgå, utom hos någon viss uppgifven Droguiste eller Farmaceut; och med denna är Charlatanen i komplott; de dela vinsten.

Ett brukligt sätt af Läkare-charlataner att förskaffa sig kunder består deri, att Charlatanen låter införa i tidningarne "bref till Redaktionen" från någon diktad person, som "anser sitt samvete icke tillåta honom att för allmänheten fördölja, att han af den eller den Doktorn blifvit, ehuru af *alla andra* ansedd obotlig, dock fullkomligen, ja radikalt botad, på kort tid och det angenämaste sätt, hvarföre han hos den "lidande menskligheten" rekommenderar nämde oegennyttige Läkare." Detta medel är emedlertid mycket allmänt användt, och halten af dessa menniskoälskande underrättelser känd; för variationens skuld användes stundom följande metod: i någon tidning läses det gröfsta klander, de plumpaste otidigheter, de mest sårande tillmälen mot någon Doktor samt hans kurmetod; den anfallne svarar då med martyrundergifvenhet, och anhåller att i stället för ord få öfverbevisa sin motståndare *med handlingar*, samt utbeder sig i detta ändamål uppgift om motståndarens adress, som lemnas i en replik. Någon tid förgår; då synes i tidningarne infördt ett "beriktigande" af samme klandrare. Han betygar nu inför allmänheten "med djupaste smärta", huru han låtit af partiska insinuationer hänföra sig till klandret mot Doktor X. Han gör sig en ära af att "numera, sedan samme Doktor visat honom en följd af de lyck-

ligaste resultater af hans kurer, inför publiken högtidligt förklara att Doktor X:s metod är en välgerning för menskligheten och att den icke lemnar något öfrigt att önska, liksom hans älskvärda personlighet är skapad att hos lidande personer ingifva det oinskränktaste förtroende" o. s. v. — Det behöfs icke sägas, att det är Charlatanen *sjelf*, som författat hela historien.

Det skulle föra för långt, om vi företogo oss att följa de olika slagen af Paris' oräkneliga charlatanerier. Nog af: tidningarnes och husväggarnes annonser lemna intet menskligt behof eller begär obegagnadt, af hvad beskaffenhet det vara må.

Önska vi oss nu en ledsagerska genom lifvet, eller vi hafva någon sådan att erbjuda, så behöfva vi blott kasta en blick i någon tidnings annonsafdelning, för att finna följande underrättelse med jättekarakterer:

"N:r 17 rue Bergère -- 16:me année. Unique maison "revêtue d'un pouvoir legale pour la specialité matrimoniale. "— — M:r De Foy, *negociateur en mariages.* Par sa spé-"cialité et ses relations etendues, M:r De Foy peut à l'instant "même renseigner les pères de famille sur les parties les "plus riches et les mieux famés, soit en homme, de-"moiselles ou veuves. Le contrôle des fortunes et l'accord "des clauses matrimoniales ont toujours lieu en presence "des notaires respectifs et avant la mise en rapport des "conjoints. L'intervention de M:r De Foy *est occulte* (af-"franchie)."

Detta charlataneri och dermed i gemenskap stående bruket att begagna till sin egen fördel en annans okunnighet om de rätta förhållanderne, måste en fremling i Paris noga *ihågkomma* vid handelsaffärer, uppgörande af kontrakter o. s. v. *Att pruta får man icke glömma*, äfven då Pari-

sarn vid sin mycket beprisade "honneur" bedyrar, att den ifrågavarande varan utbjudes för röfvarpris. Detta är nemligen blott ett talesätt; det ena som det andra, liksom de flesta lyxartiklar, är underkastadt betydlig prutning.

Det är emedlertid endast ett antaget bruk, hvarifrån man icke får härleda Borgare- och Medelklassens större fallenhet för bedrägeri här än i många andra hufvudstäder. Regeln: "utlänningen må betala" gäller här liksom annorstädes. Man afhålles ifrån större bedrägerier, visst icke af någon sträng moral, utan deraf att modet icke tillåter en "homme d'honneur", såsom de bedyra sig vara, att vara bedräglig mer än *till en viss grad.*

Dessa samhällsklassers *allmänna* bildning tyckes alldeles icke vara så, som Parisarn låter påskina. De känna till Paris och stundom till Frankrike, men om Geografi och Historia i öfrigt hafva de sällan begrepp. Deras deltagande för politiken grundar sig alldeles icke på någon sann kännedom om Statens ställning, utan fast mer derpå, att det anses som en hederssak att ge sig ton af att höra till något parti, och utan att politisera åtnjuta de af sina medbröder ingen aktning. I ett afseende står dock denna medelklass före vår, nemligen i dess sätt att *lefva efter sina tillgångar.* Väl hör man talas om lyxen i Paris, och ser den också hvarje ögonblick för sina ögon, men *hos de rikare;* väl äter och dricker eller svirar borgaren och arbetaren rätt ofta på Söndagen upp hälften eller kanske hela den förtjenst, som han under veckan med en myras arbetsamhet hopdragit; men hans hvardagslif vet icke af något sådant; hans boning icke af lyx; han skämmes icke för sitt stånd eller med andra ord: arbetaren affekterar icke att vara herre, borgaren och embetsmannen icke att lefva som Grefvar och Markiser, såsom hos oss. Vår narraktiga svaghet för titlar och ordensgranlåt är okänd.

Pariserborgaren och embetsmannen med 4, 6 till 8 tusen Francs inkomster bebor med sin familj vanligen 2 eller 3 rum; han anser icke sin heder fordra att hafva silfverserviser och kalaser. Vill han någon gång se sina vänner hos sig på en gång församlade och undfägnade utöfver det sätt, som hans hvardagskrets erbjuder, så hyras för tillfället några rum hos en restaurant, som drager försorg om tillredelserne. Lyxen har, korteligen, icke blifvit ett husbehof, och att lefva efter sina tillgångar icke en skam, såsom i vår hufvudstad tyvärr alltför ofta är tonen.

Väl skulle man önska att se husliga lifvet i Paris genom bättre uppfostringsprinciper och moral tryggadt mot de talrika tillfällen till utsväfningar, hvilka den medfödda lättsinnigheten i karakteren gör ännu mera vådliga; men det måste man, efter någon kännedom om förhållanderne, snart finna, att den disharmoni, som ej sällan varseblifves i husliga förhållanderne här får tillskrifvas helt andra orsaker än det lyxbegär, hvars följder hos oss så ofta dertill är orsaken.

I en hufvudstad såsom Paris finnes naturligtvis alla grader emellan den furstliga rikdomen och tiggarens elände. Af det yttre visar sig emedlertid icke, att eländet här står i större förhållande till välmågan än annorstädes; ty af tiggeri, genom polisförfattningar strängeligen förbjudet, besväras man aldrig, och ej eller genom åsynen af sådana halfnakna uslingar, hvilkas kringvandrande, äfven då de icke våga anlita den förbigåendes barmhertighet, är så motbjudande. Att så icke är förhållandet, är en heder för Regeringen och ett bevis på dess omtanka *).

---

*) I Paris' äldre historia från medlet af 1600-talet omtalas i detta afseende en abnormitet, som ej bör lemnas oomtalad. Tiggeriet idkades då systematiskt, såsom en födkrok, och Paris' promenader och gator, ja t. o. m. dess kyrkor hvimlade af en population af tiggare, hvilka hade olika benämningar allt efter

De offentliga *Spelhusen*, ännu för några få år sedan lagligen tillåtna, äro numera strängeligen förbjudne. De hållas väl ännu talrikt nog i hemliga smygvrår, men Polisen efterspanar dem dock med outtröttligt nit och ofta med stor fara för lif och lem. Med uppoffring af de millioner, som

---

sättet att uppväcka de passerandes afsky och medlidande. Man omtalar bland mängden af dessa tiggarklasser t. ex. "Les Coquellards", hvilka, klädde som Pilgrimer, begärde allmosor "att fortsätta sin resa"; "*Les Orphelins*" halfnakna barn, som låtsade darra af köld midtunder hetaste sommaren; "*les Rifodés*", familjer som presenterade ett dokument, innehållande att blixten hade antändt eller vattuflöden härjat deras egendomar, som notabene aldrig existerat; "*les Francs-mitoux*" som agerade sjuka samt på gator och promenader fingo konvulsioner, så naturliga, att de dermed t. o. m. narrade Läkare; utom mängden af låtsade halta, döfva, blinda o. s. v., hvars olika benämningar och kategorier skulle blifva för vidlyftiga att omtala. Begripligt är också, att tiggeri-industrien rätt ofta sammanparades med stråtröfveriet; och om stundom grundadt tvifvel ägde rum om den tiggandes verkliga behof, så vågade man ej neka till hans begäran, af fruktan för den dolk, som gömdes under lumporne.

Hela denna population hade i Paris egna qvarter, kallade "*Cours des Miracles*", belägna i smygvrårna af Paris' då fordom trånga, okända smågator. Ingen oinvigd vågade nalkas dessa ställen, hvarest dess innevånare, skyddade för alla obehöriga blickar, liksom genom ett mirakel i en hast befriades från alla sina krämpor och olyckor. Den halte och lame slängde ifrån sig sina kryckor och dansade, vid vinkruset, lustigt om med "Pilgrimen", som ämnade fortsätta sin pilgrimsfärd, les Rifodés glömde sina uppbrända egendomar, konvulsionisterne sina konvulsioner; allt var inom dessa ställens murar en för de invigde ständig karnaval, utmärkt af orgier af alla slag, ty ännu hade Polisen icke fått någon utbildning i Paris, hvars smygvrår icke någon vågade beträda af fruktan för sitt lif. Det uppgifves hafva funnits *tolf* sådana Cours des Miracles.

de offentliga spelhusen inbragte i Statskassan, köpte sig Staten fri från det moraliska ansvaret för de talrika ohyggligheter, hvartill spelhusen gåfvo anledning.

En sak måste dock, med afseende på Regeringens i allmänhet visade omtanka för nationens välstånd samt undanrödjandet af de orsaker, som förhindra detsamma, falla starkt i ögonen, nemligen, att de Kongl. *Lotterierne* i Frankrike ännu existera, samt serdeles i Paris och större städerne begagnas med begärlighet. Lotterier hafva funnits sedan början af 1600-talet. National-Lotteriet afskaffades väl 1793, men återstäldes 6 år derefter, och har sedan 1799 fortfarit, oaktadt alla försök att få bort det eller åtminstone att minska dessa offentliga plundringsanstalternes kredit hos allmänheten. Dragningarne ske 3 gånger i månaden i Paris, Strassburg, Lille, Lyon och Bourdeaux, och inbringa till Statskassan en årlig behållning af 10 millioner Francs; en vacker industri!

Hvad *varupriserne i allmänhet* angår, samt sättet för en fremling att lefva i Paris, så hafva de underrättelser, man i detta afseende lemnat mig, varit alldeles felaktiga. En resande ungkarl uppehåller sig här i Paris för fullkomligt liga godt pris, som i Stockholm; man har för ungefär lika utgifter mångdubbelt större nöje för sina penningar, förutsatt nemligen då att man i förväg skaffat sig några underrättelser om bruken, att man kan försvarligt *prononsera* språket, och att man reser icke blott för att bebo ett furstligt rum vid Rue Richelieu eller Rue Rivoli samt spisa gurmandmiddagar af 9 till 10 rätter mat.

Ett fullkomligen passabelt ungkarlsrum fås till och med i granskapet af Louvren, Tuilerierne och Palais Royal, således i medelpunkten af Paris för 30 à 35 Francs i måna-

den *). Och utom i Palais Royal med dess middagar till 2 Francs, hafva under mitt vistande härstädes, Svenskarne talrikast träffats hos "John Bull", under Rue Rivolis arkader midtemot första ingången till Tuilerieträdgården, der goda middagar fås till 25 sous, samt hos *Chapron* på "Rue de l'arbre sec" à 20 sous, allt utom drickespengar. Man erhåller på dessa ställen, utom vin och bröd, en rätt potage, en kötträtt, legumer samt desert.

Varupriserne variera i alla storlekar, ifrån 1 till 100 Francs och mer för samma sak, alltefter stället der den köpes, dess qvalité, och isynnerhet allt eftersom den är *på modet* eller icke. Priserne på *kläder* äro, jemförelsevis med våra, mycket goda, men *skodon* högst dyra. Man bör, såsom utlänning akta sig att uppgöra någon betydligare handel, utan biträde af någon bekant Parisare, ty man blir då prejad mer än tillbörligt är. Butikerne och handtverkarne hafva ofta på rutan eller väggen ett förgyldt "*Prix Fix*" och på tungan ett skorrande "honneur", men deraf bör man ej låta narra sig; det är vanligen blott fantomer. Bättre är att använda trollformlen "payer comptant", hvilken har en magisk inverkan på vederbörandes organer; både deras prix fix och honneur rabatteras derigenom betydligt.

Märkvärdig är modets inverkan på priserne, härstädes inskränker den sig icke, såsom hos oss, blott till egentliga modevaror; äfven priserne på mycket annat, t. ex. *litterära produkter* och *musikalier* äro här underkastade modets makt och omvexling. Serdeles gäller detta om musikalier. Den månaden de äro på modet, betalas de dyrt; men sedan de förlorat sin nyhet, säljas de för halfva, tredjedels, fjerdedels priset alltsom de blifva äldre. Betalar man sådana efter de påtryckta priserne, så blir man mycket narrad.

---

*) Svenska Artisterne pläga mycket besöka *Hôtel Beauvais* vid Rue de Musée.

Tagas större partier, så rabatteras ännu mycket mera; och detta förhållande bör gifva en idé om vinsten af sådana spekulationer i stort. Hos oss säljer man sedan sådana musikalier för det pris, *som finnes tryckt derpå*, och dessutom räknar man sig till godo vid kursberäkningen; — ej kan man således undra på, om en eller annan af Stockholms musikhandlare låter utsira sin butik med guld och grönt, — en sådan handel lofvar *verkligen* "guld och gröna skogar."

24.

Ställningar och Förhållanden. — Fortsättning. — Slutanmärkning.

Då man under någon längre tid följer brottmålshistorierne, och ser den kalla beräkningen och grymheten vid en mängd mord, serdeles de, jemförelsevis med hos oss, så talrika förgiftningarne, hvilka väl böra anses såsom de mest beräknade af alla, samt de till djuriskhet gränsande brotten mot 22 Cap. M. B. i vår Lag, och man jemför dessa verkliga fakta med den stimulationsanda, som uppenbarar sig i Franska litteraturens t. ex. Eugene Sues, Victor Hugos m. fl. favoritförfattares romankarakterer, af den läsande publiken omfattade med så lifligt intresse; samt då man å andra sidan ständigt ser framför sig bevis på Franska lynnets öppenhet, flyktighet, ytlighet och ett annat slag af dess moderna litteratur, som begagnar lättsinnigheten och immoraliteten, såsom det säkraste medlet att uppväcka den bildade allmänhetens deltagande och intresse; — så blir man i sanning villrådig, hvilkendera af dessa båda skenbara

ytterligheter må anses tillkännagifva den mest öfvervägande dispositionen af massans sjukliga retlighet.

Lättsinnigheten och ombytligheten, ständigt i behof af något nytt, pikant, har dock förekommit mig vara den öfvervägande.

Nytt måste allt vara från det lumpnaste till det allvarsammaste, för att göra intryck på massan. Ögonblickets nyck bildar dess omdömen, sympatier, beundran, tadel, likså väl som formen på frackskörten; men intetdera räcker längre, än det eger nyhetens behag; sedan glömmes det, faller, och annat, stundom raka motsatsen, träder i dess ställe, för att efter några ögonblicks tillvaro dela det förras öde. Samme man, som i ögonblickets excentriska förtjusning öfverhöljes med beröm och loford, öfverhopas efter kort tid med tadel och smädelsens hela hätskhet.

Det finnes, utom Parisarns eget *Jag*, endast ett ord, ett dess slägtbegrepp, som har ett slags varaktighet i Paris; det heter: *Napoleon*, en af grundvalarne för Franska egoismen, dess afgud, dess stolthet. Ifrån den tre-års-gamle gossen, med en fantasi och en fåfänga, som vext hastigare, än åren, redan från vaggan vand att höra det namnet nämnas och segrarne, hvilka utgöra dess gloria, och som, ridande på sin käpphäst, jollrar om att återeröfra den verld, som Napoleon redan gripit fast i med ena handen, men det hala ödet, under trolöshetens skepnad, låt åter halka derur; — från gossen alltintill den 80-åriga ålderdomen, med hvars söners blod Napoleon gödde jorden, för att derur draga den vanskliga skörd, som kallas makt och rykte; — från tiggaren till ministern — alla åldrar, hvarje stånd, hvarje kön bär det namnet på tungan; det är deras tanke, deras dröm.

Jag erinrar mig så väl, då första dagarne efter min hitkomst ryktet om afhemtandet från S:t Helena af "Napoleons stoft" likt en löpeld spridde sig kring Paris. Vendôme-ko-

lonnen öfversåddes med kransar af eterneller; Invaliderne gräto glädjetårar, Herrarne *gestikulerade* och deklamerade på alla gator, *i alla* gathörn; kärringarne *skreko*; hela Paris samm i förtjusning; samma ljud, samma namn hördes öfverallt. Men den flydda själen lifvade icke mer de kroppsliga formerne uppe på kolonnens spets; orörligt förblef ögat fästadt åt samma håll, liksom det barnsliga pjollret derunder icke mäktade föra bildens blick från det mål, den hade för ögat, — liksom han var för stolt att lyssna till den hyllning, hvars verkliga halt han redan så väl kände; mer än en gång hade den blossat upp, häftigare än nu, och åter slocknat; — idolens bild restes förr en gång på spetsen af denna samma kolonn, och någon tid derefter nedstörtades den derifrån och splittrades under förbannelser; — åter en tid förgick — förtjusningen vaknade ånyo; än en gång gjöts idolens staty och ställdes på spetsen af *samma* kolonn; nu brusade väl förtjusningen upp — hvem vet dock, hur snart den åter skall förflyga i skum? hvem vet, när *denna* staty åter skall störtas ned, för att efter någon tid gifva rum åt en annan?

Äfven den ifrågavarande excentriska hänryckningen afsvalnade betydligt, och efter fjorton dagars tid talade eller skref man icke mer härom, utan begagnade ämnet för samma förtjusning till en politisk karrikatur, som exponerades hos alla konsthandlarne. Den förestälde en af dåvarande politiska syndabockar under formen af en liten dverg med ett jättehufvud; under armen bar figuren en urna, hvarpå stod skrifvet: *"cendres de Napoleon"*, under det han med den andra knutna handen hötte åt sina politiska motståndare.

Parisarn (jag talar om massan, icke om lärde, diplomater eller större politici) — Parisarn i allmänhet känner

blott Paris och Frankrike, och då han utropar: "il n'y a pas dans tout le monde un homme plus habile, que" &c., så vill det säga *i Paris*. — Om verldsdelarne har man några obestämda begrepp; Turkiet och Egypten, och i allmänhet theaterfonderne för dagens kabinetts-krig, känner man till namnet af tidningarne, och man berömmer eller fördömmer dessa ställen vexelvis, alltsom de gynna Frankrikes intressen eller icke; "*Afrika*" är ett land, efter Parisarns begrepp, underkufvadt af "Frankrikes hjeltesöner", och hans afund och hat säger honom, att på andra sidan kanalen ligger ett Vandal-land, som heter *England*. — Att alla blonda utlänningar, som tala Franska med en origtig accent, måste vara Engelsmän — det förstås; och denna öfvertygelse kommer oss Svenskar rätt ofta illa till pass, af orsak, som snart skall visas.

Att vårt aflägse, isolerade Sverige är obekant, deröfver bör man icke undra; lyckligtvis — om man så vill kalla det — hafva vi i Parisarns egenkärlek ett säkert medel att reda dessa hans begrepp.

Sättet, huru ett samtal mellan en blond fremling och en Parisare inledes, är redan anfördt; för mig har det nästan alltid varit så:

"Vous etes Anglais, Monsieur."

"Non Monsieur — je suis Suédois."

"Suédois — ah — je comprends — de la Suisse."

"Non Monsieur, pas de la Suisse; de la Suéde."

"La Suéde — la Suéde — — — ah — de Stockolm — oui — je le connais — — Monsieur Bernadotte" — —

Och fortsätter man sedan samtalet om Sverige, så kan man vara öfvertygad, att Parisarn om dess Statsförfattning, klimat och förhållanden uttalar sitt omdöme med en bestämdhet, en ofelbarhet, närmast gränsande till oförskämdhet, som om han kände Sverige lika så väl, som Jardin des Tuileries.

Parisarns (man kan i *detta* fall säga: Fransmannens) djupgående nationalhat mot Engelsmännen framsticker öfverallt; dess ytterlighet gränsar till löjlighet.

Att narra och preja en Engelsman och att nedskälla England anses här, ungefär såsom allmogen i vissa landskap i Sverge anser det att slå ihjäl en orm, för hvilken förtjenstfulla bedrift, enligt traditionen, "sju synder skola blifva förlåtne"; och att söka förmå en Parisare att tro, det en Engelsman möjligen *kan* hafva *någon* förtjenst, det vore lika vanvettigt företag, som att vilja öfvertyga honom, att han sjelf icke ägde *alla* tänkbara.

Men förstår man blott att rätt begagna denna Parisarns svaghet, att smickra hans egenkärlek genom att någorlunda hjelpligt manövrera med orden "l'honneur français", "la grande nation", &c. &c., så tager man sig rätt väl ut i Paris, och om man dertill, så ofta tillfälle erbjuder sig, gifver några sidohugg åt England och Engelsmännen, så är ens lycka gjord; Parisarn kan derigenom lockas i den hetaste eld och hänryckt faller han då i filosofiska betraktelser, huru ett helt kort vistande i upplysningens medelpunkt, Paris, gör äfven en "rå utlänning" bildad till förstånd och omdöme. Och denna Parisarns tankegång inskränker sig icke endast till de mindre upplyste, utan till alla klasser.

Har man t. ex. haft det missödet, som ofta träffar en fremling i Paris, att slita sina skoplagg, och man således måste anlita en Pariserskomakare — dessa Skomakare-Embetets Helgon, så bör man vid inträdet i hans helgedom noga ihågkomma, att, liksom hvarje Parisare i sitt fack, så äfven Skomakaren är i sitt innersta öfvertygad, att från Adams och Noachs lifskomakare, samt de Skomakare-trollkarlar, som hjelpte Israels barn torrfotade genom Röda hafvet, ända ned till våra dagar det aldrig funnits eller i evighet kommer att finnas ett skomakareväsende, så fullkomligt,

som han sjelf; och derefter bör man förhålla sig. Att à propos söndriga stöflor komma att tala om "l'honneur français", "la grande nation" o. s. v. förekommer väl litet svårt, men är dock nödvändigt.

Sedan artisten genom en blick på våra blonda drag öfvertygat sig, att vi sjelfve äro från England, samt han i ögonblicket kalkylerat, huru mångdubbelt vi skola prejas, beder han oss med all möjlig fransk complaisance vara välkomne. Af de underrättelser, vi förut skaffat oss, finna vi lätt, att han begär dubbelt emot vanliga priset. Han betraktar med medlidsamt uttryck våra stöflor och utbrister: "*Hm, hm — ja — jag ser, de äro gjorde i London*", och man får noga akta sig att ej motsäga honom, ty ett framkastadt tvifvel om hans ofelbarhet, en blott supposition att han skulle *kunna* misstaga sig, skulle på vår affär hafva det menligaste inflytande och oåterkalleligt stämpla oss som "råa Engelsmän"; och som det skulle vara alldeles utan ändamål att säga, det vi äro från Sverige, hvilket han i allt fall då skulle anse, som en provins af England, så är det bäst att uppgifva något fädernesland *till namnet kändt* af vår artist. Vi svara derföre:

"Väl möjligt min herre — Stöflorne äro köpte i mitt fädernesland, *Ryssland;* men kanske äro de gjorde i London."

"Ja min herre — de äro från London, jag ser det; man kan aldrig misstaga sig härpå; — se här — och här" — —

Man gör ett jakande tecken — låter derpå ögonen löpa kring i magasinet, låtsar att studsa, betagen af förvåning och beundran, nedtager en stöfvel från hyllan, samt utropar, utbredande armarne, med stöfveln i ena handen och näsduken i den andra:

"Mon Dieu! har ni, min herre, *komponerat* denna beundransvärde stöfvel? Hvilken smak — hvilken ädelhet i formerne! hvilket djupt studium af antiken — "*L'honneur français*" kan ej söka en större triumf — *man ser*, att "La

grande nation" vet att uppskatta och uppmuntra konsten" — (Skomakaren blir nu vek, som en beckträd i solsken och man fortfar) — — "Det är förvånande, att på icke längre afstånd än *på andra sidan kanalen*, konsten redan är fremmande, smaken är förvänd — Englands konstnärer söka förgäfves att tillegna sig — — —"

"Min herre har fullkomligt rätt — infaller nu skomakaren — det finns ingen sann smak i England — den är rå och ohyfsad; betrakta era egna stöflor — Mon Dieu! hvilka läster — ingen harmoni — — Nej hade Napoleon fått lefva, så — — —"

Nu begagnar man tillfället och gör en revision af sednaste fredstraktaterne och ett utkast till en total förändring i Europeiska Statssystemerne; man bildar af alltsamman en universalmonarki med Paris till hufvudstad; Franska moder, Franska seder, Franska språket skola, såsom de enda saliggörande, herrska öfver hela jorden; från Paris skola läster och beckträd, saxar och pressjern, litteratörer och skräddare, skoflickare och statsmän utgå kring verlden. —

Tårarne komma Skomakaren i ögonen; — sylen och spannremmen falla honom ur händerne; — öfversalig vid tankan på verldens lycka och hänförd af sina känslors svall, faller han oss i famnen med utropet: "förträffliga, *upplysta* menniska!", och sedan prejar han oss, vid slutliga uppgörandet af handeln om stöflorne, endast *hälften* så mycket som han först ämnade.

Största delen af de öfriga Parisarne likna vår Skomakare, som en slant en annan, endast med den skilnaden, att Skräddaren tager *sin* frack, Litteratören *sitt* snillefoster, artisten *sitt* eget mästerverk, Statsmannen *sitt*, såsom det axiom, hvilket han lägger till grund vid bevisningen af Paris' oöfverträffliga fullkomlighet och lumpenheten af allt, som icke förskrifver sig härifrån.

Ett af dessa litterära Lejon för dagen — en Parisisk följetonskrifvare utsändes att studera t. ex. *Tyska folket*, för att sedermera med resultaterne af sina undersökningar lyckliggöra sina landsmän.

I Strassburg går han ombord på en Ångbåt uppåt eller nedåt Rhen; då han stiger i land, blir han trampad på en af sina liktornar af en Tysk, som i stället för att säga: "Excusez Monsieur", på ärlig tyska beder om ursäkt. På Theatern om aftonen bevistar Lejonet en *tysk* opera eller en komedi *icke* af Scribe. — Andra dagen får han se, att värdinnan är vacker och börjar på rådbråkad tyska en Parisisk kurtis; men blir afspisad af frun och kanske pryglad af hennes mans icke-parisiska knytnäfvar; — att skingra sin förargelse går han i en boklåda och begär en "intressant" bok; man ger honom en *grundlig* afhandling i något ämne; — han läser första, mellersta och sista bladet — kastar bort den och somnar; — vid uppvaknandet skyndar han att köpa biljett på något ångfartyg eller på jernvägen — reser tillbaka till Strassburg, sedan han likväl under vägen besökt några borgruiner i grannskapet; och då han dervid, för att se en berömd utsigt, skall stiga upp på en hög trappa i ruinen, så spricka hans pantalonger öfver knäna och från en gesims nedsopar en vindfläkt något murbruk, som strör damm öfver den "Pomade de Lion", hvilken skänker glans åt hans "boucles d'amour."

När han nu efter åtta dagar kommer hem till sitt Paris, inför han i sin principals tidning en den aldramest pikanta, den aldra qvickaste "Resa genom Tyskland, Sommaren 184—", hvaraf Parisarne få veta: att *Tysken* är rå och utan sant lefnadsvett; att Tyska *musiken* är sömngifvande, Tysklands *kompositörer* utan smak, dess *komedier* utan qvickhet; att Tyska *fruntimmerna*, ehuru *möjligtvis* stundom *icke* obehagliga, dock äro utan den finare bildning, som gör en Parisiska så intressant; att Tyska *litteraturen* är torr, pe-

dantisk och odräglig, samt totalt i brist af allt det gedigna, som gör den Franska så eftersökt af alla bildade nationer, att slutligen den gammal-tyska *byggnadskonsten* är felaktig i sina proportioner, dess murbruk miserabelt, att *klimatet* är blåsigt &c. &c. Allt späckadt med de roligaste historier. — Parisarne applådera författaren och sig sjelfva; — Lejonet blir Riddare af Hederslegionen, och *Svenska* Regeringen skickar den berömde mannen Wasa- ja! kanske Nord-stjerne-Orden.

Vi nordboer tala vanligen Franska med en alldeles orik-tig accent, nära nog som Engelsmännen. Genom vanan att i vårt språk lägga tonvigten i flerstafviga ord på antepenul-tima eller penultima, då Fransmännen deremot lägga den på ultima, förefaller dem vår prononciation i början alldeles befängd, och de underlåta sällan att deröfver förklara sin höga förundran. För att något mildra deras stränga dom har jag ofta framställt frågan: "Och ni sjelf — min herre — talar ni Engelska?" Nej. — Italienska? Nej. — Spanska? Nej. — Tyska? Nej. — Svenska? Nej.

"Nåå — då ni sjelf ej talar något annat språk, måste ni finna det ursäktligt, att jag icke prononcerar ert eget riktigt?"

"Mais, Mon Dieu — svarar då vår Parisare — man be-höfver blott känna *Franska* språket. I hela verlden från Nord-Cap till Goda-Hopps-udden, från Kamtschatka till Cap Verd studeras blott Franska litteraturen och talas Franska språket af hvar och en, som vill göra anspråk på högre bildning."

Man kan icke undgå att finna Parisarns storskräflande ytlighet och charlataneri motbjudande och löjligt. Hvad

som mycket bidrager till att mildra denna motvilja, är det kännbara sätt, hvarpå Parisarn sjelf med satirens och karrikatyrens skarpa vapen gisslar sina egna dårskaper. Parisarns lifliga, lekande lynne är af naturen egnadt för karrikatyren; smaken derföre är lätt igenkännelig hos alla klasser.

Svårligen får man se en lättfattligare tafla af Pariserlifvet i dess olika nyanser, än i dessa oräkneliga karrikatyrer, hvilka under rubrikerne "*Emotions Parisiennes, Les revers des medailles, Les Etudians de Paris, Les Baigneurs, Moeurs conjugales, Les Enfans terribles* &c. &c. fylla Bok- och Konsthandelsfönstren. De folkmassor af alla slag, som belägra dessa expositioner, visa huru mycket deltagande man känner för dessa slags alster, hvilka, ehuru de ofta äro af den beskaffenhet, att *vårt* begrepp om sedlighet genom deras publicerande härstädes högeligen skulle såras, dock obestridligen ådagalägga en utmärkt qvickhet hos författaren i uppfattningen och rask säkerhet i återgifvandet.

I ett slags gemenskap härmed står Parisarns, Fransmannens smak för sina otaliga "*calembours.*" Talangen derför går i jemnbredd med den för karrikatyren. Intet tillfälle går obegagnadt förbi; ordlekar och espieglerier ligga alltid i beredskap på litteratörens som på arbetarens och gatpojkens tunga, ådagaläggande beggederas fintlighet och qvickhet. Man *nödgas* skratta öfver saker, som borde göra en förargad och ond.

Mycket af den otaliga mängden ordlekar går dock för utlänningen förloradt genom svårigheten att förstå de olika folkdialekterne, och äfven om småtheatrarnes gedignaste qvickheter och allusioner går man i början miste.

En egenhet i Paris är det ständigt fortgående bildandet af *nya ord*, hvilka äfven i följetongerne ofta förekomma, och som, långt ifrån att finnas i Lexika, stundom icke en gång kunna förklaras af en del Parisare sjelfve, isynnerhet

nyss efter dessa ords uppkomst, då de ännu äro i öfvergången emellan "bonmots" och allmänt antaget språkbruk.

Omnämnandet af *karrikatyrerne* påminner mig om ett serdeles originelt sätt att tillfredsställa den odödlighets-mani, som regerar Parisarn. Då frågan var om restaurationerne, omtalades ett sätt för store mäns apotheos, då nemligen deras namn på "den smala vägen" genom skorstenen, på ångorne från kastruller och grytor, stiger upp till odödlighet. Det återstår för våra kokboksförfattarinnor att rikta sin terminologi med "Fricassé à *l'Arago*", "Poulet à la Daguerre" o. s. v. — Sällan får man väl annars i lekamlig måtto njuta af sin egen odödlighet, såsom desse herrar och deras likar.

Man brukade förr porträttera märkvärdige män eller låta dem, som ville göra sig namnkunnige, sjelfve porträttera sig, och så länge grafstickeln måste anlitas, återstod ännu någon svårighet, och detta sätt hade något värde. Då uppstod Sennefelders stentryckningskonst; porträttering blef allmän, simpel; hvarje skoputsare lät lithografiera sitt porträtt på sina *blanksmörjeflaskor*, hvarje krämare på sina pappersstrutar, och man fäste vid dessa produkter icke mera uppmärksamhet. Så kom den oefterrättliga Daguerreotypen; på några minuter, sekunder får hvem som helst för en spottstyfver sitt konterfej — plebejer och patricier; Parisarn blef ångerköpt, den celebre mannen hade numera icke något sig förbehållet sätt att göra sig odödlig, att ådraga sitt namn allmänna uppmärksamheten. Då uppsteg ett klart hufvud med en ny uppfinning: han exponerade i Bokhandelsfönstren icke mer *porträtter* af dagens ryktbarheter, utan *karrikatyrer*, komponerade med hela Franska qvickheten. Det var något nytt — massan trängde sig beundrande framför dessa kompositioner, och ändamålet vanns; alla personer af något renommé skyndade till de kände karrikatyr-kompositörerne att köpa sig en karrikerad namnkunnighet. — Redan för någon tid sedan talade tidningarne

om karrikatyren öfver en af Frankrikes namnkunnigaste målare, den märkvärdigt produktive *Horace Vernet*. Kompositionen förestälde ett oändligt perspektif af uppstälde omålade taflor. Midtemellan båda raderne rider Horace Vernet fram i sporrstreck och målar, under förbiilandet, med en pensel i hvardera handen bataljstycken på dukarne. Rocqueplan, De la Roche och andre märkvärdige artister af alla slag hafva låtit karrikera sig i samma genre.

Men på detta sätt blef också detta snart vanligt, och man fäste dervid icke vidare uppmärksamhet; det fordrades något annat nytt, ovanligt. För några månader sedan upptänkte också något ännu ljusare hufvud ett nytt medel. Man porträtterar numera icke — man graverar eller lithografierar karrikatyr-porträtter ej eller, utan man *modellerar små karrikatyr-statyer i gips!*

Detta sätt äger ännu något af nyhetens behag, och drager massor af folk till konsthandelsbutikerne. Icke blott Frankrikes namnkunnigaste artister af alla slag hafva skaffat sig sådana karrikatyr-statyetter, utan ock dagens märkvärdigare politiska notabiliteter hafva dermed blifvit försedde. På piedestalen står dessutom personernes namn, icke med vanliga bokstäfver, utan i så kallade *rebus*. — Efter en eller annan månad blir också detta gammalt och något ännu nyare i den vägen uppfunnet.

Snart lemnar jag Paris och Frankrike bakom mig, och det kan således vara tid att uppgöra en sluträkning, för att erfara förhållandet af *plus* och *minus*.

Att efter en *hufvudstad* bedöma en *nation* skulle gifva det falskaste resultat, och att efter ett tredjedels års vistande i en stor hufvudstad deröfver positift fälla en dom vore nära nog oförskämdt. Sammanställningen af de fakta, som i mängd erbjudit sig, måste dock hos åskådaren bilda

ett visst enskildt omdöme, och det är såsom sådant dessa rader måste betraktas.

Det *exalterade* i folklynnet tyckes vara öfvervägande; en retlig öfverdrift i kärlek, vänskap, hat, vrede, grymhet, ärelystnad. All öfverdrift måste förslappa, den bär inom sig nödvändigheten af ombyte, flyktighet. Parisarn har en utomordentlig förmåga af intryck; men lifligheten i lynnet hindrar att gå på djupet, och urartar till ytlighet.

Dessa *allmänt* framstående egenskaper hos massan visa också, att en *allmän* grund dertill måste förefinnas i organisationen af det hela. Ehuru ur stånd att bedöma härvarande uppfostringsanstalter, tviflar jag icke, att felet bör sökas hos dessa. En falsk bildning, beräknad för ytan, mångsidiga bildningselementer, för att dermed briljera, men utan grundlighet, utan verklig moral, tyckes vara basen för denna utomordentliga egenkärlek, äregirighet och partiskhet, som så påtagligt uppenbara sig öfverallt, och orsaken till detta allmänna charlataneri, eller kanske rättare Don-Quixoteri, i litteratur, moralitet, politik — i allt.

Det vore intressant att veta, vid hvad tidpunkt folklynnet tagit en sådan riktning. Voltaire och förra Franska revolutionen få i allmänhet uppbära skulden. En stark fysisk och intellektuel predisposition har gynnat de utsådda fröna. Mer än mycket annat hafva några af Konungarnes lättsinnighet och liderlighet varit orsak till slöheten i sederne; är Regenten libertin, så blir hofvet det också, och från hofvet sprider sig smittan snart till folket.

Djupe tänkare, store statsmän, gedigne vetenskapsmän har Paris — Frankrike ofta haft, och har ännu; egoismen, den Phariseiska egenkärleken: "icke är jag såsom andra menniskor", är dock framstående hos nästan alla individer, uppenbarande sig *stundom* såsom skön patriotism, men *oftast* urartande *till* den narraktigaste partiskhet.

Nationallynnets öfverdrift, dessa nära vid hvarandra liggande ytterligheter, är en farlig, eldfängd kraft, som i brist af spelrum, i saknad af något ledande ämne att urladda dess hopade elektriska massor, kan förorsaka förhärjande explosioner, men som blir stor, herrlig, då den ledes af öfverlägsen talang.

Franska nationens historia är rik på fakta, bevisande beggedera slagen; den beklagligaste missriktning af dess egenskaper, vidunderligheten af dess excesser å ena sidan, bredvid de beundransvärdaste drag af den skönaste uppoffring, den renaste fosterlandskänsla å den andra.

Det fordras ett *Napoleoniskt kraftgeni* att ådagalägga de lysande resultaterne af nationens egenskaper, *riktigt* använda, att sammanlänka de olika elementerne till ett helt. Han uptäckte hemligheten att *rätt* smickra nationalfåfängan, för att blifva herre öfver dess resurser. — Måtte ofta Napoleoner uppstå!

25.

Diligencer. — Patriotism och Småstads-politik.

Den 28 Augusti.

Sedan Juli-högtidligheternes hvimmel och prakt, hade jag liksom fruktat att besöka Champs Élysées och andra promenader, som, jemförelsevis med nämda dagarne, sedermera måste förekomma folktoma och ödsliga, oaktadt *all* sin liflighet. Den för kort tid sedan starka hettan *hade* förtorkat kastaniernes blad, och väderleken *började* blifva obeständig och regnig. *Jag började att ledsna* vid Paris,

hvilket jag förr ansett otroligt; — låt visera mitt pass för resan söderut hos nio olika myndigheter — blef prejad af min hederlige värd — önskade hans ofta omrörda "honneur" hin i våld, samt drog — icke i det bästa lynne — med min kappsäck till *Rue Nôtre Dame des Victoires*, hvarest Diligence-Kontoret var beläget.

Emedlertid hade otåligheten fört oss dit en god halftimma förbittida, och intet annat parti var att taga, än att under ömsesidig tystnad intaga ett hörn i Diligence-Kontoret och derifrån iakttaga scenerne på gården utanföre, hvilka ock voro rätt lustiga och snart skingrade förargelsen.

De 16 personerne, som utgjorde resesällskapet, ankommo den ene efter den andre, de fleste i sällskap med slägtingar eller bekanta, af hvilka de med mer eller mindre pathos togo afsked. Det är intressant att vara passiv åskådare af dessa känsloyttringar och att se, huru de variera alltefter olika åldrar, stånd, karakterer och nationer.

Sättet att offentligt taga afsked eller välkomna en slägting eller bekant företer äfven, genom de theatraliska gesterne, famntagningar och kyssar, någon skiljaktighet från vårt mera flegmatiska, nordiska bruk. Man ser ett sällskap af 12 à 15 personer komma antågande; vid någon Diligence eller Ångbåt stannar sällskapet, och en eller flere deribland bereda sig att taga afsked samt expediera famntagningarne och afskedskyssarne i hela deras fullständighet. Och är än folkmängden omkring så stor, att man nödgas armbåga sig fram, så måste dock den syndaren eller synderskan, som skall utstå afskedspenitensen, kyssa och famntaga den ene efter den andre, och det utan att någon af de kringstående fäller någon medlidsam suck, om icke kanske någon nordisk amatör, såsom jag, händelsevis är närvarande och de första gångerne stannar att åskåda experimentet, under blandade känslor af afund eller afsky, allt efter de kyssande exekutörernes beskaffenhet.

I Franska Diligencerne äro 3:ne platsar att välja på, neml. i *Coupéen,* den elegantaste och dyraste; *la Rotonde,* den eftersta och trångaste, samt *la Banquette* eller *l'Imperial,* i Suffletten ofvanpå Diligencen, den billigaste och således minst aktade. På fleres inrådan stannade jag på den sistnämde, och erfarenheten har öfvertygat mig, att den för en karl, som gör en längre resa, är den beqvämaste och förmånligaste af alla; ty, om man afräknar det lilla obehaget att någon gång få vid sin sida personer af medelklassen, så har man här flere vigtiga beqvämligheter, hvilka i det inre af Diligencen saknas, neml. ständigt frisk luft och fri utsigt samt fördelen att *kunna sträcka ut benen,* hvilket allt *under en längre resa* är högst väsendtligt.

Ett temligen häftigt åskregn hade injagat passagerarne i Diligence-Kontoret, som snart var alldeles fullt, och knappt hade jag sett min kappsäck, om icke alldeles helskinnad, dock någorlunda välbehållen uppe på vagnstaket, förrän äfven jag följde min reskamrat i höjden och intog min plats i Suffletten, iakttagande hvad som passerade nere på gården.

Regnet saktade något af, och den ene passageraren efter den andre utklef nu för att göra en tur kring Diligencen samt granska platsernes goda och dåliga sidor. En hvar tittade nyfiket upp till Banketten, beskådade mig med ungefär samma blickar, som en bonde betraktar en Orang-utang eller en Krokodil, hvarpå de med snusförståndig min hviskade till hvarandra: *c'est un Anglais!*

Diligencen tog vägen utåt quaierne — ännu en gång, troligen den sista, återsåg jag fönsterne till mitt rum vid Pont Neuf. — Utanför nedra ändan af Palais de Justice stod ännu den på sednare dagarne der vanliga folksamlingen, gapande uppåt fönsterne till det rum, hvarest Louis Napoleon i allt lugn fick fundera öfver utvecklingen af sitt *Boulogner*-företag.

Resan genom Franska slättlandet från Paris ända nedåt *Dole* och *Poligny* erbjuder, med få undantag, oafbrutet samma anblick, nemligen en rak landsväg, genomlöpande ett landskap, hvaraf äfven den minsta fläck är odlad samt utan skogstrakter. Emellan de enformiga pyramid-poppel-alléerne, stundom afvexlande med valnötsträd, går den vanligtvis i rät linea, och förekommer derigenom dubbelt lång. Stundom skäres eller åtföljes den af kanaler med deras lastpråmar, dragne af hästar eller oxar, och detta är i få ord allt, hvad som kan sägas om denna väg, åtminstone till Semur. Och ehuruväl nämda scener icke äro fula, så äro de dock enformiga och blifva tröttande, så att en Diligence-resa derigenom snart kunde utledsna en resande, om icke allehanda små äfventyr med passagerarne och vid poststationerne gåfvo afbrott i enformigheten och ämnen till munterhet.

Det lilla, man vid genomresan varseblifver af innevånarnes klädedrägter och bruk, byggnads- och odlingssättet m. m. företer inga framstående olikheter emot det, man redan sett i grannskapet af Paris, och klädedrägterne hafva ännu intet af det pittoreska, som vid närmandet till Jura-Alperne och Schweitz fängslar uppmärksamheten.

Mest odlas här Hvete, men äfven andra af våra sädesarter samt Lin, Hampa och Potates, men minst Råg. — Bredvid Potateslanden ligga Vinplantagerne.

Jordmånen är fet och utan impedimenter, ty egentliga berg finnas här icke. Hela trakten hvilar väl, på större eller mindre djup, på samma kalk- eller kritlager, som man ser vester om Paris utåt Seinens stränder, men detta har inga uppstående kanter. Jag hade väntat mig att här på slätterne se åkrarne häfdade med den fullkomlighet, som gifvit åkerbruket öster om Rhen en sådan namnkunnighet, men jag hade i denna del alldeles misstagit mig; jordtorfvorne vända och åkrarne plöjda, och dermed allt; diken med höga, gräsbundna renar, åkrarne afdelade i tegar ge-

nom breda, dikeslika plogfåror o. s. v.; allt liksom vårt Svenska bond-åkerbruk.

Vår väg gick öfver *Melun* och *Joigny*. Då man passerat det sednare stället, börjar trakten få någon omvexling; den blir något kuperad; man ser väl icke berg, men åtminstone höjder; alla betäckta med vinplantager, och här och der tittar mellan kullarne fram en leende utsigt, serdeles vid närmandet åt *Montbard*, hvarest några slottsruiner på en isolerad, skogbevext kulle bilda ett angenämt afbrott mot enformigheten.

Semur har, då man kommer norrifrån, en utmärkt pittoresk belägenhet på en bergshöjd. Man anländer öfver en djup dal, i hvars botten forssar en ström, och på den motsatta branta klippväggen ligger staden med sitt slott, hvars remnade torn utvisa dess ålder.

Sedermera blir trakten åter enformig, och *Dijon* och *Dole* erbjuda intet anmärkningsvärdt, utom de något besynnerliga inskriptionerne, hvilka man öfverallt på krogar och värdshus varseblifver, neml.:

"N. N. *loge à pied et à cheval*" eller "N. N. *Aubergiste, Restaurant à pied et à cheval.*"

I grannskapet af Dole börjar man vid horisonten skönja en blekblå bergssträcka, och jag blef glad, då Konduktören underrättade mig, att det var *Jura-Alperne.* Alltsom man närmar sig *Poligny*, den sista Franska staden på denna väg, blifva bergen allt tydligare, och man börjar urskilja deras gröna skogar. Jag längtade ditupp.

Poligny, en småstad, belägen vid bergsväggens fot, har inga märkvärdigheter. Men innan vi säga farväl åt Frankrikes slätter och städer, så låtom oss kasta en blick i "det inre" af Franska småstädernes historia. — Jag begagnar dertill den berättelse, som en reskamrat från nämde stad till Génève under vägen meddelade mig.

En Fransk småstad har fullkomligen samma pregel som en Svensk, en Tysk, en Dansk o. s. v.; de äro alla lika och förblifva det intill den yttersta dagen; och de skiljaktigheter, som lokala förhållanden förorsaka, hafva i det hela ingenting att betyda.

Hurudan en småstad är beskaffad, det känner hvar och en. Jag åtnöjer mig således att omtala de obetydliga olikheterne.

Stadens vigtigare funktionärer t. ex. Skräddaren, Skomakaren och Slagtaren (ty Mairen här betraktas, liksom Landshöfdingarne af bönderne i Sverige, såsom en sorts "öfversinnliga" väsenden). — stadens funktionärer, säger jag, samlas hvarje afton på *Cafféet.*

En Fransk stad eller by utan ett *Caffé*, vore detsamma som ärter utan fläsk, ett fullkomligt "non-sens." — *Cafféet* är medelpunkten, hjertat i staden, från hvilket den allmänna lifsprincipen fluktuerar; — der afgöras egna och andras affärer, — der om-, bak- och förtalar man sin nästa, — der rökas cigarrer, — der politiseras, och *deri* ligger knuten.

I Frankrike existerar, såsom jag flere gånger anmärkt, en politisk epidemi, smittosammare än Gula Febern, Choleran eller Pesten. *Alla* politisera, och vid alla tillfällen, från morgonen allt intill aftonen, och sedan i sömnen. Konungen politiserar, Ministrarne politisera, herren i huset, frun, sonen, dottren, gubben, pojken, gumman, flickan, alla politisera.

Skomakaren politiserar, då han sticker sylen i sulan, då han tillverkar bektråden; och *Skräddaren*, under det han tillskär frackskörten, tillklipper äfven en eller annan af Europas konstitutioner — det förstås: beggedera enligt nyaste Parisermodet. — Och till och med *Slagtaren*, då han skållar och rakar svinet och ser den hejdlösa härjningen, som hans knif förorsakar, faller i politiskt svärmeri; — han tänker på huru *l'Empereur*" rakade rent Tysklands, Italiens

och Egyptens slagtfält; och kännande inom sig denna heroiska hänryckning, suckar han djupt deröfver, att ett oblidt öde anvist ett så inskränkt slagtfält för utvecklandet af *hans* talanger. Hans luftiga Franska fantasi sväfvar allt vidare omkring bland ärans och ryktbarhetens rymder, och så sitter han i heligt, skönt svärmeri med händerne knäppta hop öfver suggan, tilldess någon oefterrättlig lärpojk, hvars politiska element ännu slumrar, obetänksamt störer hans drömmar och säger: "*Men Monsieur* (ty Monsieurer äro alla) — *vattnet kallnar och suggans bakdel är ännu oskållad.*"

Men Franska städerne och byarne hafva ock en annan funktionär, vigtigare för kommunen, än alla de öfrige; vigtig, icke blott för "embetets" skull, utan äfven för sina vidsträckta bekantskaper bland höga och låga; — lika välkommen och efterfrågad i bondens och landtbrukarens koja, som i Grefvens och Markisens antichambre; — ett sorts universalgeni, som på ett hår känner folk och land; — också en, som rakar, men ej svin utan menniskor; — en "rabulist", som med lika färdighet förer rakknifven på sina klienters strupar, som han med en förvånande hardiesse intvålar konstitutioner och med sin politiska rakknif skär öfver struparne på de monarker, hvars regeringsprinciper icke öfverensstämma med hans egna; — kortligen: denna farliga person, hvaraf vårt land äger så få exemplar, är *Barberaren.*

Hvem känner ej den närvarande kritiska tidpunkten: Louis Napoleons Boulogner-attack, Ryssarnes intriger hos (och kanske ock i) Porten, Paschans af Egypten hårdnackenhet, jemte hundrade andra dylika Egyptiska landsplågor, hvilkas symptomer uppenbara sig från Tuilleriernes guldglänsande salar ända ned till Polignys mörkaste sopvrå, öfverallt utbredande politikens illaluktande smörjelse.

Äfven till Poligny hade någon sladdrande vestanflägt öfverfört ett eller annat fragment af den närvarande politikens rankiga "*ställningar och förhållanden*", som dock under den långa transporten erhållit åtskilliga förändringar och tillsatser på längd, bredd och tjocklek, och hela Poligny var i jäsning; — man uppgjorde planer — förkastade dem — grälade — debatterade — batterade — partier bildades; — och *alla* väntade Diligencen från Paris, som borde medföra vigtiga nyheter.

Redan hade 2:ne timmar öfverskridit den vanliga tiden för Pariser-Diligencens ankomst. — Oron inom Poligny stegrades. — Kärringarne med sopqvasten under armen eller strumpstickorne i handen ilade, som löpeldar, från ena stadsporten till den andra. Skräddare X., hvars arbete på morgonqvisten ofta blifvit afbrutet af meditationer, kastade allt tätare blickar åt stadsporten, derifrån Diligencen skulle komma, och slängde slutligen både nål och tråd ifrån sig samt skyndade till Cafféet. — Samma oro hade på samma gång bemäktigat sig Skomakare Y. och Slagtare Z., och alla 3 anlände på samma gång till Cafféet, som var beläget vid Diligence-byråen, liksom hade de der ställt möte. Men det rådde bland dem en dyster högtidlighet; — hemska aningar hade kastat sitt hemlighetsfulla flor öfver deras pannor. Hvar och en af dem gick uppenbart hafvande med någon stor tanke, men alla fruktade att låta den i förtid se dagen; — de betraktade stillatigande klockan.

Nu framkommer från en gränd (hvilken vi, för att icke sätta oss ut med staden, kunna kalla gata) — nu framkommer från gatan midtemot en herre, hvars hela figur och hållning himmelsvidt skiljer sig från de nyss omtalte trenne herrarnes. Klädd i ett par storrutiga underkläder, som visserligen icke vid närvarande tidpunkt äro på modet i Paris, men som dock varit det för fem år tillbaka, och hvilka, sakna de än nyhetens vanskliga behag, dock hafva

den afgjorda fördelen att äga, om ej bestämd färg, åtminstone bestämd *karakter*, — klädd i dessa pretiösa underkläder, i en kort svart eller kanske brun rock och omkring halsen en ljusröd och himmelsblå silkesduk, med en genialisk nonchalance bunden med en fantastisk knut, fångslar han genast uppmärksamheten och en aning hviskar: *det är Barberaren!* — Han är omkring 30 år, således i blomman af sin ålder och håret "au Lion" nedkammadt i lockar nedåt ryggen; — kortligen — denna kostym, dessa lockar hafva något fängslande; — det ligger något intagande — je ne sais quoi — något intressant i dessa rutiga underkläder, och för hans blick smälta Poligny-skönheternas hårdaste hjertan, som den vekaste pomada. — Också är han hatad af alla de extravaganste bland stadens Bokhållare, hvilka, tillbakasatte för den oförklarliga magnetismen i Barberarens blick, sinsemellan svära på, att det icke finnes någon dummare och inbilskare menniska i den katholska kristenheten. — Men hvar finnes en stor man utan fiender?

Skomakaren och Skräddaren, hvilka, såsom man påstår, hvar i samråd med sin fru och dotter, utlagt åtskilliga listiga krokar för den talangfulle Barberaren, varseblifva hans ankomst på ögonblicket och skynda honom förbindligt till mötes; — allvaret viker för några sekunder från deras anleten; men äfven Barberarens drag hafva något högtidligt och imponerande.

Också Slagtaren skyndar att med all den lätthet och artighet, som Franska konveniensen fordrar, helsa den ankommande, ehuru han har ett eller ett par horn i sidan till Barberaren, emedan de äro rivaler i mer än ett afseende; — icke nog att båda öfva den lofliga rakningskonsten, ehuru i olika genre; — icke nog att Slagtaren, som, innan Barberaren för 5 år sedan kom från Paris, var stadens politiska orakel, nu är satt i skuggan; — icke nog dermed — man påstår till och med, att Barberaren, då han då och då

efterskickas, för att på sin väns estimerade *haka* utöfva sin konst, icke sällan i filosofisk distraktion tager miste om "tid och rum" — kommer en timma för bittida, går af misstag in till sin ärade väns *maka* och, under det Slagtaren i all ifver och med svettdropparne på pannan sticker knifven i strupen på något olyckligt fä, hos henne fördrifver tiden med allt det intagande galanteri, hvaraf en Pariser-Barberare är kapabel.

Men detta är kanske blott förtal, och Barberaren förtjenar utan tvifvel all vår estime.

Äfven Slagtaren glömde snart det enskilda agget för Statens bästa, som omedelbart härefter togs i öfvervägande.

"Nå hvad nyheter från Paris, min estimerade vän?" började Skomakaren.

Barberaren, efter att hafva kastat en blick i spegeln samt ordnat knuten på sin halsduk, tog en stol och inviterade, medelst en behagfull vink med handen, de öfrige att äfven göra så.

"Mine herrar" — yttrade han — "ni känner redan de vigtiga nyheter, hvilka min korrespondent i sista brefvet meddelade: att Louis Napoleon i spetsen för 20,000 Engelsmän landsteg vid Boulogne, men blef, jemte hela arméen, på stället nedhuggen af Frankrikes hjeltesöner. Jag har också omtalt, huru England, Ryssland, Turkiet och Paschan af Egypten den 15 Juli ingått en allians mot Frankrike. — Ni inser, i hvilken kritisk tidpunkt vi befinna oss. Jag väntar hvarje ögonblick Diligencen, hvilken måste medföra vidare underrättelser från min korrespondent."

Åhörarnes miner fingo med hvarje ord ett betänkligare utseende, då den grymme Barberaren sänkte rösten fortfarande:

"Men, mine herrar, jag vet nyheter, ännu vigtigare — kanske gör jag orätt att, innan min korrespondent bekräftat dem, gifva dem offentlighet; men å en annan sida är hvarje

uppskof af oändlig betydenhet, och jag bör icke lemna er i okunnighet om den fara, hvari vi sväfva — — —"

De öfrige tre voro blott öra. Med uppspärrade ögon, öppen mund och framsträckt hals, vågade de knappast draga andan, för att icke gå miste om en enda bokstaf. På en ny vink af Barberaren flyttade de sina stolar tillsammans, hvarefter den förstnämde i hviskande, hemlighetsfull ton fortfor:

"Jo, mine herrar, jag har af *säker* hand denna natt fått veta, att de förenade Engelska, Ryska, Turkiska och Egyptiska flottorne i Strassburg debarkerat **80,000** man, hvilka äro i marsch på Paris. — *Men, mine herrar, jag har gifvit mitt hedersord att icke utsprida dessa händelser*, som i förtid kunde oroa Frankrike; och jag vågar utbedja mig detsamma af er, mine vänner."

Skräddaren, Skomakaren och Slagtaren lägga händerne på hjertat, med blicken åt kammartaket, högtidligt uttalande: "parole d'honneur!"

En dyster tystnad uppstod nu ett par ögonblick. Skomakaren fann sig först och inföll:

"Och hvilket parti anser kära bror bäst att taga för stadens säkerhet, ifall "les Anglais" skulle komma hit?"

"Varen trankile, mine herrar — svarade Barberaren med Fältherre-säkerhet — Jag har redan uppgjort en plan, som ej kan slå fel; vi skola hugga ner "ces maudits Anglais" som strån. Se här min plan: På mindre än fem dagar kan fienden icke marschera hit; — arméen består af **80,000** man; — hälften marcherar på Paris och den andra hälften kommer att belägra Poligny. Nu reorganisera vi Nationalgardet inom kommunen — norra stadsporten tillbommas och tvenne breda diken gräfvas tvertöfver *vägen*; under det nu fienden bereder sig att storma dessa *förskansningar* — — —"

"Men om fienden i stället går till den andra porten, som ej är mer än 100 steg derifrån, eller han söker intränga genom min *ladugårdsport*, som ligger åt denna sidan" — — *inföll Skräddaren*, som började frukta för sitt hus och *sina fän*, *ifall Barberarens* befästnings- och försvarsplan *antogs.*

Barberaren blef för några ögonblick slagen af denna oväntade invändning, men fann sig snart och svarade:

"Min bror täcktes ursäkta, att jag icke kan dela kära *brors* åsigt i detta fall; och jag vill genast till den komplettaste evidens deducera osannolikheten af en attack på denna punkt. Först *skall* bror besinna, att fienden då måste passera vår vän *Skomakare* Y:s ärtåker, som är af lös jordmån och således inpraktikabel för groft artilleri; och för det andra har naturen sjelf här lagt ett vigtigt hinder i vägen för en armés framträngande — bror har icke ihågkommit bäcken, som här framflyter, och som är så djup, att den går upp öfver öronen på den störste karl."

Skräddaren skämdes nu öfver plattheten af sin invändning, öfvertygad genom *klarheten* af Barberarens bevisningssätt, och *denne fortfor* ostörd:

"Således, sedan vi *tillbommat* porten och gräft de grafvar, hvarom jag nyss hade äran tala, samt fienden bereder sig att storma, så ockupera våra truppar kära brors hus (härvid vände sig Barberaren förbindligt till Slagtaren.) Denna position är så mycket vigtigare, som vindskamrarne i öfra våningen dominera hela staden, och groft artilleri derifrån kan göra en oerhörd effekt. — Vi låta derpå trupperne besätta den baktrappan, som från kära brors frus sängkammare förer ned på bakgården, bredvid sophögen, för att, i händelse fienden oförmodadt skulle intränga, hafva denna säkra reträtt, och — — —"

Ett besynnerligt och oförklarligt uttryck flög öfver Slagtarens *ansigtsdrag*, då *Barberaren* så der i *ifren* uppgjorde

försvarsplanen, samt ådagalade en så minutiös kännedom om lokala förhållanden inom hans hus. Han öppnade munnen, liksom för att göra en fråga; men tillslöt den genast åter — strök tankfullt med handen öfver pannan och låt Barberaren fortfara:

"Derpå göra vi utfall — vi gifva ingen pardon, utan hugga ned hvarenda Engelsman, sedan marschera vi på Paris — falla fienden i ryggen; — Ludvig Filip gör i detsamma ett utfall med sina Parisare; — ingen enda fiende slipper undan, och Ludvig Filip faller oss i famnen och tackar oss, för det vi frälst Frankrike; och hela Europa skall nödgas medgifva, att det icke finns någon så stor nation i verlden, som den Franska!"

En allmän tillfredsställelse förmärktes öfver det lyckliga slutet på närvarande hotande utsigter; då Slagtaren, som nästan alltid började med ett *men* och således hörde till oppositionen inom Poligny, yttrade:

"*Men*, hvad är kära brors mening om Thiers' politik? Anser bror Ministèren af den 12 Mars svara mot nationens önskningar?"

"Messieurs — svarade Barberaren och strök bort ett dun, kom fastnat på rockärmen. — Messieurs! jag känner Thiers personligen; jag var ofta hos honom i Paris. Han var då väl icke Ministre des affaires étrangères, men af samma principer då, som nu; och *jag* garanterar herrarne för hans skicklighet. — Och hvad förebrår man honom väl? Hvad klandrar man hos hans politik? — Jo, Messieurs, att han håller tummen på ögat på "ces Anglais maudits" — — Sacré nom de Dieu! skall då Franska nationen tåla att förolämpas af sådana inbilska narrar? — Messieurs! vår ära — Franska nationaliteten är skymfad; vi stå ensamme mot Europa; men Frankrikes hjeltesöner darra *icke*; — vi skola — — —"

"*Men* — inföll åter Slagtaren — vet bror, jag tror, att det blott är Lord Palmerston och Engelska Kabinettet, som ställt till alltsammans. Aldrig får jag från Paris så hvassa knifvar, som de Engelska äro; och sedan den Engelske kocken kommit hit på värdshuset, har jag sålt mer kött till beefstek, än någonsin förut. Vet kära bror, jag tror icke, att Engelska nationen är så dålig."

Ett föraktligt, men på samma gång medlidsamt intryck instälde sig härvid på Barberarens ansigte; han svarade ej, utan vände sig blott tigande till Skräddaren, som genast reste sig mot Slagtaren och svarade med värma:

"Förlåt mig, min bror, det är ej rätt att ensidigt bedöma en nation efter några lösryckta, intet betydande fakta; nej, min bror, hvar och en äkta Fransman *måste* erkänna, att desse Anglais äro ett ogräs, som måste uppryckas med roten. Sacré nom de Dieu! hvilka byxor de bruka, hvilka frackskört! — höga kragar — långa i lifvet — och västarne sedan! — Nej, bror får förlåta mig — men Franska äran är skymfad, dess nationalitet är sårad; och hämnas skola vi, så att hela verlden skall nödgas säga, såsom kära bror nyss behagade nämna, (här vände han sig till Barberaren), att Franska nationen är den största på jorden."

"Ja — instämde Skomakaren i det att alla stego upp — Franska nationen är förolämpad — vår ära tåler inga fläckar — framåt medborgare att visa Europa, det verlden ej äger någon nation så stor, som — — —"

Alla voro nu i extas; de slogo omkring med armarne och skreko. Barberaren hade ur bakfickan mekaniskt uppdragit ett par rakknifvar, och med en i hvardera handen beskref han vida cirklar i luften. — Skomakarens sista ord hördes ej för oväsendet. Det var ett kritiskt ögonblick, och hvem vet, hvad riktning Europas angelägenheter kunnat få, om icke just i detta ögonblick hela Poligny darrat, och den väntade Diligencen stannat framför Cafféet.

Med detsamma nedhoppade från Diligencens Banquette en liten herre, samt började med berömvärd Parisisk oblyghet att genast taga fönsterne kring torget i närmare skärskådande:

Skomakaren var, liksom hans trenne politiska embetsbröder, en stor menniskokännare. Han hade icke kastat mer än en en enda blick på nyssnämde lille nyhetsälskande person, förrän han genast upptäckt, att de hvita halfstöflor af tyg, hvilka personen bar, voro Pariserarbete; och i den saliga öfvertygelse, att denne således måste vara ett af dessa mellanting mellan gudomliga väsenden och menniskor, som kallas *Fransmän,* hastade nu vår Skomakare att pumpa herren med stöflorne läns på politiska nyheter:

"Excusez! Monsieur" — började Skomakaren, för att ådraga sig den andres uppmärksamhet, som för närvarande var fästad på helt andra saker. "Excusez moi, s'il vous plait. Vous me feriez une — —"

"Qu' est ce que vous desirez Monsieur", frågade herren, i det han vände sig till Skomakaren, och knappt hade denne varseblifvit den andres opatriotiska, blonda fysionomi, förrän Skomakaren, liksom hade han stött fingerspetsen mot sin hvassaste syl, hastigt drog sig 3 steg tillbaka, framstammande:

"Ah! excusez — Monsieur — vous etes Anglais; votre serviteur", samt aflägsnade sig skyndsamt till sina medbröder. Men hvad som dem emellan sedermera passerade, kunde man ej erfara, ty den omkring Diligencen samlade folkmängden hindrade utsigten åt Cafféet.

Snart var Diligencen åter i ordning; "Montez Messieurs!" menade Konduktören och folkmassan gaf rum. — I dörren till Cafféet visade sig åter våra 4 herrar gestikulerande och inbegripne i ett lifligt samtal, kanske föranledt af korrespondentens meddelanden.

Plötsligt hördes hofslag, och en bonde med ett gevär slängande öfver axeln, red i sporrstreck fram till Cafféet. — Skomakaren och *hans sällskap*, varseblifvande den ankommandes *brådska samt bössan* öfver axeln, *insågo* nu "hvad klockan var *slagen*"; de hunno blott vexla några betydelsefulla, *profetiska blickar* med hvarandra och störtade den ankommande till mötes.

"Hafva de redan passerat Jura?" ropade på en gång Skräddaren och Skomakaren.

"Till vapen medborgare!" ropade beslutsamt Barberaren, fattande en rakknif i hvardera handen.

"Ha de *stuckit ihjäl många*", frågade *Slagtaren*.

Bonden, öfverflyglad af frågorne och afstigen från hästen, upprepade rifvande sig bak örat: "Passerat Jura? Stuckit ihäl många? — "Ja min själ dä ha de; de kommo i natt framstrykande ända till våra gårdar."

"Är det möjligt — ha de redan hunnit så långt?" utropade alla fyra *frågande* på en gång.

"Ja dä ha de — fortfor Bonden — och på morgonen ha de rifvit ihäl fyra de största åsnor, vi hade i byen."

"Åsnor?" upprepade misstroget de frågande.

"Ja åsnor, återtog berättaren; men nu hafva vi redan fått spaning på vargarne, och om — — —"

"Var-gar-ne" uttalade med långsam, oaccentuerad röst de fyra herrarne.

Diligencen sattes i gång. Jag såg blott, att Barberaren, Skomakaren, Skräddaren och Slagtaren kastade en blick *uppåt* — kanske åt Jura — men jag tror snarare åt himmelen; — det var säkerligen en tacksamhetssuck deröfver, att de icke behöfde göra någon resa åt den farliga Juratrakten bland dess glupska vargar.

Ännu innan Poligny's gata är slut, börjar vägen att bära uppåt; den tyckes stängd af den branta 6 à 800 fot höga bergsväggen. Det var första gången, som jag besteg något större berg och undrade rätt mycket, huru den stora Diligencen skulle kunna forslas dit upp; den i ständiga zick-zack gående chausséen är emedlertid högst beqväm, och säkert, ehuru långsamt, anlände den dit. Hela sällskapet steg dock ur Diligencen och tillryggalade denna väg till fots, ty utsigten, som med hvarje steg blef vidsträcktare, visade, då vi uppnått högsta punkten, Frankrikes slätter djupt under oss, så långt ögat kunde nå, och den nedgående solen gaf ökadt intresse åt denna scen. Snart började vägen föra inåt bergen; jag kastade den sista blicken till Frankrike; det var troligen för att aldrig mer återse det; men medvetandet deraf förorsakade mig ingen ledsnad, ingen saknad. — Väl hade den tid, jag här tillbragt, varit utan obehag — ja, den hade erbjudit en ständigt munter omvexling; dock hade dess företeelser ej varit af den beskaffenhet, att de hos mig lemnat någon längtan att återse Paris och dess innevånare.

Aug. Em. Lindblom d. nat.

Bondgårdar vid Neapel.

RESE-INTRYCK.

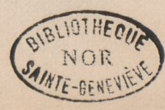
UR MIN DAGBOK

1840 och 1841.

ANDRA HÄFTET.

FRÅN GENÈVE TILL NEAPEL.

CARLSKRONA.
Hos Georg Ameen & Comp.
1843.

BIBLIOTHEQUE
NOR
SAINTE-GENEVIÈVE

Innehåll.

Rättelser:

1:sta häftet.

Sid.	53	rad.	13	*står:*	Crouach	*läs:*	Cranach
-	55	-	14	-	Abbani	-	Albani
-	56	-	9	-	menniskans	-	menniskohandens.

2:dra häftet.

-	3	-	30	-	malmlager	-	molnlager.
-	5	-	13	-	traditur	-	truditur.
-	12	-	8	-	snöfall	-	snöfäll.
-	22	-	22	-	upp	-	uppe
-	25	-	13	-	*bixt*	-	*blixt.*
-	48	-	31	-	fattiga	-	heliga.
-	54	-	24	-	Ghebzer	-	Ghebrer
-	58	-	29	-	Bareno	-	Baveno
-	60	-	8	-	Geovanni	-	Giovanni
-	-	-	14	-	Nomardo	-	Bernardo
-	74	-	14	-	*menga*	-	*minga.*
-	98	m. fl. st.		-	Lasserone	-	Lazzarone
-	99	-	21	-	pocco	-	poco
-	100	-	15	-	S:t	-	S:ta
-	102	-	21	-	Nordones	-	Nardones
-	131	-	12	-	400,000	-	40,000
-	136	-	8	-	Santa	-	San.
-	-	-	22	-	hafsberget.	-	hafsbrynet.
-	138	-	28	-	detta	-	denna
-	158	-	4	-	*martero accompagnate*	-	*martiro, accompagnata.*
-	-	-	11	-	passali	-	passati
-	185	-	27	-	förmörkas	-	förmärkas.
-	194	-	7	-	bör	-	lär

1.

Schweitzer-Croquier.

Martigny. September 1840.

"Huru mäktigt föremålen omkring oss inverka på vår sinnesförfattning", tänkte jag, då Diligence-sällskapet på aftonen alltmera fördjupade sig bland Jura-Alpens berg och skogar. En sådan inverkan var omisskännelig på hela ressällskapet. Förut på dagen, då vi ännu hade Frankrikes slätter omkring oss, samt uppmärksamheten var riktad på deras små naiva grupperingar, deras bebyggares lif och humor, bildades vår sinnesstämning och konversation af dessa intryck, och leenden samt skratt tolkade halten af de infällen och calembours, hvilka flödade från de lifliga och glättiga Fransmännens läppar. Knappt hade vi förlorat Franska slätternes i fjerran försvinnande perspektif ur sigte och sett alpnaturens scenerier i allt allvarligare skepnad stiga fram, förrän liksom genom ett trollslag sällskapets sinnesförfattning var förändrad, i öfverensstämmelse med föremålen omkring oss. Till och med Fransmännens sprittande konversation upphörde, och ehuru boningarne blefvo allt glesare samt rörelsen af lefvande väsenden allt mera sällsynt, så hängde dock blickarne uppmärksammare än förr vid de kringliggande föremålen; i stället för infällen och skämt afbröts nu tystnaden endast då och då af ett "Ah voilà!" eller "Mon Dieu!" Jag hade ofta anledning att förundras öfver lättrörligheten af de närvarande Fransmännens sinne, dess plötsliga öfvergång från den mest lekande humor till högsta pathos.

Jag har icke sett *Jurapassagen* af resebeskrifvarne berömd, och det förundrar mig; den erbjuder en omvexling, en kontrast af scener, som icke bör kunna annat än göra ett högst angenämt intryck på en hvar med sinne för naturens skönheter. Vilda, kolossala klippmassor, skummande vattenfall, dystra gran- och tallskogar omvexla med gröna fruktbara dalar och betesmarker samt på lägre bergssluttningarne med vinplantager och trädgårdar.

Men snart inbröt natten och gömde både ängar och branter för våra blickar; stundtals inslumrade jag, liksom det öfriga sällskapet. Alperne, hvilka redan inristat så månget frågtecken i min barndoms svällande inbildning, spökade äfven *nu i drömmens barnsagor*, såsom stora underbara jättar, hvilkas granskap jag förgäfves sökte undfly, qvarhållen af en makt, som centnertung fjettrade mina steg; och då en stöt af Diligencen plötsligt väckte mig ur slumren, spratt jag till vid åsynen af de i skymningen bland granskogen oredigt framstigande brådstuporne, vid hvilkas branter vagnen framrullade, och hvilkas öppna, mörka famn jagade öfver ryggen en rysning, helt olika den, som förorsakades af den häruppe rätt starka kölden.

Just då en småningom inträdande halfskymning bebådade morgonens annalkande, uppnådde vi gränsstationen, der våra pass för sista gången skärskådades på Fransk botten, och under uppehållet dermed ljusnade det allt mer framför oss i öster. Vi reste ännu en sträcka fram bland granskogen och alla längtade att se dess slut, ty man hade sagt oss, att bakom detta bålverk ett öfverraskande panorama skulle utveckla sig för våra blickar. I den mörka skogen syntes slutligen i en öppning ett bländande stycke af morgonhimlen.

"Gif nu akt, mitt herrskap!" utropade Konduktören och tillade straxt derpå, pekande framför oss:

"*Voilà les Alpes!*"

Vand vid föreställningen om höga berg, skådade jag med girig blick och klappande hjerta *uppåt*, framför och omkring mig; ögat, som jag hade väntat skola mötas af mörka, skrofliga skyhöga klipphällar, bländades blott af himlens silfversken, och jag gnuggade dem i oviss förundran öfver den förmodade synvillan; men denna vek dock icke. Då utropade Konduktören åter, pekande åt höger: "Voilà *Mont blanc*"; och ögat följde hans arm. Ur ett hvitt töcken uppstego tre hvita spetsar i luften; det var Europas bergsjätte, denne gigant, som trotsigt höjer sig mot himlen, men hvars hjessa hvitnat under dess fåfänga trots; — blicken följde den *nedåt*, och *då* först såg jag den skönaste syn i mitt lif — jag såg, hvad fantasien icke förmått ens aflägset för mig måla — jag såg SCHWEITZ!

Fantasiens palettkonst fann jag svag; huru skulle jag då med några fattiga *ord* kunna tekna den hänryckning, hvari denna anblick försatte mig, och ej mig ensamt, ty den dödstystnad, som rådde i hela sällskapet, vittnade, att samma känsla af häpnad öfver scenens öfverraskande skönhet bemäktigat sig alla; och Konduktören, oaktadt vanans makt, begripande intrycket, stannade oombedd med Diligencen.

Ej var det nu, såsom aftonen förut, ett oafbrutet slättland, som vid den aflägsna horizonten smälte ihop med himlen. Jura-Alpen gick här i en enda brant sluttning ned till den omkring 2000 fot under oss belägna Schweitzer-Kantonen *Pays de Vaud*, och den syntes med sina skogar, städer, byar och trädgårdar mikroskopiskt liten, lik en dockverld; derbortom böjde sig *Geneversjön* aflång inåt Alperne, hvilkas cyklopiska murars öfre höjder delvis skymdes af ett tunnt horizontelt malmlager, hvars *öfre* yta vi öfverskådade, och derur uppstucko några hvita spetsar — det var *Mont blancs*, *Mont Rosas* och *Gemmi's* glacierer — liksom öar ur ett i luften sväfvande haf, till hvars botten vi voro i beredskap att nedstörta.

Lysten hoppade blicken från den ena Alpen till den andra, alltsom solen mer och mer förgylde dem; men snart hade denna lyckliga sol, som hvarje dag får göra en tur öfver Schweitz' Alper, omstrålat dem alla med förklarande gloria, och påminde vår Konduktör, att ej längre dröja på vår sköna höjd; han hade väl icke några obändiga, skenande Faëtons-hästar att styra, men störtade oss likväl åter ned på den platta jorden.

Denna anblick vid en uppgående sol är ensam värd en valfart öfver Jurabergen. Svårligen lärer man väl på något annat ställe få en så plötslig och öfverraskande öfversigt öfver Alperne, som här. Själen stämmes omedvetet till enthusiasm, till svärmeri. Jag påminde mig Richters ord, då han kallar Alperne: "Gottes Altäre im weiten Dome der Natur." Lycklig den pilgrim, som rätt ofta får valfärda dit och fylla sitt bröst med lefnadsfriskhet och svalka!

Vägen utåt den branta tvåtusen fot höga bergssluttningen förer beqvämt, ehuru långsamt, i eviga zigzag ned bland Pays de Vauds trädgårdar, och alltsom man stiger ned, höja sig äfven Alpkedjorne bakom samt på andra sidan Geneversjön upp mot skyarne. Kantonen utgöres här af en smal landsträcka, emellan Jurabergen och Geneversjön, och består af snart sagdt en enda sammanhängande trädgård. Den förträffliga belägenheten, med utsigten öfver sjön och Alpkedjorne omkring, förklarar lätt det öfverallt på Villorne befintliga anslaget "*maison à louer.*"

Ännu hafva byarne ett Franskt utseende, liksom Franskt språk, och i detta afseende röjer ingenting, att man beträdt Schweitzer-kantonernes område.

Efter erhållet råd gjorde jag en halt i *Nyon*, den första Schweitzerstad, som låg i min väg. Ett uppehåll här samt en efter beqvämlighet ställd vandring utåt Geneversjöns strand

till *Genève* har verkligen sina stora behag. Just vid den urgamla staden Nyon börjas en kedja af de skönaste utsigter öfver sjön samt den motliggande stranden, dess eget pittoreska slott icke att förgäta. Resehandböckerne innehålla dessutom ett helt register på märkvärdigheter, hvilka man "för sitt samvetes frid" ej underlåter att pligtskyldigast besöka. Så igenfinnes under rubriken *Coppet* — en liten älskelig strandstad, kring hvilken på andra sidan sjön Mont blancs och Mont Rosas och deras kamraters spetsar i snöhvit alpdrägt stå på vakt — *Neckers* och hans dotters *von Staëls* grafvård och den så mycket beskrifna och omskrifna gammalromerska grafstenen med inskriften: "Vixi ut vivis; morieris ut sum mortuus. Sic vita traditur. Vale viator et abi in rem tuam." — Knappt har man sedan i det vid *Versoix* belägna *Ferney*, ledd af en pladdrande Guide, sökt att finna något spår af *Voltaires* naturliga smak, samt i dervarande album för främlingar sett en legion af utgjutelser på vers och prosa, åt hvilka salig Voltaire säkerligen skulle hafva rätt roligt, om han fick se dem, förrän man får *Rousseau's* födelsestad, det i många afseenden berömda *Genève* i sigte. Hvilken, som är fallen för filosofiska betraktelser, skulle väl i en sådan trakt kunna klaga öfver brist på ämnen?

Präktigt, som ett palats, ligger Hôtel des Bergues vid bron öfver Rhone; hvarje af dess fönster erbjuder en hänförande utsigt öfver Geneversjön och dess alpinfattning samt dess båtar med spetsiga barksegel. Taflorne voro för lockande att länge tillåta mig att trifvas inom hus. Middagsklockan ringde dock i förstugan och förmiddagens promenad hade gifvit magen ett otroligt välde öfver fantasien. Utsigten af Table d'hôtes rykande kastruller segrade i kampen med utsigten öfver sjön och Alperne, och förde mig midt in i

en Babylonisk förbistring, hvars like jag aldrig upplefvat. Middagssällskapet, bestående af mer än 60 personer, hade medlemmar från alla landsändar. Här talades på alla språk om Rousseau's Emile, Geneversjöns likaså namnkunniga Foreller, Saussures alpskor, Voltaires nattmössa, Paschan af Egypten och Kejsaren af Ryssland m. m. Men största vinsten af middagen var bekantskapen med en älskvärd Fransk familj, hvilken hade samma reseplan som jag, och som erbjöd mig sällskap. Vår första promenad var en sorts inspektionstur omkring Genève, och resultatet deraf blef ett för staden högst fördelaktigt omdöme, som genom de andra dagarnes vistande derstädes ännu mer befästades.

Hvad som först faller främlingen i ögonen, är Genèves herrliga läge och de sköna utsigterne, särdeles från promenaderne kring bastionerne vid sjöstranden samt från den lilla holmen, hvilken delar den här utur sjön fallande Rhone i tvenne armar. Märkvärdig är den utomordentliga genomskinligheten af Rhones vattenmassa, som, liknande blågrön kristall, med en otrolig tydlighet visar äfven de minsta föremål på flodens botten. En så skön färg har jag aldrig varseblifvit på något strömvatten. — Jerntrådsbroen, som förenar Rhones båda stränder, har det egna med sig, att den uppbäres icke ofvanifrån, som vanligt är vid jernbroar, utan af underliggande bågar. Derigenom ligger den helt nära vattenytan utan de höga uppmurade landpunkterne, som annars äro nödvändige. Geneversjöns egenskap att icke vara underkastad vattenflöden, medgifver ett sådant byggnadssätt.

Genève, såsom ett slags föreningspunkt för Frankrike, Schweitz och Savoyen, är i industrielt och merkantilt hänseende af stor betydenhet. Dess lifliga handelsrörelse, dess fabriker och konstarbeten af alla slag, särdeles *urmakeri*; dess öfriga många förträffliga inrättningar, *hvaribland* ett Korrektionshus efter Filadelfia-systemet *intager* ett utmärkt

rum — det är till formen något olika med Paris's La Rocquette, men till idéen detsamma — allt detta gifver ett högst fördelaktigt begrepp om Genèves republikanska författning och *styrelse*, och dess Akademi, Muséer af flere slag, Naturalie- och Konstsamlingar, Botaniska trädgård och *vetenskapliga* sällskaper visa äfven, att Rousseau's födelsestad *icke* urartat, utan förstår att också skatta annat, än det rent materiela.

Allt detta i gemenskap med den fina sällskapston, som lärer råda i dess högre societeter, har gjort Genève till ett älsklingsställe för resande, som af alla nationer här sammanträffa, mest *likväl Engelsmän*, hvilka här i hundradetal njuta af *Genevertraktens mildа klimat* och *friska Foreller.*

Hvimlet af resande och isynnerhet de mera stationära bland dessa, hvilka i så kallade "Pensioner" inackordera sig för års- eller sommar-sejourer, har emedlertid stegrat priserne så, att Genève med rätta anses för det dyraste uppehållsställe på hela kontinenten, så att man för sin börs skull gör klokt uti att så fort som möjligt se sig omkring bland Genèves sköna nejder.

Schweitz, ehuru för närvarande, i förhållande till dess storlek, den mest besökta punkt i Europa, var dock ännu för några hundrade år sedan till sina detaljer dess minst kända landskap, om man undantager Rysslands aflägsnare gränsstater. Väl förde redan Hannibal sina härskaror öfver en af Alpernes sydvestra grenar, och väl genomdrogo de Romerske kohorterne några alppass under sina strider med "Barbarerne", som bodde bakom denna mäktiga alpmur, hvilken i sina utgreningar af de Cottiska, Grajiska, Rhetiska, Carniska och Julska Alperne, bildade i norr liksom en naturlig förskansning för Romarforntidens "verld." Dock har histo-

rien intet blad för nuvarande Schweitzer-republikens område förrän i 9:e århundradet.

Schweitzer-dalarne, genom sina skyhöga murar afsklijde från den öfriga verlden, och genom denna sin isolering skyddade från det främmande inflytande, som genomströfvande utlänningar så ofta qvarlemna, uppammade och bildade, under inflytelser endast af den omgifvande vördnadsbjudande och herrliga naturen, i sitt sköte en befolkning af naturbarn, hvars öfvervägande känsla måste blifva en djup kärlek till fädernedalen, fädernehärden och dess ostörda frid, ostörda oberoende. Det enda förtryck, de ledo, var det af krossande laviner, den enda scepter, de lydde, var dens, som *högt öfver deras Alpers isspetsar*, från sjelfva de förstörande lavinerne lät flyta fruktbarhet i deras dalar. Den oafbrutna vanan af denna hemkänsla gjorde den snart till natur, och de uti medeltidens krönikor lysande namnen Murten, Granson, Näffels, Morgarten, m. fl. tala med blodig tydlighet om en tapperhet, hvilken endast kan tänkas såsom ägande sin grund i helig, brinnande fosterlandskärlek. Den kalla forskningen söker väl att göra hela den sköna traditionen om Wilhelm Tells frihetskamp till en dikt; men äfven såsom *dikt* är den af hög betydelse för Schweitzer-folket.

På 20 timmars väg söder från Genève höjde sig från urminnes tider en fruktansvärd bergskoloss med en väldig krans af ishöljda spetsar mot himlen; bergsklyftornes hemskhet och dunkel, hvilka utgjorde den enda åtkomliga vägen till kolossens fötter, afskräckte, genom sina undersagor, som gått i arf från far till son, de djerfvaste bergsvandrare, och de närboende Genevrarne, som kallade den ständigt hvithjessade kolossen *Mont blanc*, benämde de öfriga kring honom lägrade bergsmassorne: "*Les Montagnes maudites*", gripne af en obestämd skräck. Då kommo för hundrade år sedan,

eller år **1741**, tvenne resande Engelsmän och trängde in genom de mörka bergsportarne, som vidskepelsen så länge hållit stängda, och då de slutligen efter flera dagars förlopp åter derur framkommo, samt fulla af häpnad och förtjusning omtalade *i stället för afgrundsmörka hålor en underskön dal mellan bergen*, hvilken kunde gälla som sjelfva Schweitz' Paradis, då log man åt dem och trodde, att de drömde om någon saga ur *Tusende och en natt*, eller att afgrundsandarne bland "les montagnes maudites" förvridit deras hjernor, och man glömde snart deras berättelser, tilldess **20** år derefter, år **1760**, Horace de Saussure genom sina alpvandringar gjorde kännedomen om dessa Alpers och dalars underskönhet *till en dyrbar egendom för hvarje älskare af naturen*; och sedermera hafva Saussures fotspår vid bestigandet af Mont blanc samt besökandet af dess förgård, den sköna Chamouny-dalen, följts af tusendetals resande, och äfven jag och mitt resesällskap valde denna vandring för att derunder blifva invigde i Schweitzer-naturens mysterier, och sedan besökte vi, med ännu osläckt törst, det med Chamouny och Mont blanc rivaliserande Berner-Oberland, Rigi kulm, Die Jungfrau och några alpsjöar. I Martigny, den vanliga utgångspunkten för dessa vandringar, uthvilade jag först efter dess ansträngningar och njutningar, och tog afsked af mina älskvärda Franska reskamrater, för att troligen aldrig mera återse dem.

Läsare! frukta icke, att jag skall vilseföra dig i en Gletscher-lik ödemark af *ord* och *namn*, väl stundom konstiga och granna, men kalla, som iskristallerne. Jag vill nu i stället i korthet söka att gifva dig ett begrepp om en alpvandring, sådan jag uppfattat den, med dess bestyr, besvärligheter och faror, men jag skall ock söka antyda de njutningsrika stunder, som man i dessa trakter får som mödans lön.

Det gifves några effekter, hvilka äro snart sagdt ovilkorliga för en vandring i Hög-alperne, och dit hörer alpstafven, alpskorne och ränseln. De finnas och utbjudas i hvarje Schweitzer-stad, som har en skön omgifning. Alpstafven, en tre alnar lång jernbeslagen träkäpp, utgör vid branta bergsstigar ett behöfligt stöd och alpskorne, försedda med tjocka sulor, fullslagna med skarpa jerndubbar, medgifva säkert fotfäste på is- och granit-hällarne, liksom på de sluttande betesmarkerne, som annars göra vanliga skodon alldeles glatta och högst farliga. Oundgängligast af allt är dock en säker *Guide*. Det finnes i de större städerne och orterne hela familjer, som äro uppammade härtill och deraf hemta *sin utkomst*. De *bekantaste Schweitzer-förarne* äro mycket eftersökte och svåra att få, men dessa, som hafva gjort alpernes faror och vägar till sitt lefnadsstudium, äro nästan alltid af den slags bildning, som är, serdeles på dessa berg, den trefligaste af alla, en rättfram öppenhet; så var åtminstone förhållandet med dem, hvaraf jag betjenade mig, och ett par af dem talade dessutom obehindradt Franska, Tyska och Italienska språken. En Guide är nästan alltid besvärlig, ty man vill naturligtvis helst sysselsätta sig sjelf med hvad man ser; men här äro de nödvändiga, och derföre låta de också betala sig dyrt för sina tjenster.

Mången inbillar sig, då han tänker sig Schweitz, att vandraren på dess vägar är i en ständig kamp mot mödor och besvärligheter; så är det dock icke alltid, ty största delen af detta land är genomskuret af präktiga chausséer, hvilka lika beqvämt och med lika liten fara, som på Europas bästa landsvägar, föra den resande med sitt ekipage uppöfver högbergen ända till granskapet af dess isfält; men det är icke dessa vägar vi nu gå att beträda — vi vilja intränga i hjertat af Alpernes under och försaka våra vanliga beqvämligheter.

Vi hafva lemnat den stora stråkvägen, som vanligen följer stranden af en större slingrande flod — Rhone, Rhen,

Aar, m. fl. hafva, liksom deras bifloder, hvar sin större floddal — för att genom någon skyhög klipp-port intränga i en äkta Schweitzer-dals stilla paradis. En alpvägg i sin allvarsamma, mörka stelhet reser sig framför oss och tyckes hejda våra steg, och då vi framkommit till dess fot, finna vi en jätteremna, i hvars botten en alpbäck, hastande och skummande, smyger fram mellan klipporne, för att efter så mången utstånden kamp mot de hindrande, obevekliga hällarne, slutligen, likt ett förvilladt och förskrämdt barn, få kasta sig i den stora moderflodens lugna famn. Vi inträda i det trånga passet, hotande och vilda resa sig de stela kalk- eller granit-klipporne mot skyarne och skymma, afundsjuke, bort hvarje värmande solstråle; ovane vid intrycket, gripas vi af en känsla af hemskhet och gå fram med slutet hjerta, vemodigt i det bedragna hoppet att finna det paradis, man beskrifvit; då vidgas klipphällarne, solen kommer åter, och en ljum välluktande vind fläktar emot oss från en lummig skog af ek, valnöt, björk och fruktträd; leende öppnar emot oss sine armar en idyllisk dal — det är paradiset, som vi trodde blott vara en skön saga, och hvars verklighet öfverträffar sjelfva sagans, diktens skönhet! Alpbäcken slingrar sig fram, gömd under ekars och alars skuggor, och det monotona ljudet af dess sorl blandas och döfvas snart af ett bullrande, verksamt sågverk samt af råmandet från de rundtomkring betande hjordarne, och i öppningen af skogen visar sig ett omvexlande perspektif af Schweitzer-kojor med deras balkonglika utbyggnader under långsluttande, stenbetyngda skiffertak, bland fruktbärande trädgårdar, åkrar och vinplantager. Terassformigt uppstiga sedan lundarne och betesmarkerne omkring den aflånga dalens sluttande bergsväggar, och de vid branterne betande hjordarne blifva för ögat allt mindre och mindre, tilldess den matta blicken skönjer dem i höjden endast som små svarta, bruna, hvita fläckar, vid undra kanten af de lätta

moln, som lika kardade bomullstappar sväfva invid bergsväggen. Lif och verksamhet elda dalens inbyggare, klädde i deras pittoreska Schweitzer-kostymer, hvars färgors bjerthet stämmas ned endast af den hälsofriska färgen på kinderne.

Då ögat gjort sin pilgrimsfart kring sjelfva dalens skönheter, varseblir det en, bland den nedra skogens toppar sig förlorande, silfverhvit strimma, hvilken i tusende vinklar och bugter ljungeldslik störtar ned från alpens snöfall, och då man frågar, hvad det är, så svara dalens inbyggare leende: det är ju bäcken, som skummar här vid er fot och drifver qvarnen derborta!

Äfven de stela alpväggarne hafva då sitt intresse, tänker man, och ögat höjer sig mot molnen. Gradvis visar sig då för blicken vegetationens förändring till form och färgor till dess här och der en enstaka Gran — en dverg redan genom den deruppe stjufmoderliga naturen och till osynlighet liten genom den stora synvidden — bebådar Gletschernes dödsvälde; och rundtomkring vår lilla, långrunda dalverld med dess vänliga, omvexlande scener, reser sig en ring af solglänsande isspetsar såsom väktare, högt upp i åskans och blixtens regioner, samt gifver hela dalen utseendet af en jättekronas innansida — Ack! hur mången skimrande krona kunde ej säljas för lugnet i vår lilla dal.

Men det bor en orolig ande i vårt inre, som i en olycksalig törst efter ombyte drifver oss, dåraktige, ut ur lifvets skönaste rosengårdar, och då vi sedan lärt känna de glänsande fantomerne, hvarefter vi jaga, finna vi dem toma och ödsliga, liksom de isfält, upp till hvilka nyfikenheten drog oss från dalens djup.

Nu vidtager det egentliga bergsstigandet med bergsvägarnes alla afsatser och slingringar utåt klippväggarne. Den underst liggande Ekskogen och fruktträden blifva allt glesare; Björken, Tallen, Granen och Lärkträdet omhölja sedan bergen med sin olika grönska, tilldess det ena slaget efter det

andra försvinner samt Granen ensam söker sig ett fäste i bergsskrefvorne i Gletschernes granskap; med hvarje steg blifva kojorne och byarne i de underliggande dalarne mindre, men ännu träffar man högt bland Lärkträds- och Granskogarne dessa stora gröna, brantsluttande betesmarker, der kreaturen utan bäfvan eller svindel söka sin föda vid kanten af tusenfotsdjupa afgrunder. Menniskotomheten har emedlertid blifvit en vana; alpväxternes omvexlande färgprakt vittnar dock, att en lifvande genius omhuldar naturens barn, vattnade af sorlande, silfverhvita bäckar, som hoppa från klippa till klippa ned i det underliggande djupet. Ännu en eller annan timmes mödosam vandring vid kanten af brådjup, der ett felsteg vore döden — och det tyckes som en Samumvind dragit fram och förlamat naturens krafter; hemsk skådar man omkring sig i det kaos af uppstapplade klippmassor, så nakna, att icke ens den minsta mossa förmått fatta fäste eller rot.

Här i denna region, der allt lefvande slocknat och Gletschernes stora massor ännu icke börjat; — här, hvarest man är omgifven af en öken rödaktiga, blågrå, svarta och gula stenmassor af alla tänkbara oregelbundna former, omkastade i en obeskriflig förvirring; — der de nakna klipphällarne rundtomkring stänga utsigten, uppskjutande i azuren i skarpa spetsar eller slutande sig i stora isplatåer högt öfver hufvudet, och der de kringliggande bergsklyftornes djup sluta sig i ett obestämdt mörker, som tyckes gå långt in i jordens inre — *här* kände jag först, hvad ödslighet ville säga, och jag intogs, vid åsynen af dessa naturens vilda scener, af häpnad. Intet ljud, utom bergsströmmens brusande i ett osynligt djup, störer tystnaden, med undantag kanske då och då af en åsklik knall af någon störtande lavin, hvilken plötsligt fyller själen med förskräckelse — intet lefvande väsende, knappast någon gång en förvillad stenget, jagad af en roflysten örn, mildrar ensamheten; man känner

en obeskriflig ångest, då man länge dröjer qvar på dessa ställen, dit vägvisarn oftast med afsigt förer vandraren och då denne nu med ångest i hjertat till den passive förarn, som luttrad af vanan roar sig af intrycket, utropar ett: *"Vidare — vidare"*, då svarar Guiden med leende, triumferande min: *så följ mig!* — Efter några hundrade steg gå vi på en alnsbred afsats, hängande öfver en svindlande afgrund omkring en utskjutande klippvägg — det ljusnar på den mellan klipporne dunkla stigen, och då man ifrån den farliga gångstigen höjer blicken åter upp, hafva de hemska bergsklyftorne försvunnit, man skådar omkring sig och förbländad och bäfvande af en känsla af onämnbar förtjusning utropar man vid åsynen af den genom ett trollslag förvandlade scenen: Allsmäktiga natur! ligger då din afgrund så nära ditt paradis!

En jättestor amphitheater, inom hvilken naturen låtit sina beundransvärda krafter i dess mest imponerande roller uppträda, utbreder sig för våra blickar; en sju- eller åttatusende fot djup bergsdal, utgör dess arena; en hvit strimma mellan några gröna olika schatteringar, några hvita punkter strödda här och der ibland dem, liksom sandkorn — detta utmärker i en dimmig tvetydighet strömmen, skogarne, boningarne och kyrkan i den sköna dal, vi på morgonen lemnade under oss; de hvita klippspetsarne, som der nerifrån syntes oss likt fina glänsande kristallnålar, höja nu sina mäktiga massor, omgjordade med bländande snömantlar, upp ur ett milslångt fruset ishaf, tills de förlora sig i de molnlager, i hvilkas töckenrike vi efter några tusende fots ytterligare klättring skola insvepas. Och i fjerran, så långt ögat når, upptornas bakom och öfver hvarandra en myriad af skimrande gletscher och blåsvarta granithällar, genomskurne här och der af mörka smala remnor — det är alpfloddernes stundom milsbreda dalar.

Hvad alpnaturen har stort och imponerande, känner man nu, och bröstet häfves i öfverraskningens njutning; man har ej ord, man söker ej att finna dem för att meddela sig; man tiger och *känner!*

Och dock är blott vandringens *halfva* underväg tillryggalagd; en ny natur, en ny skapelse öppnar för vår blick nya under. Gletschernes isvegetation, dess ljusfenomener af icke drömda skönheter, upptornade isborgar, sönderprängda bergsmassor — allt bildar en tafla af alldeles ny beskaffenhet, nytt intresse. Isdalen, som vi beträda, omsluten i sin ödslighet af himmelshöga alpspetsar, förlorar just genom scenernes öfverraskande nyhet, ödslighetens dödande tomhet.

Raskt klättra våra Guider, omlindade med sina linor, uppåt isflodens kaskadlika afsatser; linorne bindas sedan om vandrarens lif, och man drages uppför de glatta ishällarne, intagen till en början af en lätt begriplig fasa öfver detta fortskaffningssätt bredvid gapande afgrunder; men snart öfvertygas man om Guidernes otroliga säkerhet, och finner sjelf en tillfredsställelse i trotsandet af farorne; troget följande Guidens fotspår blickar man snart utan svindel ner i de öppnade remnorne på isfälten.

Dessa scenerier äro mera ovanliga; det må derföre tillåtas mig att föra läsaren något mera i detalj omkring dessa fält, lavinernes hem, alpbäckarnes kalla källor.

Jag vet icke att gifva någon föreställning om en Gletschers utseende i massa, utan den gamla, vanliga, nemligen bilden af ett i all vildhet stormande haf, som just i ögonblicket af dess högsta raseri, med dess böljor och skum, blifvit förvandladt i en sammanhängande ismassa. Stundom då den underliggande marken är jemn eller mycket långsluttande, hafva också Gletscherne en nästan slät yta, såsom våra vanliga snöfält, och afbrytas endast då och då af en blågrön remna; men det inträffar mera sällan.

Innan man bestiger Gletschernes vilda islandskap, har man vanligen att bestorma en hög mur af på hvarandra uppstapplade lösa stenar och klippor; dessa förskansningar, som Fransmännen kalla "*les moraines*", hvila på sjelfva isfältet och förvåna vandraren, emedan de tyckas med afsigt ditlagde af jättehänder; de äro dock ett verk af naturen och uppkomma derigenom, att Gletscherne, då isen i deras botten smälter, småningom glida ned åt sluttningarne och derunder med oemotståndlig kraft föra framför sig stenar och lösa klippor, som finnas i deras väg, tilldess denna klippsamling växt allt större och slutligen blifvit mäktig nog att hejda sjelfva Gletscherns framfart.

Nu hafva vi omkring oss isverldens alla groteska under; innesluten af höga alpspetsar, sträcker sig den ödsliga hvita dalen milsvidt omkring; dess glittrande och på solsidan förbländande kristallfält afbrytes stundom af en flere tusende fot hög alpspets, hvilken, skarp som en syl (de kallas ock "*Aiguilles*") skjuter upp, och genom sina nästan vertikala nakna väggars svartgrå färg gör ett skarpt afbrott mot den hvita grunden. Vi vandra fram på de frusna böljorne; då reser sig plötsligt derur upp ruinerne af ett förtrolladt kristallslott af de vildaste former; de nedglidande isfälten komma till en skarp lutning af berget, då störta de ned och brytas i fallet; de söndersprängda isväggarne skjutas då upp i luften och kastas om hvarandra i vild förvirring, och då man med försigtighet intränger i dessa isborgars inre, så kan man vandra genom iskammare och issalar, hvilkas mer eller mindre genomskinliga väggar i fabelaktiga regnbågsfärgor bryta de genomfallande ljusstrålarne, som väl icke gifva någon värme, men en så mycket förunderligare färgprakt. — Ännu några tusende steg framåt, och vi se framför oss på det hvita fältet en rad af stenkullar, höga, runda

eller aflånga, liknande, ehuru större, de grafkullar, som uppe i vår höga nord gömma dess fordne kämpars ben. Stundom träffas *flere linier* af sådana kullar paralelt bredvid hvarandra, särdeles i Gletscher-dalar, inneslutne af branta alphällar. Är det kanske ett grafställe för störtade giganter? kunde man fråga; så underbar synes kullarnes ditställning på ytan af den ofantligt djupa ismassan; — nej, mythens färgskiftande tider äro förbi, och naturforskarne hafva förklarat dessa stensamlingar för Moraine-artade klippstörtningar från de branta bergsväggarne, och derigenom att stenarne skyddat den underliggande isen för solens åverkan, utan att dock sjelfve *blifva uppvärmde nog att upptina* sitt underlag, hafva de, alltsom Gletschern rundtomkring bortsmält, höjt sig sjelfve öfver dess yta; sålunda träffar man stundom fristående ispelare, på hvilkas toppar svarta klippstycken hvila såsom kapiteler.

I ständigt växande beundran öfver naturens store byggmästare, börjar man att, under vandringen bland de kalla, groteska monumenterna på denna, om jag så får säga, det *organiska lifvets grafplats*, *blifva* hemmastadd i ett kaos af de besynnerligaste och mångfaldigaste isbildningar, hvilka här trädt i stället för den vegetation och den konstverld, som nedanom isregionen draga till sig våra *blickar*.

Man skulle tycka, att ett stort is- eller snöfält här, liksom annorstädes, borde vara dödande enformigt till form och färg. Så är det likväl icke ens hvad färgen beträffar. Den högsta soldagerns diamantglans och skuggans blågrå färg utgöra blott ytterligheterne af en mångfaldig solljusets nyansering i azurblått, hafsgrönt, gråaktigt, gult och rosenrödt.

Stundom är fältet plötsligt afbrutet af remnor, som med lodräta och paralela eller stundom i vinkelform sluttande väggar, gå ända till 100 fots djup och 10 fots bredd eller mera; isens färg är här utmärkt skön, öfvergående ifrån

bottnens svartblåa till öfre kanternes hafsgröna. Dessa springor bildas beständigt, och en sådans uppkomst åtföljes vanligen af en åsklik knall, hvilken mycket förskräcker den, som icke är vand vid alpvandringar. Sådana remnor äro bergsvandrarnes och alpjägarnes största faror. Då remnorne bildats öfver någon väg, och snö faller i någon ymnighet, öfverhöljes deraf den öfre öppningen, hvilken då har ett *fullkomligt* lika utseende med den fasta gletschern; ett felsteg eller rättare ett steg på den falska ytan är då en viss död.

Äfven på Alperne gälla samma lagar för ständig förändring, som nere på vår jord, och något stillestånd finnes *häruppe lika litet som dernere, fastän naturens krafter* skenbart slumra. Alpväggarne förändra omärkligt sin form; stundom kommer man till gletscher, nästan alldeles betäckta af klippblock, nedrasade från de öfverhängande bergsspetsarne. Kölden spelar häruppe en stor roll vid sådana sprängningar. Äfven sjelfva gletscherne ombyta ständigt sin form, skrida framåt, nedstörta såsom förhärjande laviner i dalar och gifva rum åt andra snöfält. Der fordna alpstigar gått fram, der finnas nu ofantligt tjocka *ismassor, och ur* gletscherne uppskjuta på några *ställen ruinerne af* fordna gårdar; frukt-*bärande dalar* äro förvandlade i öde isfält.

Utsigten från *rätt höga* berg har icke i verkligheten alla de behag, som man skulle föreställa sig. Väl öfverser man från deras spetsar stundom hela riken (man påstår t. ex. att vid fullkomligt klar himmel *Medelhafvet* från Montblanc's högsta platå kan upptäckas!); men mekanikens *regel:* hvad som vinnes i kraft, förloras i hastighet, och *tvertom,* tyckes kunna i afseende på synen uttryckas *så:* hvad man vinner *i* synvidd, förlorar man i *tydlighet,* och omvändt.

Menniskans fysiska och intellektuela förmåga har en gifven gräns; kroppens öga har det likasåväl som själsögat.

Men äfven ehuru himmel och jord vid horizonten sammanflyta till en enda oåtskiljelig massa, är dock en så hög ståndpunkt herrlig och upplyftande för själen. Största delen af dessa jätteberg, för hvilkas i molnen försvinnande hjessor man häpnat vid anblicken nedifrån deras fötter — största delen af dem ligger nu tusende ja flere tusende fot under åskådaren, hvilken vid åsynen af den lilla molntapp, som sväfvar under hans fötter och tankan på tusendetals menniskor, som nu, osynligt små, såsom infusionsdjuren, upptäckta af vårt väpnade öga, hvila i dess skugga, tvingas att tänka: Egyptens pyramider, Roms Peterskyrka, kolonner och triumfbågar — hvilka dockleksaker ni dock ären emot jättebyggnaden häruppe!

Bland Schweitzer-bergens utsigtspunkter är den namnkunniga *Rigi kulm* en af de skönaste. Dess isolerade läge medgifver en oafbruten öfverblick af dess vackra panorama; och ehuru Rigis öfversta platå icke höjer sig mer än emellan 5 och 6 tusen fot öfver hafvet, och icke 5000 öfver den vid dess fot liggande Vierwaldstättersjön, samt således ännu ett godt stycke återstår till den 7 eller 8000 fot höga snölinien; så har dock Rigi vunnit skönhetspriset framför de fleste sina mäktigare medtäflare.

I öster begränsas utsigten af Appenzeller-Alperne, hvarefter Finsteraarhorn, Grindelvald, Jungfrun och Vogeserne, och hela deras jätteslägte bilda den hänförande rundmålningens infattning, inom hvilken man öfverser en stor del af Schweitz; Zuricher-, Vierwaldstätter-, Zuger-, Thuner-sjöarnes vattenspeglar, Reus's floddal, herrliga betesmarker, lummiga skogar, snöhvita Alper, som alla ligga inom synkretsen, uppväcka, äfven genom de dermed förenade historiska min-

nen, en följd af angenäma känslor; der är Wilhelm Tells fosterbygd, — här bröt Zwingli tankans bojor, — der i fjerran vid Murtensjöns strand och i Alpernes kringliggande dalar kämpade Schweitzarne sina blodiga frihetsstrider.

Blotta uppstigandet på höga berg är en njutning; bröstet höjes friare, ett allmänt kroppens och själens välbefinnande inställer sig; det imponerande af scenerne gör, att man glömmer allt för det närvarandes behag; och då dertill kommer en massa af herrliga, sköna minnen, som hvarje forskande blick i fjerran uppväcker, då försättes man lätt i hänryckning, man känner sig rätt lycklig.

Emellan Rigi och Rossberg är nu ett fruktansvärdt *bergsras.* För 34 år sedan var här en af Schweitz' skönare dalar och trenne byar, Goldau, Loverz och Busingen blomstrade i dess djup. Schweitzer-naturen är stor i sina fasor, liksom i sina skönheter. Det af geologer och resebeskrifvare omtalade förfärliga bergsraset, som den 2 September 1806 förvandlade denna dal till en ryslig öken af stenblock och jord, skall alltid bibehålla sin rysliga märkvärdighet. Från det öfverhängande Rossberget lossnade, i följd af ihållande regn, en tusende fots hög bergssluttning och begrafde inom få minuter, under åsklikt dunder och brak, ofvannämde trenne byar med deras öfver fyrahundrade innevånare i en gemensam graf. Gran- och Tallskogarne på bergets sluttning slungades ned i djupet men öfverhöljdes ögonblickligen af klippmassor och jord, utan att lemna något spår efter sig.

Alperne hafva från uråldriga tider varit skådeplatsen för dessa förfärliga bergsstörtningar. Den såkallade "*Diablerets*", en Alp i Kanton Leman, hade fordom en mängd spetsar; nu finnas blott trenne, den ena öfver 9000 fot hög; hans öfrige jättekamrater nedstörtade år 1714 och kringkastade

oerhörda klippstycken på en vidd af flere timmars väg samt förorsakade förskräckliga härjningar bland dalarnes innebyggare.

Dessa fenomener höra likväl till de sällsyntare undantagen; det gifves emedlertid en mycket vanligare och lika förhärjande fiende till lugnet i de sköna Schweitzerdalarne: de dånande *Lavinerne*. Här kan icke blifva meningen att meddela en öfverflödig beskrifning på de olika slagen af Grund-laviner, Slag-laviner, Snö-laviner, Is-laviner m. fl., nog af, dessa is- och snöstörtningar äro Alpernes farligaste demoner, hvilka med oemotståndlig kraft störta skogar, klippor, hus och kojor framför sig och slutligen krossa dem mot marken eller klipphällarne. Vissa ställen äro genom sin belägenhet ständigt utsatta för denna fara; innevånarne sky deras granskap.

Talrikast och minst farliga äro de Yr-laviner, hvilka man sommar- och hösttiden hvarje dag ser nedrasa från Alpernes högre snöfält. En knall tillkännagifver vanligen deras tillvaro, och de visa sig på något afstånd, såsom om på den svarta bergsväggen en källa uppsprungit, samt dess vatten i dimmlika kaskader ilade nedåt dalarne; isstyckena, splittrade mot bergs-afsatserne, likna flygande vattendroppar, tilldess allt åter blir tyst, och man ser djupet af den förr gröna dalen förvandlad i ett snöfält, som sålunda gör en förklaring öfver fenomenet.

Vid vinterns slut, som annars fyller hvar och en med nya förhoppningar, är det i synnerhet som de inträffande tövädren väcka lavinernes slumrande onda makter, samt fruktan derför fyller alpdalarnes inbyggare med oro; vanans kraft är dock lyckligtvis stor; de leka och skämta, då döden hänger öfver deras hufvuden.

Många äro fasorne, som lavinernes mödrar, Gletscherne förorsaka; stora och sköna äro dock äfven deras nyttiga verkningar; tusendetals alpbäckar sila sig fram under deras botten och vattna de underliggande dälderne; från Gletscherne

härstamma alla dessa vattenfall, hvilka genom den ständiga omvexlingen af deras former och massor utgöra en alltid ny anledning till alpvandrarens beundran och förtjusning.

Mångfaldiga äro de vattenfall, som öfverallt nedstörta från Alpernes skyhöga väggar, mångfaldiga till sina massor och sina former. Än störtar en alpbäck, fin som en silketråd, från molnregionen ned i dalen, än nedhoppar den, lik ett band af silfverskir, från häll till häll, än bryter den sig fram med en bergsflods hela vildhet. Ibland de högtidligaste naturskådespelen af denna art, som Schweitzer-Alperne hafva att erbjuda, är den namnkunniga *Staubbach*, i Kanton Bern. Jag vet icke, från hvilken höjd detta underbart sköna vattenfall med största fördel beskådas, ty hvarje punkt i dess granskap har sina egna behag; nedstiger man vid en solbelyst himmel till fallets botten, så befinner man sig i ett kylande dimmregn, omstrålad af mångdubbla regnbågar, och kläderne blifva snart betäckta med strålande vattendiamanter. Tager man sin ståndpunkt så, att man på något afstånd öfverskådar hela det niohundrade fot höga fallet, så tröttnar icke ögat att följa vattenmassan under dess blixtsnabba lopp genom luften. En massiv vattenpelare utskjuter först upp i höjden från den lodräta bergsväggens öfra kant, mäktig och stark. Knappt har den genomlupit 60 eller 70 alnar af sin luftfärd, så upplöses dess yta så småningom i dimmiga moln och hufvudvattenstrålen nedskjuter, omgifven af en ullig dimm-mantel; likt "vattenraketer", skjuta blixtsnällt vattenmassorne öfver hvarandra, bildande ett slags vattenpantsar af på hvarandra liggande silfveraktiga fjäll. Man häpnar öfver den förfärliga styrkan, med hvilken vattenmassan, efter sin niohundrade fots störtning, skall brytas mot bottnens klipphällar, men man väntar förgäfves på denna katastrof. Upplöst af luften, sönderdelas den mäktiga vattenstrålen i millioner små vattendroppar, hvilka, like en fladdrande silkeslöja, af vinden föras åt si-

dan, betäckande med sitt halft genomskinliga flor den väfnad af små silfverbäckar, hvilka följande bergsväggen och brutne af en vid fallets nedra del snedt utskjutande klippvägg, snabbt ila ned bland dimmorne och skummet i fallets botten och sedan stilla smyga sig fram mellan det mörka djupets klippor.

Då en stark vind blåser, samt bortför hela vattenslöjan, sväfvande och fladdrande i mångfaldiga bugter, tilldess den småningom försvinner i luften, delvis upplyst af solstrålarne eller skymd i skuggorne, då har hela den utomordentliga anblicken något féartadt; man tror sig försatt midtibland de förtrollade vattenkonsterne i Tusende och en natts palatser.

Solen sänker sig allt djupare ned mot horizonten; alpspetsarnes skuggor kastas milslånga öfver dalarne. Trötte af dagens ansträngning vinkar emot oss straxt nedom Gletschern, der en och annan mossa eller alpvext vänligt tillkännagifver naturens återuppvaknande ur sin isdöd, en torftig herdekoja, till vandrarens skygd uppslagen af nästan ohuggna trädpålar. Dess ofullkomliga skydd är oskattbart; dess tillfälliga innevånares framräckta förfriskningar af getmjölk, ost, bröd och vatten äro under sådana förhållanden ovärderliga läckerheter; men qvällen och natten på Alperne hafva sina oemotståndliga behag, och man dröjer gerna i fria luften utanför kojan, tilldess solen tagit sin afskedskyss af Alpernes spetsar.

Öfver dalarnes djup har nattens drottning redan utbredt sin dunkla, svartblå mantel; svarta brådjup gapa rundtomkring oss, och skymningen visar blott varnande deras tillvaro, utan att tillåta oss mäta deras djup. Men mörkret tillhör jorden, himmelen äger ljuset — ju högre vår blick stiger, desto mera ljusnar det på bergen, och dess spetsar glöda ännu i rosenröd färgprakt. De blekna alltmer, öfvergå

i violett, blågrått, sedan stå de som bleka vålnader mot den svartblå himlen.

En kylig vind isar våra leder; i fjerran susar ett vattenfalls knappt hörbara hviskning; de språkande stämmorne ini stugan, på något afstånd, hafva tystnat; — Alpernes jättar stå stumma på vakt, här gifves intet susande träd, intet darrande blad, ej en gång ett murmeldjurs pipning, som afbryter nattens hemlighetsfulla tystnad. Man hörer sitt eget hjerta slå — det blir hemskt och dystert i den höga öknen, men sjelfva hemskheten är här en njutning. Man vågar ej gå ett steg längre fram, en lurande afgrund skulle då måhända uppsluka oss; vi äro fjettrade vid den lilla kända stigen till hyddan.

Aldrig såg jag en azur mera mörkblå, stjernor med diamantlikare strålglans, än under Alpernes nätter. Ingen tung atmosfer förvandlar dem här till dunkelröda jordljus; solljusets obemängda klarhet strålar rent från det höga himlahvalfvets glänsande myriader. Själen stämmes till andakt, bröstet höjes, hjertat slår fort i hänryckningens öfvermått. Karlvagnens diamanter vredo sig högt öfver norden. Jag sände i nattens stillhet en helsning, en önskning hem öfver Gletscherne och sof sedan på det hårda lägret en djup sömn, icke en gång störd af drömmens fantomer.

"Det ljusnar redan bortöfver S:t Gotthards Gletscher", sade Guiden, i det han med en klappning på bröstet väckte mig ur den djupa sömnen. I uppvaknandets ögonblick visste jag ej rätt, hvar jag var; — jag måste draga mig till minnes — då föll handen på Schweitzer-stafven vid min sida, jag ihågkom, hvar jag befann mig, att jag skulle se en gryende soluppgång i Alperne, och sömnen och glömskan voro försvunna.

En isande kall luft mötte oss vid utgåendet från vårt nattläger, och nattens jordiska mörker, dess himmelska ljusguistor herrskade ännu omkring oss; endast mellan några

alpspetsar i öster syntes ett månskenslikt, matt sken på himlen; men vi vågade ej se deråt, ty hela ansträngningen af vår synförmåga behöfdes för att steg för steg följa vår Guide. Efter en halftimmas mödosam vandring hade vi uppnått platåen af en mindre alpspets, som sköt upp i jemnhöjd med det på andra sidan dalfördjupningen på något afstånd börjande isfältet.

Morgongryningen hade inträffat; himlen ljusnade allt mer framför oss i öster, men omkring och under oss var allt en otydlig natt. Himlens azur var svartaktigt djup, och stjernorne glindrade der ännu; de mot dem uppskjutande alpspetsarne förlorade sig i otydlighet. Då skjöt hastigt liksom en bixt fram öfver himlen, och de djerft uppstigande klippmassornes hittils osynliga spetsar glödde såsom eldpunkter, skarpt framstående mot himlens mörka nattfond; — det var naturens brandsignaler, som väckte den slumrande jorden! Snart omgafs bakgrunden af en halfcirkel af glödande alpspetsar; — elden spridde sig allt längre nedåt, men ännu stodo vi sjelfve i djup skymning. Småningom kunde vi tydligare urskilja scenerne i vårt granskap; i plan med vårt öga utbredde sig öfver dalar och gletscher en enda hvitgrå morgondimma likt ett haf, ur hvars böljor ömsom svarta klippöar, ömsom hvita isberg höjde sig mot himlen i oviss dunkelhet, tilldess blicken bländades af deras solglänsande toppar. Allteftersom dess glödande eld trängde djupare nedåt deras sidor, öfvergick den i mildare rosenrödt, tilldess Alperne frammanför oss började simma i bländande solvågor, och vår egen ståndpunkt slutligen äfven hugnades med en solblick; — då förändrades hastigt scenen; det hvitgrå dimmlagrets öfre yta, vidrörd af solen, uppflammade till ett rörligt rosenrödt haf, och ju mer solstrålarne lifvade det, i desto flere tungartade lågor upplöste det sig, fladdrande fram och tillbaka; — det förekom oss såsom simmade vi och alla föremålen omkring oss i ett svallande haf af ljus;

här och der kastade en Alp sin breda skugga deruppå, och då afbröts, liksom afhugget med ett svärd, det lysande elementet, tilldess det på något afstånd, lika skarpt begränsadt, åter uppflammade. Nu framsusade några lätta luftdrag mellan bergen; — den glänsande dimman sönderslets, och fördes i hvirflar uppåt de på skuggsidan mörka alpväggarne, hvilka liksom omlindades af luftiga, rosenröda, böljande slöjor; och i hvarje öppning i dimmlagret, som en sådan vindstöt uppref, gapade ett svart, bottenlöst svalg, och först sedan vi nära en timma, i stum öfverraskning öfver dessa sceners obeskrifliga skönhet, aln för aln följt solranden på bergsväggarne, sågo vi de mörka svalgen under oss förvandlade i gröna, pittoreska dalar med byar och slingrande strömmar. — Hvarföre kan ej konsten göra enhvar förtrogen med det öfverraskande, lifgifvande af en sådan anblick!

Vid bestigandet af "*Die Jungfrau*" var jag ensam med min Guide. Vi uppehöllo oss icke länge på dess sköna gletscher, emedan min ledsagare, hemma i Alpernes teckenspråk, utaf några molntappar, som började lägra sig kring de högre alpspetsarne, förutsade en snart inträffande förändring i luften. Vi nedstego så hastigt som möjligt, men innan halfannan timma förflutit, voro gletscherne, som vi nyss lemnat, till en del insvepte i moln, och den nordliga vinden, för hvars omedelbara inverkan bergets sydsida, på hvilken vi nedstego, skyddade oss, mötte oss med isande köld samt snöflingor, då vi veko af kring klipporne på de slingrande bergsstigarne åt nordost. Guiden såg allt betänkligare åt höjderne, och påskyndade våra steg, men innan kort voro vi omgifne af ett tjockt moln, som piskade våra ansigten med snöslagg, och med hvarje steg mera inskränkte synvidden. Insvept i min öfverrock, och förlitande mig på min lots' säkra öga och kännedom om afgrundernes

läge, följde jag honom tigande, tilldess han plötsligt stannade, och hans spejande *blickar* tillkännagåfvo tillräckligt tydligt, att han förlorat ledtråden till alpstigens labyrinter. En iskall rysning for öfver ryggen, och för min inbillning framstälde sig nu i en dyster parad alla Schweitzer-Robinsonnader, med deras insnögningar, laviner, förfrysningar, afgrunder m. m.

"Hur är det — hafva vi förlorat vägen" — ropade jag till honom.

"Åh — var utan fruktan — vägen kan ej vara femtio steg härifrån, svarade han lugnt. Jag vet, att här i granskapet skall vara en *bergshydda*, men snögloppet hindrar mig att se den; håll er blott nära efter mig."

Med möda återfunno vi våra nästan igensnögade spår och letade oss tillbaka, då vi fingo höra ljudet af ett alphorn, framfördt till oss af vinden.

"Jag hade ej bedragit mig, utropade Guiden glad; vi behöfva blott gå mer åt vindsidan"; och efter några ropade och besvarade: *hallah!* befunno vi oss, ledde deraf, snart vid ingången till en slags *grotta*, *bildad i* en bergsskrefva, i hvars inre en värmande eld blossade upp åt bergsväggen. De dervarande gästerne utgjordes af ett par Stengetsjägare.

Från barndomen passionerad älskare af *jagt*, *kunde*, under sådana förhållanden som de närvarande, ett angenämare möte icke skänkas mig, och efter vexlingen af ömsesidiga helsningar samt utbyten af våra vandringsplaner, lyssnade jag, i glömska af stormen och snöyran samt dermed förenade faror, lystet på Jägarnes berättelser om Stengetsjagten samt deras egna äfventyr derunder.

Jag vet icke sjelf, hvad det egentligen är, som utgör det lockande i jagtnöjet; kanske detta kringirrande i skogarnes djup, då man, öfverlemnad åt sig *sjelf* och under inflytande endast af de intryck, den omgifvande naturen lemnar, fritt får svärma *omkring*; ty *jagten* är ynglingaårens

käraste nöje, och svärmeriet denna lefnadsperiods största njutning. Då jag, som barn, med bössa på axeln, hela dagarne sträfvade omkring bland min fosterbygds, det sköna Blekinges skogar och berg, så flög blicken och tankan så ofta från strandens bergskullar bort öfver Östersjöns vattenhorizont, söderut till Schweitz' Alper och deras snabba Stengetter vid brådjupens kant; sammanträffandet med Jägarne i kojan uppväckte dessa minnen; jag lyssnade begärligt till deras ord.

Har Jägaren med sin kikare (ty sådan är hans vanliga följeslagare) från någon af sina omfattande utsigtspunkter öfver de krigliggande gletscherne och bergen, uppspanat en hjord af Stengetter eller ett enskildt sådant djur, så besätta hans kamrater (på sådana jagter följas vanligen 2 eller flere åt) de af dem väl kända passen, der Stengetterne hafva sin gång; en går att söka fälla villebrådet på säte eller att uppdrifva det till det utstälda försåtet.

Nu börjas för Jägaren en jagt, der mod och kallblodighet, vighet och styrka, säkert öga, säker arm tagas i anspråk; ej på banade alpstigar, nej öfver klippor och klyftor, öfver strömmar och brådjup måste han smyga fram; tålamod, ihärdighet och erfarenhet måste hjelpa hans svindelfria öga till nåendet af hans mål. Med Alpernes alla faror måste han vara förtrogen, döden måste han kallblodigt se i ögat, utan att förlora sin fattning!

Hans ihärdighet segrar; han bekämpar alla hinder, som ställa sig i hans väg. Efter timmars ständiga lifsfara har han närmat sig det skygga villebrådet på 5 eller 600 steg. Nedtryckt bakom klippan, upptäcker hans skarpa öga den ingen fara anande Stengetshjorden; han bestämmer med vand blick den väg, han måste följa, för att komma i skotthåll; och nu fordras hans hela försigtighet, hela varsamhet, för att ej röja sitt annalkande för hjorden, som, vid minsta ovanliga ljud med blixtens snabbhet skyndar bort.

Allt besvärande bortlägges — ränsel, kruthorn, öfverplagg, hatt, skor, och listig som en orm halkar Jägaren sedan på magen mellan klyftorne, utåt branterne; och är det på snö- eller isfält, drages vanligen en hvit skjorta öfver kläderne. — Vid minsta ovanliga ljud (ty t. ex. med de kanonskottlika knallarne då gletscherremnorne bildas har vanan gjort dem förtrogna) spetsa de lekande kiden eller deras moder sina öron, och *nästa* ovanliga ljud vore signalen till en allmän flykt. Men den listige Jägaren, som märker, att han ådragit sig deras uppmärksamhet, blifver då liksom död liggande i samma ställning, tilldess det förrädiska förtroendet till lugnet hos getterne återkommit. Ännu återstå några hundra steg — skotthållet är uppnådt! Stengetsjägarnes Tyrolerstudsare äro bekanta; deras säkra skottvidd är 2 till 300 steg; — hanen spännes — skottet smäller och Stengeten simmar i sitt blod. — De öfrige försvinna; från klippa till klippa, öfver svindlande brådjup, brusande bergsfloder fly de snabbt, men de stackars djuren följas dock lika snabbt af de utstälde Jägarnes kikare eller ögon, och i hålvägen, dit de rusa, väntar dem döden.

"En gång — så berättade den äldre Jägaren — hade jag hela dagen jemte en kamrat jagat en präktig Bock utan att dock komma inom skotthål; det vaksamma djuret blef genom jagten allt skyggare, och snart kunde jag endast då och då få en skymt deraf på den vida gletschern. Det var på Gemmi, der annars Stengetter äro sällsynte. Många gånger hade döden varit mig nära, men i den rigtning, åt hvilken bocken stälde sin flykt, slutades gletschern i en väldig brådstupa af ett par tusen fot, och hoppet att djuret antingen skulle passera den enda åtkomliga återvägen från gletscherplatån, dit det tagit sin tillflykt, och då falla för min der posterade kamrats kula, eller på sjelfva isfältet uppnås af mig, förmådde mig att fortsätta förföljelsen.

Bocken var försvunnen, men ett fint täcke af nyfallen snö förrådde hans väg. Snart syntes han åter lik en svart punkt på den sista gletscher-afsatsen, som slutade sig med en förfärlig brådstupa ner bland mörka spetsiga klippor. Hela fältet utgjorde en enda plan, och utan att komma inom skotthåll kunde djuret ej fly derifrån. Jag hade väntat omkring en timmas tid i mitt bakhåll, då jag oförmodadt varseblef en farlig rival, en "Lämmer-Gejer", hvilkens skarpa öga redan upptäckt bocken. Gamen sänkte sig i vida kretsar allt lägre ned mot gletschern; då varseblef bocken denna sin farliga bevingade fiende, och en jagt började, sådan man sällan får se den. Genom min kikare följde jag bockens alla rörelser; än ilade han öfver klippor och isstycken med blixtens snabbhet; än stannade han ett ögonblick ängsligt seende efter sin allt närmare kommande nya förföljare, och förgäfves spanande efter något skydd på det flacka snöfältet. Snart hade Gamen säkrare än någon spårhund drifvit honom åt mitt bakhåll. Skottet brann af, men min kula hade blott krossat ena benet; det sårade djuret förlorade jemvigten och störtade ned åt ett oåtkomligt brådjup; men hade knappt hunnit till dess botten, förrän Gamen i hvinande flygt uppnått det, och han sväfvade snart med sitt rof till en föga aflägsen klippspets, der han i min åsyn med hungrens hela gluspkhet sönderref och uppslukade det stycke för stycke. Denna roffogels styrka är förvånande; men att han förmår med sina klor bortföra oxar, kor och menniskor, det är blott några af de många fabler, som man diktat om hans slägte."

Det är angenämt att tala med en riktig Schweitzerherde eller Jägare; det öppna och kraftiga i deras väsende och tal tillvinner sig förtroende. Naturen danar menniskan genom de yttre intryck, som den gifver henne, ty menniskosjälen är en slags Daguerreotyp-plåt, som bibehåller den omkringvarande naturens inverkan. Hvilken himmelsvid skil-

nad är det icke emellan en slättbo och en bergsbo. Jemförom en bonde från t. ex. Skånes, Danmarks, Hannovers slättbygder med en Schweitzare, Tyrolare! Den förre, vand vid åsynen af en monoton natur, den ändlösa slätten, regndigra eller glödheta dagar med entonig himmel — mekaniskt, likt drifoxar, plöjande sandfårorne; — den senare uppammad i åsynen af himmelshöga fjell, brusande bergsfloder samt alla Schweitzer-naturens imponerande fenomener, vand att vid trotsandet af bergens och gletschernes faror anlita hela själens skarpsinnighet; hvilken spänstighet och kraft skall ej själ och kropp hemta deraf, hvilken känsla af egen förmåga, af äkta, okufvad frihet, i jemförelse med slättboens flegma!

En Tysk författare yttrar, att "alpland, högland och slättland förhålla sig till hvarandra, såsom ode, idyll och prosa"; och det är träffande.

Schweitzer-sjöarne hafva en karakter, icke mindre upphöjd än bergen, deras motsatser. Stundom äro de nerbäddade mellan de i molnen försvinnande Alperne och insvepte i en evig skugga, och då ingifver en resa på dess böljor en känsla af hemskhet, som åter hastigt försvinner, då en utskjutande udde viker undan och visar en motsatt scen; här höjer sig stranden långsluttande, höljd med den yppigaste vegetation. Höjder bevuxna med vinrankor, samt skogar af fruktträd och andra trädslag omvexla med jemnare betesmarker; kulle stiger öfver kulle, öfvergående så småningom i brantare berg, och sedan höjer sig Alp öfver Alp amfitheatraliskt och slutas i skinande gletscher.

Min första resa skedde på Ångbåten "l'Aigle" utåt Geneversjön. På södra stranden nedstiga Alperne från sin majestätiska höjd i branta lutningar ned i böljorne, då deremot norra stranden är en enda långsluttande trädgård, med otaliga villor, pittoreska städer och lustslott, hvilka alla anlöpas,

och som för sina beundransvärda utsigter förtjena att besökas. Här, likasom i allmänhet på Alperne, irrar man sig märkligen vid beräkning af afstånd; blicken, ovand vid Alpernes jättemåttstock, tager alla sådana kalkyler efter sitt vanliga mått. Så ser man *framför sig* en bergsvägg skjuta upp ur sjön, hvilken tycks icke vara så aflägsen; men *halftimma* efter halftimma förgår och ännu är den långt borta. Då börjar man vid dess fot skönja några knappt märkbara hvita och gröna punkter, och snart upptäcker man, att dessa punkter äro kyrkor, hus, träd och skogar; nu först har man en måttstock för bedömandet, och man inser lätt orsaken till sitt misstag.

Jag förbigår *Lausanne* med dess sköna *Göthiska* Dôme och alla dess inskriptioner, och af dem, som funnos i *Vevay,* upprepar jag blott en enda, som bör gifva temligen begrepp om stadens innevånare och dess vanor; man finner utåt den lilla stadens gator på svarta taflor och på husmurarne med läsliga bokstäfver inristadt: "Il est expressement défendu de conduire des ânes et d'autre bétail au dessous des arcades". Rörelsen på trottoirerne under arkaderne var också rätt obetydlig. Huru mången stad skulle icke bli öde, om "Borgmästare och Råd", såsom här, förbjöde åsnor och andra fän att begagna sig af gatornes beqvämligheter!

2.

Rhone-dalen. — Simplon-vägen.

Vid *Villeneuve,* beläget vid Geneversjöns sydöstra *ända,* inträder man i en djup dal, Rhone-flodens bädd; *men* den, som sett denna ströms kristallklara, *blågröna* vatten vid

Genève, skulle hafva svårt att öfvertyga sig, att den brungula, grumliga vattenmassa, utåt hvilkens strand vägen framlöper, kan vara samma *flod*. Dalen, som i början är bred, blir allt trångare, ju mer man närmar sig till *S:t Maurice*, och då den icke är särdeles rik på ovanliga naturscener, så gör man bäst att taga plats i en af de talrika småvaguarne för 4 till 6 personer, som befordra kommunikationen. Vägen går utåt norra bergsväggen, och då denna, på flere ställen från en betydlig höjd samt alldeles kal nedstiger i jorden, så har man mer än en gång tillfälle att tydligt urskilja bergslagernas olika riktning. Den öfvergår ifrån fullkomligt horizontel till vågformig eller mer och mindre sluttande i en sammanhängande sträcka, och det utan att några remnor vid öfvergångarne, till och med då dessa äro mycket skarpa, kunna upptäckas. Det synes vara ett rikt fält för geologernes forskningar öfver jordytans bildning samt senare revolutioner. Naturen sjelf har här beskrifvit dem i mäktiga hieroglyfer. Hvilken Champollion skall finna klafven till *detta* bildspråk?

Då man närmar sig S:t Maurice synas de skyhöga alpväggarne plötsligen sluta sig tillsammans och stänga vägen; först då man varseblifvit några hvita byggnader vid vägen, upptäckes äfven en trång öppning i berget, dock icke bredare än att den lemnar en femtio alnars strömfåra åt den vid foten af klippan, hvarpå vägen går, fradgande frambrytande Rhone; på en hvälfd stenbro passerar man öfver floden; vägen på motsatta sidan är uthuggen i klippan. S:t Maurice, som utgör nyckeln till Rhonedalen åt detta håll, är också försedt med gamla förskansningar uppåt bergsväggen; men intressantast äro dock de olika utsigterne, som man från sjelfva bron har öfver dalen.

S:t Maurice var, under en utflykt från Martigny, en af de första Schweitzer-småstäder, som af mig besöktes. Då jag om morgonen på "Hötel de l'Union" väcktes af alphornen

samt utgick på en upptäcktsresa i den republikanska staden, anträffade jag på en öppen plats, som väl skulle passera för torg, ett föremål, hvilket agerar en icke så obetydlig roll i Schweitzer-republikerne: ett "*Frihetsträd*"; det bestod af en torr, afqvistad gran, hvaraf endast grenarne i toppen sutto qvar. En på stammen uppspikad liten trädtafla hade följande inskription: "*Je suis le Symbol de la Liberté; ceux qui veulent m'arracher, seront écrasés*".

Man kan lätt förställa sig, huru flat jag blef; jag, som hittils alltid med ordet Schweitzare förenat ett begrepp af välmåga — af smörbakelser, hvetebullar, kaffe- och chokolad-koppar, och nu finner Schweitzarens frihets-symbol så magert och förtorkadt.

Såväl på Schweitz' banade som obanade vägar träffar man alltid en mängd resande af alla nationer, särdeles Engelsmän, hvilka senare stundom icke tala annat språk än sitt eget modersmål och derigenom icke sällan gifva anledning till mycken munterhet, ty det återstår dem, för att göra sig begriplige för sin Tyska eller Franska omgifning, icke annat medel än ett teckenspråk med fingrar och åtbörder, hvilket naturligtvis lätt nog kan misstydas.

Under en half dagsresa med en "Bankwagen" (ett slags bergs-omnibus i Berner-Oberland) blef jag flere gånger vittne till rätt putslustiga uppträden med ett par Engelsmän, hvilka vid ett uppehåll sällade sig till oss. Sedan de för Konduktören rådbråkat ordet Martigny samt i förväg lemnat honom så många Batzen (en myntsort), som han med de utsträckta fingrarne beteknat, så togo de plats i afdelningen hos min Franske reskamrat och hans fru, och då de vore verkliga undantag bland resande Engelsmän, i så måtto att de icke iakttogo den trumpna slutenhet, som annars tyckes vara re-

sande af denna nation egen, så uppstod snart en slags bekantskap, sådan nemligen som kunde uppstå emellan personer, som af hvarandras språk blott kände enstaka ord samt icke begripligt kunde ens uttala dessa. Den unga muntra Fransyska frun fann isynnerhet ett särdeles nöje att med tecken och mimiska försök bilda en konversation, som naturligtvis icke kunde annat än uppväcka den största munterhet hos hela sällskapet. — Det blef bland annat fråga, hvar sällskapets olika medlemmar ämnade taga nattqvarter, och det återstod nu för Engelsmännen att yttra sig.

"Och ni, mine herrar — tilltalade Fransmannen dem med sin vanliga förbindlighet — ämna ni också att taga nattqvarter i Martigny?"

Men oaktadt han uttalat dessa ord så tydligt som möjligt, fattade Engelsmännen icke meningen utan betraktade blott rörelsen af hans läppar mycket uppmärksamt, utan att ingå i svaromål.

Den lifliga frun, som genast märkte, hur det var fatt med de Engelske kamraterne, tog då, för att göra mannens fråga begriplig, tillflykten till teckenspråket.

"Monsieur — sade hon, i det hon drog den närmaste Engelsmannen i rockärmen, lutade hufvudet i handen och tillslöt ögonen, liksom för att sofva — "Monsieur — — ce soir à Martigny", distinkt uttalande dessa ord.

Engelsmannen betraktade henne med något förbluffadt utseende, kastade en sidoblick på mannen, fann denne helt trankilt afvaktande svar, funderade derpå ett ögonblick och tycktes fatta *rätta* meningen af Fransyskans tecken samt svarade:

"Yes, Madame, J will partir à Martigny in this evening".

Ännu större konfusion uppstod, då kort derefter den outtröttliga Fransyskan skulle göra Engelsmännen beredde på åsynen af det bekanta vattenfallet, som Salenche gör vid vägen nära Martigny, samt i sin ifver ville taga tillflykten

till sitt vanliga teckenspråk för att söka göra dem begripligt ställets benämning; men vid detta och dylika tillfällen visade Engelsmännen, att de verkligen uppfattat och efterlefvat en resandes första regel: "ulula cum lupis"; och utan att stundom inse det löjliga i dessa förklaringar och tecken, skrattade de sjelfve rätt hjertligt, eftersom alla öfrige gjorde det.

Rhonedalen stiger i intresse, då man närmar sig dess östliga del; här och der skymta fram grönbeväxta borgruiner på kullarne, omgjordade af vinrankor och lummiga skogslundar. *Rhone deremot synes hafva förlorat sin alpnatur och silar sig stilla fram bland videbuskarne och* vassen i stora moraser, tilldess den vid närmandet till Briegg återtar en bergsflods hela våldsamhet. Bland mängden af bäckar och strömmar, som den upptager, är *Salenche* en bland de största; den afbördar sin vattenmassa, i det den kastar sig i ett flere hundrade fot högt, fritt fall ned från alpväggen på några få alnars afstånd från sjelfva landsvägen — det är det namnkunniga *Pissevache.*

Rhonedalen har en *egen naturmärkvärdighet*, som länge utgjorde en gåta för naturforskare och psykologer: dess *"Cretins"*.

Vande vid det öfvermått, som naturen med så gifmild hand utstrött öfver dessa trakter och ännu omgifne af hvad den har mest sublimt, mest grandiöst, hejdas plötsligt våra steg och sammandrages hjertat hastigt vid den oväntade anblicken af dessa vanlottade menniskoväsenden, hvilka i utbyte mot den pregel af helsofriskhet, kroppsstyrka och öppna säkerhet i blicken, hvarmed Alpernes barn i allmänhet äro stämplade, fått en motbjudande motsats, en blekgul hy, hopdragen kropp, svaga, skefva ben och fånighet i *ögat* och på tungan; sådan ungefär är den motbjudande bilden af Schweitzer-naturens stjufbarn: en Crétin.

I Kanton Vallis, särdeles i Rhonedalen vid Sion m. fl. städer träffar man dessa varelser, hvilka just genom kontrasten mot den omgifvande naturen och sina bättre lottade likar göra ett så oangenämt intryck.

Den fåniga, matta blicken tillkännager slapphet och den jemrande stämman, som pinar sig fram mellan de bleka läpparne, ingifver ett med afsky blandadt medlidande. Dock gifves det en mängd olika grader af Crétins, öfvergående så småningom från ett utseende af blott pjunkig sjuklighet ned till en mennisko-afart, hvilkens ofullkomliga kropps-konstitution hyser en själ, hvars förmögenheter stå i jemnbredd med de osjäliga djurens.

Stundom träffar man i nämde städer hela familjer af sådana mer och mindre vanlottade varelser; stundom äro föräldrarne friska och blomstrande, men ett eller flere af barnen Crétins; och dessa omständigheter, som tycktes visa, att denna sjuklighet icke alltid beror af medfödda anlag, gjorde, att man började söka grunden dertill annorstädes. Somliga ville tillskrifva gletschervattnet, hvaraf man i Schweitzer-dalarne alltid begagnar sig till dryck och matberedning, orsaken, då deremot andra, framläggande kända fakta, förnekade sådant samt tillskrefvo inflytelsen af den osunda luften från Rhones moraser denna sjukdom. Nyare observatörer, hvilka tyckt sig finna, att det är läget af Rhonedalen och andra bergstrakter, hvilka äro utsatta för kretenismen, som förhindrar luftens cirkulation, och då nu solstrålarne uppväcka en förfärlig hetta och upplösa en mängd dunster från kärrtrakterne, så angripa dessa på djupet stillastående luftlager mindre barn och verka hos dem en förslappning, som utbildar sig till kretenism; och riktigheten af denna hypothes har blifvit besannad genom det rönet, att barn, som blifvit uppfödda högre på bergen tills de uppnått 10 à

11 års ålder, undgått kretenismen, äfven då de haft äldre syskon, förut behäftade med detta vämjeliga naturfel.

Under min korta promenad genom några trakter af Schweitz hade jag föga tillfälle att studera folkets lynne. I de från allmänna stråkvägen aflägsnare dalarne och bland Alpernes herdar anträffade jag flere gånger sådana herrliga, friska naturer, som jag i min föreställning målat mig afkomlingarne af en Wilhelm Tell och hans samtida; oftare — tyvärr — fick jag göra bekantskap med en afart, hvilken de resande utlänningarne och deras penningar depraverat.

Vid *Gliss*, en by med poststation, utvidgar sig hastigt den hittils temligen trånga Rhonedalen och antager en oval form, en jättekettil af underbar skönhet, omgifven af några af Alpernes högsta tinnar, Mont Rosa, Mont Cervin, Matterhorn samt Simplon m. fl., hvilka med sina mörka, branta hällar förlora sig i molnen eller glänsa i solskenet, bekrönta med blixtrande iskronor. Men sjelfva dalen tycks i sin yppighet vilja afplana afbrottet mellan Alpernes vegetation och de Italienska drifhusväxterne på andra sidan berget; ty man finner här växtslag, och hos dessa en frodighet, som man ej skulle väntat, då man några tusende famnar öfver sig ser snöfälten och gletscherne.

Det började redan skymma starkt i dalen, då jag på aftonen kom till mitt nattlogis, *Briegg;* men gletscherne på dalens östra sida glödde ännu starkt i solljuset. Från isfälten nedsusade dånande Gambsa, Saltina, Riotbach med deras hundrade systrar, och Rhone i dalens botten upptog alla deras uppretade böljor, för att låta dem stilla sig i Geneversjöns lugna djup.

Kring Mont Rosas spetsar sväfvade några lätta moln, färgade rosenröda af den nedgående solen och min värd skakade betänkligt på hufvudet, då jag omtalade mitt uppsåt att morgondagen vandra öfver Simplon, ty han väntade åskväder och regn; och på tillfrågan om det fanns någon resande, som då ämnade sig samma väg, fick jag ett oväntadt nej. Men min kappsäck hade redan med Diligencen gått förut till Milano, och jag beslöt att helt ensam vandra öfver denna märkvärdiga väg. Att gå vilse är omöjligt, och försedd med Perrots förträffliga specialkarta *) hade jag alla behöfliga underrättelser; och efter en stärkande sömn var jag med min lilla ränsel på ryggen och alpkäppen hopbunden med paraplyen i handen påföljande morgonen på vägen, innan ännu solen hunnit mer än att förgylla Mont Rosas öfversta gletscher.

De vanliga "Guides" och Resehandböckerne, till hvilkas trovärdighet erfarenheten lärt mig att icke sätta ett för oinskränkt förtroende, voro fulla med exklamationer på alla språk öfver Simplonvägens under. "Une route affreuse, mais une route toute de miracles" kallas den af en, under det en annan försäkrar den vara "en af de mest förvånande och mest djerfva företag, som menniskosnillet någonsin frambragt".

Då man vill göra sig en föreställning om Simplonvägen, skall man söka förena tvenne rakt motsatta begrepp, nemligen de förfärligaste, mest otillgängliga och svindlande bråddjup, och öfver dessa afgrunder en upp till granskapet af gletscherne förande chaussé, så beqväm, så omärkligt sluttande, som Europas bästa landsvägar.

Och hvems var detta djerfva geni, som ej häpnade öfver sjelfva tanken att sålunda göra det omöjliga till möjligt —

---

*) Titeln på denna plan är: "Route de Simplon par A. M. Perrot Nouvelle edition 1828".

att lägga band på naturens mest fasaväckande vildhet? — Hvems om icke *Napoleons!*

Han hade vid Marengo besegrat menniskomakter, han ville nu äfven se, om alpnaturens otamda bergsjättar mäktade trotsa honom, och ”den 20 fructidor år 8”, d. v. s. den 7 September 1800 beslöts, att den lilla hittils endast under sommarn för svindelfria fotgängare och styckevis för den säkra mulåsnan tillgängliga gångstig, som utåt kanterne af förskräckliga afgrunder förde öfver Simplon, skulle förvandlas i en ståtlig Chaussé, till trots för härjande laviner. År 1807 var den, med en kostnad af 18 millioner Francs, af Franska och Italienska Ingeniörer redan fullbordad till en längd från Gliss till Domo d'Ossola af 13 Lieus och till en bredd af 25 fot. Dess högsta punkt uppgifves olika till 6,170 eller 6,390 fot, och man kan af denna höjd sluta, i huru många zickzack uppåt Alpen den måste gå, för att hafva kunnat erhålla en så obetydlig lutningsvinkel, att den är farbar äfven för stora Forvagnar och femspända Diligencer.

Oaktadt alla försigtighetsmått är dock äfven denna alpväg vintertiden på några ställen utsatt för laviner. Men för att bereda vandraren skygd för oväder och köld, äro vid de farligaste punkterne på nio ställen uppförde stenhus (kallade ”Refuges”), stundom bestående blott af fyra väggar och tak, men på några ställen inredda till värdshus; och dessutom är det de tvertigenom bergen sprängda hvalfven (”Gallerier”), hvilka erbjuda skydd för lavinstörtningarne.

Då man ser framför sig byggnadskonstens kolosser, alla dessa Dômer och Slott, samt man t. ex. i Göthiska byggnadssättet ser dess ofantliga massor, hvilande på smärta pelare, fina bågar, dess tornspetsar skjutande upp mot himlen med båge öfver båge, pelare öfver pelare, luftiga, som om hvarje vindstöt skulle hota dem med undergång, och man vet dem århundrade efter århundrade hafva trotsat förhärjelserne; — då höjes bröstet i egoistiskt fröjd öfver

snillets kraft; men man *ser* ej något naturens motstånd, triumfen inskränker sig till, om jag så får säga, en passiv känsla af välbehag. Annorlunda är det här, der vid hvarje steg själen kastas fram och tillbaka mellan häpnad, rysning, förtjusning och beundran — här der Alpernes afgrunder, dess bergsströmmars rasande vildhet, de skrofliga granitväggarnes trots blifvit af menniskohanden tamde — der den liksom lekt med allt hvad Schweitzer-naturen har vildast, dess faror mest förskräckande, och man midt i lavinernes fordna väg skådar de öfvervunna svårigheterne, vanmäktige fjettrade vid klipporne, — här fylles ens hela väsende af vällustig stolthet öfver djerfheten och makten hos menniskans gudaborna själ.

Straxt vid Briegg börjar vägens otaliga zickzack att föra uppåt berget; hvarje steg hänvisar på de stora hinder och svårigheter, som man haft att bekämpa. Den sköna Rhonedalen med sina byar och gårdar, Gliss, Briegg, Ingron, Riett m. fl. ligga ännu under några timmars väg, och tills man uppnått en utskjutande bergsudde i granskapet af andra Refugen, i hela sin vidd under fötterne. Men derefter antaga scenerne i ett jemt crescendo detta grandiosa, förfärliga utseende, hvilket utmärker denna väg. Utåt hela Gantherdalens bergssida är vägen uthuggen i klippan och omedelbart utanför bröstvärnet fortlöper berget i en enda sluttning ned i dalen, i hvars djup Saltina skummar, stundom försvinnande mellan klipporne. På dalens motsatta sida uppstiga klipphällarne lika otillgängliga och der så mycket mera imponerande, som ögat kan följa hela branten från det mörka djupet ända upp till dess de i Glisshorns och Staldhorns skarpa spetsar försvinna i molnen. Vägen, som ormlikt slingrar sig uppåt den ena afsatsen öfver den andra,

liksom förbryllar vandraren, derigenom att man ständigt ser den underliggande dalen försvinna och återkomma skenbarligen sedd från samma utsigtspunkt, liksom om man stått stilla. Då man lutar sig öfver bröstvärnet samt djupt under sig ser vägen löpa fram, så finner man snart, att ståndpunkten, oaktadt en eller flera timmars vandring, endast hvad *höjden* angår, blifvit förändrad, och att man för öfrigt befinner sig i samma lodlinea, som ofta förut.

Gantherbrons djerfva hvalf öfver trenne straxt bredvid från Borthelhorns gletscher nedstörtande, brusande strömmar, som sedan gemensamt kasta sig nedåt brådstupan i Saltina, lofvar djerfva saker, och ljuger icke. Sedan slingrar sig vägen *vid kanten af allt djupare och förfärligare af*grunder genom skogar af jättetallar och granar samt lärkträd, hvilka här gå nästan lika högt, som granen, tilldess en i oafbruten brant nedstigande klippa tyckes stänga vägen; snart upptäcker man ett svart hål, som går tvertigenom klippan; det är också ett af Simplonvägens konstunder, "Schalbets-galleriet", hvars sprängda hvalf dock är det minst betydliga af alla galleriernes. Men efter utträdandet derur börjar den egentliga ödsligheten och vildheten att framstiga med alla sina *rysliga skönheter.*

Rundtomkring synas idel nakna klippor och brådjup, och några hundrade fot öfver hufvudet blågröna isfält, från hvilka ström vid ström i oupphörliga fall rusar ned i den i djupet otydliga dalen. Alpströmmarnes brusning var det enda ljud, som trängde sig till mitt öra, och solstrålarne, som bröto sig igenom den allt mera molndigra himlen och delvis belyste det motliggande Staldhorns bergsväggar, var det enda lifvande i granskapet. Det hela, samt den fullkomliga tomheten på lefvande varelser omkring mig, verkade en slags dysterhet i själen, då mina steg plötsligt hejdades af ett välkändt, matt, men dock klangfullt ljud; *det* var liksom då man i halfslummern hör musik, samt dess toner

smälta tillsammans med en början de eller försvinnande drömbild. Jag trodde det vara en villa, och lyssnade åter uppmärksamt, och ännu en gång hördes tydligt de darrande tonerne; det var *ljudet* af ringande kyrkoklockor; aldrig har det haft ett så magiskt inflytande på min själ, som här i denna dystra, imponerande ensamheten. Det var liksom en stilla andehviskning om religionens harmoniska tröst midtibland lifvets gletscher, vid branterne af dess afgrunder.

Jag hörde och undrade, ty jag visste, att på flere tusende fots djup och ännu större afstånd ingen kyrka fanns. Jag erinrade mig då de till osynlighet små kyrkorne i Rhonedalen, hvilka jag nyss förlorat ur sigte; derifrån eller kanske från Hospisen på andra sidan platån kommo tonerne. De stiga i bergstrakternes tunna luftlager otroligt långt. Tonerne af ringande kyrkklockor, eller blott af en fjerran sjungande herde eller ett alphorn öfverraska på ett angenämt sätt vandraren i Alpernes ödetrakter. Dessa intryck kunna icke beskrifvas; man måste sjelf erfara dem, och *då* inser man lätt grunden till Schweitzarens och andra alpfolks bekanta hemlängtan.

På ringa afstånd från *Schalbets-galleriet* uppnår man *Gletscher-galleriet* af 130 fots längd. Från den ofvanpå liggande gletschern nedstörta fem alpbäckar, af hvilka den ena går öfver sjelfva galleriet samt framför dess ena dagöppning bildar ett halft genomskinligt vattenflor.

Omkring tusende fot högre ligger vägens högsta punkt, den så kallade "platån". Bristen på vegetation tillkännager, att man är vid den ständiga isens hem; de nakna bergshällarne likna en förfärlig öken, omgifven, ehvart ögat vänder sig, af idel skrofliga bergsspetsar och haf af gletscher; ty de angenäma utsigterne öfver de i djupet liggande Rhone-

och Gantherdalarne, med deras skogar, gröna betesmarker och byar, hafva vid bestigandet af platån försvunnit bakom de nakna bergssidorne.

Man börjar sedan att stiga nedåt, och naturen börjar åter så småningom att visa tecken till lif; stenarne få mossor, och bland mossorne uppspirar sedermera ett och annat grässtrå bland alpväxterne. Efter halfannan eller två timmars väg varseblir man en samling af hus och en kyrka; det är *Simplon*, den ödsligaste by jag minnes mig någonsin hafva sett. Husväggarne och tegeltaken äro belupna med brungul mossa, och i de små täppor, som man med mosslupna stengärdesgårdar instängt kring boningarne, trifves intet fruktträd, knappt några dvergartade trädgårdsväxter. Äfven innevånarne förekommo mig dystra, och kring bergen hade småningom samlats sig dimmor, ur hvilka fäldes ett fint duggregn, som förmådde mig att, ehuru tidigt på eftermiddagen, anlita de få beqvämligheter, som värdshuset hade att erbjuda. Man har här åtminstone *en* fördel, nemligen att träffa en menniska, som talar ett begripligt språk. Om man annars under vandringen öfver Simplon tilltalar en bonde eller herde från trakten, så får man höra ett språk, sammansatt af Tyska, Italienska och Franska, som är fullkomligt obegripligt för främlingar. Värdinnan på värdshuset talade hjelpligt Franska och Italienska.

Regnet nedföll i floder, under natten beledsagadt af ett utaf bergens echo hundradefallt fördubbladt åskdunder; men oaktadt de regndigra molnen i form af en kall dimma på morgonen omgåfvo bergshöjden, så beslöt jag att trotsa dess hot och begaf mig på väg, för att så snart som möjligt få trampa på Italiens jord.

Straxt vid Simplon förer vägen i en temligen brant sluttning ned i en trång dal vid kanten af en ny bergsflod, den skummande Doveria, hvilken vägen följer ända till *Crevola*. Här är nu scenerne alldeles motsatsen till dem på

andra sidan Simplon. I stället för att färdas vid kanterne af fruktansvärda precipiser med vidsträckta utsigter omkring sig, vandrar man nu på botten af en trång bergsdal, hvars sidor utgöras af öfverhängande, stundom nästan lodräta klippmassor af flere tusende fots höjd, hvilka blott här och der tillåta en större rymd af himlen att synas. I djupa remnor omedelbart under vägens yttersta klippkant söker sig den vilda Doveria en väg mellan nedslungande klippblock.

Denna del af vägen är väl vild och stundom egnad att injaga fasa, men den har dock icke detta förskräckliga, imponerande, som den andra delens brådstupor och ständigt för ögonen varande faror uppväcka.

Svårigheterne, som man haft att bekämpa, äro dock skenbarare och större mellan Simplon och Crevola. Ej nog att man måst spränga *fyra* jättegallerier genom bergen (det största af dem eller Gondo-galleriets hvalf öfver *Sex hundrade fot* långt); men sjelfva vägens grund är här den opålitligaste af alla, nemligen stranden af en mäktig bergsflod, hvilken, under sina oberäkneliga öfversvämningar med oemotståndlig kraft bortsopar klippstyckena, som utgöra vägens grund.

Gondodalen utmärker sig för mängden af sina vattenfall; med undantag af det vattenrika och präktiga Frosinonefallet, är det dock icke vattenmassornes storlek, utan deras fallhöjd, som här mest förvånar; och i detta afseende kan man icke välja någon tjenligare väderlek att besöka denna dalväg, än under eller näst efter ett starkt regn. Under nära två Svenska mils längd gick jag nästan oafbrutet under eller bredvid vattenfall, hvarje remna i de öfverhängande klipporne bildar ett sådant, tusenfaldigt omvexlande till höjd, bredd och vattenmängd. Särdeles sköna förekommo mig dessa flera vattenstrålar, liknande glasrör, hvilka i stundom flere hundrade fots fritt fall upplösas i dimmregn, innan de nått dalens botten.

Detaljerne af passagen samt dess gallerier äro för ofta beskrifne, för att behöfva vidare omtalas.

Vid *Isella* passerar man Schweitzer-gränsen och inträder på *Sardiniens* gebiet, sedan ränslar, pass, kläder, skodon, plånbok, hatt, ja till och med hvarje blad i teckningsportföljen blifvit på det nogaste skärskådadt samt befunnet fritt från "vädergift"; — först efter en timmas uppehåll slapp jag lös.

I Sardiniska staterne är Simplonvägen förfallen och farlig, hufvudsakligen genom Doverias öfversvämningar samt underlåtenheten att i tid förbättra skadorne, hvilka inom några år ej kunna afhjelpas utan med uppoffring af millioner. Vid flera ställen är den här så vårdslösad, att tvenne större vagnar icke utan den ögonskenligaste fara att nedstörtas i den derunder forssande Doveria skulle kunna passera förbi hvarandra.

Sardiniska regeringens liknöjdhet för detta lysande monument får man tillskrifva den orsak, att Simplonvägen endast på en mindre sträcka går genom dess stater samt, utan att beröra någon hufvudpunkt inom Sardiniens gebiet, blott tjenar till kommunikationen mellan Schweitz och Lombardiet, då Piemonts förbindelser med Frankrike och Schweitz ske öfver Mont Cenis.

Redan i *Dovedro-dalen* börja synas spåren till en rikare vegetation; Kastaniernes löfrika kronor utgöra här förposterne till den makt, som i Italiens närgränsande dalar skall öfverflygla och fängsla vandraren. Men ännu reser sig ett otillgängligt berg och stänger utgången ur bergsdalen; Crevolagalleriet visar oss en väg tvertderigenom, och straxt derefter passera vid den märkvärdiga Crevola-bron, hvars hvalf är högre än spetsen på Crevolas kyrktorn. Och dermed slites förlåten isär; man skådar in i Europas paradis, Italiens dalar.

Väl ligga ännu Alperne på trenne sidor, men dess sluttningar äro öfverhöljda af Italiensk vegetation. Mellan lunder af lummiga Kastanier framskymta de Italienska byggnaderne med sina balkonger och vindrufbersåer — ej detta dvergslägte *till* drufvor, som man blifvit vand att se kring Seinens stränder; nej höga, trädlika rankor, hvilkas parasitnatur oftast endast derigenom uppenbarar sig, att de kärleksfullt och smäktande slingra sig omkring och trycka i sin famn hvarje starkare stöd i deras granskap.

Genever-Diligencen upphann och förde mig till *Domo d'Ossola*, skönt belägen bland grönskan på bergets sluttning. Solen, som då och då tittade fram mellan molnen, kastade sina ljusblickar delvis öfver landskapet. Från balkongen till mitt rum på *Albergo della posta antica* lyssnade jag några ögonblick till sången från ett par flickor, som voro sysselsatta att utanför ett hus midtemot på gatan fläta halmstolar, och derunder sjöngo en munter sång på "musikens och kärlekens språk".

"Du är i *Italien!* skynda dig ut att inandas dess luft, att smaka dess drufvor, att du må öfvertyga dig, att allt icke är en dröm!" sade jag till mig sjelf och gick ut — andades den nu svala luften, sög saften ur alnslånga drufklasar och — var lyckig af känslan att vara i ITALIEN!

Jag hade nu för en tid bortkastat vandringsstafven och fortsatte morgonen derpå resan med Diligencen. Man reser i ett *Italienskt* landskap, hvad behöfver jag säga mer? Naturen, menniskorne, språket, luften — allt är nytt, allt säger: du är i Italien!

Husväggarne äro öfvermålade med stora krucifixer, helgonabilder samt varma bilder ur skärselden, och antyda också inträdet i Stater, der Söderns sol äfven verkat på religionen

och uppdrifvit den till glödande fantasier, hvars svärmiska natur afkylts under passagen öfver gletscherne och förgäfves sökes norrut.

Efter några timmars resa skimrar bland kastanier och popplar fram en blå vattenyta, hvilken växer allt mer och mer, och snart är man vid *Baveno* invid *Lago Maggiores* strand — klingar detta ord icke skönt i örat! I den lilla viken simma några små öar, der simmar ett palats, terassformigt uppstigande ur vågorne, som darrande återspegla dess omvexlande grönska och hvita statyer: det är *Isola Bella* och dess förföriskt sköna systrar, *Isola Madre, Isola de' Pescatori, Isolino.*

Sköljd af sjöns böljor och stundom utsprängd i sjelfva berget förer vägen öfver *Belgirate* och *Arona* omkring strändernes hänförande panoramor till *Sesto Calende*, der den ur sjön fallande *Ticino* bildar gränsen mellan Sardiniens och Lombardiets stater. Passet viseras och effekterne granskas derföre af 2:ne olika poliser, en på hvardera sidan om floden. Men uppehållet dermed är denna gång icke obehagligt; man får derunder tid att i minnet inpregla utsigten öfver sjön, det solvarma Italienska landskapet och fjerran såsom bakgrund Mont Rosas och Simplons hvita gletscher.

På färjan, som förde oss öfver floden, var uppspikad en sparbössa med öfverskrift: "Elemosina pelle anime sante nel purgatorio" *). Derbakom stod en blind gubbe, som spelade fiol samt vid detta accompagnement sjöng en helgonhistoria; vid hans fot satt tåligt en hund, bunden för tillfället vid knäet, och hade en liten korg i munnen och på en vidhängande liten tafla stod skrifvet: "*Abba pietà d'un cieco sciagurato* **). I sanning, om man efter en

---

*) Allmosa för de fattiga själarne i Skärselden.

**) Haf medlidande med en olycklig blind.

blick ut i den herrliga naturen omkring sig, icke rördes till medlidande öfver den blinde, så hade man intet hjerta.

Vid aftonens inbrytande hade Diligencen fört oss öfver den entoniga Lombardiska slätten in under Milanos "Arco della pace"; men innan vi fingo fred, måste våra effekter af Tullbetjening åter genomsökas; min lilla ränsel var väl snart upp- och nedvänd, men under resan från Domo d'Ossola hade jag gjort bekantskap med en äldre landtman från granskapet af Milano, som icke var belåten med hvimlet och trängseln under visitationen och yttrade till en af Tulltjenstemännen någon otålighet öfver dröjsmålet. Denne tog då oss båda afsides och sade: "om herrarne vilja gifva en half zwanziger hvardera, så kunna sakerne genast få tagas utan undersökning och uppehåll"; vi betalte, fingo ett märke teknadt på sakerne och vandrade oanfäcktade till Albergo del Falcone. Något förbluffad öfver mutscenen yttrade jag till min gamle kamrat min förundran öfver det oförtäckta vid afhandlingen. Han blinkande skälmskt med ena ögat och sade leende: "non c'e niente" (det har ingenting att betyda); jag erinrade mig då, att jag var i Italien.

3.

Milano. Dess omgifning.

September 1840.

Då jag under resan emellan Sesto Calende och Milano gjorde ett par i Diligencen varande Milanesare några frågor om detta ställe, flödade de ut i loftal öfver den älskade fädernestaden, och en af dem utropade slutligen på sin Milanesiska dialekt, då vi passerade Arco della pace: "Ecco —

Signor — c'e minga Parigi, minga Londra, ma *c'e Milano*". Skymningen tillät mig icke att om aftonen bedöma riktigheten af detta beröm; men inom få dagar öfvertygade mig stadens palatser och sköna gator, dess lifliga handels- och fabriksrörelse, att Milano, ehuru blott befolkad af 200,000 invånare, främlingar inberäknade, dock hyser inom sig allt, som karakteriserar en stor stad.

Sedt från något afstånd, har Milano, beläget midt på Lombardiska slätten, intet utmärkande, och byggnaderne försjunka till intet vid sidan af en i dess midt glänsande skog af hvita, smärta tornspiror; men då man passerat vallarne, märker man snart, att det icke var husens litenhet, utan Dômens jättestorlek, som dolde dem för ögat.

Då man kommer från Paris, har man icke så små pretentioner på en stad "comme il faut". Milano förlorar dock ingenting på en sträng kritik.

Staden är, med undantag af några få större gator, alldeles oregelbunden; de i allmänhet trånga gatorne bilda ömsom halfcirklar, ömsom trianglar samt allehanda mathematiska och icke-mathematiska figurer. Detta i förening med den omständigheten, att i hela Milano icke finnes mer än ett par, eller egentligen blott en större plats (Piazza del Duomo) gör äfven, att man i få städer har så svårt att taga sig fram på egen hand, som i denna; mer än en gång under första veckan går man vilse, äfven med plankartan i handen. Men det ligger, efter mitt tycke, ett eget behag uti att på vinst och förlust sträfva omkring i en större främmande stad; inskränker sig då vinsten till åskådandet af folkscener, ett och annat putslustigt äfventyr eller tillfälliga bekantskaper, så är åtminstone förlusten ingen.

Byggnadssättet skiljer sig icke så betydligt från det Franska; det mest i ögonen fallande är bruket af *Balkonger.* Hvarje våning är försedd med en eller flere, och ofta har hvarje fönster sin särskilda. De äro innevånarnes favorit-

platsar; då gatorne äro smala, kan man snart sagdt räcka hvarandra handen tvertöfver ifrån den ena balkongen till den andra, och detta gör dem till ovärderliga medel för bildandet och underhållandet af hvarjehanda små-intriger. Vanligen äro balkongerne prydde med blomsterkrukor och slingerväxter. Att i ljumma månskensnätter i Italiensk maklighet från sin balkong skåda sin svartögda nästa på några alnars afstånd, har för en nordbo sitt egna behag; menniskan är ju skapad för sällskap och inbördes förening; dessa naturanlag slumra ej eller här; mången sådan tête à tête föregår vanligen icke utan att en bekantskap — mer eller mindre intim — uppstår mellan balkongernes innehafvare. — Men tillbaka till gatorne.

Deras smalhet och oregelbundenhet samt bristen af öppna platsar skulle utgöra ett högst obehagligt fel i Milano, såvida icke — tack vare den förträffliga polisen — den snygghet och ordning, som råder, äfven till största delen i de aflägsnaste och trångaste gränder, gjorde felet mindre känbart.

På Milanos reguliera och bredare gator, och deribland främst de så kallade *Corsi*, råder i byggnader och anordningar verklig lyx; det skulle vara ändamålslöst att uppräkna namnen på deras mångfaldiga äldre och nyare palatser. Af särdeles ofta omtalad men dock icke för mycket berömd förträfflighet, är gatornes stenläggning, som för dess ringa kostbarhet förtjenade adopteras i hvarje stad. Utom de å båda sidor varande breda Trottoirerne äro gatorne, hvilkas beläggning för öfrigt består af vanlig små gatsten, försedde med dubbla *hjulspår af flata stenar* af omkring 3 qvarters bredd, hvarigenom händer, att vagnar sällan behöfva mötas, att hästarne förmå utan ansträngning draga mycket stora lass, att, då den hufvudsakliga slitningen inskränkes till dessa hjulspår, underhållningskostnaden blir ringare, att åkdonens stora buller och skrammel försvinner, samt att dessa blifva varaktigare, och dessutom den stora fördelen för fotgängare

vinnes, att icke, såsom t. ex. i Paris, vid ringaste regnväder blifva öfverstänkte med smuts af de framfarande åkdonen.

Man ser lätt, att Milano är nederlagsorten för den rika Lombardiska slättens produkter; öfverallt råda liflighet och verksamhet i rörelsen; vid portarne trängas forvagnar, på kanalerne lastprâmar. Butikerne äro rika, och sakna de än i allmänhet Pariser-bodarnes kristallfönster, gaslågor och prakt i anordningen, så har dock Milano redan förskaffat sig ett *Galleri*, fullkomligen i de Parisiska "passagernes" smak och, som dessa, öfvertäckt med glashvalf; äfven konsthandels-butiker med deras små tafle-expositioner återfinner man här, liksom i Paris. *Milano går alltjemt framåt; dess belägenhet midt i fruktbarhetens välsignade land borgar tillräckligt* för dess framtida bestånd. Få städers historia har att uppvisa så många förändringar af herravälde, så många sköflingar och återuppståndelser till sitt omintetgjorda välstånd, som Milano; så länge den kringliggande traktens naturrikedom ännu finnes qvar, skall Milano vara underkastadt de förra och — en annan Phoenix — lungt kunna förtrösta på de sednare.

Milano är rikt på anmärkningsvärda saker; dess litterära, industriela samt filantropiska institutioner hafva ställt det främst bland Italiens städer; ty om äfven Florenz äger större resurser i skön konst, så är det dock Milano underlägset i öfrigt. Då man annars läser eller hör talas om en Italiensk stads "märkvärdigheter", så fäster man vid detta ord företrädesvis ett begrepp om hvad som *har varit;* antika tempel och kolonner, triumfbågar, theatrar, mausoléer uppräknas, beskrifvas och bedömas, och detta derföre, att Italiens *fordom* var så stort, att dess *nu* är så *litet*, samt ögat alltid fäster sig vid det stora. Men har man såsom

lärd antiqvitets-jägare dragit hit till Milano, då är man bedragen. Milano är en modern stad; medeltidens sköflande härskaror rensade stadens grund från forntidsminnen. Äfven Milano har dock haft en forntid. Antikens *Mediolanum* förvärfvade sig det betydelsefulla tillnamnet: "Det nya Athen". Namnen Virgilius, Valerius Maximus, Virg. Rufus, fordom, liksom Lanfranco, Cardone, Beccaria, m. fl. i sednare tider, hafva betryggat Milano detta dess anseende. — I antikens verk var man vand att söka och finna det storartade och herrliga; i jemnbredd med hvad denna i architektur och skön konst ägde ypperst, har det moderna Milano satt sina jätteverk: Dômen, Simplonbågen, la Scala, Arenan, Leonardo da Vinci's Nattvard, Rafaëls Mariæ trolofning m. m. Milanos nutid har således sjelf bildat sig en imponerande antik.

När främlingen irrat omkring bland Milanos slingrande gator, så stöter han förr eller sednare på en öppen plats, på hvilken höjer sig en oöfverskådlig hvit koloss, liksom ett marmorberg, smyckadt med otaliga droppstens-figurer. Men ögat finner öfverallt bestämda former och harmoni — det är menniskohänder, som hopat marmormassorne på hvarandra och deraf bildat ett förvånande helt, beundransvärda detaljer: Milanos Dôme.

Till storleken *), det tredje i kristenheten, är detta herrliga Tempel ifrån grundvalen ända upp till tornspirornes smalaste spetsar uppfördt af hvit marmor. Göthiska byggnadssättet firar i Milanos Dôme sin högsta triumf. Man tänke sig en jättebyggnad, hvars tak och torn är belastadt med *åtta och nittio* nållika, höga Göthiska spiror af hvit marmor, och öfverst på hvarje af dem en kolossal figur af samma ämne; man tänke sig en byggnad, hvars inre och

*) Längden uppgifves vara 454, höjden 232, bredden 270, och hufvudtornets höjd 335 Paris. fot. — Det började byggas 1386, är ännu icke till alla detaljer fulländadt.

yttre prålar med sammanräknadt omkring *fyratusende* större och mindre marmorstatyer och det *utan att synas öfverlastad eller nedtryckt*, bibehållande Göthiska byggnadskonstens hela luftighet; — och man har då en *aning* om denna Dôme — det är allt hvad fantasien kan gifva; hela Dômen är ett skönt svärmeri.

Tvertöfver den vestra façaden, således öfver hela Dômens ofantliga bredd, är en hög marmortrappa; framför den stora portalen hänger, som vanligt i Katholska kyrkor, ett stort karmosinrödt eller blått guldfransadt förhänge; vi lyfta det undan och tveka att stiga längre, ty betagen liksom af häpnad, tycker sig själen höra en betydelsefull hviskning: *du är i Guds hus! Stör ej friden i Guddomens boning;* lemna utom dess portar den lättsinniga nyfikenhet, som fört dig hit; böj knä vid tröskeln, och låt själen i fullt mått känna den högtidliga inflytelsen af Guds anda, som i hvarje fläkt strömmar öfver dig samt fyller ditt väsende med vördnad och andakt!

Sjelfva den döda materien har fått en tunga; den manar till vördnad för det oändliga.

Mången kyrka har jag besökt, mången har jag beundrat; en *sådan* känsla, som då jag första gången inträdde i Milanos Dôme, har jag *aldrig* erfarit.

Inträdde här ock en eldsdyrkande Ghebzer, en soldyrkande Peruanare, en vilde från öknarnes land — ja inträdde här oförberedd ock den bespottande Atheisten, hans *själ* skulle böja sig i stoftet, intagen af en onämnbar känsla af ett högre väsende, man må för öfrigt efter dess verkningar benämna detta huru som helst.

Dômens inre är deladt i fem skepp, uppburna af **52** pelare, allt i kolosala förhållanden, liksom fönsterne, hvilkas rutor bestå af briljanta glasmålningar; de derigenom *insläppta* mångfärgade ljusstrålarne belysa föremålen *endast sparsamt* samt låta det djupa Choret förlora sig i en hemlighetsfull

skymning. Hela kyrkans golf är belagdt i mosaikform; ingen bänk upptager här rummet, utan kyrkans hela vidd ligger i sin storhet för ögat.

Det är ofvannämnda ovanliga förhållande mellan längd, bredd och höjd, samt att ögat öfverskådar hela vidden, hvilket verkar så imponerande; Göthiska byggnadssättets trångbröstade hvalf träffar man här icke, ögat stöter icke genast på grannlåt, guld och glitter, som afleda uppmärksamheten. Väl är Dômen öfverfull af ornamenter i Göthisk rikedom; men de beherrska icke det hela, utan de beherrskas sjelfve såsom bisaker af det helas idé — Dômen är ett *Guda*tempel!

Hvarje dag en eller flere gånger drogs jag dit med oförminskad enthusiasm för dess herrlighet. Då under Katholska kultens hela prakt Dômen hvimlar af menniskor, då narkotiska rökverk fylla kyrkan, och de af fönstermålningarne mångfärgade solstrålarne i rökmålnen synas som nedströmmande ljusfloder, samt orgelmusikens sköna toner flöda ut från det dunkla Choret, eller då efter *Ave Maria* det ena ljuset släckes efter det andra och hvalfven alltmer insvepas i natt, samt tystnaden afbrytes endast af hviskningen från något altare, hvarest, knäböjd framför den lilla lampan vid en madonnabild, något bedjande jordens barn anropar Guds huldrika moders beskydd, — ständigt, vid hvarje dagens eller aftonens stund, är Dômen lika skön.

Om det icke vore att för 100:de gången upprepa samma välkända saker, så kunde mycket ordas om Borromeiska kapellets och Dômens skatter i öfrigt i silfver, guld och ädla stenar, dess monumenter och taflor; ej eller lärer det roa någon att höra upprepas de anmärkningar öfver Göthiska i Dômen förherrskande stilens uppblandning med den Byzantinska och rent moderna. En architekt finner tjogtals beskrifningar derom af verkliga kännare och 100-tals afskrifningar om samma ämne af sådana, som affektera att vara lärde resande.

Ej bör man underlåta att bestiga Dômens tornspets. En enkom dermed befattning ägande kyrkotjenare sitter vid uppgången och mottager af den uppgående en liten, bestämd afgift. Först då man uppe på Dômens tak ser på nära håll marmorspirorne och bysterne, samt ornamenterne i allmänhet, varseblir man, med hvilken omsorg allt är utarbetadt. En spiraltrappa af tillsammans *fyrahundrade* trappstegs höjd förer upp i den genombrutna tornspetsen. Trappstegen afsmalna allt mer och mer, och uppgången blir slutligen så trång, att blott en person kan bestiga den i sender. På detta sätt kan man gå till öfversta spetsen der statuen står öfver hufvudet, och här är tornet så spetsigt, att man jemt har rum. Det är endast för en svindelfri rådligt att gå hit upp; ty äfven den starkaste kan knappt utan fara en längre stund se ned från den ofantliga höjden; faran för svindel förökas derigenom, att man nästan fristående sväfvar i luften, och det förekommer liksom skulle vid ens minsta rörelse den nållika tornspetsen förlora jemvigten och marmorblocken, hvaraf den består, nedstörta. Dock har man från spetsen en utomordentlig utsigt öfver Lombardiets slätter; hela alpkedjan ligger utbredd i norr och öster; Mont Rosas gletscher reser sig bland sina kamrater såsom en jätte upp mot himlen.

Af kyrkor äger Milano mer än ett halft hundrade, de fleste af dem mer eller mindre rikt försedde med anmärkningsvärda föremål; må detta vara nog till ursäkt att de här till största delen alldeles förbigås.

Hvarje resebeskrifvare upprepar det egna förhållandet, att nästan alla Milanos theatrar äro uppbygde på kyrkors och klosters fordna platsar. I sjelfva verket hafva också kyrko-ceremonierne här uti Italien ett icke ringa slägttycke med theatraliska föreställningar.

Proportionsvis till folkmängden är Milano äfven rikt begåfvadt med theatrar. De besökas flitigt och synas utgöra befolkningens älsklingsnöjen.

Milanos — och kanske Verldens — största moderna theater är den ryktbara *Scala*. Den uppgifves kunna rymma öfver tre tusende åskådare; elegansen och beqvämligheten af inredningen motsvara dess storlek. På galadagar, då salongen är mångdubbelt eklärerad, är anblicken deraf alldeles förbländande. Logerne äro djupa och rymliga och i sammanhang med hvar och en deraf, står ett midtemot i korridoren beläget högst magnifikt kabinett (il camerino), dit logens innehafvare under mellanakterne begifva sig, intaga förfriskningar samt mottaga visiter af bekanta och främmande; camerino'n är en af hufvudpunkterne för Milanos finare societetslif.

Donizetti's operor och en Mamsell Cerrito's dans upptog scenen under mitt vistande. Denna sistnämda kan mäta sig med Paris' utmärktare artister i denna väg.

Utom *la Scala* har Milano en annan Konglig theater, den så kallade: *Canobiana*, hvilken medelst tvenne täckta gallerier står i gemenskap med Vice-Konungens palats. Å denna theater uppträda samma artister, som på la Scala, men der spelas endast på sådana tider af året då la Scala är tillsluten. Under carnevalen spelas likväl på båda theatrarne.

Bland de öfriga theatrarne (Milano har *tio*, stora och små sammanräknade) förtjenar företrädesvis *teatro Carcano* vid Corso di Porta Romana en utlännings besök. Den är för sina komedier "con meneghino" högeligen älskad af Milanesiska *folket*. Man spelar der på den äkta Milanesiska dialekten. En komedi med den prosaiska rubriken: "två korfvar i en korg", mottogs af publiken med entusiasm under mitt vistande i Milano.

Äfven har Milano en förträfflig sällskaps-theater: *teatro Filo-Drammatico*, på hvars scen endast dilettanter uppträ-

da. Inträdet är kostnadsfritt, men endast tillåtet de aktieägande familjerne samt utlänningar, hvilka senare vid skeende personlig anmälan på kontoret, genast och utan afgift erhålla inträdeskort, hvarå åtskilliga förhållningsreglor finnas tryckta. Theatersalongen, försedd med fyra logerader, är både rymlig och vacker, och representationer gifvas hvarje Fredag, då la Scala är tillsluten. Man gifver der både komedier och skådespel, och mellan akterne utför en likaledes af amatörer sammansatt orkester musikstycken af omtyckta kompositörer. Den ena gången då jag öfvervar representationen, gafs der Scribe's två-akts-komedi *Familjen Riquebourg* med verklig talang. Sällskapet räknar medlemmar bland Milanos bästa familjer, och man kan alltid vara säker att i det fulla huset träffa "le beau monde."

Då jag ofvanföre nämde, att Milano icke har mer än en större plats, *Piazza del Duomo*, förbigicks tvenne andra af högst betydligt omfång, som väl icke ligga i sjelfva staden, men dock inom dess vallar på nordvestra sidan; den ena: *il Foro*, en promenad planterad med korsande alléer, den andra den stora *Vapenplatsen* (Piazza d'armi), en vidlyftig fyrkant, använd till exercisplats. Midt emellan dem begge ligger en stor fästningslik kasern. Det är i granskapet af dessa platser, som man får söka tvenne af Milanos skönaste moderna konstverk: *Simplonbågen*, numera kallad *Arco della pace*, samt *Arenan*. *Napoleon* befalde beggederas uppbyggande; antiken skulle afundats oss den förra och varit stolt öfver den sednare.

Då Napoleon, för att förverkliga *en* af hans genis djerfva tankar, lät bortspränga marmorklipporne vid Bareno, tyckte han, att de hvita marmorblocken väl kunde bättre användas än att begrafvas under grus; han fattade då idéen,

att med sjelfva de omintetgjorda hindren för det ena jätteverket tillvägabringa ett annat, för att, liksom fordom de fjettrade fienderne i Romerska fältherrarnes triumftåg, vittna om oemotståndligheten af snillets makt; och triumfbågen uppstod, men omkristnades i sednare tider, till: "Fredsbågen". Den täflar med Paris' Arc de l'Étoile i storlek, öfverträffar den kanske i smak.

På ringa afstånd derifrån ligger *Arenan*, en amfitheater af elliptisk form af mer än sju hundrade fots längd samt öfver 300 fots bredd, med plats för trettiotusende åskådare. Den är bestämd för kapp- och konstridningar, fyrverkerier och allehanda föreställningar i fria luften. Äfven till *Naumachior* kan amfitheaterns arena begagnas, derigenom att den ställes under vatten och således formerar en liten sjö. Man berömmer denna stora byggnad för dess sköna stil samt ändamålsenliga och präktiga inredning.

Sedan man inträdt på Italiens jord, behöfver man icke mer fästa begreppet om skön konst, uteslutande vid en viss hufvudstad och dess galleri. Konstens anda har här förblifvit fri, ehuru nationerne varit förslafvade. Rom, Florenz, Neapel, Milano, Bologna, och äfven en gång Perugia, Ferrara, Modena, Mantua, Verona, m. fl. städer hafva haft hvar sine särskilda blad i konsthistorien. På andra sidan Alperne får man en öfversigt af hufvudskolornes egenskaper; här i moderlandet måste man lära känna deras individualiteter.

Milanos förträffliga allmänna konstsamlingar äro inneslutne i 12 rum inom Palatset *Brera*, sjelft ett konststycke af enkelhet och grandiositet; inom detta finnas äfven allmänna Bibliotheket, Målar-akademien, flere lärda instituter, ett astronomiskt observatorium samt en mindre botanisk trädgård.

Alla Italiens namnkunnigaste konstnärsnamn igenfinnas på katalogen. Af *Raphaëls* hand finnes här "*Mariæ trolofning*" förundransvärdt väl bibehållen. Figurerne hafva en renhet, en ädelhet i form och uttryck, som ej nog kan berömmas. Taflans fond syntes mig något tom, eller rättare enformig.

Ibland andra träffar man i galleriet äfven en "*Mariæ bebådelse*" af Raphaëls fader, Geovanni Sanzio.

Utom Italienska skolorne finnes här äfven en rätt talrik samling af Holländare och några Fransmän, såsom Brill, Hobbema, van Dyck, Rembrandt, Poussin, Mengs samt "*Nattvardens instiftande*" af *Rubens*, lysande i dennes vanliga färgrikedom. För studium af äldre Lombardiska skolan äro en del i Portiken uppsatta fresker af Ferrari, Nomardo Luini m. fl. af stort värde. På landskapsmålningar är galleriet jemförelsevis fattigt. Väl finnas der några af nu lefvande Lombardiska konstnärer, såsom Marco Gozzi och Giacomo Luizzi, men de sakna raskhet och kraft. Jag anmärker detta, emedan det föreföll mig besynnerligt, att en så skön natur, som trakterne häromkring har att uppvisa, icke framkallat en mängd ypperliga landskapsmålare.

Den privata stiftelse under namn af *Ambrosianska Bibliotheket*, som grundlades af Kardinalen Fredrik Borromeo samt hålles tillgängligt för allmänheten, har, särdeles genom sin rikdom på dyrbara manuskripter, länge varit ryktbart i Europa. I gemenskap dermed finnes äfven en dyrbar samling af antika och moderna skulpturarbeten, modeller samt ett målningsgalleri i trenne salar, allt *valda* saker. Äfven här skyldra namnen Raphaël, Leonard da Vinci, Tizian, Guido, Carlo Dolci och deras samtida. Den store originalkartongen till Raphaëls: "Skolan i Athen" finner man *här*. Salvator Rosa har här ett särdeles skönt *landskap*, och Alb. Dürer ett Christushufvud.

Äfven i enskilta palatser träffar man dyrbara samlingar i skön konst. *Palazzo Litta* har bland annat en herrlig Correggio.

Kyrkorne äro rika på målningar; men de fördunklas alla genom ruinerne af Leonard da Vincis "*Nattvard*". Man återfinner den i en kasern. Rummet, der denna fresk sitter, var fordom refectorium till klostret *S:ta Maria delle grazie.* Frälsarens och Judas-hufvudet samt några bisaker urskiljas ännu tydligt. Våra efterkommande skola tala om "Nattvarden" och Leonard, såsom vi om Fidias och hans Olympiske Jupiter.

4.

Sjöarne. — Monza.

September 1840.

Polis är öfverallt en god sak, men för en resande i Italien högst besvärlig. I snart sagdt hvarje småstad skall passet af vederbörande skärskådas, stämplas och nerkluttras. Har då ödet gifvit en ett namn, hvari på ryskt manér fyra konsonanter stå tillsammans, och man nödgas vid hvarje gensdarmpost femton gånger repetera det, för att göra dess uttal begripligt för Italienska öron, så är man väl fast. Har man dertill, såsom jag, af Öfver-Ståthållare-Embetet för Polis-ärenden blifvit begåfvad med en titel, som ej äger något motsvarande i Italien, så blifva explikationerne ännu mera invecklade. Jag har underlåtit omtala det egna sätt, hvarpå den i vårt land klassiska titeln: "Kongl. Sekreter", af Polisen i Havre förklarades. Det kan månända icke sakna allt värde för herrar filologer.

Det var, då jag om morgonen straxt efter ankomsten till Havre, infunnit mig i Polis-byrån för arrangerandet af mina egna pass-angelägenheter samt Madam D—os, som af "omständigheterne" hindrades från personlig inställelse.

Polis-herren betraktade fundersamt passet. "Var så god och öfversätt er titel," bad han efter en stunds eftersinnande.

"Min herre — svarade jag — jag känner ingen motsvarande titel i Frankrike; men bokstafligen öfversatt, är den: "*Secretair Royal*".

Polis-herren var dock ej tillfredsstäld med verbal öfversättning, utan började följande examen:

"Etes-vous *homme de lettres?*

"Nej, inföll jag, denna öfversättning är ej riktig."

"Vous etes peut être *un homme de Police?*" fortfor herren, som tycktes älska motsatser.

"Nej", blef mitt svar.

"Hm — hm — mumlade han då — etes vous militair?"

"Nej". — — Nu föll han i djupt begrundande; slutligen syntes ett ljus uppgå för honom om andemeningen med de hemlighetsfulla orden: Kongl. Sekreter; han tog pennan från örat och utbrast:

"Ah! jag förstår — var så god och sitt ner ett ögonblick". Inom kort fick jag dokumenterne och fick betala dem, såsom jag redan nämnt.

Hemkommen till Madam D—o, skyndade jag nyfiken att se, huru Polis-herren tolkat min pretiösa titel; och hvad såg jag väl? Jo! en den mest diplomatiska kråkfot, som någonsin figurerat i publika papper. Den började med R, men kunde föröfrigt tydas hur man ville; endast på orden Kongl. Sekreter ville den ej passa in.

Madam D—o varseblef genast den tankfulla uppsyn, hvarmed jag betraktade mitt pass och utropade: "Qu'est ce que c'est?"

Hon fick kännedom om mitt bekymmer och tog dokumentet för att försöka dess dechiffrering; men polis-herren hade komponerat detta ord med en så skicklig obegriplighet, att till och med Madam D—o's skarpa öga länge förgäfves sökte genomtränga hemligheten; hon bortlade passet och lutade sig mot hufvudgärden. Efter en stund utbrast hon:

"Nu vet jag det — det skall vara "*Rentier*"!

"*Rentier!* — utropade jag förvånad — en sådan öfversättning skulle aldrig kunnat falla en *Svensk* polis in."

"Mais M:r — inföll Madam D—o, troende att jag ej förstod *detta* ords betydelse — *Rentier*, cela veut dire un qui — qui voyage, un qui — qui — qui — ne fait rien — — vous comprenez bien" — — Och skrattande måste jag försäkra henne, att jag nu insåg öfversättningens fullkomliga riktighet. — Men tillbaka till Milano!

För att göra den lilla utflykten till *Lago Maggiore* har man att först uttaga sitt i Polisen deponerade pass, derpå skjutsas man från ena byrån till den andra, får då adress till Sardniska Ministern, ty en del af sjöns stränder hörer under Sardinien; derpå kommer man åter i polisen, skjutsas åter fram och tillbaka, får betala — och sedan är allt i sin ordning.

I en halfcirkel från N.-V. till N.-O. från Milano ligga på ungefär lika afstånd från hvarandra de tre sjöarne, *Lago Maggiore, Lago Lugano* och *Lago di Como*, till en del infattade af Alper; belägne just på gränsen emellan den nordiskt allvarsamma Schweitzer-naturen samt den sydländskt vällustiga, lekande Italienska, förena de på ett märkvärdigt sätt de bådas motsatta karakterer och hafva just derigenom vunnit sitt frejdade rykte att vara en af norra Italiens på naturskönheter rikaste trakter.

Den rykande Ångbåten upptog vid middagstiden i *Sesto Calende* vårt från Milano anlända sällskap och började åter sin dagliga färd. Snart lemnade vi Ticinos krökningar. Först vänder sig Nordbon tillbaka att njuta intrycket af ett Italienskt vanligt landskap. Den *nordiska kalla*, rent blå lufttonen, de terrestra föremålens entoniga, obetydligt brutna färgor varseblifver man icke mera; det rent blå och gröna är förbytt i starkt lackblandad köttfärg; parasollformiga Italienska Pinjer, smärta Poplar och Cypresser, lummiga Kastanier bilda en till form och färg omvexlande omfattning kring grupper af hvitgula, balkongprydda boningar. Detaljerne försvinna så *småningom, allt som man aflägsnar sig*, och sjöns *vattenyta utvidgas; ännu äro stränderne temligen* långsluttande, men innan man uppnått *Arona*, höja de sig amfitheatraliskt med allt skarpare lutning; sydlänsk vegetation höljer de nedstigande bergsväggarne i en grönvirkad mantel, och de öfver hvarandra liggande hvita villorne, byarne, städerne, kapellen bilda ornamenterne deruppå; sjöns vattenspegel fördubblar de förtjusande partierne, och sedan dess långa perspektif åt norr, efter passagen mellan Aronas lodrätt nedgående, slottsbeprydda *bergsvägg åt venster* samt *Angeros* pittoreska *slott på bergstoppen till* höger utvecklats *samt slutat sig* i alpkedjans snöbetäckta fjell, så ser man stranden invid vattenytan garnerad af gulhvita massor; de förekomma på afstånd såsom bränningar af mot stranden brytande vågor; men det är de täcka husgrupperne af *Belgirate*, *Stresa*, *Baveno*, *Pallanza*, *Intra* — ligger det icke en vällust blott uti att *uttala* dessa namn!

Udden vid Belgirate viker undan, en hittils bortskymd vik åt venster utvecklar sig; plötsligt genomilas hela sällskapet liksom af ett elektriskt slag — ett ögonblicks allmän tystnad, stumt betraktande, uppstår och afbrytes — *nej* öfvergår i de musikaliska ljuden af utropet: *"Isola bella! Isola bella!"*

Från stranden vid Stresa hade skjutit ut och kommo Ångbåten till mötes en flottilj af båtar, öfverspända med hvita soltält, för att mottaga passagerare och effekter; Ångbåten *ilade* vidare in mellan bergen i det fjerran blå; vi landade vid Stresa, midtemot Isola bella, och vårt sällskap spriddes åt olika håll; en del lät genast sätta sig öfver till öarne, andra, deribland jag, föredrogo att först klättra uppåt den branta bergsväggen och öfverse sjöns öar och stränder.

Värdshusvärden i Stresa har ibland annat ett par täcka döttrar med talande ögon, och knappt hade vi satt foten i land, förrän dessa döttrar presenterade runda, fylliga äpplen och frukter, som förledande halft doldes, halft framstucko bland öfverskylande fikon- och vindrufvoblad, under det att vindrufvoklasarne sjelfsvåldigt hängde sig ut öfver korgarnes kanter; man må förlåta mig, men — jag glömde Isola bella och smakade de frukter, som de vackra Evas döttrar bjödo mig, och då jag efter detta uppehåll, skiljd från mitt sällskap, ensam uppsteg från terrass till terrass, mellan Vindrufvor, Kastanier och Pinjer samt vid hvarje afsats stannade, beundrande den allt vidsträcktare utsigten öfver den underliggande sjön, så varseblef jag efter nära en timmas vandring djupt under mig båten med mitt öfriga sällskap, redan i beredskap att sätta öfver till trollöarne, och jag hviftade förgäfves med näsduken tecken att vänta.

Den glödande luften hade emedlertid i en hast blifvit fyld af moln, stora regndroppar började falla och Lago Maggiores yta krusades af allt större böljor, då jag åter hunnit ned till det vanliga landningsstället, och det återstod nu intet annat, än att för egen räkning hyra en båt för öfverfarten. Det gifves väl en bestämd taxa, men båtkarlarne voro *Italienare*, och således fordrade de, då de sågo sig hafva fördelen på sin sida, mer än dubbel båtlega. Gräl och hot voro lika fåfänga, och jag hade just beslutat

att, båtkarlarne till förtret, afvakta ankomsten af några andra resande och tills vidare hålla värdshusets och fasta landets fördelar till godo, då ett sällskap af en prest, en annan herre och 2 damer anlände med samma afsigt som jag, samt erbjödo, sedan de af *mig* fått underrättelse om prejningsförsöket, en plats i båten. De nu oroliga böljorne vaggade oss snart till det simmande palatsets trappor.

Man berättar, att på **1670**-talet en Grefve Borromeo skapade dessa underverk, som sedermera bibehållit namnet: de Borromeiska öarne; hvad *denna* tidpunkts skönhetssinne tänkte sig ypperst, det utvecklades i ymnigt mått på ***Isola bella,*** men — liksom hade anläggaren, vid fullbordandet af *sitt verk, varseblifvit den gammalfranska smakens tvång* — han låt på ***Isola madre*** och ***Isolino*** den fria naturen sjelf tjena till mönster för konsten, för att låta åskådaren, efter egen böjelse, företrädesvis hylla den ena eller andra af dessa motsatta idéer. Det är emedlertid endast den kringliggande naturen, det hela sammanfattadt, som gör, att man tvekar, åt hvilkendera man bör tilldöma priset; ty Lago Maggiores böljor skölja alla öarnes stränder; gletscherne i norra fonden, Italiens yppiga natur, de *höga bergen* rundtomkring stränderne *med dess afrundade bevuxna* kanter, *städerne, byarne,* villorne bland grönskan träda fram vid hvarje blick från det ena stället, liksom från det andra.

Om de i Italienska jordens inre verkande vulkaniska krafterne ur sjöns här ofantliga djup upplyftat på vattenytan några af de underbara palatserne och trädgårdarne nedifrån ***Neckens*** smaragdgröna boningar, eller om sagobilderne i ***Tusende och en natt*** blifvit realiserade — de skulle knappt kunnat erbjuda mer förtrollande, mer fängslande syner, än dessa menniskoverk.

Isola bella, den sydligaste, visar sig från detta håll såsom en afplattad pyramid; ur sjön uppstiga *rader* af arkader och öfver dessa terrass öfver terrass *till* omkring **100**

fots höjd i tio afsatser, och hvarje terrass med dess balustrader, statyer är en prakträdgård, ett orangeri.

Vi landade vid en präktig brygga och varseblefvo här åt norra sidan hus och palatser; men tunga moln hängde öfver sjön söderut och åskan hördes doft; vi måste begagna tiden och först se terrasserne och trädgårdarne. Den fantastiska anblicken, som sjelfva ön på afstånd ger, var väl nu förbi, men vid hvarje steg utveckla sig här skönheter, som man nere på sjön icke anade; från symmetriska terrassers stela population af statyer, från lundar af Lager, Cypresser, Oranger ilar man till grupper af södra Italiens och tropikernes praktfullaste växter; än stannar man nyfiket framför en jättestor blommande Aloë, än framför den lysande färgprakten af en Cactus; och då man slutligen efter en ständigt närd, ständigt förnyad och tillfredsställd nyfikenhet, liksom tröttnar samt låter ögat ifrån föremålen närmast omkring halka ut öfver sjöns böljor, då stannar man åter, gripen af en ny förtrollning, ty man varseblir, hvad man hittils förgätit: utsigterne öfver sjön, öfver Alperne, öfver Piemontesiska och Lombardiska bergsstränderne, som härifrån utveckla hela makten af sin tjusande skönhet. Emedlertid föllo allt ymnigare de stora regndropparne, söderut omkring Aronas och Angeras slott på bergsuddarne ljungade bländande blixtrar, sjöns böljor brusade häftigt och brötos under arkaderne, under det att lagerträdens täta kronor vaggade af och an i vinden samt påminte oss att ej förlita på dess osäkra skydd. Då öppnade vår Guide en ingång till palatsets bottenvåning; ny prakt, nya konstverk; man genomgår en lång följd af rum och salar, hvilkas väggar, tak och golf bestå ömsom af prydligt sammanfogade snäckor, stundom of droppsten, stundom af idel små runda kiselstenar, allt i mosaikform; ur nischer framspruta springvatten, en grottlik svalka herrskar här ständigt; och i samma förhållande af prakt och beqvämligheter är äfven det öfriga af

palatset, som dessutom är försedt med ett målningsgalleri, en samling af statyer, en theater, ett kapell — korteligen: inom dess väggar finner man samladt, hvad rikedom och konst kunna uppbjuda att göra lifvet behagligt, och en blick ut genom fönstren uppenbarar i omvexlande taflor södrens natur i hela dess skönhet.

Det var för sent på aftonen och sjön för orolig att besöka Isola Madre; vi låto i skymningen sätta oss öfver till Stresa. Mellan de något skingrade molnen frambröt då och då månen, och böljorne glänste som silfver; äfven denna scen hade sin skönhet.

En rätt intim bekantskap hade uppstått mellan mig och mitt sällskap; ifrån alldagliga ämnen hade våra samtal öfvergått till mera allvarsamma; den Katholske presten intresserade mig mycket, i synnerhet derföre, att till en början hans yttranden och idéer voro så olika med hvad jag väntat mig af en Katholsk prest, så liberala, så sansade. Under promenaden om aftonen i månskenet frågade han mig slutligen, om jag var Katholik, och vid nekande svar, hvad min mening är om Luther?

Ett undvikande svar blef naturligtvis följden af denna fråga, och vare sig att min Katholske vän tolkade denna min ringa ifver orätt eller han ansåg min mening i detta fall för oefterrättlig, nog af, det förekom mig, som om, efter vidrörande af detta ämne, han blifvit "slagen med blindhet"; den under resonnemanger om lifvets andra förhållanden så tolerante hade plötsligen bytt natur.

"Jo min herre, utfor han, denne Luther var en äreförgäten Gudsförnekare; det var en libertin, som förnekade sin herre, Hans Helighet Påfven, för att, under förevändning att rena kyrkobruken, ostraffadt få öfverlemna sig åt sina

köttsliga lustar; han röfvade nunnor ur klostern; Guds förnekelse och helgerån voro för denna menniska lofliga saker — — —"

Jag har *tagit* för regel, att på främmande botten aldrig tvista i *politik* eller *religion* med någon, som jag icke desto närmare känner, och förblef, ehuru förledande tillfället var, äfven nu helt passiv.

"Väl möjligt, svarade jag, att Luther var en så dålig menniska, men då hans satser upptagits och erkänts af millioner menniskor under och efter hans egen tillvaro, och bland dem af obestridligen högst bildade, så lärer ni icke kunna neka, *att det* åtminstone *icke är omöjligt,* att hans lära *kunde grunda sig* på *verklig* öfvertygelse och således bör bedömas på sin höjd såsom en mindre riktig men förlåtlig, skiljaktig åsigt i religionsämnen."

"Man kan höra, inföll han, att ni är en af dessa olyckliga, förblindade; men säg mig uppriktigt: ni har någon tid vistats i Italien, har ni ej redan känt en inre åtrå att *blifva Kristen*" *).

"Sanningen att säga, har mitt vistande härstädes varit så kort, att jag ännu ej fattat mycket af de Katholska lärosatserne; det är min *högsta önskan*, att någon må med riktiga *skäl* bevisa mig Katholska bekännelsens stora *företräden* framför den Lutherska."

Detta gaf anledning till ett slags parallel emellan dem båda, då jag till min förvåning fann min Katholske prestman i den gröfsta okunnighet om skiljaktigheterne mellan båda bekännelserne; så trodde han t. ex. att vi icke hafva några sakramenter och ingen vigsel, men hufvudpunkten för fördömelsen ansåg han emedlertid vara, att vi ej tro på Påfvens andeliga makt, att våra Prester gå klädde "som an-

---

*) *Af dessa* ord betjente sig nästan alltid Italienska Katholiker, då de, *såsom sedermera ofta hände*, *ville göra mig* till Katholik.

nat folk", såsom han uttryckte sig, samt att de gifta sig och "orena sitt kött."

Om en Katholik utan bildning hade haft dessa yttranden, skulle det icke hafva förefallit mig besynnerligt, men så mycket mer att höra en person med skarpt omdöme och tolerans i öfrigt döma så blindvis. Den föga ifver, som jag med afsigt låt påskina vid vederläggandet af hans anathemer, tycktes hafva öfvertygat, att jag var på vägen till den enda saliggörande kyrkans sköte, och han inviterade mig att besöka honom i hans hemort vid Pavia under den säkra förmodan att min öfvergång var nära. — "Men — invände jag, för att vidare försöka honom — i mitt fädernesland hafva vi *en gammal lag, som dömer den, som öfvergår till* Katholska bekännelsen, förlustig sina rättigheter såsom Svensk medborgare; antoge jag nu denna religion, så skulle jag svälta ihjel."

"Ja, se der, utropade han — ni ser mer på timliga fördelar, än er själs eviga salighet — Nej följ mitt råd, afsvärj edra förvillelser; ni behöfver blott göra det inför en Biskop i vittnens närvaro. Här i Italien skall ni nog finna er utkomst; jag har sett, att ni teknat i er portfölj; ni har anlag för målning, här i Italien *skall ni blifva inspirerad*; allt skall gå väl, *följ mitt råd!*"

Att upprepa samtalets fortsättning vore öfverflödigt. Jag har blott velat anföra detta exempel såsom prof på en bildad Prestmans sätt att bedöma en annan trosförvandt samt försök att förmå honom öfvergå till andra meningar, genom att draga vexel på hans framtida öfvertygelse, oberäknadt hans närvarande.

Med allt detta fattade jag dock verklig tillgifvenhet för denne man; hans bemödande att få mig omvänd grundade sig blott på välvilja, och jag är öfvertygad, att hans ord kommo från inre öfvertygelse, denna må för öfrigt hafva grundat sig på så skef undervisning som helst.

En bark satte oss andra morgonen öfver till *Isola Madre*. Äfven den höjer sig med terrass öfver terrass, men dessa äro här alldeles öfvertäckte med sydlänsk vegetation, hvars rankor i yppiga festoner maskera konsten; äfven här, och mer än på *Isola bella*, vandrar man under lundar af Lager, Oranger, Oliv, Cypress &c. &c., och hela ön lifvas af präktiga fåglar, Perlhöns, Påfåglar, Guld- och Silfverfasaner. Öfverst på ön är ett slott, obebodt och mindre väl underhållet, men från hvarje af dess fönster, liksom vid hvarje blick mellan boskéerne ute i parken, varseblir man hänförande utsigter.

Helt nära *invid stranden* vid *Pallanza* ligger "*Isolino*", som *närmast liknar* Isola Madre; *konsten står* här mindre fram än naturen.

Här skiljdes jag från mitt sällskap, som återvände söderut, då min väg gick österut. Presten förnyade sin inbjudning, sedan han åt mig uppskrifvit sin adress.

Från höjden vid *Laveno* kastade jag den sista blicken öfver Lago Maggiore; sjöns branta stränder bilda från denna synpunkt, liksom en enda stor amfitheater; sjöns klara vattenspegel utgör arenan och Isola Madre och hennes systrar de förtjusande Amazonerna, som der täfla om skönhetspriset.

Lago Lugano och *Lago di Como* äro liksom Lago Maggiore omgifna af höga, skogbevuxna eller åtminstone gröna berg, dock hafva de hvar sin olika karakter. Luganosjön är vildast och dess stränder minst bebygda, men den har, genom sina många utskjutande uddar, en större omvexling än de andra sjöarne. Comosjön är, som en flod, lång och smal, nedklämd mellan bergen, hvarigenom detaljerne af alla dess villor å båda sidor tydligare träda fram än vid Lago Maggiore; men denna sjös vidsträckta utsigter saknas deremot här. Bland mängden af dess, om möjligt, alltför mycket beskrifna villor, är *Belaggio*, belägen på en

utskjutande udde, som delar sjön i de båda spetsiga vikarne nedåt *Lecco* och *Como*, beundransvärd för sina utsigter, och den ungefär midtemot på vestra stranden belägna *Villa Sommariva* för dess anläggningar och konstsamlingar.

Under det jag stod och betraktade en vacker marmorgrupp, Amor och Psyche af *Canova*, hade jag nöjet höra en Tysk bakom mig yttra till sitt sällskap:

"Denna grupp är väl vacker, men jag har dock sett en ännu vackrare. Den finnes i Stockholm, och detta undersköna arbete är af en Svensk Bildhuggare vid namn *Sergel.*"

Af trakterne nordost från Milano är *Brianza* utmärktast för sin skönhet; der är öfvergången mellan alpnaturen och *Lombardiska slätten, ett land af skogbevuxna kullar* i ständigt omvexlande grupperingar. Milanesarn talar med förtjusning om sin fädernebygd; den förtjenar det.

Under de första dagarne af mitt vistande i Milano stälde mine bordskamrater ofta på mig frågan: om jag sett *"il vapore"* (ångan), och gåfvo mig vid nekande svar (ty jag förstod ej hvad man menade) *anvisning* på en promenad till *"Porta nuova"* för att få se denna intressanta sak. Jag gick nyfiken dit och fann — ångvagnen och jernvägen!

Milano följer sin tid; detta är den första jernväg i Italien; den förer till det ett par Svenska mil aflägsna *Monza,* en liten stad, hvars största nuvarande märkvärdigheter äro den gamla Kathedralen och det Kejserliga Palatset. Jernvägen är för kort tid sedan öppnad, och nyhetens behag ditlockar en mängd Milanesare; men här finnas hvarken broar eller tunnelar; jernvägen går i jemnhöjd med den vanliga landsvägen. Intet land är väl mer egnadt för *jernvägs*-anläggningar än Lombardiet; på de oafbrutna slätterne möta *inga* hinder, och afsättningen af *det bördiga* landets

produkter tyckes böra göra företaget af den beslutade jernvägen åt Venedig lönande.

5.

Yttre ställningar och förhållanden i Milano.

September 1840.

I *sjelfva staden Milano träffar man icke denna skarpa* öfvergång från mera nordiskt till sydlänskt, som man efter beskrifningen om Italien i allmänhet der kanske väntat sig. I följd af Österrikiska väldet är denna stad befolkad af en mängd Tyskar, ej blott Militärer och civile Embetsmän, utan ock Köpmän, Fabrikanter och Handtverkare; och den blandning, som härigenom uppstått, har betydligen inverkat på de infödde Italienarnes egna lefnadsförhållanden och opinioner samt sättet att yttra dessa sednare.

Öfver allt råder dessutom en verksamhet och drift, som illa stämmer in med begreppet Italien; Milanos sidenfabriker göra anspråk på att vara de bästa i Italien. Inflyttade Tyskar torde till en del hafva bidragit till Milanos företräde i konster och manufakturer.

Väl har man på *Cafféerne* tillgång på en hel del Franska, Italienska och Tyska samt äfven Engelska Tidningar, dock hör man sällan politik i dagligt tal och på publika ställen. Österrikiska polisen har utbildade hörselorganer och lärer vara mycket misstrogen; men hvad man må säga om Polis-auktoriteterne i Milano, så är dock säkert, att en främling aldrig har anledning att klaga på kitslighet eller svårigheter utan eget förvållande.

Milano har sin egen litteratur; man ser dessutom hos de rätt talrika Bokhandlarne flere af de gedignare Tyska klassikerne öfversatta på Italienska; den i Milano sednast utkomna öfversättningen af Schillers verk berömmes mycket af recensenterne. Milanesarne kalla stolte *Manzoni* för "Italiens Walter Scott."

Milanesiska dialekten är bred, sjungande och ful; den står i samma förhållande till den äkta Italienskan, som Småländska dialekten till den rena Svenska. En del ord uttalas fullkomligen på Franskt sätt; så uttalas ouva = *oeuf*, nove = *neuf*, cavalli = *cavaj*, m. fl. dylika. Milano har dessutom ett ord, som ständigt, ehvar främlingen må vända sig, ljuder i öronen samt icke finnes i något lexikon, icke begripes af andra Italienare, neml. ordet *menga*, som brukas i stället för *non* och äfven för *no*. Milanesare af lägre klassen äro derföre rätt svåra att i början förstå.

Det bördiga Lombardiets adel och egendomsherrar samlas under vintermånaderne i Milano och täfla då med hvarandra i lyx. Den närvarande tidpunkten är den minst tjenliga att få riktigt begrepp om hela *denna* herrligheten; dock kan man, vid middagstiderne och Söndagarne, vid åseendet af de otaliga och glänsande ekipagerne på Corson och promenaderne, göra sig någorlunda föreställning härom. Lombardiska adeln är rik, dock sträcker sig rikedomen af jordegendomar äfven till oadliga possessionater, som täfla med de förra, men dock af dem afskys för deras oädla blod. Kast-skilnaden är strängt begränsad; äfven i Milano lärer denna göra sig starkt gällande.

Milanesarns offentliga nöjen och församlingsplatser äro *Theatrarne* och *promenaden* på Corson samt Cafféerne. "*Casino'n*" närmar sig mera till slutet sällskap, ehuru dess medlemmar äro vidt utgrenade bland de bildade klasserne.

Utom *Corsi* samt "*il Foro*", en med korsande alléer planterad plats utanför Kasernen vid Vapenplatsen, äro Boule-

varderne, samt särdeles om helgdagarne, "*Giardini publici*" (offentliga trädgårdarne), vädjobanan för allmänheten, särdeles Milanos *sköna* verld. Giardini publici, Milanos "Champs Elysées", äro försedde med theatrar, restaurationer och inrätttningar för nöjen af alla slag. Om aftnarne illumineras de med färgade lyktor, musiken ljuder, och allt påminner då om Paris' lustiga virrvarr.

Ju längre man kommer söderut, desto mer tilltager lifvet på offentliga ställen, i synnerhet på Cafféerne, som utgöra sydlänningens halfva hem, hans affärsställe, nöje och tidsfördrif; kaffekoppen och biljarden utgöra vilkoret för hans välbefinnande; ty efter några få besök varseblir man lätt, att det icke är politiska diskussioner och tidningsbladen, som locka honom dit, såsom i Paris; — här är det kaffekoppen och biljarden — det är själstillfredsställelsen att veta sig på *Cafféet!*

Ingenting bättre visar Cafféernes kredit, än den lyx der i allmänhet råder och som ofta i intet afseende ger efter för hvad Paris i den vägen bjuder.

Jag nämde nyss Milanos *sköna* verld; den äger verkligen en sådan i sina fruntimmer. Deras drag hafva väl i allmänhet icke en bildskön form; men deras växt och fysionomi tillsammanstagna bilda ett högst behagligt helt. Vackra proportioner, runda, fylliga former, långt och yppigt becksvart hår, uttrycksfulla, svarta, stundom mörkblå ögon, samt en i brunt gående köttfärg med en lindrig rodnad på kinderne, gifva dem, ehuru de sakna denna starka rodnad, som hos oss gäller för helsans och kraftens kännemärke, ett utsende af helsofriskhet, som angenämt intager. Flickor pläga öfver det bara svarta håret kasta en svart slöja, som halft döljer ansigtet; de svarta ögonen, som blixtra igenom, äro farliga. — Sedan fruntimmerna här nått en viss ålder, aftager dock deras utseende hastigt; de åldras fortare än

fruntimmerna hos oss. — Hos karlarne är kulminationstiden mindre märkbar.

En sak, som gör ett högst behagligt intryck på utlänningen i Milano, är att man icke här ser hufvudstäders skärande motsatser, deras lyx och elände, rikedom och tiggeri, elegans och smuts så vid sidan af hvarandra, som t. ex. i sista hänseendet i Paris och för öfrigt annorstädes; man påminnes icke så ofta om det svalg, som det nyckfulla, ofta orättvisa ödet uppkastat mellan varelser, hvilka vid inträdet på lifvets skådebana och vid utträdet derur äro hvarandra så lika. — Af tiggeri besväras man icke mycket i Milano, och medelklasen samt *folket i allmänhet visa de omisskänneligaste tecken till välmåga.*

Liksom Neapels folkklass har sina Maccaroni, så har Milanos sin egen favoriträtt, kallad *Polenta,* tillredd af det hårda hvetet (grano duro) från stränderne af Svarta Hafvet, på samma sätt som Maccaroni, men i *grötform* samt med tillsats af saffran. På eller vid alla platsar, der folkrörelse är, finner man Polenta-försäljaren med sin lilla fyrpanna och sin gryta, ur hvilken polentan skålpundsvis afyttras; vanligen är dermed äfven förenad försäljningen af *rostade kastanier,* som jemte polenta, är *den lägre klassens hufvudsakliga vinterföda. Polentan förekommer* ock ofta i bättre hushåll, men föreföll mig alltför mäktig.

Priset på lefnadsvaror och hyrorne *) äro i Milano mycket lindriga; äfvenså det på spektakler och andra nöjen, jemförelsevis med t. ex. i Paris.

*) Här, liksom öfverallt i Italien, äfvensom i Tyskland, är det för en resande, som uppehåller sig någon längre tid, stor fördel att skaffa sig *privatlogis,* hvilka öfverallt finnas att tillgå. Särskildt tror jag mig göra dem af mina landsmän *en tjenst,* hvilka vilja uppoffra någon tid åt det behagliga *Milano,* att uppgifva *mitt* privatlogis, med hvilket en *hvar* säkerligen skall

Milano är väl Katholskt, dock hade jag väntat mig mer bigotteri; helgonhistorier och underverksgörande bilder äro väl i stor kredit hos lägre klassen, men jag har äfven flere gånger hört *till* och med Milanesare af medelklassens upplysning göra sig rätt *lustiga* deröfver.

Ofta ser man på husväggarne madonne- och helgonbilder utmålade, stundom infattade under glas. På en bräda under dem sättas blomsterbuketter, som förnyas på Sön- och Helgdagar, då äfven tvenne eller flere tjocka, brinnande vaxljus ditställas, om madonnebilden tillhör något rikare hus, eller en brinnande lampa, då ägaren är mindre bemedlad; likväl tyckas de *förbigående endast* undantagsvis, samt nästan blott *fruntimmer*, dervid fästa särdeles uppmärksamhet, helsa eller göra korsteknet.

Processioner ute på gatorne varseblef jag under nära tre veckors vistande ingen enda gång. Kyrkorne besökas starkt på helgdagar liksom söknedagarne vid Ave Maria, men mest af fruntimmer, som säkert utgöra två tredjedelar af de besökande. Så är det äfven vid Bigtstolarne, der deras antal *jemförelsevis* med karlarnes är ännu mycket större. Man har derföre *all* anledning tro, att fruntimmerne i allmänhet synda vida mer än karlarne.

---

finna sig nöjd. Adressen är: "*Signora Theresa Stadlin, Contrada di Chiaravalle N:r 4728, 1:o piano verso la Strada.*" Man har der äfven den förmånen att ej betala spisningen för de dagar man är frånvarande, sedan man på morgonen tillkännagifvit sådant.

Fördelarne af sådana "pensioner" äro icke blott godt pris och beqvämlighet, utan ock att få öfning i ställets *dialekt*, underrättelser om lokala förhållanden, samt att ofta derigenom få angenäma bekantskaper inom de familjer, med *hvilka* värd-*folket* umgås.

En dag kom jag gående på *Contrada di S. Antonio* och varseblef utanför en kyrka en mängd menniskor, mest qvinnor, som nästan stängde gatan; ett starkt mummel hördes på afstånd. Under förmodan att någon eldsvåda eller dylikt var å färde, närmade jag mig, men fann då kärringarne till en del ligga på knä, med radbandet mellan fingrarne och blickarne vände mot S. Antonii porträtt, omgifvet af en blomsterinfattning, framför hvilket brann en lampa, under det att de andäktige emellanåt i alla tonarter utropade: "Gloriosissimo e santissimo Antonio, fatemi un miracolo!" (högtärade och aldraheligaste Antonius, gör mig ett underverk!)

Jag erfor sedan, att det var årsdagen af ett detta helgons underverk, samt att de, som hade några större önskningar, å denna dag plägade vända sig till helgonet i afseende på dess uppfyllande.

I några kyrkor ser man upphängda en mängd småtaflor, föreställande barnsängshustrur, eldsvådor, menniskor, som falla ned från stegar eller blifva anfallne af röfvare m. fl. slags olyckor; det är, såsom jag sedan erfarit, en tacksamhetsgärd, som den i nöd stadda lofvat sin skyddspatron, om denne genom något underverk sänder räddning.

6.

Lombardiska slätten. — Genua.

Oktober 1840.

Med verklig saknad lemnade jag Milano och mina der förvärfvade bekanta, för att öfver *Pavia* och *Voghera* inträffa i "*Genova la Superba*", och derefter på Medelhafvets vågor

bäras till min längtans mål, Neapel, att se dess vällustiga natur under sydliga vinterns halfslummer.

Hela trakten kring Milano är ett välsignadt land, öfver hvilket naturen frikostigt skänkt ur sitt ymnighetshorn. Nordligt hafva sjöarnes stränder en återspegling af ett pittoreskt alpland, som i *Brianzas* undersköna kullar, med dess lundar af Pinjer och Kastanier, och Villor och Kloster deremellan, öfvergår till ett idylliskt slättland, bäddarne för gletschernes barn, *Ticino* och den obändiga *Po;* men högland, liksom lågland, smekas af samma milda luft, höljas af samma yppighet.

Ingenting är dock fullkomligt, ty bäst ögat frossar i njutning af naturen, träffas det oangenämt af ett hos innevånarne i dessa trakter vanligt naturlyte, ett slags vanställande halskörtel-sjukdom, bestående i en utväxt på sidan af halsen ifrån ett hönsäggs ända till ett litet barnhufvuds storlek. Läkarne äro ej ense om grunden till denna hos bergsfolket i synnerhet vanliga sjukdom; en del tillskrifver den gletschervattnet, som begagnas till drickning, andra läkare klimatiska orsaker.

Äfven en annan sak gör ett obehagligt intryck; då man kommer att kasta ögat bakom Diligencen, ser man den eskorterad af en Dragon, beväpnad från fotsulan upp till tänderne, och man suckar öfver behöfligheten af sådana försigtighetsmått i detta herrliga land. Röfverier på Lombardiets landsvägar äro ej sällsynte; lyckligtvis är det numera blott högst få ställen i Italien, der något sådant är att frukta.

Lombardiska slätten och en del af den Piemontesiska gälla för att hafva den högsta kultur i Europa, gynnade af klimatet och belägenheten i floddalarne. Åkerbrukets yppiga rikedom stiger fram öfver allt; sädesarter af alla slag, Ris, Mais, rotfrukter odlas här om hvarandra, och på naturliga och artificiela ängar beta sköna hjordar i skuggan af Almar, Kastanier, Popplar och Pinjer. Stängseln mellan fälten ut-

göras af storbladiga Acaciehäckar, och här och der genomskäras de af kanaler med deras lastpråmar. Hela Lombardiska slättlandet har denna karakter, och ehuru markens beskaffenhet icke tillåter något vidsträckt synfält eller omvexling, samt således i *detta* afseende snart blir tröttande, så lemna dock den verksamhet och omtanka, man vid hvarje ögonkast varseblifver, högst angenäma intryck; icke ett tums land jord är obegagnad, allt är användt, vårdadt och omhuldadt. Man ser lätt, att åkerbruket och jordskötseln i allmänhet drifves med urskiljning och systematiskt, och hvad som för nordboen är helt nytt, det är omsorgen, hvarmed åker- och ängsvattningen är inrättad och verkställes, ett bestyr, som vårt klimats kyla och fuktighet gör mindre oundgängligt, än här söderut. Omkring åkrar och ängar varseblifver man några alnar höga, med murbruk uppförda murar, hvilka en nordbo på något afstånd tager för stengärdesgårdar; vid närmare påseende befinnas de dock vara små, en eller flere alnar breda murade vattenledningar, försedde med sina slussar och utgrenande sig så långt ögat når; derifrån sker vattningen, dymedelst att vattnet får öfversvämma fältet under viss tid, bestämd efter luftens torka eller gräs- eller sädesartens beskaffenhet. Ingen bäck lemnas obegagnad; man uppsamlar vattnet, såsom förde det guldsand och, sannt nog, det afsätter verkligen guld åt dess ägare. Vattnet betalas, så besynnerligt det i våra öron ock låter, på Lombardiets slätter *timvis,* och omständigheterne vid vattning är derföre strängt reglerad. På detta sätt har vattenledningskonsten från floder och kanaler, samt vattnets utdelning i bestämd mängd, här blifvit en hufvudgren af Ingeniör-vetenskapen.

Ett högst eget utseende hafva ris-åkrarne. De förekomma likasom vattensjuka kärr, af den orsak att vilkoret för ris-odlingens framgång är, att ris-åkrarne stå under vatten längre eller kortare tider, alltefter markens beskaffenhet.

Till Lombardiets och Piemonts hufvudsakligaste näringsgrenar samt källorne för dess rikedom hörer utom ris-kulturen silkes-odlingen, äfvensom vindrufvan, hvilken ju längre man kommer söderut, desto starkare och djerfvare klänger sig kring fruktträdens stammar upp bland deras kronor.

*Af allt hvad man ser utaf vegetationens sällsynta rikedom samt åkerskötselns förträffliga beskaffenhet, skulle man hafva all anledning att sluta till folkets, den jordbrukande landtmannens fördelaktiga ställning; dock försäkrade man mig, att så icke är fallet. Bonden äger nemligen icke den jord, som han brukar; den är blott till honom förpaktad, och han kan ofta*st nästan efter godtycke uppsägas af jordägaren. Jorden lyder till största delen under stora adliga gods, eller äges af andra enskilda possessionater, som hafva en mängd förpaktare, af hvilka de strängt utkräfva sina ofta högt uppdrifna rättigheter, och hvarigenom den jordbrukande bonden har endast ringa öfverskott i ersättning för sin svett och möda.

Vid *Voghera* börjar marken blifva mera kuperad; tjusande landskap med lointainer höljde i varm *köttfärgad* luftslöja; och då kullarne blifva högre samt antyda en bergskedjas granskap, äro deras terrassformiga afsatser åter skuggade af Pinje-lundar, omvexlande med blågröna Oliv-skogar, här och der afbrutne af smärta, mörkgröna Cypresser, under det att på öppna platsar de hvita Italienska Villorne, städer och byar äro grupperade öfver hvarandra, liksom för att bilda en åsyftad effekt i landskapsstycket.

Emellan *Novi* och *Genua* passerar man under en tolf timmars väg tvers öfver en arm af Apenninerne, just der dessa förena sig med Sjö-alperne. Högsta punkten är blott två tusende fot öfver Medelhafvets yta, dock är denna pas-

sage rik på precipicer och bergspass samt beundransvärda vuer. Denna alpgren har dock en helt annan karakter, än Schweitzer-alperne; i stället för dessas stela väggar hafva bergen här i allmänhet en afrundad form, äro betäckta med sydlig vegetation, särdeles södra sluttningen, och vid annalkandet till Genuas förstäder träffar man redan Villa vid Villa, Palats vid Palats bland planteringar af Oliver, trädgårdar af Citron- och Orange-träd.

Ej förrän man är helt nära Genua, ser man Medelhafvet framför sig. Straxt derpå visar sig en massa af Palatser emellan gröna trädgårdar, det ena öfver det andra i en stor amfitheater, dernedanför en stor hamn full med skepp och farkoster; det är Christof. Colombos, Andreas Dorias fädernestad, Medelhafvets dethroniserade herrskarinna: "*Genova la Superba.*"

Dess mäktiga flottor diktera numera icke såsom i fjortonde seklet lagar för Europas, Afrikas och Levantens inbördes handel och vandel; de Aristokratiska och Demokratiska striderne i Genuas inre äro längesedan utkämpade och skola ej mera förnyas. Vägen kring Goda-hopps-udden till Indierne omintetgjorde Genuas likasom dess medtäflarinnas, Venedigs egenskap af föreningslänk mellan Öster- och Vesterlandet, och afledde med detsamma de ofantliga rikedomar, som från denna källa flöto till dessa stater. Likväl och ehuru Genuas makt såsom särskild stat är bruten, lifvas detta ställe dock ännu af den industriela och merkantila verksamhet, som utgjorde grunden till dess fordna storhet; Genua är frihamn; handel och industri täfla med hvarandra; dock ej denna fordna transitohandel med Österlandets produkter; det sysselsätter sig numera hufvudsakligen med afsättningen och förädlingen af det rika Piemonts samt Lombardiets alster.

Genuas fordna Patricier hafva sina stamträd på krönikornes blader, men deras ädla blod har haft samma öde,

som förestår all adels: att i tidens längd fördunsta och "varda såsom andra menniskors." Till och med dessa präktiga marmorpalatserne, den enda verkliga vinst en resande har af Genuas fordna storhet, äro främmande för de ätter, hvars namn de ännu bibehålla.

Sådana gamla palatser med deras prunkande vapensköldar och namn, bebodde af menniskor, främmande för bådadera, äro dock intressanta, talande karakterer. De förekomma mig liksom dessa stora målade initialbokstäfverne till medeltidens krönikor (vår nyaste ap-tid har börjat efterhärma dem), hvilka i bjerta färgor och figurer föreställa krönikans hufvudämnen. Anblicken af ett sådant öfvergifvet palats är liksom en hänvisning till den oblidkeligt stränga historien.

Ofta här i Genua blir man i beundran stående framför ett skönt palats, men ögat halkar, utan att väcka något minne, öfver namnet på dess fordne ägare, begär ingen vidare förklaring öfver den stora vapensköld, som ännu hänger qvar öfver ingången till "krämares" och handtverkares nuvarande hem. Det är otacksamt, ty i striderne mellan Guelfer och *Ghibelliner* slogo desse mäktige patricier kanske skallen i sönder på *hvarandra*, i *tvisten* om företrädet af den enes eller andres ädla bod, och *lemnade*, *utom* sina sköna palatser, åt efterverlden ämnen till sköna romaner och dramer.

Materien bragte dock dessa ätter upp till makt; med materien köpte de sig adel och namn — namnet förklingade i tidens rymder, endast materien stod qvar. — En Sokrates, Plato, Kepler, Newton, Galilei, Franklin, Leibnitz och deras likar yfdes ej öfver adligt blod, hade intet stamträd, bygde inga jordiska palatser. Hvems minne lefver längst, hvems tankeflygt värderar man högst, följer man helst? — Och ni, innehafvare af vårt slägtes förstfödslorätt, Grefvar och Baroner, som yfvens öfver er börd, edra gods, och derpå grun-

den företräden; hvad finnen J skrifvet uti tidens stora bok, om J viljen läsa den? Jo den redan gamla läran, att inbillade företräden, som grunda *sig blott* på rikedomen och på födseln, att *ärftlig* adel är noll; att *själens* och *tankans* adel är det enda stamträd, som trotsar tidens stormar.

Genuas historia är lärorik genom sina inre strider samt den omvexling af styrelseformer, som denna stat varit underkastad. Aristokratiens och Demokratiens kämpar under republikens tider afträdde blott tidtals *från* skådeplatsen för att *lemna rum åt Karthaginenser, Romare, Göther,* Lombarder, Sarracener, Fransmän, Engelsmän, *hvilka vexelvis* bemäktigat sig denna för dess belägenhet i centern af Medelhafvets kust, dess herrliga klimat och goda hamn, samt vigt som fästning, dyrbara plats och besynnerligt nog har Genua dock under nästan alla styrelseformer varit välmående samt snart hämtat sig och, lik en Fenix, stått åter upp ur askan och ruinerne *efter* fiendernes sköflingar, hvilket tyckes visa, att en stat *kan* befinna *sig* väl under de mest motsatta styrelser, *blott dessa hafva* omtanka nog att icke *omintetgöra eller* skada sjelfva källan, hvarur statens välstånd flyter; dess naturliga svallvatten må då ledas och användas huru som helst, mer eller mindre väl.

Under Sardiniska regeringen är Genua i beständigt stigande; dess folknummer uppgifves större, än man antager den hafva varit under republikens mäktigaste tid; och hvad som alltid återstår lika intressant, är Genuas sköna *läge*. Stadens inre delar motsvara icke det höga begrepp, man fått vid anblicken deraf från något afstånd. Då den är terrassformigt anlagd på bergssluttningen, så hafva gatorne måst blifva trånga och branta samt utgöras till *en del* af höga och branta trappor i samma stil, som *trapporne* på

Södermalm i Stockholm, och med en osnygghet, som vida öfverträffar den "på söder"; i *detta* fall är fördelaktigare att dväljas på trapporne "*på* Söder", än "*i* Söder." — Endast några få af Genuas större gator äro farbara med åkdon.

Genuesiska palatserne äro berömda äfven i Italien; flere af de namnkunnigaste bygdes i femtonde och sextonde seklerne i *olika* smak, men dock nästan alla *med* smak. För att undvika eget kannstöpande i arkitektur, men tillika lemna hvarjom och enom ett fritt fält för sin egen fantasi, åtnöjer jag mig att afskrifva en stor — icke kannstöpares, utan resande konstdomares omdöme: att "palatserne alla utmärkas af stor förtjenst och renhet i smak. Andra finnas och de äro icke få, der sednare tiders manierism fått insteg, andra åter, der reminiscenser från Byzantismen visserligen göra, hvad vi konstdomare kalla bristande renhet, men hvilka dock derigenom få en originalitet och ett intresse, som den nyare stilen icke så säkert gifvit dem." Och nu önskar jag läsaren lycklig resa att på egen hand hålla jagt efter Byzantismen, ty mitt eget korta vistande af några få dagar tillät intet studium i detta afseende; men som ofvannämde blandning dock träffas öfverallt, der qvarlefvor efter flere epokers byggnadssätt ännu finnas, så hoppas man att jagten skall lyckas.

Af de mäktiga mæcenaternes konstsamlingar hafva en stor del emigrerat till England, Ryssland och Frankrike. Emedlertid finnas ännu stora dyrbarheter qvar af Guido Renis, Paolo Veroneses och äfven af Rafaëls händer. Carlo Dolci's: "Frälsaren på Oljoberget", återgifven så ofta i gravyr, finner man i Palazzo Pallavicini.

Kyrkorne äro många och till en del rika på dyrbara stenarter. *S:t Stefano* har en namnkunnig altartafla, före-

ställande S:t Stefani martyrdom, målad af Rafaël och hans värdige elef Giulio Romano, men öfvermålad af Rafaëls icke-elef Herr David.

I allmänhet förvånas man i Genua öfver mängden af hvit marmor, af hvilket ämne hela palatser och hus äro uppförde, synnerligast då man kommer från ett land, der en hvit marmor-bordskifva anses såsom en dyrbarhet!

Genua har tvenne alldeles moderna byggnader, som i *sitt* slag icke gifva de äldre efter, Palazzo *Tursi Doria* icke undantaget; de äro Theatern *Carlo Felice*, och *Dårhuset*. Carlo Felice försäkra Genuesarne vara den första theater i Italien; säkert är, att den går upp mot la Scala i Milano, den har Genuas vanliga rikedom på Carrara-marmor och är prydd med lyx och smak. *Dårhuset* har i byggnadssättet någon likhet med *la Rocquette* i Paris samt korrektionshuset i *Genève;* det liknar snarare ett palats än ett dårhus. Det tycks också hafva all billighet för sig att, då palatserne så ofta äro dårhus, man en gång börjar bygga dårhus som palatser.

Jag hade i några dagar irrat omkring i Genua; nacksenorne började stelna af det ständiga skådandet uppåt på palatser och konstverk; knäna började värka af det myckna upp- och nedstigandet på trappor och höjder; då annonserade en Ångbåt en lustresa utåt "*la cornice*", bortåt *Ventimiglia*, och lofvade — emot en skälig vedergällning — att visa sina passagerare beundransvärda saker vid anlöpandet af småhamnarne emellan Sjö-alpernes utskjutande bergsuddar, samt lemnade deltagarne i partiet öppet att, om så behagades, taga återresan landvägen.

Den pompösa prospekten sade inga osanningar; denna kuststräcka torde vara en bland de mest pittoreska i hela

Italien. Sjö-alperne störta sig i mer eller mindre branta sluttningar ned i Medelhafvet; än viker en udde undan, och kring en halfrund fördjupning inåt bergen ligger mellan orangeträdgårdar och kastanielundar en liten stad i amfitheaterform, liksom Genua och öfriga städerne på denna branta kust; än blickar emellan den gröna beklädnaden uppå bergen fram en enstaka villa, ett kloster, en kyrka; än ser man hela kusten i ett långt perspektif med alla dess uddar och lundar och städer. På det hela visa sig dessa taflor förmånligare från den uppåt klippornes sidor och omkring alla dess bugter sig slingrande präktiga chausséen, till en stor del utsprängd i berget; här är synpunkten högre, synfältet vidsträcktare, scenerne mera imposanta, kryddade af det intryck af rysning, som man stundom erfar vid skådandet utöfver stenbröstvärnet ned i det djupt inunder vid klippornes fötter brusande Medelhafvet. Det är idel erinringar från det storartade Schweitz och dess bergsvägar; men vegetationen är här i söderns yppighet, och i stället för de gröna dalarne, hvilkas långa perspektif stänges genom mörka alpväggar, glänser här mellan hvarje dalöppning fram Medelhafvets oöfverskådliga vattenyta, lifvad af fartyg och barker.

Populationen är vacker och pittoresk; fruntimmerna bära ett slags sandaler, som gifva ett intressant utseende åt deras i öfrigt nätta kostym. Deras ansigtsfärg går väl i brunt, men detta bruna afbrytes och nedtystas af en den lifligaste helsorodnad, som tydligt bevittnar klimatets herrliga beskaffenhet.

I dessa trakter, liksom kring Genua och i Piemont norrut, börjar man igenkänna beskrifningen på Italien; tiggeriet idkas här såsom födkrok; oförskämdheten täflar med vinrankan i storlek och efterhängsenhet.

7.

Två dagar och tre nätter på Medelhafvet. — Ankomst till Neapel.

Ombord på "il Virgilio", Oktober 1840.

Bästa öfversigten af Genua har man från sjösidan; hela staden synes, så att säga, såsom ett enda stort palats med våning öfver våning, blomsterprydd terrass öfver terras. Vi stego mot aftonen ombord på Sardiniska Ångbåten "il Virgilio", och hade, under det lasten intogs, det angenäma skådespelet af Genua, belyst af den nedgående solen. Hafvet började blifva oroligt, upprördt af en häftig sydostvind, himmelen betäcktes med moln, och i Genua tändes det ena ljuset efter det andra, som snart bildade en stor illumination, hvilken, alltsom Ångbåten, under kämpandet med de vreda vågorne, aflägsnade sig från kusten, blef mattare och slutligen alldeles försvann. Morgonen derefter var stormen förbi, men hafvet ännu upprördt och största delen af passagerarne illamående. De första föremål, som uti Livornos hamn väckte min uppmärksamhet, voro 2:ne *Svenska* flaggor; i Genuas hamn hade jag förgäfves spejat derefter bland masttopparne.

Livorno är en stor, modern, vacker handelsstad med liflig rörelse och särdeles goda priser, men har för öfrigt för en resande ingenting egentligen intressant att bjuda på, och efter några timmars uppehåll plöjde "il Virgilio" åter böljorne. Solen brände het, och ingen vindfläkt krusade de blanka dyningarne, då vi mot aftonen passerade de små branta öarne *Gorgona* och *Capraja;* snart blefvo deras klippor allt mattare, och solen, trött af sin långa vandring, och glödande som en lefnadsfrisk, flämtande flicka från

Ventimiglia eller Oneglia, skyndade trängtande "till Vestersalar", men kastade, vid minnet af allt det sköna den under dagen skådat, ännu en *blick* åt öster tillbaka, och äfven himmelen började *glöda* af sydländsk rodnad, ty den var klar och *ren*, och till och med tvenne lösslitna små guldglänsande *molntappar*, hvilka — såsom vilsedrifna jullar — ensamme summo högt uppe i den djupa azuren, förekommo som qvarglömde bitar af solen. Då syntes rätt för-ut och till höger några dunkla, förgylda höjder, och på min fråga derom svarade Styrmannen:

"Ön rätt för-ut är Elba; bergen till höger ligga på Corsica", och satte derpå den rykande cigarren åter mellan läpparne.

Elba och *Corsica!* hvilka namn, hvilka minnen — hvilka vulkaniska ämnen för tanken en stjernklar Italiensk natt på Medelhafvets fosforescerande böljor.

Här var således hans vagga, *der* på Elba en hvilopunkt, båda isolerade, liksom hans graf, liksom hans egen individualitet. — Härifrån var det således, som han utgick att störta throner, men icke för att *förstöra*, utan för att bruka ruinerne som materialier till *ett enda*, stort jättetempel. Här grodde i hans *bröst planen* till de djerfva experimenter, som skulle visa verlden, *hvad* ett menniskosnille *kan* göra, samt slutligen huru svagt det dock är, huru beroende af slumpens trolösa nyckfullhet. Djerft hade hans själ spänt sina Condor-vingar och de förde honom öfver Europas fält, Egyptens Pyramider; skön var anblicken; under sina fötter såg han en femtedel af jorden; dess *Furstar* voro honom *undergifne*. Han stod på en svindlande höjd, ej underligt då, att menniskoslägtets svindel: *egenkärleken* här sökte sin största triumf, att kufva honom och kasta sin töckenslöja för hans klara *blick*, ty i all sin storhet var han *dock blott menniska* och underkastad menskliga händelsernes vanliga *kretslopp*, *hvilket* lika litet som naturen i öfrigt vet af något

stillastående; *uppåt* eller *nedåt* måste det bära; få har det lyckats att bringa kulminationspunkten så högt, som han. Hans sjelfförtroende var förlåtligt; men, sjelf girig på makt och ära, hvarför anade han icke, då han i fulla drag drack ur maktens och ärans berusande pokal, att samma törst, som dref honom sjelf ut från Corsicas berg, äfven brände i andras bröst, samt att ingen dödlig på lyckans vingar flyger så snabbt, att icke afunden och hatet hinner följa dess vingslag; — hvarför förstod icke han, sin tids Hercules, att qväfva ormarne, medan hans storhet ännu i dess barndom låg i sin vagga!

Då man någon tid vistats i Paris samt tvingats att beundra det sätt, hvarpå Napoleon ömsom med smek, ömsom med hot förstod att leda detta farligt rörliga folk; och man sedan under resor inom andra staters gränsor ser, huru ingenting undgått hans blick, allt varit föremål för hans skarpsinniga granskning, så finner man Fransmännens hänryckning naturlig, och det är förlåtligt, att man sjelf blir smittad deraf.

Denne mannens lif var en märkvärdig epok, och historien om densamma, erbjudande i mängd drag af fosterlandskärlek, uppoffring, äregirighet, förräderi, vänskap och hat m. m., är ett komplett studium af menniskans passioner i deras olika yttringar samt öfvergångar ifrån den ena till den andra. Få äro de namn, hvilka påminna om dessa öfvergångar så skarpt, som just Napoleons egen rival: *Victor Moreau.*

Hvem minnes honom ej, och hvilkens hjerta har ej klappat högt vid tankan på hans herrliga karakter? Äfven han var en gång sitt fäderneslands afgud, äfven han skördade oförvissneliga lagrar åt Franska namnet. Napoleon uppsteg på samma tid, hade samma bana, samma lycka; de voro således rivaler genom slumpen, innan de sett hvarandra. Då hemkommer Napoleon till Frankrike, krönt af

lagrar och ära; *han* och *Moreau* kunde icke på samma gång och på samma jordfläck vara Frankrikes störste General, *en* måste vika tillbaka från sin plats och ställa sig *under* den andre.

Om någonsin fosterlandskänslan haft en farlig rival i egenkärleken, så var det här; men *Moreau* stred nu för *sitt fädernesland,* dess ära och makt voro honom dyrbarare, än hans egna; hans bättre känsla triumferade, han bjöd sin medtäflare handen och kämpade under hans banér!

Moreau var dock *Fransman;* ärelystnadens gnista, närd af fosterlandskärleken, brann en stilla välgörande låga; då kom hans onda genius (historien säger oss, att det var en qvinna) och blåste upp lågan till en förtärande brand; hvem suckade ej, då den dref honom i landsflykt bland Amerikas stepper, och hvem sörjer ej att se honom åter på Europas kontinent. Hämd och hat voro nu den olja, som gaf ny näring åt flamman, hvilken Atlantiska Oceanens vindar ej förmått släcka, och Moreau — den herrlige Moreau steg in bland sitt fäderneslands fienders leder. "Hämd eller död" voro *nu* hans lösen, och dödens genius var honom blidare än hämdens; en *Fransk* kula slutade hans lif, hans ärelystnad och hans hämd; men hans fordna landsmän smädade icke, de blott suckade och tego.

Så olika yttrar sig äregirighetens feberyra; traditionen nämner ju oss en forntidens Grek, som regerades af densamme demonen och som tände sitt fäderneslands skönaste tempel, för att blifva odödlig. Hans syfte vanns, ty hans nidingsbragd lefver odödlig, så länge tacksamhets- och fosterlandskänsla finnas qvar i menniskobröst.

Men det var Napoleon och hans samtid, som orden *Corsica* och *Elba* manade fram för mitt minne; Napoleon, denne väldige meteor, som strödde så många stjernor omkring sig på sin väg. — Äfven vår kalla nord har ju en deraf, som brunnit klart på Europas stormiga horizont. Det

var Marskalk *Bernadotte*, som uppammad i Napoleons krigarskola, följde honom öfver Europa, delade hans faror, delade hans ära, lärde hans krigssätt, lärde hans politik, kände dess hemligheter och som, sedan Napoleons lycka redan nått sin kulminationspunkt, öfverväldigades af detta vackra begär att göra Svenska folket lyckligt och blef dess Kronprins. Huru mången strid skall detta beslut ej hafva kostat, hur mången Fransman skulle icke i Bernadottes ställe skyndat att under Napoleons *sjunkande* banér för Frankrikes *svigtande* väl åter trotsa faror och död. Bernadotte, den store mannen, dukade dock ej under för denna ursäktliga känsla; han lemnade ej sitt nya mål ur sigte; icke någon kall, egoistisk äregirighet, icke någon hjertlös ljumhet för fäderneslandet, icke något feghjertadt hat, som lurat på tillfälle att bryta ut — inga sådana bevekelsegrunder var det, som höll Bernadotte tillbaka, utan endast hans kärlek till Svenska folket; hans nya fäderneslands lycka och välgång var hans mål — den oväldiga efterverlden skall åt hans ädla motiver göra den rättvisa de förtjena, liksom den annars partiska samtiden redan gjort det.

Napoleons stjerna föll emedlertid allt lägre mot horizonten och slocknade snart uti Vesterhafvets vågor; några få trogna vänner nedlade hans lik i en graf på S:t Helena.

Nog om Napoleon; han är längesedan stoft, endast hans minne lefver och det skall fortlefva lika friskt i månget sekel, ty Napoleon var ej sitt århundrades, men sitt årtusendes störste man, och han har teknat sitt namn med djerfva drag i Europas annaler, i Alpernes granitväggar. — Äfven långt sedan någon jordens krampryckning förvandlat vårt *nu* i en annan antediluviansk fornverld, och ett annat slägte bildat en ny länk i tidens stora kedja, skall kanhända ur vår förintade verlds kaos Napoleons namn stå åter upp och — en gengångare — fortsätta sin afbrutna vandring kring jorden. Detta enda namn, detta minne skall då vara

tillräckligt att, liksom Mammuts-kolossen upptinad ur sin tusenåriga graf i Siberiens ismassor, öfvertyga en kommande efterverld, att äfven *vår* tid ägt jätteformer, mäktige att bjuda förgängelsen spetsen.

En stjernklar natt är öfverallt skön; här förhöjdes dess fängslande makt genom det fullkomligen obegränsade synfältets vidd och det lugna, återspeglande hafvet, under det att den på samma gång ljumma och svalkande luften vid hvarje andetag verkade som en helande balsam på lungorne och på själen. Öfver oss glindrade stjernhvalfvets myriader, under oss blänkte äfven i den klara spegeln myriader af himmelska ljus; det förekom det i berusning bragta sinnet såsom sväfvade man ensam i medelpunkten af universum; och stjernorne, hvilka

"*tysta som Egyptens prester*"

beskrefvo sina vida kretsar i rymden, vinkade inbjudande fantasien på djerfva ströftåg fjerran bort mot den outransakliges hemlighetsfulla tempelgård; men templet som inneslöt den eviga sanningens strålande ädelsten vek gäckande undan; nebulosornes ljustöcken och de millioner verldssystemer, som de omslöja, lemnades bakom mig, verld bakom verld vek undan och andra stego fram i lika prakt; fantasien skådade förvirrad omkring sig i de främmande rymderne och såg ängsligt tillbaka att återfinna jorden — då var den spårlöst försvunnen i verldarnes labyrinther, och jag utropade: O jord, hvad du är vanmäktig i din litenhet, hvad vi krälande djur deruppå äro — — det finns ej i vårt jordiska språk ett ord, som kan uttrycka det onämnbara af vårt intet-varande, och det förintande i denna tanke krossade själen och försatte den i en förslappning, liknande domning; då Styrmannen, läggande handen på min arm, väckte mig ur dvalan med utropet:

"Ecco la luna!" samt tillägg af en varning att icke inslumra i fria luften under den förledande, men förrädiska nattkylan. Ur hafvet vid horizonten uppsteg månan, omgifven af en *gloria*. En mån-uppgång ur böljorne är alltid skön, äfven då man icke är förälskad i annat än naturen; — en mån-uppgång här på Medelhafvet under inverkan af en ljum luft, mättad af ångor från Europas trädgård — Italiens kust — har sina *egna* behag, som ej kunna åskådliggöras; gripen af dess underbara inverkan och hågkommande fantasiens nyss föregående svullstiga drömmar utbrast jag: O du arma jord, du är väl nästan *ett intet* i universum; men då detta *intet* redan är så skönt, hvarföre skall man då eftersträfva ett *något!*

Fram på natten syntes fjerran i öster en mängd små eldsken, som likt lyktgubbar sväfvade fram och tillbaka, försvunno och återkommo; matroserne sade dem komma från eldar ombord på Fiskarbåtarne vid kusten af Påfvens stater. Det var från denna kust, som under Puniska krigen, Konsuln Duilius med den nyskapade Romerska flottan gick att tillkämpa det gamla Roma dess första sjöseger.

Andra förmiddagen ankrade vi i *Civita Vecchia*, en smutsig stad med smala gator, oförskämda Facchiner, dåligt vatten, men goda muskatdrufvor. Knappt hade jag satt foten i land, förrän jag i vexel blef purrad på en Paolo, och det första utrop, som i "den aldraheligaste fadrens" stater undslapp mig, var en Svensk ed.

Efter ännu en natt med dess stjernor och svalka, lika skön som den föregående, glödde åter himmeln i öster, och i sydost framför oss låg en hög bergsmur med tinnar och spetsar, målad i rosenfärg; åt östra sidan uppstack deröfver en kägla och öfver densamma en rörlig rökpelare, som för-

lorade sig i luften; det var *Vesuven*, *Castellamares* och *Sorrentos* klippväggar, *Capri* och slutligen närmast oss *Ischias* slocknade vulkan, *Epomeo*, som blefvo allt tydligare. Snart framilade Ångbåten emellan *Procida* och *Capo Misene*; de mörkgröna lagerskogarne, de blågröna Oliverne på Procida och Bajaviken med dess kastell och tempelruiner skymtade förbi; hjertat slog häftigt i obestämd väntan, men sjelfva ovissheten var här en vällust. Posilippo-bergets udde vek undan och, bevakad af den rykande Vesuven, låg der stor och skön i amfitheater-form uppåt bergshöjden målet för min Pilgrimsfärd, det förlofvade land, som anspråksfullt vågat taga till motto: *"vedi Napoli e poi muori!"* (Se Neapel och sedan dö!)

Den hänförande taflan af Posilippo-bergets södra sluttning med dess grottor och hvalfbågar och villor och hela golfens stränder, betäckte liksom af en enda sammanhängande stad — allt tycktes rättfärdiga detta skryt. Ångbåten fälde ankaret i hamnen, men det förestod oss en skärseld, innan vi kunde öfvertyga oss om sanningen eller öfverdriften af det beröm, som man gifvit Neapels natur.

Det är en *befängdt opolitisk polis*, som gör allt sitt till för att utledsna en stackars resande, *redan innan han satt* foten på fasta landet, — högst opolitiskt, då så väl polisen, som landet hufvudsakligen lefver af resande, eller rättare för att icke anklaga de hedervärde Neapolitanarne att vara kannibaler — af de resandes börser.

Hvem känner ej förvirringen på en större Ångbåt minuterne före ankringen vid en utrikes stad? större än nu ombord på "il Virgilio" kunde den svårligen vara. Bland andra nyttiga anvisningar, som den utmärkt hygglige och förekommande Kaptenen lemnade passagerarne i afseende på debarkeringen, var äfven den att hafva vaksamt öga hvar på sina effekter, emedan Kaptenen, ifrån det ögonblick ankaret fäl-

des, ej för dem kunde ansvara, samt Neapels Facchiner (bårare) snarare liknade röfvare än tjenstvilliga personer.

Ankarkettingen gnisslade, och fartyget *liknade i en hast* en myrstack, i hvilken man nedsticker en käpp. Alla passagerarne och dess tjenare, Salongs-uppassarne med sina räkningar, matroserne med sina "ändar" lupo om hvarandra. Här skrek en Rysk Grefve till sin lifegue, guldgalonerade betjent på dess rotvälskade språk en förskräcklig konsonant-mening om sina saker, här läspade en fin Fransyska en *hemlighetsfull hviskning till sin "femme de chambre"*, som ilade ned i Salongen efter någon qvarglömd möbel, här framsuckade en blåögd, smäktande Engelska till sin långa Lord något, som att döma af hennes min var en utgjutelse af hennes "kärleks öfvermått", men att sluta af Lordens majestätiska steg nedåt Salongtrappan och snara återkomst med en schawl och ett par tofflor, var en befallning, — här råkade en Brasilianares *svarta* betjent *i tvist med* Stewarten, *här hördes* en Spansk ed, ett *Tyskt ach!* en *Italiensk* ursägt o. s. v., *och knappt hade det fälda* ankaret nått botten, så *omgafs* Ångbåten plötsligt på alla sidor af en hel flottilj af små båtar, hvilka dock alla höllo sig på ett litet afstånd från fartyget, ty ännu hade detta icke uppgjort sina räkenskaper med "la Sanità" eller Sundhets-inspektionen samt Polisen.

Om "il Virgilio" hade haft ombord en hel last af Carbonari och pestsmittade, hade man icke kunnat förfara mera försigtigt; en båt, bevärad med Soldater med *blanka* vapen, och polisherrar, närmar sig inom *trollringen*, och sedan parlamentering skett med Kaptenen, lemnas medelst en *lång* jerntång till honom, en blecklåda, hvari Kaptenen *inlägger* sina handlingar jemte passagerarnes pass, *samt* återlemnar

den till polisherrarne, som afresa, sedan vakt i en båt blifvit lemnad att förekomma all kommunikation; och först efter en timmas förlopp kommer förlossningsstunden. Emedlertid har man god tid att beskåda scenerne rundtomkring, som för sin nyhet väl äro värde att noga tagas i ögonsigte. Första och starkaste intrycket erfara dock hörselorganerne, ty under det att från staden och molon ett dån och en susning liksom af ett stort vattenfall bildar basen, samt skriken från fartygen och båtarne mera tydligt skilja sig från allmänna sorlet, så skrika båtkarlarne i båtarne närmast fartyget, Facchinerne, som de hafva ombord, skrika med full hals, emissarierne från Hôtelen skrika och beprisa logiernes belägenhet och fördelar, de i båtarne utkomne nyfikne Napolitanarne *) skrika och gestikulera sins emellan — korteligen: alla, nära och fjerran, skrika och väsnas i en döfvande chorus.

Nu återkommer Polisbåten med tillstånd, att kommunikation med landet får ske; båtarne kring fartyget närma sig, och i detsamma Kaptenen kommenderar sitt: "*sbarco*" (landning)! äntras fartyget på alla sidor, liksom hade det varit omgifvet af ett sällskap korsarer. Facchinerne rycka till sig allt löst gods; en tager kappsäcken, en annan hattfoderalet, en tredje nattsäcken, en fjerde ytterrocken, en femte paraplyen o. s. v., och allt motstånd är förgäfves, då man riskerar att under grälet med en af dem, förlora en annan ur sigte; — derpå får man betala ett silfverstycke *till hvardera.*

Det är derför nödvändigt, i synnerhet här, men äfven öfverallt i Italien, att reducera sina effekter till möjligen minsta antal. Hela mitt bagage bestod af en kappsäck och

*) Man torde öfverse med inkonseqvensen att ömsom skrifva *Neapel* och *Napolitanare*. Det sednare Italienska ordet är begagnadt för välljudet och den större lättheten att uttala det.

paraply, hvarmed det lyckades mig samt en Prokurator V—i från Turin, med hvilken sällskap under sjöresan blifvit uppgjordt, att nedkomma i en båt för att ro till "*la Dogana*" (Tullhuset).

Då vi stego i båten jemte kommissionären från *Albergo della Speranzella*, der vi beslutat taga in, medföljde ned i båten en 4:de person, klädd i Gensd'armernes släpuniform, och då vi trodde, att han begagnade tillfället för att komma i land med snålskjuts, så fäste vi dervid icke vidare uppmärksamhet. Knappt hade vi dock vid landstigningen sett våra saker på några Lazzeroners ryggar för att föras först till tullhuset och sedan vidare, samt ämnade följa dem, då nyssnämde uniformerade båtsällskap steg fram och begärde "*bottiglie*" (drickspengar). Okunnige om Neapels bruk frågade vi förvånade: hvarföre? då herren, utan att låta märka den minsta tvekan, till vår ännu större förvåning svarade: "*Jo, Signori, för det jag vaktat herrarnes saker i båten!*" och vid nekande svar förföljde han oss sedan med samma oförskämda begäran in i tullhuset. — Nu skreds till visitationen, och sedan Tullherrarne med den vanliga kritiska minen granskat sakerne, men hufvudsakligen de böcker, som funnos i kappsäckarne, samt funnit allt oskyldigt och lemnat visitationsmärket, vände vi dem ryggen för att kalla på våra Facchiner, då dessa silfvergalonerade tjenstemän stängde vägen för oss och bockande begärde "*qualche cosa pella visitazione*" (något för undersökningen). Åter studsade vi öfver att se gentila herrar och tjenstemän i uniform öppet *begära* drickspengar, något som åtminstone i Sverige skulle anses temligen skamligt, och vi ämnade just afspisa dem liksom herren i båten, då kommissionären blinkade åt oss och gjorde en gest med handen, som tydligen innebar följande råd: "*mine herrar, det är en helt annan måttstock på hut och skam här i Neapel än annorstädes i Europa. Gif herrarne ett par slantar.*" — Vi gjorde så, de bockade

sig och tackade, samt gingo att "å embetes vägnar" preja andra resande.

Vår kommissionär gick emedlertid att söka en vagn, och då vi nu skulle till våra Facchiner, med hvilka efter mycket gräl, skrik och prut öfverenskommelse vid landstigningen var träffad, att för 4 Carliner hvardera föra våra kappsäckar till Speranzella, öfverlemna våra saker, nekade desse att bära dem vidare, förrän de fått sina fyra Carliner, hvilka de oförskämdt påstådo vara betingade för transporten (omkring 60 stegs väg) från båtstället till tullhuset. Nu uppstod ånyo gräl, och den som vet, hvad det är att *i början* afhandla sådant med skrikande och gestikulerande Napolitanska Lazzeroner, då man genast omgifves af ett tjog deras sysslolösa likar, den, men ingen annan, kan föreställa sig det obehagliga deri. Nu återkom dock till vår hjelp kommissionären med en vagn samt tog Lazzeronerne med sig, sedan han skrikit dem tysta.

Då vi stigit upp i vagnen, framkom en trasig Lazzeronpojke, slog upp fotsteget och klängde sig, då vagnen sattes i rörelse, upp på dess dörr, inspräckande handen i vagnen och skrikande med sin gälla röst: "*un pocco di bottiglie Eccellenze*" (litet drickspengar Excellenser!) samt fortfor dermed tilldess V—i, som länge sedan förlorat tålamodet, med käppen jagade honom bort.

Vi färdades öfver *Largo del Castello* samt uppåt *Toledo;* föargelsen tillåt mig att af dessa platsars hvimmel blott uppfatta ett döfvande skrik och oväsende, hvars like jag hittils aldrig erfarit. Vi stannade vid Speranzella, beläget straxt vid Toledogatan, och trodde oss ändteligen i våra rum få draga andan; men då kommo Lazzeronerne med våra saker, och då vi lemnade dem den betingade bärarelönen, kastade de sturskt Carlinerne på bordet och begärde dubbelt, emedan, sade de, det de fått endast var för transporten från båten till tullhuset. Förgäfves var det att söka med foglighet

öfvertyga dem, att detta var osanning; vår kommissionär hade — händelsevis eller med afsigt — dragit sig undan och lemnat oss ensamme med Lazzeronerne, som pockande och grälande stodo qvar tilldess V—i, hvars Italienska blod kokade öfver, åter tog till sin käpp och befalte dem att — med eller utan den erbjudna betalningen — packa sig ut, då de hastigt ströko Carlinerne från bordet ned i handen och skyndade ut. Vi hörde dem sedan skratta ute i korridoren; och nu ändteligen ensamme, kastade vi oss hvar i sin stol, V—i svärjande på Italienska, jag på Svenska, begge bedyrande att vi aldrig någonsin på så kort tid erfarit så mycken och så stor oförskämdhet, som efter det vi, för en half timma sedan, satte foten på Napolitansk botten.

Den stojande rörelsen på gatan under balkongerne lockade oss snart ut i tumultet nedåt Toledo till S:t Lucia med dess sköna utsigter och intressanta Lazzeron-scener, och den anda, som tycktes lifva massan, smittade äfven oss, nemligen ett kringdrifvande, sorglöst "far niente."

8.

Jagt efter "märkvärdigheter."

Neapel den 20 Oktober 1840.

Min kamrat V—i, hvars vistande här var inskränkt till kort tid, hade af en "amico literario", såsom han kallade honom, fått en skriftlig anvisning, enligt hvilken Neapel och dess omgifningar kunde beses på 10 dagar, och denna anvisning följde V—i med den samvetsgrannaste noggranhet. Jag har öfvervarit inventeringen och befunnit allt som resehandböckernes förteckningar upptaga på sitt rätta ställe i och

utom Neapel, och lärde af dessa turer, om icke annat, åtminstone att sjelf hitta vägen.

V—i är Italienare, således gick han, enligt bruket i södern, på *Cafféet,* då någon annan sysselsättning ej var för handen. Redan en af de första aftnarne på det af in- och utlänningar företrädesvis besökta *Caffé Italiano* formerade vi bekantskap med några unga Napolitanare, af hvilka tvenne bröder, Frederigo och Francesco A—o, sedermera med en förekommande artighet varit våra Guider, och knappt hade min kamrat V—i ställt sin inspektionsresa till Rom, förrän jag i sällskap med Frederigo drog ut att hyra rum i privathus.

Att gå omkring och se på rum i en större främmande stad har alltid förekommit mig rätt nöjsamt; såsom spekulerande utlänning är man i ett hushåll, der rum finnas att uthyra, alltid välkommen; man träffar då tillsammans med folk af alla klasser och åldrar, man öfverraskar dem i deras dagliga sysselsättningar, träffar ofta på både behagliga och obehagliga scener, får ofta tillfälle att göra en treflig bekantskap, om än aldrig så kort, och har sedan mer än en gång ett bekant ansigte på balkongerne. Ej behöfver man hyra alla rum man beser; tusende saker kunna vara annorlunda än man önskat; ligger rummet åt söder, så är man artist och måste hafva dagern från norr, ligger fönstern åt norr, så är man *icke* artist och älskar solsidan o. s. v. — — Man må kalla min smak besynnerlig, men så ofta jag önskar mig en liten rekreation, så begifver jag mig ut att bese rum, — sällan har någon sådan tur varit utan något litet äfventyr.

I Neapel *behöfver* man annars icke göra sig besvär i detta afseende, ty ehuru här icke, så allmänt som flerstädes utrikes, brukas att på dörrarne anslå små annonser om rum i husen, utan högst de vanliga orden "*si loca*", "*si affitta*", så finnas dock utåt hela Toledo samt de betydligare gatorne

och platsarne vid hvarannat gathörn ett så kalladt "*Sensale*", hvarest man får anvisning på rum, som äro att hyra. Dessa hyreskontor äro *helt anspråkslösa*; en person i luggsliten tröja, ja stundom i en *trasig, helt lazzeronlik* kostym, sitter jemte *sin kära hälft på ett par* halmstolar, omgifne af en svärm barnungar och sopor, och på en *spik i* muren finnes upphängd en liten tafla, hvarpå i besynnerliga karakterer läses: Qui si affittano camere e camerini, quarti e quartini con mobili e senza e si propongono uomini e donne da servire", och här får man — förstås mot några slantar — en lista på rum, som *blifvit* anmälte. Då man sedan väljer ett rum och väl *kommit i besittning deraf*, då anmäler sig en vacker *dag kommissionären och låter en veta*, att bruket är, att man gifver honom, som lemnat anvisningen, minst 4 Carliner, hvilket dock betydligen kan nedprutas. Vanligen sluta desse hedersmän sitt andragande, med tillkännagifvandet, att om *Excellenzen* någon gång skulle behöfva fruntimmersbiträde, så behöfver Excellenzen säga blott ett enda ord i hans *Sensale*, då han vill gifva anvisning på en "ragazza bellissima."

Det är vid *Strada Nordones*, helt nära *Toledo* och Slottet, som jag hos en *beskedlig Calabresisk* Apothekare *slutligen hyrt rum.*

Anblicken af Neapel från något afstånd, antingen från sjösidan eller från trakten åt Vesuvius, är utomordentligt praktfull. Neapels byggnader äro i allmänhet fem, sex och sju våningars hus, bygde af gulhvit tuffsten, hvars bjerta färg skarpt framstår och begränsas af grönskan från trädgårdarne uppåt höjderne i bakgrunden; det Napolitanska byggnadssättet med alldeles platta tak gifver äfven en egen karakter åt byggnaderne. Då man inkommer på stadens

gator och ser i detalj, har deremot Neapel långt ifrån detta angenäma utseende, ty de privata byggnaderne sakna, med högst få undantag, stil, och architekturen förekommer den, som anländer t. ex. från Genua, smaklös och utan intresse, hvarjemte den vämjeliga osnygghet, som öfverallt råder på de mindre gatorne, är särdeles motbjudande. Om det egna intryck, Neapels byggnader få genom de blomsterprydda balkongerne, som hvarje fönster har, samt trädgårdarne på de platta taken, får jag framdeles tillfälle att tala, då frågan blir om Neapels dagliga lif, seder och bruk. — Hvad obehagliga intryck, som gatorne ock må gifva, så försvinner minnet deraf dock ögonblickligen, så snart man närmar sig till strandgatorne eller stiger upp på de högre stadsdelarnes amfitheater och kastar en blick öfver den underliggande staden och golfen bortåt Sorrento och öarne eller åt Vesuven.

Under de första dagarnes parforce-jagt i sällskap med V—i, var vår första större utflygt upp till den på bergstoppen öfver staden liggande fästningen *S:t Elmo* samt det bredvid belägna klostret *San Martino.* Körvägen ditupp förer utåt Strada dell'Infrascata och sedan mellan höga murar, som stänga utsigten. Först under fästningens höga vallar framskymtar en liten del af viken samt Vesuvius — en liten del, som ensam förmår att fastnagla fötterne vid marken; men då man skyndar att genom någon af utanverkens skottgluggar tillfredsställa sin nyfikenhet, så framkommer genast en Schweitzer-vakt med ett lakoniskt: "non e permesso", mot hvilket någon opposition ej eller är tillåten. Mur i mur med fästningen, ehuru något lägre, ligger klostret *San Martino,* som för få år sedan var förvandladt i ett invalidhus för Under-Officerare, men sedan **1836** hafva munkarne åter dragit derin, och af en sådan blir man visad dess båda verldsbekanta märkvärdigheter: *kyrkan* och *utsigten.*

San Martinos kyrka innesluter en stor samling af dyrbarheter och konstskatter; dess väggar, golf och altaren

bestå af idel dyrbara, konstigt inlagde marmor-arter af flere färgor, af jaspis, agat, carneol, lapis lazzuli — dess helgonbilder och relik-skrin glindra af silfver, guld och ädla stenar, och dessutom hafva 1600-talets *konstnärer* täflat att med sina *penslar förhöja templets glans; Ribera,* Paolo Veronese, Lanfranco, Guido Reni, Luca Giordano m. fl. hafva här lemnat varaktiga minnen af sina talanger.

"Frälsarens födelse" af Guido Reni är icke fullbordad, emedan konstnären under detta arbete öfverraskades af döden. Dyrbarast af alla både oljefärgs- och alfresco-taflor skattas med rätta Riberas: "Nedtagningen från korset", ett mästerverk både till komposition och *kolorit;* hänförelsen, som *ligger så talande uttryckt i den knäböjande Marias hela* figur, är beundransvärd, och vand, som man är, att på konstnären sjelf öfverflytta de egenskaper, som han förstår att lägga så tydliga i sina produktioner, blir man obehagligt öfverraskad att här — just här erfara, att det religiöst fromma uttryck, som *Ribera* så väl förstod att inlägga hos sina helgon och madonnor, alldeles icke fanns hos honom sjelf. Ej nog att t. ex. *Domenichino* och *Guido Reni,* hvilka kallades till Neapel för att måla kyrkan *Santa Restituta,* måste flykta från staden för att undgå *den afundsamme Riberas gift* och *dolk,* — äfven *här i* San Martinos Sacristia visa munkarne ett smutsigt drag af hans afund. *Stanzioni* hade nemligen der målat en förträfflig *"nedtagning från korset",* liksom Ribera. Då denna målning vid ett tillfälle skulle renas från damm, tillstyrkte Ribera munkarne att tvätta den med kallt vatten, deri han nemligen blandat syror, hvarigenom också taflan alldeles förstördes och den visas ännu i detta ruinerade skick.

Bland klostrets konstsaker förtjenar äfven ett i Priorns rum förvaradt *Crucifix* af *Buonarotti* särdeles uppmärksamhet, ett förträffligt arbete, fullt af expression.

Stora äro konstens skatter, som här äro sammanhopade, ännu större äro dock de skatter af naturskönheter, som ögat

från kloster-trädgården och särdeles från dess *Belvedere* upptäcker under och omkring sig. Man har — jag kan icke bedöma om rätt eller orätt — kallat denna utsigt: *en af de skönaste* på jorden, liksom den från *Camoldoli-klostret* för *den skönaste;* säkert är, att den utomordentliga anblick, man härifrån njuter, är sällsynt.

Intet ställe är så som detta egnadt att gifva främlingen en riktig öfversigt öfver Neapel och dess omgifningar; sjelfva staden ser man väl blott i plan, men viken och trakten deromkring så mycket fördelaktigare. Till venster börjas utsigten med *Capodimontes* Palats, som kröner den skogbeväxta höjden med sina trädgårdar, hus och kyrkor, terrassformigt uppstigande öfver hvarandra och slutande sig åt öster i "Campagna felice", en slät daltrakt mellan Apenninernes blåa bergssträcka längst i bakgrunden samt Vesuven åt sydost, gynnad af den yppigaste vegetation Europa kan uppvisa. Derpå höjer sig isolerad på slätten den hotande Vesuven, ur hvars krater rökpelaren välter sig upp mot molnen, och kring hvilkens fot bland oliver och drufplantager by synes vid by, villa vid villa; — derefter följer ögat Neapels vik, hvars strand liknar ett enda oafbrutet Neapel ända bortåt Torre dell'Annunziata, öfver hvilket, på andra sidan viken, en utgrening af Apenninerne bilda den för sin skönhet namnkunniga bergåsen vid Castellamare, Vico och Sorrento, och sedan dyka upp ur vågorne vid hvar sin sida om viken Capri och Ischia!

I djupet af denna Neapel-vikens halfcirkel, men något vestligt ligger sjelfva Neapel, genom bergen bakom sig skyddadt för de nordliga vindarnes kyla och öppet för de vestra och södra hafsvindarnes värme.

Man har svårt att slita sig från denna sköna utsigt, och då man vänder om från klostret samt varseblifver kanonmynningarne från vallarne ofvanföre och de framskimrande Schweitzer-bajonetterne, så kan man icke undertrycka en

suck deröfver, att detta sköna land — liksom staden Neapel här domineras af klostret och Schweitzer-fästningen — beherrskas af prester och bajonetter.

Jag har sett åtskilliga Franska Guider beskärma sig deröfver, att S:t Elmos kanoner äro rigtade mot sjelfva staden och således skulle tyckas vara ämnade att beskjuta den och icke sjön. Huru härmed ock må förhålla sig, så vore det dock svårt att, då staden ligger *emellan* fästningen och sjön, rigta kanonerne så, att de icke dominerade staden på samma gång som de försvarade hamnen.

Bakom S:t Elmo ligger en skogbeväxt bergsrygg, kallad "il Vomero", öfversådd åt Neapelsidan af Villor, hvilka alla hafva ungefär San Martinos utsigter. Namnkunnigast bland dem äro *Villa Floridiana*, *Murats* fordna sommarboning, samt *Villa Belvedere*, men begge desse äro, oförklarligt nog, alldeles förfallne.

Fortsättningen af vägen förer utåt Posilippobergets högsta kam; på ena sidan har man den sköna Bagnolidalen och Bajaviken med dess tempelruiner, på den andra Neapel med dess vik och Vesuven; hvarje steg bereder vandraren ett nytt frosseri af naturnjutningar; men just dessa, hufvudgrunderne till Neapels ryktbarhet, kunna thyvärr genom ingen *beskrifning* göras begripliga.

Neapel har mer än *två hundrade* kyrkor och kapell; dock äga jemförelsevis högst få af dem i architektur eller inre konstprydnader något af särdeles intresse att erbjuda; till dessa undantag får man räkna, utom *San Martino*, *San Gennaro* eller Kathedralen, *Santa Chiarà* och *San Francesco di Paola*. Vida intressantare, än kyrkorne sjelfva, är sättet och orsaken för deras tillkomst samt att erfara, huru Presterne inpudrat sina får med kostbara historier om helgon

och underverk, för att förmå dem bygga kyrkor och kloster och öfverhopa dessa med rikedomar. Napolitanarn tror på dessa underverkshistorier som på den Heliga Jungfrun; de "upplystare" bland dem tala väl icke ofta med utlänningar, tillbakahållne likasom af någon blygsel, men det vore farligt att yttra något tvifvelsmål om deras verklighet.

Min vän Frederigo, med alla sina älskvärda egenskaper, är i detta fall en äkta Napolitanare; vid ett besök varseblef han på mitt bord *Galanti's* beskrifning öfver Neapel och förklarade sin ledsnad deröfver, att denne så lösligt vidrör just det märkvärdigaste, neml. kyrkorne och deras beundransvärda underverk, till ersättning hvarför Frederigo lofvade att skaffa ett förträffligt arbete, som noga upptager dessa ämnen. Boken, som han skaffat mig, heter: "*Nuova Guida dei Forestieri dall'Abate Pompeo Sarnelli. Napoli 1791*"; den visar just en af Napolitanarens intressantaste sidor: hans vidskepelse och öfvertro. Jemförelsen mellan denna samt sednare decenniers afhandlingar i samma ämnen är underhållande äfven i det afseendet att, då de sistnämda antingen alldeles utelemnat eller, med ett reserverande "si narra" (man berättar) blott lösligen vidrört en mängd i den förra vidlyftigt afhandlade underverk och heliga reliquier m. m. d., den häntyder på en anmärkningsvärd förändring i sättet att bedöma vigten och värdet af sådana historier. Det må tillåtas mig att här och der ur Sarnellis Guide ordagrannt anföra några strofer. Originalspråket med dess naiva superlativer är bibehållet, emedan den deri inneboende tonen af den fullkomligaste öfvertygelse vid öfversättningen går förlorad.

Kathedralen, helgad åt Neapels skyddspatron *San Gennaro* (S:t Januarius) består egentligen af flere kyrkor, af hvilka en, "*Basilica di santa Restituta*", liksom flere andra kyrkor, är uppförd af och på lemningarne af ett antikt tempel, hvaraf kolonner och kapiteler synas här och der

bland de moderna. På den plats der nu Duomen med sina bikyrkor står, voro fordom tvenne tempel helgade åt Apollo och Neptunus.

Kathedralen innehåller väl en mängd konstsaker, såsom taflor af Ribera, Domenichino, *Guido Reni*, Solimena, Luca Giordano, Perugino m. fl. samt åtskilliga *skulpturarbeten*, mindre utmärkta; men dess största kuriositeter återfinner man dock i San Gennari kapell, i ett hvalf, kalladt "*il Tesoro*" (skatten). Detta kapell bygdes i följd af ett löfte, som Neapels befolkning gjorde till sin skyddspatron år **1526**, för att blifva befriade från den då grasserande pesten, och har sedermera af staden *blifvit* begåfvadt med skatter, uppgående, *såsom man antager, till mer än en million* Napolitanska dukater (en dukat omkring **2** Rdr Bko Svenskt). Uti särskilta nicher äro uppstälde *trettiosju* helgonstatyer *af silfver*, en del i kroppsstorlek, en del i bröstbilder, prydde med guld och ädla stenar. Dessutom är *hela altaret* i kapellet samt en mängd prydnader också af gediget silfver. Utom detta slöseri af rikedomar består kapellets andra märkvärdighet i 2:ne flaskor, som *innehålla* S:t Januarii *blod*, med hvilka 3:ne gånger om året exeqveras *det namnkunniga* underverket, som *sätter hela Neapels befolkning* i hänryckning *och presterne i kredit*. — Innan jag låter Sarnelli beskrifva underverket, bör jag upplysa, att S:t Januarius halshöggs för omkring ett tusende femhundrade år sedan. Se här Sarnellis ord:

"In questo Tesoro fra le altre santissime reliquie, si conservono dentro l'altare maggiore due Ampolle di vetro, piene del sangue di San Gennaro, raccolto nel tempo del suo martirio da una Signora Napoletana. *Qual* sangue, mettendosi a rincontro del venerabile capo del S. Martire, deviene liquidissimo e bolle, il quale continuo miracolo, così contra i rubelli alla nostra Santa fede &c. &c." (*Ibland* andra högst heliga reliker förvaras i *denna* skattkammare

bakom det större altaret tvenne glasfioler, fulla af S:t Januarii blod, uppsamladt af en Napolitansk fru vid hans martyrdöd. Då detta blod sättes i beröring med den helige martyrens vördnadsvärda hufvud, så blir det alldeles flytande och kokar, hvilket fortfarande underverk, så stridande mot deras åsigt, hvilka äro uppstudsiga mot vår heliga trosbekännelse &c. &c.) Detta sker 3 gånger om året, men största högtidligheten är den 19 September, S:t Januarii dödsdag, då Neapels och kringliggande trakters befolkning strömmar hit att se underverket, derifrån de förnöjde återvända, fast öfvertygade att hafva sett den helige mannens blod koka. — Olycklig den, som vid ett sådant tillfälle vågade yttra ett ord, en min, som uttryckte misstro eller förakt; han skulle då af folket blifva sliten i stycken. Jag känner ej Papismens "Scientia occulta" eller dess presters taskspelare-färdighet, men jag har ofta hört upplystare Napolitanare med den fullkomligaste öfvertygelse tala om underverket. — Man har i allmänhet en stor vördnad för S:t Januarius i Neapel; vid stora faror bäres hans bild omkring gatorne i procession.

Det möter ingen svårighet att få se Kapellets märkvärdigheter, ty tjensten deri är anförtrodd åt tolf särskilda prester, kallade "*Capellani del Tesoro*", af hvilka alltid några der träffas. Men här, likasom annorstädes i kyrkorne, får man ej glömma att sticka en silfverslant i händerne på dem, alldeles som man gör med betjenter och vaktmästare hos oss.

Santa Chiara, en af Neapels största kyrkor, bygd på 1300-talet i Göthisk stil, är numera moderniserad och sammanlappad; den har några kungliga grafvar och en vacker antik sarkophag, prydd med herrliga basreliefer och tjenande till graf åt Hertig Cesare S. Felice.

Alldeles modern är kyrkan *S. Francesco di Paola*, belägen midtför Kongl. Palatset samt invigd för 4 år sedan. Den är bygd efter Pantheon i Rom; den är i högsta grad

praktfull och rik på dyrbara ornamenter samt stenarter, men dess façade utåt torget klandras skarpt af Napolitanska konstdomare, särdeles derföre, att Architekten Bianchi ej är Napolitanare. På båda sidor om kyrkan löper en kolossal kolonnad i halfcirkelform, som upptager hela torgets ena sida och gör en förträfflig effekt. Pizzofalcones höjd och bygnader hänga öfver kyrkan samt göra, att den synes mindre, än den verkligen är; men att den är ganska stor, synes bäst just uppifrån Pizzofalcone.

Om *Santa Maria Maggiore* talar Sarnelli sålunda:

Fu la detta Chiesa eretta per commandamento della beatissima Vergine, Madre di Dio, che apparve al detto S. Vescovo (Pomponius) orante per la liberazione della città dal demonio, che in forma di porco giorno e notte faccevasi vedere nel luogo, ove oggi e la Chiesa e che prima era un largo tra le mura e la città; onde cesso' l'apparizione dell' orrendo monstro ed insieme lo spavento dei cittadini. In memoria di tale avenimento e di tanta grazia ricevuta, i Napolitani fecero fare un porcellino di bronzo e'l collocarono sul campanile &c. &c. (Nämde kyrka blef uppförd på befallning af den högst lycksaliga Jungfrun, Guds moder, hvilken uppenbarade sig för nämde heliga Biskop (Pomponius) då denne förrättade bön, för att befria staden från Djefvulen, som i skapnad af ett *svin* natt och dag låt se sig på det stället der nu kyrkan står, hvilket förr utgjorde ett torg mellan staden och murarne, genom hvilken bön det rysliga vidundret upphörde att visa sig samt stadsboarnes förskräckelse på samma gång försvann. Till minne af denna händelse och så stor undfången nåd, låto Napolitanarne forfärdiga och uppsätta på kyrktornet en liten gris af bronz &c. &c.)

Nog tyckes det mig, att den helige Biskop Pomponius kunnat påhitta något snyggare kräk, än just ett svin, för att skrämma Napolitanarne att bygga kyrkan samt göda dess prester och munkar.

Vid kyrkan *San Lorenzo* förtäljer Sarnelli, angående en der förvarad målning, föreställande Frälsaren: "che ferita questa immagine da un giovane con un pugnale, uscissero dalla ferita tre goccie di sangue, sotto le quali la medesima Imaggine pose la sua destra ancorchè dal colore ligata, come oggi si vede; Quindi e che molto e frequentata dal divoto popolo." (Då denna bild en gång sargades af en yngling medelst en dolk, så utsipprade ur det sargade stället tre droppar blod, under hvilka samma bild då förde sin högra hand, hvilken behäftades med färgen deraf, såsom man än i denna dag ser; och i följd deraf besökes den mycket af gudfruktigt folk).

Kyrkan *S. Patrizio,* berättar Sarnelli, ibland andra skatter af reliker äga: "un chiodo intiero, con cui fu affisso in croce il redentore; ha una vena rossa, che nel Venerdi santo ad ora di Nono ha soluto scaturir sangue; ed una spina che trafisse il capo a Gesu." (En hel *spik,* hvarmed Frälsaren fästades på korset; den har en röd ådra, hvilken på Långfredagen vid nionde timman plägat framqvälla blod; och en *törntagg,* som sårat Frälsarens hufvud).

Bland kyrkans *Santa Teresa dei Padri Carmelitani Scalzi* reliker upptagas, "en trädbit ur det heliga korset, en liten bit af Santa Teresas kött och en af hennes kindtänder."

Äfven vårt fattiga Norden har här i Neapel ett bevis på sin fordna helighet, ty här finnes en kyrka *"la Chiesa di Santa Brigida di Svezia dei Patri Luchesi"* vid Toledogatan, helgad åt vårt Helgon Brigitta, som här tituleras "la santa Vedova Brigida, Principessa di Svezia" (den Heliga Enkan Brigitta, Prinsessa af Sverige).

Bland mängden af kyrkorne förtjenar den med façad af hvit marmor försedda *Chiesa dei Gerolomini* att citeras för de goda taflor, som den innehåller, och deribland Frälsaren, Johannes Döparen och Flygten ur Egypten, alla tre af *Guido*

Reni, flere arbeten af *Ribera* och *Domenichino* och dessutom en *Madonna*, som *föregifves* vara af *Rafaël.*

Neapel har 2:ne Kongl. Palatser. Det ena, det vanligen så kallade "*Real Palazzo*" beläget vid stranden nära Castello Nuovo började att byggas 1600 och imponerar genom sin massa, men byggnadssättet är dock tungt. I sitt inre liknar det de vanliga palatserne och äger en samling dyrbara taflor af Rafaël, Guido Reni, Caravaggio, Tizian, Guercino, Albano m. fl.

Det andra Kongl. Slottet är beläget på höjden *Capodimonte*, som gifvit det sitt namn. Det har blifvit öfvergifvet, emedan tuffberget, hvarpå det är bygdt, hotar att instörta i följd af dervarande stenbrott. Numera begagnas palatset till lustslott och erhåller vanligen hvarje dag ett besök; det är den förtrollande utsigten, som föranledt dess byggande och dess bibehållande.

Vid *Chiatamone*, under Pizzofalcone har Kongl. familjen ett litet älskeligt lustslott, utbygdt i sjelfva sjön, hvars böljor brytas mot klipporne derunder. Belägenheten och utsigterne utgöra dess märkvärdigheter. Bland dess taflor ådrog sig ett vackert sjöstycke af *Salvator Rosa* min uppmärksamhet.

9.

Utflygt åt Bajaviken. — Camaldoli.

Den 26 Oktober 1840.

Då för några dagar sedan jag bittida på morgonen öppnade balkongdörren, strålade den nyss uppgångna morgonsolen

i sin fulla glans; några lätta moln, som här och der upptäcktes, voro kantade med guldgult och rosenrödt, skarpt framstående mot den djupa azuren. Balkongerne på husen rundtomkring voro ännu tomma — de lättjofulla Napolitanarne sofva bort den skönaste delen af sitt lif. Den friska morgonluften var svalkande och inbjöd till en promenad, och jag beslöt att åter företaga en tur åt Pozzuoli och Bajavikens märkvärdiga skönheter och sköna märkvärdigheter. Värdinnan underrättades om min bortovaro under några dagar; Camerieren på Caffé Italiano öppnade just nu med sömnen i ögonlocken dörrarne till Cafféet, jag drack mitt vanliga *"Caffé con latte"* och befann mig snart vid Largo di *Santa Catarina*, stationen för Pozzuoli-kärrorne. Jag vill omtala preludierne till dylika utfarter *).

Neapels Vetturiner (inom staden kallas de vanligen *Cuchieri*) äro begåfvade med en särdeles skarpsynthet. Redan på långt afstånd upptäcka de den ankommande, och är han då försedd med en portfölj, en färglåda eller dylikt, som röjer afsigten med vandringen, så falla de genast öfver honom i dussinvis såsom roffoglar, alla skrikande, utsträckande fingrarne **) och gestikulerande.

"A Pozzuoli, Signor?" — *"A Capo Misene, Signor?"* — "A Baja Signor?" — "Volete Corrozz?" — *"Andiamo Eccel-*

---

*) För resor *utom* Neapel finnes icke någon bestämd taxa, men likväl genom bruket antagna temligen fixa priser, om hvilka man af Napolitanarne bör skaffa sig underrättelse, ty af en utlänning begäres annars alltid dubbelt, ja tredubbelt. Då man är ensam, är det alltid förmånligast att taga plats på de så kallade *Calessi* och *Calessini* (liknande våra "Chaisar"), hvilka underhålla kommunikationen mellan Neapel och kringliggande städer och nejder. De hafva sina bestämda stationer.

**) *Antalet af de utsträckta fingrarne utvisar huru många* Carliner, som begäres för platsen.

lenza!" o. s. v. skriker den ene öfver den andre, alla framköra med sina vagnar eller kärror och stänga vägen.

Om man någonstädes får *lära sig* kallblodighet, så är det väl här i Neapel; i förevarande fall är *det bäst* att icke svara något, utan saktmodigt kryssa fram der någon öppning lemnas. En samling af de från Neapelvagnarne lätt igenkännelige Pozzuoli-kärrorne har sin särskilda plats på Torget. Man kastar en blick på en af Vetturinerne samt uppsträcker handen och ett finger i luften; på ögonblicket har denne — oaktadt mängden af menniskor — varseblifvit tecknet och framkört med sitt åkdon. "*Andiamo Eccellenza!*" säger han förbindligt, uppkastande fotsacken (*om* någon sådan finnes), liksom vore det en afgjord affär. — Men lyckligtvis har man efter en eller ett par dagars vistande i Neapel genom en, om icke alltid *dyrköpt*, dock åtminstone *köpt* erfarenhet, fått lära att aldrig utan föregående minutiöst ackord inlåta sig i någon slags affär, vore det ock blott fråga om ett glas vin, ett kokt ägg o. d.

"Nej vänta, mio caro! infaller man således; huru mycket kostar en plats till Pozzuoli?"

"Åh, derom blifva vi nog ense — var god och sitt upp, Eccellenza, sitt upp!" svarar han då undvikande, åter presenterande platsen.

Då nödgas man med all möjlig lungornes ansträngning samt en stor gest med högra armen ryta:

"Jag frågar hvad ni begär för platsen?"

"Un pezz' *) Eccellenza!" svarar nu Vetturinen vårdslöst, liksom vore det ett vanligt och bestämdt pris.

"En pjaster!" upprepar man då så högljudt och så spotskt som möjligt, i det man går ifrån honom. "Jag vill gifva en och en half Carlin."

---

*) *Un pezz'* vill säga uno pezzo eller *una piastra;* 1 pjaster = 12 Carliner, 1 Carlin = 10 Grani.

"En half pjaster, Signor!" bjuder nu Vetturinen, och man fortsätter sin gång utan att svara honom. — Alltsom man aflägsnar sig, skriker derpå Vetturinen:

"Fyra Carliner Signor" — "tre Carliner Signor!" — men man låtsar icke höra det. Då kör Vetturinen åter fatt sitt rof, stannar åter vid sidan, utsträcker tvenne fingrar och ropar:

"Due Carlini, Eccellenza! e noi partiremmo subito" *).

"Nej — svarar man åter — en och en half" samt fortsätter sin gång; snart kommer då Vetturinen efter, stänger vägen, nedhoppar från kuskbocken eller bakifrån kärran.

"Nå väl Eccellenza, stig upp då"; men knappt har man satt sig, förrän han infaller:

"En och en half — Eccellenza — och fem grani i drickspengar."

Mister man nu tålamodet och framdundrar en ed, så korsar sig Vetturinen — utsträcker mot den svärande tvenne finger i form af ett par horn **) och kör sedan af utåt Chiajan.

Sådana äro nästan alltid preludierne till de i öfrigt så angenäma utfarterne till trakterne kring Neapel.

Från den förr omtalta temligen höga bergsrygg, på hvars södra och vestra sluttning Neapel är bygdt, utgår åt söder i hafvet en utgrening under namn af *Posilippo;* denna, omkring $\frac{1}{4}$ Svensk mil långa, omkring 1 à 2000 fot breda samt hälften så höga bergskamm, är på båda sidor mycket brant samt bildar en skiljovägg mellan Neapel och Bagnoli-

*) "Två Carliner Eccellens! och vi fara genast."

**) Napolitanaren anser, såsom jag framdeles får tillfälle att omtala, horn såsom skyddsmedel mot allt ondt.

dalen. Sjelfva dess Grekiska namn: Posilippo *(upphörande af ledsnaden)*, antyder Posilippos skönhet redan under Grekiska koloniens tid, en skönhet som Romarne sedermera uppfattade och begagnade för anläggandet af en mängd villor, hvaribland ruinerne af *Pompeji*, *Luculli*, *Virgilii*, *Ciceros* m. fl. ännu med temlig visshet kunna återfinnas. Posilippos förtjusande utsigter, friska vindar, läckra frukter finner man der ännu och äfven sköna villor i mängd, men dess mest omtalade märkvärdighet är numera *grottan.*

Hvem har icke sett *Posilippo-grottan* återgifven i kopparstick, stentryck, stålgravyr, trädsnitt och målning. Stundom förirra sig ända till vår Nord dessa Napolitanska Gouacherne, föreställande samma grotta med dess blekröda lyktrad i det dunkelblåa perspektivet, dess gethjordar och sammanlänkade galérslafvar; likväl får man af alla dessa tekningar ingen riktig föreställning om detta långa hvalf.

Posilippo-grottan, uthuggen tvertigenom berget till nära 1000 alnars höjd, har en bredd af omkring 12 alnar och en höjd af 30 till 40 alnar på olika ställen. Då man färdas utåt *Strada di Piedigrotta*, ser man framför sig en hög lodrät bergsvägg, som tyeks säga: hitintill och icke vidare! Intet uttryck kunde väl vara förargeligare, då man visste, hvilka herrliga naturskönheter på andra sidan, som den store bergsjätten svartsjukt hevakade; och så lära väl Romarne eller deras företrädare också hafva tänkt (de gamle häfdateknarne ansågo troligen detta lilla verk för obetydligt, att med beskrifningen om dess tillkomst spilla gåspennor och papyrus, ty ingenstädes finner man om dess anläggare någon underrättelse), och de beslöto att göra kolossen oskadlig samt uthöggo detta hvalf tvertderigenom, beredande en kort väg från det gamla Partenope till Puteolum och Cuma, i stället för den branta och besvärliga omvägen bortöfver Posilippos södra ända; och ehuru man med godt mod kan svära på, det grottans ingeniörer "icke varit med då krutet

uppfanns", så måste man dock medgifva, att de gifvit ett af de eklatantaste bevisen, att utan någon delaktighet i nämde experiment storverk kunna åstadkommas, ty ett storverk är Polisippo-hvalfvet utom all fråga.

Posilippo-grottan går paralelt med Chiajan, endast något mera sydligt; den erhåller sitt sparsamma ljus — eller rättare skymning — endast från ingångarne samt från en dagöppning, som är öfver Pozzuoli-ingången. För att till någon del skingra mörkret i hvalfvets inre del är väl en lyktrad med ständigt brinnande lampor anbragt, men den förblindar mer än den upplyser.

Man bör *till fots genomgå detta långa hvalf första gången; det ger många egna intryck.*

Vid inträdet i grottan insvepes allt i ett blåaktigt dunkel, som med hvarje steg öfvergår i allt djupare svart; skuggorne, som de inträdande figurerne kasta utåt marken, blifva allt längre och längre, tilldess de alldeles försvinna och man famlar i fullkomligt mörker, så mycket mera kännbart, som lyktorne, utan att förmå upplysa, alldeles förvilla och förblända; längst nere vid marken varseblir man framför sig en, såsom det tyckes, helt liten ljusblå öppning, och denna öppning är utgången ur hvalfvet, mer än trettio alnar hög — så stort är afståndet. — Ju längre man kommer in, desto kyligare kännes luften; echo't från hvalfvet återkastar mångdubbladt skramlet af de på stenhällarne framkörande åkdonen, samt påminner vandraren att hålla sig invid väggarne. Ungefär midt i hvalfvet utströmmar från en öppning i ena bergsväggen ett starkt eldsken på den motsatta väggen; det kommer från ett kapell, uthugget i sjelfva berget.

Med synorganerne, bländade genom eldskenet och ansträngde till det yttersta, skrider man fram, ledd af dagöppningen; nu hör man ljudet af en mängd pinglande klockor framför sig; erfarenheten säger, att det kommer från en hjord getter, som indrifves till Neapel, och man drager

sig försigtigt till sidan med uppmärksamheten fästad på fyrbeningarne; — pang! stöter man mot något och nödgas balansera för att bibehålla jemnvigten. Och då man fått sin antagonist mot dagöppningen, för att *urskilja* dess konturer, igenkänner man den för en åsna — såsom *ofta* händer; erhåller på det utrop af förargelse, *hvilket undslipper* en, till svar — icke af åsnan, utan af kärringen, som, emellan tvenne kolossala klippor af grönsaker, är placerad på åsnans rygg — ett "scusate Signor!" och frammumlar vid aftorkandet af den våta rockkragen och tankan derpå att af åsnor och kärringar ingen annan upprättelse står att vinna, af syndig vana namnet på den lede fienden i stället för ett helgons; *då ser man ett par eldglänsande rörliga punkter* i mörkret — de komma allt närmare, man hör tydligen *hofslag* och en rysning går öfver ryggen. "Hin onde har ju klöfvar", tänker man och ser i ångesten efter kyrkodörren.

"*Guai Signor!*" *) skriker i detsamma på sin Napolitanska rotvälska till de eldglänsande ögonens ägare en vandrare på motsatta sidan, och med ett par väldiga hofslag är "Signoren" vid ens sida, och man ropar i sin ordning till honom ett "tag er i akt."

"*I beg your pardon!*" mumlar ägaren till ögonen, och *en tyngd faller* från hjertat; det är ej den lede fienden, utan en ridande veritabel Engelsman, hvars klara glasögon reflektera de surögda lyktorne.

Sådana bekymmer om dagen — hvad har man då icke att vänta om natten! Men utan skämt, utan klöfvar och horn: Posilippogrottan är mörk äfven om dagen, *och man* erfar rätt obehagliga känslor, då man der i *mörkret* möter dessa talrika transporter af sammanlänkade arbetsfångar, hvilkas kedjors skrammel påminner, att mord och dråp för

---

*) "Akta er herre."

dem ej äro främmande, och hvilkas fåtaliga militärbetäckning förtroligt med dem samspråkar.

Mörkret viker åter bort — man återfår sin förlorade skugga, och snart ser man åter den sköna himmelen mellan de frodiga murgrönsrankorne, som nedhänga i festoner öfver grottans utgång åt *Bagnolidalen*. Denna aflånga dal, föga högre än hafvet, omslutes på tre sidor af höga berg och är endast i söder öppen mot det angränsande hafvet och dess svalkande vindar; och i följd af denna dess belägenhet, jordmånens godhet samt de från höjderne återkastade solstrålarnes drifkraft, äger den en vegetation, hvars yppighet är förvånande för en nordbo. *Trenne* gånger om året skördar landtmannen kring Neapel och söderut sin åker (hvad skulle åkerbruket här ej kunna vara om det sköttes rätt), *tvenne* gånger gifva en del *fruktträd*, t. ex. Fikonträdet, mogna frukter; trädgårdsväxter och rotfrukter planteras, mogna och skördas i en oafbruten följd hela året om; gräsmattan har om vintern nästan friskare grönska än om sommaren, och blommorne dö ej bort för nordanvinden, som hos oss. — Sydländska vegetationens yppighet röjer sig tydligast, då man anträffar växter, som äfven finnas uppåt norden. *Murgrönan* t. ex. ernår här storleken af träd och qväfver otacksamt det stöd, som hjelpt den upp ur stoftet, och på lågländta ställen påträffar man ett slags jättevass, mycket liknande våra bredbladiga sjövass, men i stället för att våra äro högst 2 à 3 alnar höga, hafva dessa en höjd af 9 till 10 alnar; de användas till metspön, och i Neapel begagnas de allmänt att från balkongerne derpå uthänga kläder.

Här i Bagnolidalen fick jag för första gången något begrepp om, hvad förödelse en Söderns orkan kan åstadkomma. Utåt dalen äro nemligen planterade skogar af Popplar och Almar, kring och emellan hvilka Vindufsrankorne klänga sig upp; dessa träd lågo i hundradetals på båda si-

dor om vägen, dels uppryckta med rötterne, dels afbrutna, icke som vanligt med långa spjelkor i brottet, utan tvert afbrustna, liksom hade man användt yxa eller såg, och alla i samma riktning. Detta var verkan af en så kallad *Tyfon*, en väderhvirfvel, som från hafvet kom in i dalen för omkring 3 veckor sedan. Skadan, som den förorsakade på vinplantagerne i granskapet, säges vara högst betydlig.

Bagnolidalen är låg och utsigterne inga; men då man kommer ned mot hafsstranden upprullas, den ena efter den andra, dessa Bajavikens hänförande taflor, hvilka, oaktadt sekler förgått och mången jordbäfning plöjt fåror deri, dock icke förlorat dragen af den skönhet, som lockade Roms krigare och dess statsmän att i sitt sköte glömma stridens larm och ärelystnadens triumfer.

Man kan för en nordbo icke göra sydländska naturens skönhet begriplig genom beskrifningar, ty den kan ej mätas med måttstocken på våra nordiska trakters behag.

Diktarens och målarens fantasier återfinner man i dessa nejder förverkligade; det är icke Schweitz' storartade, allvarsamma alpscener, som på samma gång skaka och hänrycka själen och hålla den i en ständig spänning; — utgreningar af Apenninerne skjuta väl här nedåt kusttrakten ut i hafvet och bilda dalar och vikar vid stranden, men bergsnaturens allvar har här vikit undan, och det hela har intagit ett mildt leende uttryck, det har något féelikt, smäktande, vällustigt, något smittande svärmiskt. Ett högt himlahvalf; ej denna, om jag så får säga, *låga* luft, som så ofta i norden liksom hotar att nedtrycka oss; en ljum, mild atmosfer, mättad af ångor från söderns svällande vegetation; höjder och berg afrundade och bevuxna af omvexlande grönska af blå Oliver, svartgröna Cypresser, lummiga Kastanier, ständigt grön Lager och småskog af Myrtenbuskar, eller stundom nyckfullt afbrutna i höga lodräta branter, störtande ned i dalarne eller hafvet, och då invid kanterne prunkande med

garneringar af yppig, saftfull *Ficus indicus* eller af höga *Aloer*, hvilka hänga sig ut öfver branten, liksom för att i djupet inunder söka sina nedstörtade likar.

Vid öppningarne mellan bergsväggarne eller från dess förtjusande utsigtspunkter ser man ömsom bördiga dalar, ömsom delar af det sköna Medelhafvet och deruti sådana förtrollande öar, som ett *Capri*, *Ichia*, *Procida*, *Nisita*. I medelpunkten af Neapeltraktens trollkrets står den rykande Vesuven; Ichias höga Epomeo är en slocknad vulkan; Monte Nuovo, Lago d'Averno, Solfatara äro också sådana, hvilkas kratrer man vid vandringen stundom plötsligt ser framför sig i deras nuvarande omvexlande skepnad, och emellan alla dessa kännemärken på en ständigt verksam, förtjusande och förfärande natur skymta fram tempel, theatrar, bad, palatser, vattenledningar, hvar för sig uppväckande ett svall af känslor och tankar, vid minnet af dessa trakters fordna storhet och vid erinringen om den population, hvars passioner och smak varit orsaken till allt detta, men af hvilken man numera icke skulle kunna samla en hand full mull!

Jag hade önskat att kunna lemna en vink om karakteren af dessa trakter, men vågar ej försöka; i stället vill jag helt kort omtala några af de mångfaldiga monumenter, som naturen och konsten frikostigt utstrött öfver dem, då hvars och ens fantasi sedan må suppléera.

Hela trakten kring Neapel (då man tager denna stad till medelpunkt samt beskrifver en cirkel med omkring 1 ½ Svensk mils radie), hvilar på en ofantlig vulkanisk verkstad, som ännu i flere af sina utgreningar på djupet är i full verksamhet; dess *synliga* draghål äro numera endast *Vesuven* och *Solfatara*, men bergen bakom Neapel, neml. Camaldoli, *Vomero*, *Capodimonte* visa tydliga tecken till sin vul-

kaniska natur, utom det att Solfatara, Agnano- och Averno-sjöarne, Monte Nuovo, Monte Barbaro, alla kring Bajaviken och Epomeo på ön Ichia i hafvet derutanföre, ögonskenligen äro utbrunna vulkaner. Det förefaller derföre förvånande, att denna trakt, som således från uråldriga tider varit den farligaste punkt på Europas fasta land samt utstått ofta upprepade förfärliga härjningar af den vulkaniska elden och derföre ännu är alltjemt utsatt, likväl, så långt forntida författare funnits tillbaka, berömmes såsom en af antikens mest eftersökta och omtyckta ställen, och massan af präktiga fornlemningar bära tydligt vittnesbörd, att denna trakt fordom, såsom nu, varit ett favoritställe för älskare af naturen. Men en del af dessa fornlemningar bevittna också ett ännu egnare förhållande, nemligen, att just den farliga underjordiska elden varit en af de orsaker, som gjort denna trakt så eftersökt; jag menar de många antika, naturliga ång- och mineralbaden, af hvilka ruinerne öfverallt uptäckas. De varma och till en del alldeles kokheta källorne vittna tydligast, att den underjordiska elden på föga betydligt djup ännu är verksam, och mineralvattnen bibehålla, derigenom att elden verkar på de olika jordlagerna och utvecklar gasarter, hvilka inpregnera källådrone, ännu sina af forntida författare omtalta mångartade egenskaper, som dock numera mindre anlitas. — Utom det att den underjordiska värmen bidrager att uppdrifva vegetationen till dess svällande yppighet, äro de vulkaniska krafterne också till stor del orsaken till bergens pittoreska utesende. Dessa bestå mest af Tuff, en murbrukartad lös stenart af vulkaniskt ursprung; den kan skäras och sågas i alla former, förvittrar lätt, och då den sköljes af hafvet, arbeta sig böljorne småningom in i massan, bilda stora hafsgrottor, fristående klippväggar och kolonner af omvexlande former, hvilka i så hög grad bidraga att gifva stränderne ett pittoreskt utseende, särdeles då, mornar och aftnar, desssa klippor med deras stundom yp-

piga, mot den gula tuffen skarpt framstående grönska, öfverströmmas af den låga solens briljanta färgor i guldgult, rosenrödt och brandgult.

Innan man kommer till det på en höjd vid hafvet belägna *Pozzuoli* (Romarnes Puteolum) har man att uthärda en attack af vägvisare, som redan ett godt stycke från staden komma till mötes, den ene efter den andre, och börja sina vanliga utrop: "Ni behöfver en Guide, Eccellenza?" "till Amfitheatern, *Signor*", "till Baja", "till Monte Barbaro, Eccellenza"; "*ni vill se Ponte di Caligula?*" o. s. v. Ju närmare man kommer, desto talrikare blifva plågoandarne, som eskortera vagnen, stundom stiger en upp på hvardera fotsteget och börjar nu i all beqvämlighet lägga sin lärdom i dagen — glömmer aldrig att tala om Lucrinersjöns ostron samt Virgilii beskrifning: "tuta lacu nigro memorumque tenebris" &c. — Vid Pozzuoli stadsport förstärkes deras antal af en hop qvinnor och barn, som utbjuda till salu antika mynt, bronzsaker och mosaikstycken, som blifvit uppgräfde bland ruinerne. Inom det på afstånd pittoreska Pozzuoli murar har den osnygghet, som anträffas i städerne härnerât, trädt i stället för den skönhet, som staden på afstånd lofvade.

Natur- och konst-märkvärdigheterne åt detta håll äro grupperade dels kring *Pozzuoli*, dels en Svensk fjerdedels mil längre bort kring *Baja* och *Misene*, dels slutligen kring det på ungefär lika afstånd derifrån belägna *Cuma;* hvart och ett af dessa ställen har en massa af anmärkningsvärda föremål, hvilkas beskrifning skulle upptaga flere tomer.

Innan man stiger in genom Pozzuoli port, leder till venster en gata uppåt höjden rätt upp till Solfatara. Jag valde för omvexlings skull denna och afskedade hela svärmen af Guider, ty vägarne äro mig nu bekante. Allt som

man stiger uppåt, så vidgar sig de förtrollande utsigterne öfver Bajaviken och hafvet, och man tvingas deraf att göra månget uppehåll. Dock — det hör ju till goda tonen att tala om ruiner och antiqviteter, då man vill nämna något om Neapels omgifningar, och ungefär halfvägs till Solfatara träffa vi verkligen en antiqvitet, som fått det oförtjenta namnet af "*Dedali Labyrinth*", en alldeles icke labyrintisk, utan fullkomligen regulier underjordisk vattenreservoir, hvars höga samt väl bibehållna hvalf uppbäres af 36 pelare. Vatten-afledningsrören visas der ännu, och, utom måhända mörkret i byggnadens inre delar, finnes intet, som kan påminna om en labyrinth.

Den vanliga ingången till *Solfatara* är härofvanföre bredvid Svafvelfabriken. Intressantare har jag funnit att, straxt innan man kommer dit, taga af vägen åt höger samt kringgå berget ända till Solfatara-kraterns motsatta sida. Slumpen och några otydliga anvisningar af bönderne upptäckte för mig denna väg, hvilken jag skulle tillstyrka en hvar att välja för dess beundransvärda utsigter samt dess kontraster. Den är i början temligen bred, men tager sedan af mot venster och består der blott af en i berget uthuggen smal gångstig, slingrande sig fram mellan Vinplantager och Fikonträd i ständiga krökningar; snart anländer man till bergets platå, bevuxen med Myrtenbuskar och Kastanier, af dalar och fördjupningar skiljd från andra bergshöjder med svällande vegetation och gulhvita byggnader deremellan. Man sliter sig från dessa utsigter med tankan: jag kommer ju snart hit tillbaka! och knappt har man tagit ännu några steg framåt, förrän man känner en sötsur, äcklig och obehaglig lukt, naturens prakt dör bort, ingen blomma, ingen buske, intet grässtrå betäcker marken, som består af idel gul och röd förbränd sten; — ännu några alnars väg, och man har djupt under sina fötter *kratern* till en fordomdags *Vesuv*, den svafvelrykande *Solfatara*, som skarpt framstår i

hela dess ödslighet, genom kontrasten med den yppigt sköna natur, som blicken från den höga ståndpunkten upptäcker rundtomkring.

Solfatara består af en aflång och relatift till de omgifvande bergen rätt djup kon-formig dal af omkring 500 stegs längd samt 300 stegs bredd; bottnen af dalen samt bergsväggarne bestå af en bländande gulhvit, pulverartad stenmassa, och rundtomkring, såväl neduti dalen som uppåt bergsväggarne, uppstiga rökpelare ur små öppningar, kring hvilka afsättes gediget svafvel. Svafvelångan kännes vid marken brännhet, då man deri håller handen, men man kan utan fara nalkas de små öppningarne, som stundom hafva knappt ett tums vidd. I forntiden ansågs Solfatara vara Vulcani verkstad; i våra dagar hafva hans Gesäller blifvit riktiga Napolitanare och lagt sig på "latsidan", ty utom rökpelarne, och nattetiden vid öppningarne små lågor, tillkännager ingenting den underjordiska verksamheten. Det ihåliga ljud, som upprepadt af ett doft echo, förnimmes, då man stampar i marken, bevisar tillvaron af stora underjordiska hvalf. *Solfataras* dödsstela öken har dock för den, som ej är Geolog eller Chemist, intet vidare intresse; vid dess nordöstra ända delas den i 2 delar af en smal bergskamm, öfver hvilken den gångstig fortgår, som fört oss hit. Man behöfver blott åter klättra hitupp, för att finna scener, tecknade af naturen på ett språk, hvilket hvar och en fattar och begriper, äfven utan tillhjelp af vetenskapliga kalkyler. — Denna punkt är i mitt tycke en af de intressantaste i grannskapet och det vill säga mycket. Sällan ser man så nära som här bredvid hvarandra kontrasterne af naturen i dess liflösaste ödslighet och yppigaste skönhet.

Man står på den svafvelhaltiga, skärande hvita samt alldeles kala bergsmassan bredvid dess qväfvande rökpelare; den genom hvitheten bländade blicken söker en helande balsam i dunklet nere i de djupa schakt, som den vulkani-

ska elden *) bildat under fötterne och redan dessas kanter, omedelbart invid svafvelhålorne, äro öfvertäckte med svällande grönska, Myrten- och Kastanie-buskar; under sig åt Nordost har man då en stor, kraterlik dal, omgifven af höga berg, prunkande på sina branta sidor af sydländska vegetationens omvexling i färg och form; kring hvita boningar ligga vinplantager, och dessa omgifvas af Kastanier, Myrten, Jernek, Oliver, och här och der af en präktig Pinj, och i dalens djup ligger, garnerad kring strånderne med fin skog, den lilla runda *Agnano*-sjön, hvars lugna vattenyta återspeglar himmelens djupa azur. Högst på bergstoppen deröfver ligger Camaldoli-klostret; öfver Posilippos sträckning framskymtar *S:t Elmos* fästning ssmt spetsen af den rykande *Vesuven.* Posilippo störtar sig i en skarp brådstupa ned i hafvet och derbortom *Vicos* och *Sorrentos* branta kalk- och marmorberg; — azuren har i en blåaktig slöja insvept detaljerne af dessa klippors under; ifrån *Nisitas* pittoreska klippväggar ilar ögat vidare utåt hafvet, återspeglande Italienska himmelens glödande färgprakt, och här träffas det herrliga *Capris* skarpa konturer. Blicken halkar derpå lätt öfver ett stort fält af hafvet, liksom de små fiskarbåtarne, hvilka med sina spetsiga segel bilda hvilopunkter för ögat, som dock lystet flyger vidare för att nå det välllustiga landet. — Här skymmes utsigten af bergstoppen, bredvid hvilken man har sin ståndpunkt, och då ögat på andra sidan derom följer den ödsliga, nästan hemska *Solfatara*-dalen utåt dess längd, så träffar det derbortom *Bajas* kastell, bevakande den sköna Bajaviken med dess störtade tempel, som stiga fram i fjerran, dunkla liksom sägnerne, hvilka förtälja deras ändamål;

---

*) *Solfatara* ansågs redan af Romerska författare såsom en *utslocknad* vulkan. Den sista eruptionen, man känner, var år 1190. — Vid dess ingång är anlagd en indrägtig Svafvelfabrik, som äfven gifver mycket Amoniak.

längre ut i hafvet ligger *Procida* med sina lagerskogar och Grekiska Italienskor, och ännu längre ut, likt ett skarpt moln, det beprisade *Ischia*, som i medvetandet af sin skönhet stolt skådar omkring sig ned från dess höga *Epomeo.* Det ligger för mig en njutning i att upprepa dessa namn och minnen — man torde ursäkta det tröttande deri.

Jag hade beslutat att stoppa några partier af det undersköna landskapet i min portfölj och föra det upp till mitt kalla hem i norden, och var dermed sysselsatt, då bakom mig på den grusiga hällen hördes lätta fotsteg samt en raggig hund, med en fysionomi, frappant lik en Småländsk "byracka", framkom och nosade på mina effekter samt tillkännagaf annalkandet af någon menniska.

Att under dylika sysselsättningar kring Neapel omgifvas af en svärm nyfikne, är icke ovanligt, och dervid vänjer man sig lätt; äfven nu fäste jag ingen uppmärksamhet vid den ankommande. Straxt derpå tittade ett litet fruntimmershufvud nyfiket fram öfver axeln, och då jag halft förargad, med rynkade ögonbryn vände mig om, framstammade dess ägarinna hastigt ett: "*Scusate Signor*", samt ville draga sig tillbaka. Vid första ögonkastet på hennes drag försvann dock det missbelåtna uttrycket från mitt ansigte, och hon framkom åter och frågade med skälmsk min: "Permittete voi?"

"Gerna, mia bella", blef svaret, och hon blef qvar. Den raggige hunden satte sig vid min sida, vare sig för att njuta af den vackra utsigten eller den varma bergshällen.

Flickan bakom mig syntes vara omkring 14 år, men fjorton år *i Italien* är helt annat än fjorton år hos oss i norden. Då Tegnér beskrifver Ingeborg, sker det i uttryck, som närmast passa in på dessa Italienska 14 åren:

"*så fyllig, som en mognad ros.*"

Söderns sol verkar med samma utvecklande kraft på menniskan, som på blomman; den *brådmognar*, det är väl sannt, men frukterne äro dock ljufva.

Flickans ansigte var brunt af solen och rundt, det hade intet särdeles utmärkande drag, men deröfver sväfvade en barnslig glättighet, och de mörkbruna ögonen, öfverskuggade af långa svarta ögonhår, hade något på samma gång blygt och skälmskt; korteligen: hon var ej vacker, men det låg i hennes drag ett visst *något*, som uppväckte intresse.

"Bor du här i grannskapet?" började jag min examen, och erfor, icke utan en betydlig svårighet att reda vissa ord i hennes svar i Neapel-dialekt, att hennes fars hus var det, som syntes bland vindrufvorne på motliggande dalsluttningen, samt att hon ensam med sin hund ströfvade kring Solfataras krater för att åt "Zía Giovannina" plocka en sorts här växande gula blommor, ämnade jag vet icke till hvad slags "elisir d'amore." Då flickan nämde "Zia Giovannina", vacklade min föresats, ty unga flickors "fastrar" och "mostrar" jaga mig alltid en slags kallsvett öfver ryggen; dock fattade jag mod, yttrade min afsigt att qvarstanna i trakten några dagar samt förfrågade mig, om icke i fadrens hus kunde — mot skälig vedergällning — få sättas i förvar min portativa stol och min portfölj, för att derigenom undgå besväret af transporten från Pozzuoli.

"Andiam' a casa" — svarade hon och tillade, pekande nedåt huset: "Ecco! Signor, quell' uomo che si vede là e mio padre — Ecco là v'en Zia Giovannina; Santissima Vergin' ess' aspett!" — — (Låt oss gå hem; se karlen som synes derborta är min fader — se der kommer faster Johanna — heligaste Jungfru hon väntar!) samt stack i ångesten handen ned bland blommorne i förklädet.

Zian var barsk och skrynklig; fadren, äfven gammal, hade ett mindre motbjudande yttre; affären oss emellan uppgjordes snart, sedan hans begrepp något underlättats af

de magiska orden: *Carlini*, som jag försigtigtvis inblandade.

Snart derefter hade jag Solfatara bakom mig och var på väg till Pozzuoli och Baja. — Straxt bortom Solfataras ingång vidtaga redan ruinerne, som sedermera under en sträcka af ¼ mils längd vittna om det fordna *Puteoli* prakt. En del af fornlemningarne hafva genom vulkaniska utbrott och jordbäfningar jemte marken blifvit försänkte under hafsytan; forntidens Puteolum ansågs i sin blomstringstid för *det andra* Rom. Uppe på höjden under vägen från Solfatara stöter man först bland vinplanteringar på skelettet af en *amfitheater*, af kolossala dimensioner. En del af korridorerne äro ännu väl bibehållne samt några underjordiska källare, som sägas hafva varit bestämda till förvaringsrum för de vilda djuren, hvilka på den vidlyftiga arenan (nu ett frodigt gräsfält) skulle sönderrifva hvarandra eller menniskor, till nöje för de vilda åskådarne. Amfitheatern hade plats för mer än 40,000 åskådare; den är nu endast en stor ruin. *Tiden* ville ej förderfva sina yngre barn med åsynen af de murar, som varit vittnen till och påminna om de äldres vilda nöjen, och den lät hvalfven remna och murarne förvittra; men *naturen*, ömtålig att se nakna ruiner midt i sin skönaste lustpark, har öfverklädt dem med evigt grönskande draperier, liksom för att visa, det äfven vildheten kan vara angenämt intressant, blott den harmonierar med de omgifvande partierne. Ofta då jag betraktat, huru murgrönsrankorne och andra parasitvexter hårdt sluta ruinerne i sin famn och sträfva att dölja dessa påminnelser om förgängelsen, har jag varit frestad att göra den frågan: månne dessa byggnader i sitt fordomdags fulländade skick någonsin kunna hafva varit så intressanta, som dessa deras ruiner?

Vi genomila de moderna palatsernes gyllene salar, der hvarje möbel står i parad, allt är blankt och putsadt, men rummen äro toma på lefvande varelser, toma rätt ofta på

minnen; — detta är ödsligt och hemskt, ty i de lefvandes boningar väntar man lif; vi inträda i en ruin, äfven här är tyst, men man väntade intet annat, och sjelfva tystnaden är vältalig; de remnade murarne tala *till* oss om försvunna generationer, deras storhet, makt och försvinnande; de half-begrafna kapitelerne, de brustna kolonnerne berätta oss om en tidigare konstbildning, dess förfall och återuppståndelse; hvarje nedrasad gesims, hvarje afbruten mosaikbit ger ämnen åt tankan. I de moderna palatsen är det inbyggarne, som tala om palatsen, i de antika ruinerne deremot tala ruinerne om de fordna inbyggarne; de döda tingens tungor äro i detta fall oftast vältaligare, än de lefvande menniskornes.

Vägen *) från Amfitheatern bortåt Capuciner-klostret är omgifven af mångfaldiga ruiner; sjelfva gatan har styckevis qvar den fordna Romerska stenläggning af stora irreguliera lavamassor, desamme måhända, på hvilka Romarnes strids-vagnar framrullade eller Cicero fredligt framgick, återvändande från Puteoli hvimmel till sin lugna Villa.

Capuciner-klostret har här en beundransvärd utsigt öfver hafvet och stranden. Man väljer i Italien vanligen alltid sådana sköna ställen för klostren, kanske för att derigenom skänka deras innebyggare någon ersättning för fängelselifvets enformighet. Klostret och dess kyrka stå i stort anseende och vördnad, och de fromma Napolitanarne strömma vid vissa högtidsdagar hit i massor, ty äfven här sker "underverk." Klosterkyrkan är nemligen bygd öfver den klippa, på hvilken S:t Januarius, Biskop i Beneventum, den 19 September 289 blef halshuggen. Stenen visas der ännu *färgad af blodet*, hvilket dessutom den 19 September hvarje år, på samma gång, som underverket med Januarii blod sker i Kathedralen, äfven här *börjar koka,* och deri består

---

*) Kallades fordom "Via Antiniana", en utgrening af Via Appia.

underverket. — Enligt legenden låt Campaniens Ståthållare, Draconzius, vid nämde tid tillfångataga S:t Januarius och en del andra Kristne, ty kristendomens genier, hade liksom sagans giganter, ehuru lyckligare, att kämpa en då ännu oviss strid mot Olympens Gudar. Den fångne Biskopen och hans kamrater nekade hårdnackadt att afsvärja "den nya läran" och han fördes in på Puteoli amfitheaters arena. Lejonen släpptes hungriga ut ur deras burar, och Ståthållaren bad hånande Januarius att nu visa sina underverk; — Lejonen rusade fram till Januarius, men lade sig ned framför honom, slickade hans af bojorne sårade fötter, och återvände till sina hålor. Af amfitheaterns **400,000** åskådare *skyndade vid denna syn tusendetals att låta döpa sig*, och Draconzius rasade; Januarius fördes derpå ut och halshöggs på stället, der den blodfärgade stenen nu visas, samt blodfläckarne, såsom Napolitanarne försäkra, blifva kokande.

Ständigt stöter man på dessa legender och denna öfvertro. De äro väl blott *ruiner* från en förgången tid, men liksom Rhensträndernes öfvergifna Riddarborgar och Italiens antika tempel, gifva de det hela ett pittoreskt utseende, oaktadt all deras tomhet.

Emellan den branta bergshöjden och stranden anträffas ruinerne af Ciceros villa, som, att döma efter qvarlefvornes omfång, måste varit stor och präktig; dess skönaste prydnad har dock utsigten öfver Bajaviken varit. Cicero kallade den sjelf sin "Academia." Under inflytelse af denna vänliga natur, skref han kanske här sina herrliga samtal: "*de amicitia et senectute*", så sköna, att de till och med under skoltiden inverkade på sinnet och blifvit lifligt der fästade alltsedan. Och hvilken, som på sin ålderdoms dagar har till vän en natur, så skön som denna, borde ej blifva en Cicero, borde ej skrifva loftal "de amicitia et senectute!"

Bland mängden af fornlemningar i och vid Pozzuoli, intager *Serapis-templet* främsta rummet; ja, de lärde påstå

det vara ett af de märkvärdigaste monumenter, vi hafva från antiken. Fullkomligt bibehållet är golfvet af hvit marmor; man igenfinner till och med ännu deruti den metallring, hvarvid man plägade binda offerdjuren; trenne kolossala kolonner stå ännu, ehuru något stympade, qvar på sina fotställningar. Sjelfva templet bildar en rektangel. Det inre har haft en betäckt portik, och framför hvar och en af dess kolonner har varit en Staty på sin fotställning. I midten är altaret, till hvilket man uppsteg på fyra trappsteg, svarande mot de fyra ingångarne; kring altaret hafva varit sexton kolonner. Rundtomkring templet finnas små kammare, fordom använde dels till Presternes tjenst, dels till bad. De sednare äro återstälde, och deras välgörande varma mineralvatten begagnas mycket.

Knappt närmar man sig ned till stranden, så omgifves man af fiskare, som erbjuda sina båtar för att få visa de underbara sakerne, hvilka ligga begrafne i "böljornes famn." Först plägar sjöresan gälla till "*Caligulas bro*", qvarlefvorne af Puteoli fordna skeppsbro. Vid mitt första besök här, i sällskap med V—i, tycktes vår Guide hafva föresatt sig att pumpa oss fulla med skepparehistorier, bland hvilka dock ingen gick så på djupet, som den, att ifrågavarande Ponte di Caligula fordom gick *tversöfver Bajaviken och sammanband Baja och Pozzuoli!* eller med andra ord: att Romarne, för att slippa kringgå den *lilla* Bajaviken, bygde en stenbro i hafvet på kanske 100 fots djup och öfver tusende famnars längd, derigenom förkortande den *beqväma* landvägen några tusen alnar. Den lättrogna Guiden gjorde dermed uppbyggarne af Serapis-templet och amfitheatern till riktiga fårskallar; han hade icke lärt sig de tryckta Guiderne korrekt; desse omtala Caligulas påhitt, att för tillvägabringandet af ett triumftåg tversöfver viken, samla hela Romarstatens fartyg och båtar och för tillfället deröfver, såsom öfver pontoner, bygga en *trädbro.*

Qvarlefvorne af den nu så kallade "Caligulas bro" bestå af en mängd stora stenpelare ett stycke ut i sjön, hvilka sammanbundit lika många hvalfbågar och sålunda formerat en skeppsbrygga, ty Puteolum hade stark skeppsfart i forntiden. Man anför dessa väl bibehållne lemningar såsom bevis på fördelen att vid sådana för böljornes rörelse utsatta byggnader, använda pelare och båghvalf, i stället för de vanliga sammanhängande murarne; de fullkomligen enahanda qvarlefvorne, som man finner vid den fordna Romarhamnen *Miseno*, bestyrka detta påstående.

Målet för min dagspromenad blef "*Monte Nuovo*", beläget invid *Bajavikens strand.* "*Det nya berget*", utropar man, hvilket eget namn; sträcker sig vegetationen så långt, att här vexa stenar också! Säkert är, att Monte Nuovo har att tacka för sin uppkomst samma orsak, som den yppiga vegetationen för sin, nemligen den underjordiska elden.

Berget är blott något öfver 300 år gammalt. Der det nu står, till en höjd af flere hundrade fot, var fordomdags *Lucriner-sjön* belägen, af hvilken en liten qvarlefva ännu finnes. Den 29 September 1538 sprängde den vulkaniska elden, som brinner under hela trakten, hål på den jordskorpa, som betäcker den; Lucriner-sjön försvann till största delen i svalget, och inom 24 timmar hade det höga *Monte Nuovo* uppstigit derur i sjöns ställe. Jordbäfningarne, som åtföljde denna besynnerliga explosion voro förskräckliga, hela den kringliggande trakten ödelades deraf och villor, bondgårdar samt hela byn *Tripergola* uppslukades utan spår. *Monte Nuovo* är kägelformigt och har på spetsen en betydlig krater, men den är numera utan eld och rök samt bevuxet med Kastanie- och Myrtenbuskar; största delen af berget består dock blott af stora rödaktiga och svartblåa lavastycken i vild oordning; kring dess bas uppstiga mefitiska ångor,

som göra det osundt att der vistas. — Så farlig är Neapels sköna natur; en brinnande afgrund lurar derunder.

Natten tillbragtes i ett anspråkslöst värdshus i Pozzuoli; tidigt andra morgonen var jag redan på ort och ställe att afhemta mina effekter och fortsätta mitt arbete vid *Solfatara*. "Zia Giovannina" hade ridit in till Neapel med grönsaker; gubben och hunden voro ute bland drufvorne; Maria (min gårdags-bekantskap) och katten hemma. Ett par grani förskaffade mig en frukost af drufvor, hvilka fingo tagas *"efter behag"*, såsom *Cajsa Warg uttrycker sig.* Gubben, som hörde, att jag öfver natten varit i Pozzuoli och ej i Neapel, låt mig förstå, att logis för mycket bättre pris kunde erhållas i hans stuga. Beqvämligheterne voro ej stora, men förslaget lofvade dock för mycket, att icke af mig antagas, utan att afvakta Zia Giovanninas bifall. Sedan ställdes, efter slutadt arbete vid Solfatara, promenaden åter till Bajaviken; för ombytes skull togs den öfra vägen från Capuciner-klostret, hvilken mellan *Monte Nuovo* och *Monte Barbaro* framkommer bakom Averno-sjön i grannskapet af *Apollo-templet.* Utsigten från Monte Barbaro öfver Averno- och Lucriner-sjöarne samt Bajaviken är namnkunnig och förtjenar att vara det.

Inom denna trakt äro sammanhopade en myckenhet föremål af antiqvariskt och naturhistoriskt intresse; trakten är föga bebodd och på flere ställen, oaktadt sin skönhet, alldeles öde, ty den underjordiska elden utvecklar ur sumpiga ställen ohelsosamma dunster. Fordom var det annorlunda. Tvenne städer på ringa afstånd från hvarandra blomstrade då här: *Baja* och *Cuma*, berömda för det milda helsosamma klimatet, den paradisiska naturen, de helsogifvande varma baden och mineralkällorne, som lockade hit

och förvekligade Romarne, hvilka här i yppighet och prakt sökte täfla med sjelfva naturen. Scenerne hafva förändrats; templens och palatsens knappt igenkänneliga ruiner lifvas blott af nyfikne främlingar. Menniskoverken äro ej mer, men naturens skönhet står dock qvar och vittnar, huru här måste hafva varit, då de begge *förenade* existerade.

Innan man kommer fram till *Baja*, passerar man flere märkvärdiga platser.

Averno-sjön, omgifven af höga berg, har ett ofantligt djup och är ögonskenligen en utslocknad krater. Straxt derinvid är i berget nedgången till den så kallade: *"Sibyllans grotta"*; den är i tuffberget uthuggen, och man följer den, ledsagad af fackelbärare, några hundrade steg, der en smal gång åt höger förer djupt ned i berget till "Sibyllans bad"; som golfvet här betäckes med temligen djupt vatten, så måste man sätta sig på fackelbärarnes ryggar, för att bese dessa kamrar, hvari spår till rätt präktiga ornamenter af stuccatur-arbete ännu synas; en sådan kavalkad vid fackelskenet har ett rätt lustbart utseende. För sitt namn af "Sibyllans grotta" hafva dessa underjordiska gångar att tacka Virgilii poetiska inbildningskraft. De tros hafva utgjort kommunikation mellan Baja och Cuma, liksom Posilippo-grottan mellan Neapel och Pozzuoli.

I samma berg, ehuru på motsatt sida utåt Bajaviken, förtjena de så kallade *"Stufe di Nerone"* (Neros ångbad) samt *Tritoli-baden* att besökas. Ingången är högt uppe på bergsväggen. Tuffberget är urhålkadt i flere trånga grottor och gångar, till sin öfre halfva höjd fylde af en het ånga. Denna framtränger ur en lång, uthuggen gång, som förer djupt ner i berget; vid dess slut finnes en så kokhet källa, att ägg, som deri neddoppas, nästan ögonblickligen kokas, och det är från denna källa, som ångan utströmmar; den heta ångan stiger naturligtvis uppåt och kondenseras mot de uthuggne gångarnes hvalf, så att om man kröp utåt

marken, man skulle kunna nalkas intill källan neri berget, men går man upprätt, så löper man fara att qväfvas. I baden finnes alltid en skelettlik, utmagrad gosse, som för ankommande främlingar visar experimentet med äggen. Drypande af svett och med inflammerade ögon utrusar han ur den långa gången, och hans tillstånd uppväcker en känsla af leda och rysning. — En del af dessa ångbad äro, under namn af *Stufe di Santa Gennaro*, inrättade till bruk för Reumatiska- och Gikt-patienter, samt berömmas för sin stora verksamhet.

Ett stycke längre bort ligger Baja, eller rättare det ställe, der *Baja* fordom stått; de många och sköna tempelruinerne, baden och öfrige fornlemningarne antyda en stor prakt. De utdrag ur Romerska författares arbeten, hvilka finnas sammanstälde i nyare beskrifningar om Bajas antiqviteter, omtala också dess Palatsers öfverdådiga prakt och dess hängande trädgårdar. Cæsar, Pompejus, Marius, Crœsus, Nero, Caligula, Domitianus, Alexander Severus, Adrianus m. fl. hade här sina villor; hvarje rik Romare skulle här hafva sin villa och der tillbringa vintern och våren. En del af palatsen voro på höga kolonnader bygda just vid hafsberget, så att man från båtarne besteg deras trappor. Den vällustiga naturen inbjöd till njutning, men njutningarne urartade till tygellösa utsväfningar. Roms filosofer och sedolärare rodnade öfver tillvitelsen att hafva vistats i Baja, och *Seneca* kallar det: ett "*diversorium vitiorum, der man icke blott lefde tygellöst, utan gjorde tygellösa utsväfningar till en lyx.*" Men Palatserne och deras hängande trädgårdar bygdes på en farlig grund; hela trakten var blott ett hvalf öfver en brinnande afgrund, och det var äfven denna, som orsakade dess undergång — som regnade eld och svafvel öfver detta Italiens Sodom och Gomorra. — Sjutton århundraden hafva ändrat utseendet; en del af Palatsernes ruiner måste sökas i hafvets botten, och likt en tyst fingervisning,

hvilken af passionerne och njutningarne i det fordna Baja var öfvervägande, står *Venus-templet* qvar, nästan det bäst bibehållna och intresssantaste af alla qvarlefvorne.

Templet var helgadt åt *Venus genetrix* och är beläget nära stranden; det utgöres af en åttkantig byggnad med tvenne rader hvalfbågar öfver hvarandra. Byggnadens inre är rundt och står genom en gång i förbindelse med underjordiska kammare, bland hvilka de så kallade "*Stanza di Venere*" (Veneris kammare) ännu hafva sköna stuccatur-arbeten föreställande scener, som hafva afseende på mysterierne vid Gudinnans dyrkan.

Bland de öfrige ruinerne utmärker sig i synnerhet *Mercurii-templet,* bestående af ett enda rundt hvalf af omkring 100 fots diameter, samt *Diana-templet,* inuti rundt, men hvars yttre murar bilda en sexkant. Det skulle blifva tröttande att tala om alla *thermerne* här samt fornlemningarne kring *Bauli* och *Mare morto.* Några ord likväl om den ryktbara "*Piscina mirabile*", den bäst bibehållna byggnad, som här i trakten finnes från antiken. Denna stora underjordiska reservoir uppbäres af 48 stora pilastrar och har en högst betydlig höjd; den är just hvad benämningen utvisar: en beundransvärd *Piscina;* men man erfar vid dess beskådande icke sådana känslor, som *inuti de antika templen,* hvilka tala till åskådaren om en ramlad Olymp, en längesedan förgången generations religiösa bruk och meningar. Denna byggnad vittnar om storhet och soliditet i plan och utförande, och vid nedkomsten deruti tror man sig vara i en nyss uppförd, så fullkomligt är den bibehållen; man har svårt att göra sig reda för möjligheten deraf, förrän man närmare betraktar murarne och pilastrarne, som då synas utgöra en enda sammanhängande stenmassa, utan *tecken till* fogningar; snart upptäcker man, att dessa äro öfverdragne med en skorpa idel hårda, glänsande kristaller, och intresset, som väcktes vid åsynen af Piscinans sköna utse-

ende, blir nu dubbelt stegradt, vid betraktandet af sättet och möjligheten för dess fullkomliga bibehållande under årtusenden; och, besynnerligt nog, äfven här träffar man bevis på den sköna naturens nyckfullhet, i det egna förhållande, att samma dess fenomener, som orsakat hela traktens ruin i allmänhet, ytterst likväl äro orsaken till Piscinans bibehållande, nemligen den underjordiska elden. — Murarne äro nemligen öfverdragna med stalactit eller droppsten, som blifvit afsatt ur vattnet samt gifvit dem denna otroliga fasthet, som de hafva, och anledningen till denna hos en mängd af medlersta och södra Italiens vatten förekommande förstenande egenskap, förklara naturforskarne så, att då den *underjordiska eld*, *som brinner under nämde delar af Italien*, verkar på Apenninernes kalkberg, så utvecklas derur kolsyra; denna uppstiger genom jordlagrens porer och inpregnerar källorne och bäckarne, hvarigenom dessa erhålla egenskapen att upplösa kalkjord. Sedermera alltsom under bäckarnes och flodernes lopp kolsyregasen förflyger, förlorar vattnet sin upplösande egenskap och kalkpartiklarne afsättas i form af kristaller samt *bilda* en fast, *sammanhängande* stenskorpa kring alla föremål, *som komma i* dess väg. Här i Piscinan är *denna skorpa* så hård, att det fordras *starka slag* af en hammare att afslå bitar deraf.

Utåt den vattenledning *), som försett Piscinan med vatten, och hvaraf qvarlefvor upptäckas icke blott i grannskapet af Venus-templet vid Baja, utan ock vid Pozzuoli, på Posilippo samt vid de så kallade "*Ponti rossi*" nedanföre Capodimonte i Neapel, upptäckas öfverallt spår af detta vattnets förstenande egenskap.

Höjderne häromkring hafva sköna utsigter, och vid *Mare morto*, den igengrundade fordna Misenska hamnen,

---

*) Den har haft en längd af 50 Italienska mil!

ligger ett flackt fält ("Mercato di Sabato") utan några *jemförelsevis* påfallande naturskönheter; fordom lärer det varit på sådana rikt, ty det har gifvit Virgilius anledning att hit förlägga de *"Elyseiska fälten"*, liksom han stämplat *Solfataras* hemlighetsfulla dysterhet, som en afgrundens port, samt i allmänhet gjort denna trakt till skådeplatsen för de myther, hvilka redan i hans tid förskrefvo sig tillbaka från en fantastisk forntid, men hvilka han med poesiens djerfva penseldrag visste att restaurera så skickligt, att icke 20 århundradens sol förmått bleka färgornes prakt.

Vid *Capo Miseno* invid hafvet finnes åter en stor underjordisk Piscina, *bestående af fem gallerier, uppburne af tolf pilastrar. Talrika fornlemningar finnas äfven vid det* gamla *Cuma,* anlagdt redan tusende år före den kristna tideräkningen, och således en af Italiens äldsta städer, men nu obebodd. Dessa likasom de öfrige ruinerne visa, att de gamle älskade och förstodo att uppsöka en skön natur, samt att de bygde, såsom för att trotsa tiden och förgängelsen; men tiden har blifvit dem öfvermäktig.

Nära intill det fordna *Cuma* och alldeles invid hafvet ligger en *liten* täck insjö, *Lago Fusaro,* med ett Kongl. jagtslott och en *jagtpark*. Här anträffade jag en Pozzuolikärra, och på eftermiddagen var jag åter hos mitt värdfolk nedanföre Solfatara. Zia Giovannina var hemkommen och underrättad om den träffade öfverenskommelsen, men syntes ännu något barsk; vid första ögonkastet såg man, att Zian "förde regementet" i huset.

Att vinna de maktägandes ynnest är här i lifvet alltid en hufvudsak. Lyckligtvis finnes ingen så mäktig, att icke han har *någon* svaghet; lefnadsvishetens högsta problem är: *utforska din nästas svaghet,* och verldslefnadens moralprincip: *smickra din nästas svaghet;* löser man det förra och följer den sednare; så har man gjort sin lycka. En mångårig iakttagelse har inskärpt dessa reglor i mitt minne; snart

upptäckte jag också Zia Giovanninas svaghet: det var *katten;* jag började genast stryka honom på ryggen, och ju mer denne höjde på svansen, desto högre steg äfven jag i Zians ynnest; så att, då jag nu ville begagna tillfället att på nära håll afteckna en *Magnola,* d. v. s. hufvudklädet, som hos allmogen här lägges på ett eget sätt, samt Maria var beredvillig att till modell upplåta både hufvud och hufvudbonad, "vederbörlig tillåtelse" utan svårighet utverkades.

Mitt logis liknar de mindre bondgårdarne i allmänhet i trakten kring Neapel, det kunde således icke vara ur vägen att derom lemna några underrättelser.

Allmogens byggnader hafva mycket tycke af husen i städerne, utom hvad storleken angår; de bilda mer eller mindre reguliera fyrkanter med tak, lika platta och släta som väggarne, hafva sina balkonger vid fönsterne i öfra våningen, der sådan finnes, samt rätt ofta sin "*loggia*" betäckt med ett lefvande tak af vinrankor. Då husen hafva tvenne våningar, är trappan nästan alltid utanpå väggen och består, liksom fönster- och dörrinfattningar, oftast af sten, emedan trädmaterialier, i följd af bristen på storvext skog, äro mycket dyra. Byggnads-ämnena äro den lätt söndersågade tuffstenen samt "pozzolana", en jordart, som i luften snart antager hårdheten af sten.

Fönsterne äro sällan försedde med glasrutor, utan bestå vanligen af simpla gluggar, hvilka nattetid tilltäppas med trädluckor; stundom äro fönsteröppningarne försedde med trädgaller. Till och med i städerne äro hos lägre klassen glasrutor i bottenvåningen sällsynte; men då den milda luften tillåter, att fönster och dörrar alltid kunna hållas öppne, så är en sådan brist föga känbar.

Bondgårdarne få ett pittoreskt utseende genom de yppiga vinrankorne, som öfverskugga deras trappor, balkonger och loggier. Kring trappan och loggian uppmuras nemligen vanligen stenpelare, och emellan dessa läggas trädstänger, så att deraf bildas fyrkantiga rutor; hit ledas derpå vinrankorne och fastbindas; de fylla med sina stora blad gallern och bilda sålunda snart ett sammanhängande lefvande tak, som väl skyddar för solstrålarne, men dock tillåter vinden att fritt spela omkring och svalka. Om höstarne nedhänga från detta tak de stora, fylliga drufklasarne; dessa loggier äro obeskrifligt trefliga, särdeles då, såsom i dessa trakter är fallet, den gröna ramen af vinblad och drufvor infattar herrliga utsigter öfver land och haf.

Närmast kring Neapel finnes alldeles intet åkerbruk, utan innevånarnes näringsfång utgöres af vingårds- och trädgårdsskötsel En eller ett par kor, några getter och åsnan utgöra en välmående bondes hela boskap; de förra hafva ett rum i byggnaden för sig, och åsnan delar stundom familjens allmänna arbetsrum. Någon särskild ladugård, i den bemärkelse vi taga detta ord, anträffar man icke, och något "vinterfoder" kommer här mindre i fråga, emedan kreaturen hafva grönt bete ute hela året om. Till foder åt kreaturen har man den frodiga, klöfverlika *lupinen.*

Bondhusens inre har ett utseende icke mindre skiljaktigt från våra nordliga bondkojor. Hvad som först faller i ögonen, är den brist på snygghet; ja den osnygghet, som här oftast råder; man ser ej till de rentvättade sängomhängena och gardinerne, det renskurade trädgolfvet, den hvitmenade spisen, de målade borden och kistorne, som utgöra nordboens stolthet.

Stundom äro väl tuffväggarne hvitmenade eller öfverstrukne med någon färg hos välmående bondfolk, men golfven utgöras i bottenvåningarne af bara stenlagda marken, här och der öfversmetad med Pozzolan-jord, och i öfra vå-

ningarne af fyrkantiga tegelstenar; fönsteröppningarne äro utan glas, hvita linne-omhängen ser man ännu mindre till, och spisen, der sådan finnes, består af några öfver golfvet upphöjda stenar; men någon spiseld kommer sällan i fråga, emedan allmogen hufvudsakligen lefver af grönsaker, drufvor, fikon och rotfrukter samt macaroni och små landt- och sjösnäckor, och den obetydliga eld, som fordras till deras beredning uppgöres af några kol i en fyrpanna. Bondfolkets köksredskap är derföre det enklaste af allt och inskränker sig till en jernpanna och några lerkärl. Ofta ser man folket på landet, liksom inne i Neapel, sammanplocka några trädbitar och spånor, göra upp eld invid väggen straxt utanför dörren och der steka eller koka sin måltid.

En fördel hafva bondkojorne här framför våra, *nemligen*, att deras boningsrum äro höga, och äfvenså dörrarne; äfven hos den fattigaste behöfver man ej kröka ryggen för att komma in genom dörren. Ett af de vanliga skiljomärkena mellan den fattiges och den rikes boningar är härigenom försvunnet; kännetecknet på *den förra* har nemligen tyckts mig vara, att man måste böja ryggen för att komma in och sedan kan gå rak, då motsatsen inträffar med de mäktigas palatser.

En *Napolitansk* bondgård har trenne saker, som äro gemensamma för alla hus, nemligen familjens *horn*, vanligtvis öfver ingången, *Madonnebilden* med den brinnande lampan på väggen, samt *åsnan*, familjens conditio sine qua non. Hornet (af oxe, ko, bock eller hjort) är, jemte Madonnebilden, gemensamt för alla byggnader, till och med för bodar, stall och källare; det hänges vanligen i en tråd eller ståltråd öfver ingången eller fastspikas der, samt anses skydda huset för allt ondt; det är ett homöopatiskt medel att drifva bort f—n och hans anhang enligt reglen: *similia similibus curantur.* Hornet är ett negatift försigtighetsmått, då *Madonnebilden* tjenar att öfver huset *direkt* nedkalla

välsignelse, och åsnan, familjens fac totum, är en träffande bild af Napolitanska verksamheten.

Utkastet till Marias hufvud och magnola var gjordt och togs i skärskådande af familjens ledamöter; deras domar blefvo olika. Gubben, sedan han kastat en flyktig blick derpå, vände dukbiten om, betraktade baksidan mycket noga och utropade: *"Cospetto! c'e fatto sopra tela"* (Cospetto! det är gjordt på väf). — Zia Giovannina klandrade i synnerhet, att endast det ena örhänget syntes, hvilket hon ansåg *så mycket oriktigare, som båda voro mycket granna* och för fem och tjugo år sedan kostat henne sjelf "tre pezz'." — Maria syntes blifva den strängaste domarinnan, ty hon hade ur Zians gömmor framletat en liten spegel, med S:t Januarii bild på baksidan, och hon granskade noggrant porträttet och sitt eget hufvud; men Agnano-dalen var blifven dunkel, och Camaldoli-klostret på bergsspetsen på andra sidan glödde ej mer i solstrålarne, samt antydde, att solen bakom Ischia kastat sig i hafvet.

Nu måste jag för Zian och Gubben redogöra, hvad landsman jag kunde vara, *hvilket blef en kinkig sak.* De fingo emedlertid redigt för sina begrepp, att mitt hem är en halfö, fjerran bortom hafvet åt norr, der det ej vexer drufvor och fikon, samt der man halfva året har is och snö, liksom på Apenninernes och Vesuvii toppar under kalla vintrar. — Under vårt samtal hördes ljuden af Ave Maria-ringningen i Capuciner-klostret; orden dogo bort på läpparne, händerne knäpptes ihop och korstecknet gjordes af hela familjen, och derpå fortsattes åter samtalet. Mitt värdfolk kände blott två slags menniskor: kristna eller *katholiker* och *hedningar.* Zian tyckte väl, att jag älskade hennes katt för mycket, för att kunna vara hedning, och derföre

gjordes inga omständigheter, då sednare på aftonen gjordes bön. Zian och Maria läste vexelvis en latinsk bön och korsade sig derunder mycket andäktigt på det vanliga mekaniska sättet; men detta har hos det lägre obildade folket på långt när icke det motbjudande utseende, som då man ser bildade katholiker under samtal och skratt tanklöst iakttaga detta bruk eller, som *ofta* händt mig, man ser Presterne under firandet af messorne, och således under tjenstutöfning, konversera med hvarandra samt äfven småskratta, då alltsammans synes vara endast toma formaliteter.

Huset utgjordes af tvenne rum; i det inre förvarades familjens pretiosa, och här erbjöd man mig en plats, som jag dock undanbad mig, och min säng tillreddes i det stora rummet bakom en slags skärm af vass; bakom en större dylik skärm, som delade rummet i två afdelningar, residerade *åsnan*, lika oumbärlig i folklifvet, som Pulcinellan på folktheatrarne och mycket förnuftigare. Äfven här hade åsnan sin roll, hvilken dock i afton inskränkte sig till ett soloparti; om ohyggligheten af åsneskrik kan en nordbo icke göra sig någon föreställning; en af våra bondkor skulle vid sidan af en åsna i det fallet vara en *Catalani.*

Hos Zia Giovannina låg Maria och till mig kom — katten.

Till den i dalens djup liggande, lilla runda Agnano-sjön ställdes morgonen derefter min utflygt; dess vattenyta, skyddad för vindarne af de kringliggande höga bergen, är blank och lugn, och deri speglar sig den fina skog, som omger stränderne. Sjön anses liksom Averno-sjön för kratern till en fordomdags vulkan, och dess utdunstningar äro under sommartiden mycket ohelsosamma. I dess vatten finnas icke några fiskar, deremot har sjöns yta de gånger, då jag besökt detta ställe, varit alldeles betäckt med ett

slags små svarta änder till ett antal af många tusende. De voro äfven på land rundtomkring sjön samt syntes icke vara skygga, och mina tankar flögo genast hem till mina gevär, men bäst som jag höll på att beräkna, hvar det fördelaktigaste skottet skulle kunna erhållas, framsteg ur småskogen en herre med silfver på byxor och krage samt en bössa på axeln. Han hade kanhända tagit min paraply för ett skjutgevär, ty han var en Kongl. Jägmästare, som hade uppsigt öfver sjön och derintill i nordvest under namnet "gli Astroni" belägna Kongl. Jagtparker. Jagten är här uteslutande förbehållen Konungen och Prinsarne.

Jagten idkas med mycken ifver kring Neapel, liksom, efter hvad jag hört, i hela Italien. Endast en Italiensk mils omkrets kring de Kongl. Jagtparkerne, t. ex. här, bakom Capodimonte, vid Lago Fusaro, Salerno, Capua m. fl. ställen är fridlyst. Men för att få rättighet att jaga fordras här åtskilliga formaliteter, som vi icke känna till hos oss. Man måste nemligen af vederbörande Polismyndighet utverka sig tillstånd att bära vapen, som vilkor hvarföre fordras att man fyllt 21 år, och derpå får man lösa ett tillståndskort, som man alltid måste föra med sig på jagterne, för att icke råka i klammeri med Polisen. — Jagten är mycket rik; utom en mängd landt- och sjöfoglar, såsom fasaner, snäppor, änder af många slag, vaktlar och rapphöns m. fl. finnas äfven vildsvin, harar, och i Abruzzerne och andra skogbevexta bergstrakter, äfven räfvar och björnar, för hvilkas fällande utbetalas betydliga premier.

Omkring *Agnano*-sjön finnas en mängd lemningar af antika mineralbad. Den mycket omtalade *Hund-grottan* är en liten oansenlig bergshåla, från hvars botten utvecklas en gasart, som är specifikt tyngre än atmosferiska luften och således stannar invid jorden i ett tunnt lager af omkring en half alns höjd. Det har samma egenskaper som kolgaset, att orsaka döden, då det inandas. Man plägar anställa

experimenter, och erbjöd äfven mig och mitt sällskap att åskåda ett dylikt, men vi tyckte det icke vara värdt sex Carliner att se en hund plågad till döds.

Sjöns största märkvärdighet uppgifves vara att den, ehuru kall, "*kokar*." Detta, fruktar jag, blott är en uppkokad historia. Icke har jag vid mina besök märkt något sådant, så vida dermed icke menas afsättandet af små bublor här och der. Om *detta* är det omtalta fenomenet, så behöfver man blott gå till Hund-grottan, för att deröfver få förklaring, ty det är ögonskenligen någon gasart, som den underjordiska elden utvecklar från sjöns botten; men att det icke är af det slag, som i Hund-grottan, tyckes tydligt visas genom den mängd af foglar, som simma omkring på ytan samt troligtvis icke skulle finnas der, om gasarten hade samma farliga egenskaper.

Camaldoli-klostret på bergets spets syntes icke så särdeles långt aflägse, och ehuru någon väg icke förer uppåt berget, var det nästan omöjligt att fara vilse; på afståndet hade jag dock missräknat mig, och det fordrades ett par timmars mödosam vandring för att nå dit; men hvarje steg gaf ett vidsträcktare synfält och skönare utsigter. Vid klosterporten fann jag derutanföre sittande på sina åsnor tvenne vackra Engelskor, som jag ofta sett i *Villa Reale;* ett par besadlade åsnor betade lösa ett stycke derifrån, och då Engelskornas åsnor visade anlag för sällskapslifvet samt ville sälla sig till sina betande kamrater, så hade de båda flickorna rätt svårt att hålla dem i ordning, och jag suckade: lyckliga åsnor! bure jag en så skön börda, huru exemplariskt skulle jag icke med en åsnesjäls hela tålamod lyda äfven den minsta nyck.

Slagen på klosterporten hade emedlertid ditkallat en tjenande munk; porten öppnades, men tillslogs hastigt åter sedan jag inkommit, utan att de stackars flickorna fingo komma med, hvilken omständighet naturligtvis borde upp-

väcka en hvars kristliga medlidande, och jag ansåg derföre icke obehörigt att, pekande åt porten, till munken framställa ett halft frågande: "Men flickorna der — — —"

Men munken påskyndade blott sina steg och besvarade min fråga endast derigenom, att han gjorde ett korstecken öfver pannan, ett dito öfver bröstet och ett öfver magen, och det tecken, som han med handen bifogade, sade mig mer än tydligt, att kjortlar voro "förbjudne till införsel."

Jag hade bordt ihågkomma, att fruntimmer lika litet få inträda inom munk-klostrens helgade murar, som karlar inom nunne-klostrens. Här är det en stor förlust för fruntimmerna, ty de gå derigenom miste, att från den fördelaktigaste punkten se *en af jordens skönaste utsigter*, såsom man kallar den, säkerligen ej utan skäl. Visserligen skulle väl ett eller annat fruntimmer kunna lurendrejas dit in samt instufvas i byxor och rock, likväl skulle ett sådant äfventyr kunna slutas rätt tragiskt.

Af den tjenande munken blir man ledsagad till klosterträdgårdens terrass. Hvad man förr sett af Neapels underskröna natur förfaller till obetydligheter, i jemförelse med hvad man här får skåda. Denna punkt är den högsta i närheten af Neapel; man öfverskådar på samma gång Neapels och Bajas vikar samt hafvet norrut ända bort mot *Terracina* och *Monte Circello* i Påfvestaten; djupt under fötterne ligger den lilla Agnano-sjön samt de andra kraterne, och inåt landet innefattas den utomordentliga taflan af Apenninerne. Man försättes vid åskådandet deraf i hänryckning, men inga ord kunna beskrifva den.

Af munkarne blir man undfägnad med ägg, drufvor och andra frukter. Till sin ledare gifver man några Carliner, hvilka dock mottagas endast under försäkran, att de skola användas för klostrets räkning. Efter skilsmässan från de vänliga munkarne samt från de i klostret anträffade Engelsmännen och deras väntande fruntimmer tog jag vägen till-

baka nedåt bergshöjden. Vid hemkomsten till mitt värdfolk fann jag Maria gråtande utanför huset bland drufvorne och hunden allvarsam vid hennes sida. Det klädde Maria icke illa att gråta; dock är jag säker på, att detta ej var orsaken till hennes tårar, och då jag deltagande frågade henne: hvarföre gråter du — carina mia Maria? svarade hon torkande de långa, svarta ögonlocken: "Zia Giovannina har varit så stygg", och denna, hvars skarpa öra ända in i huset hade uppfångat dessa ord, utrusade dervid fräsande som en raket och skrikande på sin obegripliga dialekt: "Har varit stygg! har varit stygg! Santissima Virgine" — — — med mera, som undgick mig; endast så mycket kunde förstås, att den stackars Maria råkat slå sönder den lilla spegeln, och att det varit förlusten af denna gamle förtrogne, som bragt Zian i så dåligt lynne. Men att sådana oväder ej voro ovanliga i den annars så lugna Agnano-dalen, utan betraktades som ingenting, det syntes tydligt deraf, att katten helt trankilt tvättade sig i ansigtet med tassen, samt hunden utan minsta fruktan afhörde matmoderns oväsende, och Maria i ett af dessa ögonblickliga ombyten från sorg till glädje, hvilka här i södern äro så vanliga, men förekomma en nordbo så besynnerliga, hade i en hast glömt både spegel och tårar, sprang in i huset och utkom straxt derpå med porträtt-utkastet i handen samt frågade med glädjeblixtrande ögon: "Skall jag taga på mig Magnolan?" Jag förskonade Maria från frågan: hvartill hon på morgonen behöft spegeln, lofvade Zian att skaffa henne en annan i stället, betalte gubben, som vid middagstiden återkom, hans Carliner för logiet, och — hvad som är högst ovanligt i och omkring Neapel — han *tackade* derföre. Då vi derpå, rätt nöjde med hvarandra, skildes åt, önskade Zia Giovannina mig till och med ett: "*Slovate bene Signor*", hvilket på Italienska vill säga "Stia bene" eller Addio, och jag vågar smickra mig med, att denna önskning *den gången* icke,

såsom annars ofta är fallet, var att öfversätta med: "Drag för f—n i våld min herre!"

Maria och hennes hund följde mig genom vinplantagerne nedåt sjön, och jag skildes vid dem högst belåten med dessa dagarnes episod.

10.

Vesuven.

Oktober 1840.

Azuren var ren, och rökkolonnen, som i runda former upprullade ur Vesuvens spets, uppsteg lodrätt, tilldess den högt uppe i luften af en lindrig hafsvind sönderdelades i ett tunnt, horizontelt molnlager inåt landet. Luften hade på morgonen denna utomordentliga genomskinlighet, som är Söderns atmosfer egen; allt inbjöd till en promenad upp på Neapels intressantaste prydnad: *Vesuven*, denne gamle nyckfulle jätte, som ömsom är traktens välgörare och förstörare.

Vesuven är, till att döma efter *ögonmått*, belägen på ungefär $\frac{3}{4}$ Svensk mils afstånd från Neapel och *ligger* alldeles isolerad på slätten, från hvilken den uppstiger i form af en kon. Dess närvarande höjd uppgifves vara omkring *tre tusende sex hundrade* Pariserfot. Vid sidan deraf åt nordost ligga *Somma-* och *Ottajano*-bergen, skilde från kratern genom en fördjupning, men förr hafva de alla utgjort ett enda sammanhängande berg.

Den vanliga vägen dit från Neapelsidan går öfver *Portici* och *Resina*. Så snart en utlänning der visar sig, blir han omringad af vägvisare, oförskämdare än någon-annorstädes *kring* Neapel, men alldeles öfverflödiga *om dagen*.

Vill man beskåda soluppgången från Vesuven och således nödgas nattetid uppstiga till kratern, så kan man göra ackord att å utsatt timma blifva afhemtad uppe hos Eremiten. Foten af berget består af en mycket långsluttande trakt af flere mils omkrets, betäckt med vinplantager, byar och villor. — Det är ett besynnerligt, men dock fullkomligen sant faktum, att Vesuven och dess närmaste grannskap, ehuru genom årtusendens erfarenhet känd såsom den farligaste punkten på Europas kontinent, likväl är — om icke *den mest* — åtminstone en af de mest bebodda i förhållande till sitt omfång. Portici, Resina, Ottajano, Anastasio, Somma, Barra, Pollero, Poggio m. fl. byar och städer samt otaliga villor och enstaka boningar ligga kring bergets fot inom några få Italienska mils omkrets. Det är *vanans* förlamande makt som trotsar *Vesuvens* förstörande, och naturen, här excentrisk i sin vrede som i sin godhet, öser gyllene skördar öfver trakten till godtgörande af den fasa, som den i ögonblickets vilda nyck förorsakat sina darrande barn. Hela bergets omkrets och dess sidor till en betydlig höjd hafva en vegetation, till hvilken en like är svår att finna i Italien; och, besynnerligt nog, i samma förstörande makt, som låter hela landsträckor och städer begrafvas under askan af sina Vesuviska fyrverkerier samt milslånga strömmar af glödande lava bränna och förhärja fälten och förvandla dess paradis i ödemarker — i *samma* förstörande fenomener ligger äfven orsaken till den utomordentliga fruktbarheten; det är nemligen *Pottaskan* bland de ur kratern uppkastade vulkaniska ämnena, som tjenar till gödningsämne för jorden, och i gemenskap med den underjordiska värmen befordrar vegetationen till dess yppighet.

Neapels område är såsom en stor ångpanna öfver en brinnande ugn, och säkerhetsventilen derpå är Vesuven; när den öfverlastas eller igentäppes, sker explosion. Så är verkligen förhållandet, ty det är ett af traktens innevånares

säkraste tecken, att då kraterns rökhål genom instörtande klippor tilltäppes, en eruption, större eller mindre, är att vänta.

Efter något öfver tvenne timmars temligen beqväm vandring antingen till fots eller på åsna uppåt den långsluttande bergsfoten emellan vingårdar och villor, anländer man till det så kallade *Eremo del Salvadore,* hvarest, ungefär på bergets halfva höjd, *Eremit-boningen,* den högst belägna menniskoboning i trakten, är uppbygd, och ett stycke derifrån uppresa sig väggarne till den kon, hvari kratern är belägen. Här börjar vandringen blifva mycket besvärlig, visst icke som *bergsvandring* betraktad, ty berg ser man alldeles icke till, utan derigenom att den under en skarp vinkel sluttande sidan består af lös aska samt lösliggande lavastycken, hvilka icke medgifva något säkert fotfäste, utan vid hvarje steg glida undan. Guiderne pläga medföra linor, som bindas om lifvet på den uppklättrande, hvilken på detta sätt upphjelpes. Innan man kommer till dessa konens branta sidor, har marken på den så kallade "*pedementina*", d. v. s. den platå, som utgör konens bas, bestått af lavaströmmar och uppkastade klippstycken, bevuxna med myrtenbuskar, men på sjelfva konens sidor finnes ingen vextbetäckning. De sednare lavaströmmarnes gång kan utan svårighet upptäckas. Lavan har i sitt afsvalnade tillstånd mycket olika utseende och beskaffenhet; än är den askgrå, än svartblå och rödaktig, men också gulbrun och grönaktig. Till sin inre beskaffenhet varierar den emellan basaltartad, fullkomligen kompakt flinthård sten af betydlig specifik tyngd, samt porös lava, så lätt att den, liksom Pimpstenen, som finnes till en stor myckenhet deribland, flyter på vattnet. Af det förstnämda slaget begagnas en stor mängd till gatläggning, och då den i anseende till sin hårdhet och finkornighet antager den vackraste polityr, så begagnas den äfven till arbetandet af smycken och kaméer, i hvilkas förfärdigande Neapel har förvärfvat sig namnkunnighet.

Då man uppnått spetsen af käglan, finner man på den temligen jemna platån en hvilopunkt efter vandringens mödor; några få steg derifrån träffar man den trattformiga kratern, detta gapande svalg, som under sina rasande utbrott slungar centnertunga klippblock upp i luften, såsom bestodo de blott af fjäderlätt falaska. — Ej må man föreställa sig Vesuven såsom ständigt sprutande eld och lågor; det förfärliga men sublima skådespelet af dess utbrott inträffar blott tid efter annan, och stundom en tid af flere år deremellan. Kraterns utseende är underkastadt beständiga förändringar; än upplyftes en bergshäll, än instörtar en sådan i den rykande afgrunden; de gamla rökhålen falla tillsammans och nya uppstå, och dessa förändringar fortgå alltjemt så småningom och utan särdeles buller; annat är förhållandet vid de stora eruptionerne, som ögonblickligen sönderspränga och förändra kraterns öppningar.

Nuvarande kratern har en irregulier form, som närmar sig till den elliptiska; dess öfre omkrets tyckes vara omkring 4000 alnar, som trattformigt minskas nedåt. Vid lugnt väder kan man utan fara klättra ett stycke nedåt de inre sidorne; dessa bestå af svartblå lava, aska och basaltstycken, och äro rika på de skönaste kristallisationer. Men endast vid *fullkomligen* lugnt väder förmår man upptäcka de svarta hål, som uppkasta den höga rökpelaren; den minsta vindpust pressar röken ned i kratern och döljer dess botten.

Vesuven har brunnit sedan uråldriga tider; den första eruption, som af historieskrifvarne omtalas, är den af år 79 efter Christi födelse, då Herculanum, Pompeji och Stabia förstördes; men att redan då i mycket aflägsna tider vulkanen varit verksam, visar sig tydligt deraf, att icke allenast just dessa städer och deras gator äro bygde af lava, utan sjelfva städernes grundvalar bestå af flera olika lager af samma ämne.

Bland de sednare eruptionerne hafva de af år **1794** och **1822** i synnerhet varit förskräckliga och förödande. Sjelfva eld- och rökpelarens höjd vid den sistnämda uppskattades till *6 à 8 gånger bergets höjd!* En egenhet vid detta utbrott var äfven, att ur berget derunder uppkastades en ofantlig *sand*-kolonn, som alldeles betäckte en del af de gamla lavaströmmarne samt derigenom förvandlade dem inom kort till fruktbärande vinfält. Äfven har det stundom händt, att stora floder med gyttjeblandadt vatten blifvit uppkastade.

Stundom synas nattetid lågor uppstiga öfver kraterns öppning, likväl utan att vara åtföljde af något buller, dock inskränker sig Vesuvens verksamhet vanligen blott till uppkastandet af den stora rökpelaren, som vid lugnt väder på afstånd har utseendet af en jättestor Pinj.

Utom Vesuvens vulkaniska fenomener är det äfven dess utsigter, som ditlocka så många, och särdeles är det soluppgången och solnedgången, sedde härifrån, hvilka äro så berömda; mycket har tvistats, hvilkendera är intressantast; för att åskåda beggedera hade jag beslutat att öfver natten qvardröja hos Eremiten.

Utsigterne från Vesuvens topp äro i anseende till bergets isolerade läge mycket vidsträckta, dock icke att i skönhet sätta i jemnbredd med Camaldoli-klostrets på andra sidan Neapel. Vid Camaldoli har man omedelbart under sig hela Pozzuoli- och Baja-trakten, och det på icke längre afstånd, än att man väl urskiljer dess skogbevuxna höjder, dess runda sjöar, dess utbrunna kraterhålor samt andra intressanta detaljer, och hafsvikarne med alla sina öar äro här närmare. Så är det icke från Vesuvens jemförelsevis större höjd; alla detaljer försvinna, och till och med det stora Neapel skönjes blott i en oredig massa; väl har man

slättlandet och bergets utomordentligt bebygda sidor under sig, men dessa erbjuda, som utsigter uppifrån betraktade, intet frappant; hela Neapel och en del af Bajavikens stränder öfverskådas och äro äfven i sin helhet rätt sköna, dock har man fullkomligt lika sköna vuer öfver dessa från höjderne af bergskedjan bakom Castellamare och Vico. Här på Vesuven är det egentligen kontrasten emellan kraterns öfver all föreställning ödsliga utseende samt det intagande hos de scener, hvaraf man på alla sidor är omgifven, som förhöjer värdet af denna utsigtspunkt.

Då man bland gletscherne på Schweitz' Alper är omgifven af idel nakna bergsväggar, utan tecken till vegetation eller lif, så erfar man en genomgripande känsla af ödslighet; men der kännes kylan, som stelnat naturens ådror, der ser man gradvis vegetationen dö bort, ombytet kommer ej plötsligt och förefaller icke oväntadt. Här i Vesuvens krater är det helt annorlunda; äfven här har man omkring sig ett kaos af svartblå klippmassor, men man känner ännu solens värma; från den yppigaste natur har man efter några få minuters väg blifvit försatt i en ödemark, och den lefvande naturen frodas på ringa afstånd rundtomkring; kontrasterne förhöja hvarandra.

Solen hade under mina promenader kring det rykande svalget sänkt sig allt djupare mot hafvet. Ungefär på 4 à 5 alnars djup på en af kraterns inre sidor var en utskjutande lavahäll, liksom formad till en stol; det ovanliga, underbara har alltid stor retelse för sinnet; jag gled försigtigt nedåt askan till denna hvilopunkt.

Den mörkblå himlen var öfver mig, men för öfrigt syntes intet annat än den förbrända kraterns sidor rundtomkring; hemskare förödelse än denna, sedd i djupets halfskymning, kan man ej skåda; i vild oordning ligga lavastyckena bland den grå askan, och halfförbrända, ruinlika klippspetsar hänga öfver det mörka djupet — allt är "död

försteningˮ, endast ur det svarta svalget upprulla immerfort mäktiga rökmassor; stundom höres ett smattrande ljud af elden i djupet, stundom rullar en sten nedåt den lösa askan, störd i sin jemnvigt af de fina askpartier, som åtfölja rökpelaren, och dessa ljud äro de enda, som antyda att naturens krafter ej helt och hållet förlamats.

På ringa afstånd var kraterns rököppning, utgången till en af dessa underjordiska kanaler, hvilka, i sina labyrintiska utgreningar måhända leda till jordens hvitglödande eldkärna; ty jorden antages ju vara endast en slocknad komet, en vulkanisk gnista, uppkastad ur skapelsens stora laboratorium och kringdrifven i universums kalla rymder så länge, att dess glöd kolnat och dess yta blifvit den askklump, som vi kalla jorden.

Och fullföljande denna hypothes (icke osannolikare än många dess likar), hvad är då denna såsom så herrlig besjungna jords bestämmelse, sedan den ännu hunnit samla ett eller annat hundradetal årtusendens ständigt större, ständigt fullkomligare erfarenheter och fakta i sina annaler, och dess egenkära barn, ännu stoltare än nu, med en föraktlig blick på sina föregångare, utropa: moder jord, hvad du är stor och herrlig, hvad dina verk äro fullkomliga! — — Jo, att dag ifrån dag afsvalna och blifva allt kallare, till dess den slutligen, en förfrusen, askgrå vålnad, flyger sin bana fram utan menniskor, utan blommor, utan lefvande natur; och alla dessa verk, dessa monumenter, som utgjort sine upphofsmäns vanvettiga stolthet samt uppförts för att trotsa förstörelsen, stå öde midt i en iskall öken, toma och fattiga på innevånare liksom de fantastiska Is-slotten på Schweitz' gletscher eller som simma omkring i nordens och södrens polarhaf, till dess äfven de trotsande monumenterne förvittna och jemnas med jorden till stoft, hvilket måhända, lydande naturens okända lagar, skall tjena till drifvande mulljord åt en ny skapelse, en ny varelseverld.

Hvilka kylande tankar för vår egoistiska blod! men i naturen är ju harmoni och konseqvens. Sjelfva vår egen varelse är ju en miniatyrbild af detsamma: ungdomsblodet, lifvets sjudande lava afkyles och stelnar och med kölden kommer döden och grafven; vi blifva mulljord, tjenande, liksom hvarje annan multnande substans, till näring och uppkomst åt en ny vegetation, en ny lefvande natur, om hvars tillvaro och beskaffenhet vi ej hafva aning eller begrepp.

Vårt väpnade öga upptäcker ju i vattendroppen stundom tusendetals infusionsdjur; vattendroppen är *deras* jord, deras verld, der de skapas, utbildas, fortplanta sig, lefva och dö; en nordanvind kommer och stelnar droppan till is och lifvet deri slocknar; — *detta* är allt några minuters verk, och nästa varma solstråle löser åter förtrollningen.

Och hvad äro nu hundrade tusen af *vår* jords år i evighetens svalg — hvad vore *vår* jords bildande, utveckling i sina kretsgångar, och dess förstelnande, mätt efter den skala, som är inristad på den nattliga himmelens stjernkarta? Ack! endast en kort skapelsens frostnatt, före och efter hvilken den upptinande solen uppgår och skapar lif.

Då den allt djupare skymningen i kratern manade mig till återtåg, och jag uppsteg på platån, höll solen på att sjunka ned i hafvet; himlahvalfvet strålade i obeskriflig glans, som återspeglades af hafvet; bergen bortåt Castellamare och Sorrento samt Capri voro målade med lilafärg och purpur. Det var en skön syn.

Eremiten undfägnade med *Lacrymæ Christi*, vindrufvor och andra frukter, och derpå inslumrade jag djupt på den bädd, som han tillredt; tidigt klappade min Guide från Resina på dörren, och medan mörkret ännu varade, uppnådde vi, efter en besvärlig klättring, åter käglans spets. Först

syntes åt öster en klar rodnad, som äfven inträder om aftnarne, då solen gått under horizonten. Under det att strändernes föremål ännu voro insvepte i djup skymning, återspeglades rodnaden af Neapels vik, som lyste ljusröd liksom infattad i en svart ebenholtsram; dalarne åt öster voro ännu insvepta i mörker, men derefter började en bländande gloria visa sig kring *Monte Sermo* samt bergen vid *Nocera;* solen gick upp, himmel, haf, berg och dalar lyste af guld och purpur. Jag föredrager soluppgången framför nedgången; sjelfva upp- och nedgången öfver horizonten åtföljes väl af ungefär lika ljus- och färgfenomener, men afbrottet från mörkret till ljus gör ett angenämare intryck, än det från ljus till mörker, och återspeglingen i vattnet af rodnaden, som föregår uppgången, under det allt annat är insvept i mörker, har då i synnerhet sitt eget behag.

Vid återvägen talades åter några ord med den så kallade Eremiten och aflades några tacksägelser för hans gästfrihet; men liksom det säkerligen lärer gifvas få Eremiter, som så ständigt äro upptagne af besök, som denne, så lärer man också på få ställen få så dyrt betala gästfriheten, som här, ty nattlogiet och några frukter betalas enligt antaget bruk med en Napolitansk dukat, d. v. s. omkring 2 $\frac{1}{3}$ Rdr Bko Svenskt.

Innan jag lemnar detta ämne, vill jag ur *Sarnellis* ofvanomtalta beskrifning citera ännu några rader, som visa Napolitanarens fromma öfvertro samt Presternes takt att i rätter tid framhålla sina helgon. — Sarnelli omtalar eruptionen af 1707 såsom en af de förfärligaste, som existerat; då han nämt dess förhärjelser under fulla 6 dagars tid, fortfar han sålunda: "ma colui, che custodisce le cittá ed ha nelle sue mani il cuor de' Re e de' popoli spiró a tutti

un servente ricorso all' intercessione del nostro guardiano e protettore S. Gennaro — — — Peró a quell' ora medesima fu fatta umile e divota processione dalla nostra Catedrale a porta Capuana con la testa del santo Martero, accompagnate dal fu nostro Cardinale Arcivescovo, dal fu vice Re' &c. &c. e da infinito popolo, che implorava con piu intimo del cuoro il divino ajuto per intercessione del santo — — — Tosto comminciava a placar la montagna e dileguarsi le tenebre; alle due di notte si vedero le stelle in cielo —— Per questo manifesto miracolo del nostro protettore oltre a tante altre grazie nei passali di" &c. &c. (Men den, som är städernes väktare och har i sina händer Konungarnes och *folkens hjertan, meddelade åt alla ingifvelsen att taga tillflykt* till vår skyddspatrons S:t Januarii förböner — — Således företogs från Kathedralen till Capuanska porten vid samma timma en ödmjuk och andäktig procession med den helige martyrens hufvud, ledsagadt af vår salige Kardinal-Erkebiskopen, af salig vice Konungen &c. &c. och af en otalig folkmängd, som af innersta hjerta anropade den gudomliga hjelpen medelst helgonets förböner —— Och straxt började berget att lugnas och mörkret att *skingras; vid nattens andra timma såg man stjernorne på himmelen* — — För *detta vårt helgons* uppenbara underverk, utom annan mycken under tidens lopp undfången nåd &c. &c.)

De förtjuste Napolitanarne uppreste till minne af underverket S:t Januarii staty vid "*Ponte della Maddalena*" (densamma, som der ännu ses) samt slogo en medalj öfver sitt helgon. Och underverket bevisar verkligen, om icke S:t Januarii stora inflytande hos Vår Herre, likväl Presternes förmåga att bedöma Vesuvens fenomener, samt deras försigtighet att icke äfventyra det heliga hufvudets kredit förr, än eruptionen rasat i 6 dagar samt de af kända tecken insågo, att dess slut nalkades.

11.

Pompeji och Herculanum. — Neapels Museum.

November 1840.

Jag nämde, då frågan var om Vesuven, huru den farliga trakten kring bergets fot är bebodd och folkrik, huru alla vägar och stigar sedan urminnes tider hvimla af färdande och vandrande; allt är rörelse och lif.

Dock *gifves det i denna trakt* ställen, der lifvet sedan *årtusen slocknat*, rörelsen förlamats, menniskotoma städer, hvilkas gator ingen menniskofot under 18 århundraden trampat, ingen solstråle upplyst, tempel utan prester, och boningar endast bebodde af torkade skeletter; hvem känder ej namnen *Herculanum*, *Pompeji*, *Stabia*, sjelfve liflösa skeletter från en försvunnen tid!

Redan långt förrän det gafs historieskrifvare i Vesuvens grannskap, för att upptekna dess eruptioner, hade ur dess brinnande djup förhärjelse utgått; Neapel äfven i forntiden begåfvad med samma paradisiska natur, som nu, drog till sina vikar Grekiska kolonister, och sjelfva det stolta Roms innebyggare flydde sin Campagna för att här söka lif och njutning, och då liksom nu glömde man för naturens skönhets skuld de faror, för hvilka den utsatte sig, som deraf ville frossa kring Neapels vik. Glödande lavaströmmar brände och förhärjade och man bäfvade, men kär i naturen, oaktadt dess nycker, hemtade man sig snart åter, upplockade de efter eruptionerne afsvalnade lavafloderne och bygde, trotsande, af sjelfva det förstörande ämnet i förstörelsens grannskap lusthus och villor.

"Det var en gång" — så började man för mig vanligen barndomens sagor; jag sjelf har ofta varit frestad att tvifla,

om det var en saga eller verklighet, som jag här erfarit, och jag börjar nu också på samma sätt: det var en gång för snart två tusende år tillbaka kring den rykande Vesuven, då såsom nu, en krans af välmående byar och städer mellan trädgårdar och vinrankor. Den kristna tideräkningen hade ännu icke hunnit tälja 80 år, och kristendomen började sända sina milda fläktar öfver Italien samt verka på dåvarande generations tänkesätt och bruk. Populationen här, ehuru något delaktig af Greklands förfining, var dock ännu i dess sociala förhållanden rå och vild — en slumrande puppa, som genom kristendomens solljus först skulle få lif och utveckla en ny varelse; — den äkta antikens gudalära började redan svigta, dess gudar att fly från sina tempel, forntidens väsende att ändra form. Det var just vid denna vigtiga tidpunkt — öfvergångsperioden från den egentliga antiken till en sednare formation — som Vesuven, i sitt raseri förfärligare än någonsin förr eller sednare, förbrände eller lefvande begrafde hela trakten omkring dess fot och jordfäste *Pompeji*, *Herculanum* och *Stabia* på samma dag (den 24 Augusti år 79 efter Christi födelse) i snart sagdt en gemensam graf, bäddad af lavaströmmar, aska och glödande stenar. Samtiden begråt dessa städers öde, tilldess efter några århundraden minnet deraf bleknade, och deras fordna tillvaro råkade i fullkomlig glömska och man bygde ofvanpå den jord, som betäckte dem, nya städer, byar och villor. Men ännu stod århundrade efter århundrade den hotande Vesuven qvar, ännu många gånger förhärjade den samma trakter och ännu trotsade menniskorne dess förfärliga makt; boningar bygdes, förföllo och förnyades; generationer föddes, verkade och försvunno utan spår samt lemnade rum åt andra, och derunder förändrades också så småningom deras fysiska och intellektuela beskaffenhet, de sista hade redan förlorat minne och tradition af sina tidigare föregångare; sjutton sekler med deras olika seder och bruk, och religioner

skilde dem åt; sjelfva antikens väsende hade alldeles gått förloradt, den hade blifvit en främling för efterverlden.

Då upptäckte, ledd till en början af slumpen, den mäktiga anden, som heter *forskningsbegäret*, hemligheten att mana fram döda och vidrörde den redan längesedan jordfästa forntiden med sin trollstaf. *Pompeji*, *Herculanum* och *Stabia* lydde besvärjelsen och stego upp ur sina grafvar. Forntid och efterverld skådade för första gången tydligt hvarandras anleten.

Huru ofta leker ej ödet *nu* med våra föresatser, förhoppningar, bedrager vår väntan; så gjorde det äfven fordom. Ej den minsta af dess nyckfulla lekar är det, att samma städer, hvars spårlösa undergång och förstörelse uppfylde dåvarande generation med fasa och bäfvan — att *dessa samma* städer, hvilkas olycksbådande namn snart glömdes af sina lyckligare medsystrar, såsom för alltid förlorade — att *just dessa* skulle vara *de enda*, som, långt sedan de då förskonade förvittrat och blifvit ruiner, för efterverlden skulle åskådliggöra antikens lif, seder och bruk i dess minsta detaljer!

Under de sista åren på 1600-talet påträffades tid efter annan af innevånarne i Resina under gräfning af brunnar, statyer och fornlemningar, som upptogos och såldes. Prins Emanuel af Elbeuf, derom underrättad, låt då anställa planmessigare gräfningar, hvarvid man upptäckte på ett djup af 65 fot mosaikgolf, inskriptioner och sköna Grekiska statyer, hvilket allt tillkännagaf, att man träffat på det fordna *Herculanum*. Styrelsen förbjöd då vidare gräfningar, tilldess den förtjenstfulle Carl III Bourbon, inseende vigten af de gjorda upptäckterne, låt på Statens bekostnad fullfölja dem år 1738 samt anordnade ett Museum för de funne fornlemningarne;

och då dessa upptäckter gåfvo anledning att äfven tänka på *Herculani* olyckliga medsystrar, *Pompeji* och *Stabia*, så återfann man, ledd af de dunkla anvisningar från forntiden, som voro att tillgå om dessa städers belägenhet, år 1748 först *Pompeji* och sedan *Stabia* på ett jemförelsevis obetydligt djup under jordytan; och i den mån, som under derpå följande decennier de återfunne stadsskeletternes svepning aftäcktes, intogs man af beundran och öfverraskning öfver mängden af de ovärderliga skatter för menskliga vetandet, som kommo i dagen; gator, tempel, enskilta hus, bad, statyer, målningar, papyrusrullar, antikens allmänna och enskilda, religiösa och estetiska lif vaknade upp efter dess långa skendöd.

Jemförelsen mellan de tre städernes belägenhet samt ämnena, hvaraf de äro betäckte, gifver ett temligen klart begrepp om den förstörande eruptionens beskaffenhet.

Herculanum, närmast under Vesuven och ungefär på $\frac{2}{3}$ Svensk mils afstånd i rät linea sydvest från kratern, *Pompeji* omkring en och *Stabia* $1\frac{1}{4}$ Svensk mil sydost från kratern, äro, ehuru de begrafdes på samma dag, likväl öfvertäckte med sins emellan helt olika lager, både hvad sjelfva materien angår samt dess qvantitet.

Lagret, som höljer *Herculanum*, har ifrån 60 till 70 fots djup och består af lava samt kompakt, petrificerad aska blandad med vulkaniska stenar. Denna massa uppfyller på flera ställen husens inre, såsom vore den en med murarne sammanhängande del af byggnaderne samt har ofta antagit granitens hårdhet. Stundom uppkastar Vesuven under sina utbrott strömmar af gyttjeblandadt vatten, och man antager, att det varit en sådan ström, som vid 79 års eruption uppfyllt husen och sedan förstenats. Och att denna förödelse

varit föregången eller åtföljd af ett regn af glödande stenar, har man trott sig finna deraf, att saker af träd, såsom dörrar, dörr- och fönsterinfattningar m. m. d. befunnits *förkolnade,* men likväl bibehållande sin form, troligen derför att de tätt omslutits af den inströmmande fuktiga materien.

Pompeji och *Stabia* deremot äro betäckte under ett icke hälften så djupt lager af lös, mer eller mindre porös aska, blandad med pimpsten samt små lavastycken, utan spår af egentliga lavaströmmar eller af den gyttjemassa, som delvis uppfyllt *Herculanum.* Denna sistnämda stad synes således uppenbart hafva varit den svårast hemsökta, ty flere elementers fasor förenade sig till dess förderf, lemnande åt innevånarne de förskräckliga alternativerne att dränkas, brännas eller lefvande begrafvas. Dock visar det ringa antal af omkring 30 skeletter, som i de hittils undersökte boningarne anträffats, att lavaströmmen framskridit långsamt och lemnat större delen af innevånarne tid att rädda sig; likasom de 5 eller 6 *olika* lager af lava, som man tydligt urskiljer *öfver* det efter 79 års eruption, tillkännagifva, att denna plats ofta sedermera varit utsatt för Vesuven. Husen både i Herculanum och Pompeji äro, såsom äfven är nämdt, till största delen bygde af vulkaniska ämnen och delvis äfven uppförde *på lavabotten;* således arbetade Vesuven redan långt före dessa städers anläggning.

Med afseende på städernes läge torde man såsom visst kunna antaga, att vid 79 års eruption en ström af lava och gyttjevatten brutit ut på bergets sydvestra sida samt nedrunnit öfver *Herculanum,* under det att en nordvestvind, som herrskat vid utbrottet, fört askan jemte andra ur kratern uppkastade lättare partiklar åt sydost öfver *Pompeji* och *Stabia.*

Ofvanpå det fordna *Herculanum* är bygd staden *Portici* samt den dermed sammanhängande byn *Resina,* och detta

förhållande har gjort, att man, af fara att ruinera de på ytan liggande husen, icke kunnat drifva undersökningarne serdeles vidsträckt samt att arbetena mestadels måste ske i underjordiska schakt, då deremot ofvanpå *Pompeji* blott finnas vinplantager, hvilka af regeringen äro inköpta, så att det uppgräfda *Pompeji* ligger alldeles öppet i dagen. Af den mängd dyrbarheter, hvilka man oaktadt gräfningarnes ringa omfång, redan upptäckt i *Herculanum*, visar sig dock, att denna stad varit vida rikare och ansenligare än *Pompeji;* då emedlertid för öfrigt byggnadernes inredning i båda städerne är temligen lika, uppskjuter jag att tala derom, och vill blott nämna något om de aldramärkvärdigaste föremålen i *Herculanum. Dit höra bland de publika byggnaderne: Theatern* och *Forum*, och till de enskilde den villa, som vid upptäckten erhöll namnet "*Casa dei papiri.*"

Af alla monumenter, som man äger från antiken, finnes, utan undantag, intet så fullkomligt bibehållet i sitt ursprungliga skick, som Theatern i *Herculanum;* den fina och, som det tyckes, ursprungligen flytande askmassan har fullkomligt afhållit luftens åverkan; Theatern är belägen midtunder hufvudgatan i Resina; man nedgår på en *lång trappa*, ledsagad af vägvisare *och fackelbärare, i den underjordiska verlden; men då föremålen* endast delvis upplysas af fackorne, så får man endast med svårighet något fullständigt begrepp derom. Theaterns yttre omkrets är uppmätt till 290 och dess inre till 230 fot; den är prydd med marmor och har 21 rader sittplatsar, samt innehöll en mängd dyrbara konstskatter och deribland en präktig *quadriga* af bronz, ehuru mycket skadad. I Neapels Museum har man utaf ruinerne af *de fyra* hästarne, bildat *en hel,* som, ehuru blott ett skickligt lappverk, tager sig rätt väl ut.

Herculani Forum är omgifvet med en portik af 40 kolonner. Omkring detsamma äro tre tempel och en basilika, i hvilken sistnämda de i Neapels Museum befintliga, be-

undransvärda ryttarstatyerne af fadren och sonen *Balbi* blefvo funne.

Ibland de första upptäckterne och bland de märkvärdigaste, som hittils äro gjorda, är den villa, som fått namn af *Casa dei papiri.* Deri fanns hopadt allt hvad njutning och lyx kunnat begära, utom sköna mosaiker, trenne fontäner med 15 bronzfigurer, samt glanspunkten i Neapels Museum, den statyen, som fått namn af *Aristides*, en stum talare, men dock så vältalig, att man icke beklagar saknaden hos honom af lif; — utom dessa funnos här *ett bibliothek af papyrusrullar*, som gifvit villan namn. Fyra rum i Museum äro under namn af *"officina de' papiri"*, upplåtna för de embetsmän, som hafva upprullandet och deschiffreringen af dessa dyrbara lemningar åt sig anförtrodd. Först ansåg man dessa rullar för vedträd, ty den vulkaniska hettan hade förkolnat dem, och man sönderhögg, stympade och förstörde en mängd deraf, innan man förstod, hvad det var; slutligen insåg man dyrbarheten af dessa rullar och ångrade sitt oförstånd, och för att, så mycket som möjligt är, godtgöra detta oförlåtliga misstag, användas numera på upprullningen och utgifvandet af återstoden den största aktsamhet och möda; de upptäckte rullarnes antal steg öfver ett tusende sju hundrade. — Fyra volumer äro redan publicerade af de deschiffrerade papyrusrullarne; de innehålla mestadels filosofiska uppsatser af *Philodemus*, *Polystratus*, *Metrodorus* och *Rabirius* m. fl., men hvad man i synnerhet hoppats finna, neml. *historiska* uppsatser, har man hittils förgäfves efterforskat. — Här får man åtminstone se de gamles skrifter oförfalskade; framtida efterforskningar skola måhända bringa ännu lyckligare resultater.

Bibliotheker synas hafva, såsom något särdeles sällsynt, endast funnits hos stora mæcenater, sådane som ägaren af denna villa tyckes hafva varit; ty hvarken i Herculanum i

öfrigt eller i Pompeji har, mig vetterligt, något bibliothek blifvit funnet.

Hvad man i *Herculanum* endast delvis och vid fackelsken med svårighet urskilde, det finner man i det märkvärdiga *Pompeji* tydligt och begripligt, öppet i dagen.

Pompeji ligger i plan med nuvarande vägen åt Nocera och Salerno, hvilken löper utefter dess murar; anblicken deraf, uppifrån jordvallen som ännu betäcker $\frac{4}{5}$ af staden, är ungefär såsom den af en stad, hvars stenhus för kort *tid sedan lidit af eldsvåda, ty öfra våningarnes tak äro in*störtade, men väggarne för öfrigt till sina minsta småsaker fullkomligt bibehållne; man kan gå och färdas på gatorne, likasom i en af våra moderna städer.

Men huru egna äro icke de känslor, hvilka vid hvarje steg, hvarje blick här uppväckas. Först förekom det mig, då jag såg omkring mig dessa öfvergifna boningar, dessa toma gator, som om alltsamman var något helt vanligt; *de syntes så nya, det var liksom jag gått i en modern* stad, hvars innevånare, *gripne af någon panisk skräck, för helt kort tid flygtat undan* — spåren efter vagnshjulen syntes ännu i gatstenarne, på husmurarne stodo läsliga inskriptioner i svart och röd färg; — jag glömde, eller hade så svårt att vänja mig vid den tanken, att *två tusende* år flytt bort, sedan dessa hus uppbygdes och sammanfogades, sedan dessa hjulspår slipades i gatstenarne, sedan inskrifterne skrefvos dit på husmurarne; denna tanka var så främmande för allt det, som erfarenheten lärt mig om tingens förgänglighet, denna tiderymd af *tvenne årtusenden* så kolossal emot den vanliga måttstocken för tiders och händelsers beräknande, att jag nästan förargad höll på att utropa: men detta är ju blott ett skämt, ett gäckeri, en osanning. Det

fordrades en lång stunds eftersinnande, ett riktigt ordnande af tankarne, innan jag kunde göra mig hemmastadd med föreställningen, att hvad som fanns omkring mig hörde till en främmande tid — att jag stod i antikens upplåsta grifthvalf. Men knappt hade jag *tillkämpat* mig denna öfvertygelse, förrän hvarje föremål omkring mig fick talande tungor, hvarje af deras ord var allvarligt, djupt och betydelsefullt.

Mången läsare har väl tagit kännedom om de talrika beskrifningarne af *Pompeji*, som finnas att tillgå; dock anser jag i *detta* fallet icke ur vägen att, för andra läsares räkning till meddelande af någon idé om antikens bruk, ännu en gång omsäga, hvad som kanske hundrade gånger förut är sagdt *).

Först sedan man till en början utan plan här uppgräft byggnader här och der, borttagit hvad dyrbart deri fanns förvaradt och sedan åter igenfylt dem, företog man efter betydlig tids förlopp att gå till väga med större urskiljning, och för att få kännedom om hela stadens omfång aftäckte man då hela omkretsen af stadens murar åren **1812—1814**. *Pompeji* har en elliptisk form och dess murar en omkrets af **2** Italienska mil; de äro försedde med **5** portar och **11** torn, af hvilka ett vid Herculanska porten är väl bibehållet; det har, likasom de öfriga, tre våningar samt små hemliga portar att begagnas vid belägringar.

---

*) Af de många och vidlyftiga arbeten, som man äger öfver Pompeji, är ”*Pompei descritto* da Carlo Bonucci Napoli 1827” och *Forios* ”plan öfver Pompeji” mycket att rekommendera. *Galantis* utdrag ur den sednare har i texten styckevis blifvit följdt för dess korthet skuld.

Hittils äro 19 gator aftäckta; dessa äro i östra delarne af staden bortåt Forum och kring theatrarne räta och breda, men i vestra delarne, bortåt Herculanska porten, deremot smala och irreguliera. De äro alla stenlagda med stora irreguliera lavastycken, likasom den antika vägen vid Pozzuoli, hafva trottoirer vid sidorne, under hvilka äro anlagda afloppskanaler för regnvattnet och orenlighet, och dessas öppningar äro tillslutne med jerngaller, alldeles som nu i Neapel. Hvarje gata har sin fontän, och nästan alla husen hafva också sina springvatten, ty Pompeji hade en vattenledning från den förbiflytande Sarnos källor.

De privata byggnaderne i Pompeji hafva vanligen två våningar, men stundom också tre; deras façader hafva en liten ingångsdörr samt vanligen butiker åt gatan; de äro rappade med stuc, ett gipsartadt ämne, samt stundom målade i flere färgor. Flerstädes finnas på murarne med svarta eller röda bokstäfver skrifna annonser o. d. samt vanligtvis vid sidan af husets eller butikens ingång ägarens namn, och man ser, att gamla sådana namn äro öfverstrukne med hvit färg samt andra ditsatte i stället.

Husen hafva alla samma indelning eller inredning; endast dekorationer och beqvämligheter och omfång variera efter innevånarnes stånd och vilkor. I hvarje hus urskiljas tvenne hufvuddelar, en för familjens enskilta bruk och beqvämlighet och den andra för mera offentligt begagnande. Till den förra hörer den så kallade "*Peristilen*", *sofkamrarne*, *matsalen (triclinium)*, "*Exedra*", *Bibliotheket*, *badrummet* och "*Xyste*"; till den sednare *Vestibulen*, *Cavedium* och *Tablinum*. Ofvanpå det platta taket hade man, liksom nu i Neapel och trakten deromkring, terrasser prydde med blommor och buskvexter, och begagnade dessa platåer såsom förlustelse-ställen.

Då man inträder i husen, finner man i mosaik ofta skrifven helsningen "*Salve.*" Emellan yttersta dörren samt

ingången till *Atrium* finnes *Prothyrum* eller en korridor, prydd vanligen med målningar samt mosaikgolf; här hade hos de rikare portvaktaren sitt rum, och stundom finnes i gemenskap dermed ett annat rum, hvarest de personer uppehöllo sig, som väntade på att blifva mottagne af ägaren. Från denna korridor kom man till *Atrium* eller *Cavedium* af omvexlande form, kantig, rund eller aflång, uppburen af kolonner, och midtuti denna slags gård är en bassin, kallad *Impluvium*, som uppsamlade regnvattnet från den öppna platsen i midten *(Compluvium)*. Från Impluvium afleddes vattnet till cisterner. Golfvet i Atrium eller Cavedium, både det som är under tak och under öppen himmel, består vanligen af reguliera gatstenar, men i rika hus af marmor och mosaik. Rundtomkring Atrium finnas fördelte kamrarne för familjens behof; de äro utan kommunikation sins emellan och erhålla sin upplysning från dörren eller från fönster placerade högt uppe på väggen, ungefär som klosterbyggnaderne. Då kamrarne i öfra våningarne erhålla ljus utifrån gatan, sker det genom små runda eller aflånga öppningar; men då fönsterne ligga inåt Atrium, äro de stora och i förhållande till byggnaderne. Kamrarne äro ofta hvälfda, prydde med stuc och målningar samt mosaikgolf; målningarne alludera ofta på kammarens bestämmelse. I fonden af Atrium är *Tablinum*, hvartill ingången icke sällan är prydd med kolonner; här mottog husägaren dem, som kommo till honom i affärer; Tablinum hade stundom en eller flere sidokamrar. Vid sidan af Tablinum förde små korridorer *(Fauces)* till de inre kamrarne, hufvudsakligen bestämda för fruntimmerna, och bredvid korridorerne hade den slaf sin kammare, som bevakade ingången till denna afdelning af huset.

Derifrån kommer man till en gård, ofta större, än Atrium, omgifven af en *Peristil* eller portik, afstängd här och der af en jernbalustrad men oftast af en låg mur.

Midtuti denna plats var *Xyste*, en slags parterr, bestämd för blommor och köksvexter; stundom funnos här fiskdammar, fontäner och ornamenter. *Peristilen* har vanligen varit prydd med stuccatur-arbeten och målningar. "*Exedran*", der man mottog vänner, är en stor sal, som angränsade till Peristilen, och kamrarne deromkring hafva varit bestämda för familjens behof, såsom studerkammare eller kontor, sofkammare samt konversations- och arbetsrum för fruntimmerna. Man spisade i *Triclinium*, som om sommartiden var öppet men vintertiden betäcktes. Alla dessa kammare funnos prydde med stuccatur-arbeten, mosaikgolf och väggmålningar.

I det inre af husen finnes äfven *Sacrarium*, ett slags huskapell, helgadt till någon gudomlighet, likasom i Atrium upptäckes *Lararium*, ett altare helgadt åt *Larerne* eller husgudarne.

Badrummen hafva varit anlagde i särskilta lokaler, de kalla baden i öppna, men de varma i tillslutna kammare. Kök, sädesbod och visthus samt källare voro i aflägsnare delar af husen eller i jordvåningen, då byggnaderne hade flera våningar. Rikare hus hade dessutom större trädgårdar och, der rum till sådana ej fanns, var inrättad en *Xyste*, terrassen på taket, för att der hemta frisk luft och hvila. Fruntimmernas kammare lågo inåt trädgården.

Ingångarne till husen äro små och trapporne smala; inuti hafva vanligen de nedersta trappstegen varit af sten och murbruk, och de öfriga af träd.

Allmänt har brukats obscena väggmålningar samt obscena figurer använda på möblerne, ty forntidens religion och seder ansågo icke sådana stötande; de gamles begrepp om "anständighet" var derföre mycket olika nutidens. Karrikatyrer finner man ofta; de gamle kallade dem *grylli*. *Amuletter*, såsom skyddsmedel mot trolleri och sjukdom, brukades allmänt, liksom nu för tiden i Neapel; dessa amu-

letter hade antingen sin plats inuti husen eller också bar man dem på sig.

Skorstenar för röken eller eldstäder i boningsrummen ser man icke någorstädes i *Pompeji*, och deri liknar denna stad det moderna Neapel samt öfriga städerne, likasom i den bland de moderna Napolitanarne ännu brukliga motbjudande och oanständiga seden att afträdeshusen äro i *köken*.

Husen i *Pompeji* hafva *butiker* utåt gatorne, desto talrikare, ju mer gatorne hafva varit besökta; dessa butiker likna mycket de nu i Napolitanska småstäderne brukliga bodarne. Oftast äro de isolerade från den öfriga byggnaden med sina egna ingångar; då de hafva kommunikation med det inre af husen, synes det som om husägaren sjelf varit ägare af bodarne, hvilka annars hafva varit uthyrde, liksom hos oss sker. *Pompeji* synes hafva haft en blomstrande handel.

Pompeji har endast varit en provinsstad; likväl röja de privata husen en elegans, som man förgäfves får söka hos nutidens småstäder i denna trakt; till och med i hufvudstäderne äro husen icke så allmänt försedde med dekorationer och målningar, ej eller finner man der den allmänna smak för skön konst eller proportionsvis så många verkliga konstsaker, som i Pompeji. Det är egentligen för *de offentliga* byggnaderne, som de gamle sparade den största prakten; dessa byggnader tillhöra i Pompeji de olika nationer, som herrskat öfver staden, men mest Romarne. Byggnadssättet är icke alltid rent, och man kan icke vänta sådant i en mindre stad såsom denna, hvilken icke kunnat hafva de aldra yppersta konstnärer och architekter att tillgå.

Af offentliga byggnader äro aftäckta: två *Fora*, två *Theatrar*, nio *Tempel*, en *Amfitheater*, *Thermerne*, ett *begrafningsställe* och en *soldatkasern*.

Det äldsta *Forum* är från Etruscernes, det nyare från Romarnes tid; begge äro magnifika, men särdeles det sed-

nare. *Forum* var ett promenad- och affärsställe; der höllos äfven rådsamlingarne, och för att utestänga sådana, som dervid icke ägde rösträtt, är det omgifvet af en jernbalustrad; Forum här är dessutom, liksom det i *Herculanum*, omgifvet af en portik, uppburen af kolonner. På kolonner är i allmänhet stor rikdom i de uppgräfda städerne, liksom hos andra antika byggnader. De stå i Pompeji qvar på sina piedestaler och bestå dels af *marmor*, dels af *travertin*, en kalkartad sten, uppkommen af förstenade vexter, dels äro de murade af röd tegelsten samt öfverdragne med stuc, som i sitt polerade tillstånd fullkomligen liknar hvit marmor.

Templen äro uppförde på temligen höga, källarlika underbyggnader, så att breda trappor föra upp under de af kolonnader bildade portiker, hvarmed templens façader äro prydda. Templens *Sacrarium* är omgifvet af murar och invändigt försedt med kolonner, och i fonden af Sacrarium är *Podium* eller platsen för den gudomlighet, som tillbads. Templen äro rikligen prydde med marmor, målningar, mosaiker och stuccatur-arbeten.

Detta är i största möjliga korthet ett sammandrag af det, som kan tjena till att gifva någon idé om byggnadssättet och dermed i gemenskap stående bruk i allmänhet för två tusende år sedan. Vid mina besök har man uppgifvit, att omkring 130 hus äro hittils aftäckta, fordom bestämda för flerartade enskilta och allmänna bruk. Att upprepa hvart och ett för sig med dess märkvärdigheter skulle fordra volymer eller urarta till en katalog; det torde emedlertid icke vara ur vägen att om det fordna lifvet i de olika slagen af de aftäckta boningarne anföra något mera specielt, äfvenså om några vid gräfningarne förekomne intressanta fakta, som åskådliggöra förloppet vid Pompeji förstörande.

Alla hus, hvilka innehållit något anmärkningsvärdt, hafva sina särskilta namn, hvarunder de af Guiderne och beskrif-

ningar beteknas. Oftast hafva husen fått behålla sina ägares namn, hvilka, såsom ofvan är nämdt, finnas skrifna på väggen vid ingången, t. ex. *Modesti*, *Sallustii* och *Pansas* hus; stundom hafva de blifvit uppkallade efter konststycken och märkvärdigheter, som derstädes blifvit funne, och hit höra, bland andra, *Casa del gran musaico* eller, såsom det äfven benämnes, *Casa del Fauno*, *Casa del cave canem*, *Acteons* hus m. fl. Ofta hafva husens fordna bestämmelse blifvit afsedd vid benämningen såsom vid *den enskilta* och *allmänna bagarstugan*, *bildhuggarens verkstad*, *värdshusen*, *soldatkasernen* m. fl., och slutligen hafva äfven husen då och då blifvit uppkallade efter vissa krönta hufvuden, i hvars närvaro de blifvit uppgräfda, t. ex. *Konungens af Preussen hus*, *Josef II:s hus* m. fl.

Innan man inträder i Pompeji genom *Herculanska* porten, passerar man genom *Grafgatan*, på båda sidor omgifven af mausoléer, likasom man finner utanför det fordna *Puteolum* samt *Cuma*, och straxt inom nyssnämde port ligger den så kallade *Diomedis villa*, så benämd, emedan man ansett, att det grafmonument öfver *Arrius Diomedes*, hvilket står midtemot, tillhört familjen, som ägt villan. Detta hus är ett ibland de bäst bibehållne och af största omfång bland alla i Pompeji. Det har haft tre våningar, af hvilka den öfversta är förstörd, men de båda öfriga i behåll, och återfinner man här alla de afdelningar, som ofvanför blifvit omtalte, jemte en fullständig badinrättning samt en mängd beqvämligheter, som allt hänvisar på ägarens förmögenhet och smak.

Det är i detta hus, som man anträffat en sådan mängd af alla slags föremål, som tillhöra de gamle Romarnes husliga lif i dess alla detaljer. Under portikerne omkring trädgården äro källrarne anlagda, och deri fann man *skeletterne af 18 unga menniskor samt af 2:ne barn*. De förmodas hafva dit tagit sin tillflykt, men blifvit qväfde sedan ask-

regnet tillstängt utgångarne samt inkommit genom källarens dagöppningar; utåt ena väggen i denna källare finnas ännu uppstälde en rad vinkrukor *(Amphoræ)*, hvilka till största delen äro uppfylde af det fina askregnet. Utanför huset i villans trädgård fann man tvenne *mans-skeletter*, af hvilka det ena hade en nyckel i handen och kring dem båda lågo dyrbara kärl, mynt och smycken. — Likaså fann man icke långt härifrån på gatan en *skyllerkur* af sten och deri skelettet af en soldat; jernkasken med deruti ännu qvarsittande skalle förvaras på Museum i Neapel.

Af mycket intresse för kännedomen om antikens husliga bruk, äro upptäckterne af "*värdshusen*" och *köken* i allmänhet. *Värdshus hafva påträffats till betydligt antal. I* det så kallade *Osteria di Albino* fann man en rik samling af husgerådssaker af alla slag; det står i gemenskap med tvenne butiker, hvarest varma lefnadsvaror blifvit tillredde.

Bland de enskilta *köken* är det i *Pansas* hus serdeles egnadt att gifva klar föreställning om de gamles bruk. Sjelfva *spisen* deruti har trenne fyrkantiga och något aflånga hål för elden, öppna framtill; de äro bygde *efter samma* idé, som sednare tiders besparingsugnar, *nemligen* så, att elden icke kan vika *undan åt sidorne*, utan att beröra *det kärl, som* är *ställdt* öfver öfra öppningen. I detta kök fann man äfven många af de i Neapels museum förvarade köksredskaper och deribland ett *pannkakejern* med stjernlik figur i botten, diverse slags skedar och en slef, tydligen använd att afskumma flottet på grytor.

Jag nämde ofvanför exempelvis *Acteons hus*, så kalladt efter en der funnen målning, föreställande fabeln om *Acteon*, i det ögonblick hans hundar sönderslita honom. Ägaren till detta ansenliga hus, har deri haft en *bagareverkstad*, som varit ämnad att hyras ut. I gemenskap dermed finnas tre större *qvarnar* och en mindre, samt kammare bestämde för brödbakning, äfvensom ett "*termopolium*", ett offentligt för-

täringsställe, närmast svarande mot våra *kaffehus*. Uti en helt nära till *Acteons hus* befintlig *bagareverkstad* af mycket större dimensioner, återfinner man dessa indelningar ännu tydligare, och fann man der äfven både *säd* och *mjöl*, förvaradt i stora krukor af bränd lera. På det sednare stället finnes i gemenskap med verkstaden ett *stall*, begagnadt för de åsnor eller hästar, som användes för qvarnarnes drifvande. De ännu existerande *qvarnarne* hafva närmast likhet med de hos oss brukliga hand-grynqvarnarne, ehuru i något större skala; stundom användes *slafvar* i stället för kreatur, till att sätta dem i rörelse. Det rum, hvari degen arbetades samt brödet insattes i ugnen att bakas, kallades *pistrinum*.

Försäljningsbodar finnas, såsom ofvan nämdt är, till ett stort antal i *Pompeji;* de äro ofta försedde med en på muren målad *skylt*, föreställande eller alluderande på butikens bestämmelse eller handels-artiklar, ungefär såsom i våra dagar. Således finnes utanpå den så kallade *scuola di gladiatori* målad en strid mellan tvenne gladiatorer; utanpå *vinhandlarnes* bodar ser man målade tvenne slafvar, som bära vinkrukor o. s. v.

Bildhuggarens verkstad, belägen i granskapet af *Isis*-templet, förtjenar i högsta grad *uppmärksamhet*. Man fann deruti, ibland andra dyrbara föremål af marmor och bronz, äfven under arbete varande, halfifärdiga statyer, omgifne af bildhuggeri-instrumenter, samt ett *till hälften* genomsågadt marmorblock, med sågen liggande derbredvid, allt häntydande derpå, att verksamheten varit i full gång, då eruptionen från Vesuven nödgade husets innevånare att kasta ifrån sig sina verktyg samt söka räddning i flykten.

Soldatkasernen, belägen vid en af portarne, har äfven sitt stora intresse. Man har mycket tvistat om dess verkliga bestämmelse, och några lärde hafva antagit den vara ett försäljningstorg, hvilket andre lärde dock alldeles bestri-

da. Den består af vackra arkader, omgifvande en större öppen plats, har ett stort, gemensamt kök, en mängd små kammare och en stor sal, liksom ämnad för befälhafvaren. I denna byggnad har man funnit ett stort antal skeletter och i en kammare 4 af desse fängslade med trädblackar kring benen. En myckenhet olika vapen samt militäriska persedlar och ornamenter, som jemväl blifvit igenfunne här, tyckes vittna om byggnadens fordna bestämmelse.

I sitt slag äro *thermerne* högst märkvärdige samt egnade att gifva det fullständigaste begrepp, om allt, som med denna vigtiga del af antikens bruk, har gemenskap. Byggnaden, som innefattar thermerne, har sex ingångar; i midten är en gård och på trenne dess sidor portiker med säten af murbruk, och genom en dörr derifrån inkommer man i en mindre *exedra* eller sällskapskammare; hvarifrån leder en korridor till det rum, der man afklädde sig, och detta har på ena sidan en garderob och på tre sidor uppmurade säten; från denna kammare åter är på ena sidan ingången till de *kalla baden* (frigidarium) och på den andra till de *varma baden* (tepidarium). I midten af dessa är sjelfva bassinen, som är omgifven af trappsteg, hvarpå de badande satte sig. Från *tepidarium* leder en gång till *ångbaden* (calidarium), hvilket rum har dubbla golf; emellan båda golfven, likasom uti väggarne och taket äro ledningsrör för ångan, som kom från trenne ångkittlar, hvilka jemte sina ugnar äro belägne i ett afskildt rum. Utåt gatan hafva *thermerne* butiker, hvilka innehållit lyxartiklar samt sådant, som för de badande kunnat vara behöfligt.

På åtskilliga ställen har man funnit skeletter, likasom vid Diomedis villa, straxt utanför husens ingångar, omgifne af dyrbarheter, ja man anträffade vid ett stall ett benrangel af en häst, med betsel i munnen, samt ett menniskoskelett sittande på eller rättare liggande vid detta benrangel. Detta jemte några andra redan ofvananförda fakta visa, att för-

störelsen varit våldsam och hastig; troligen har qväfning genom de vulkaniska ångorne orsakat de flesta menniskornas död, ty någon annan så plötslig dödsorsak, som den, hvarföre Soldaten i skyllerkuren eller mannen till häst dukat under, är svår att finna; för stenregnet var åtmintone Soldaten skyddad. Något öfver 300 skeletter äro hittils återfunne i den femtedel af staden, som är uppgräfd.

Mångfaldiga äro de inskriptioner, hvilka man funnit; ibland andra fanns på en af murarne till det vid amfitheatern uppgräfda hus, tillhörigt *Julia Felix*, följande, nu i Museum förvarade affisch: "Julia Felix, Spurii dotter, utbjuder till hyra emellan den 1 och 6 Augusti, under 5 års tid en våning med bod, ett *Venereum*, 90 bodar med bersåer &c., likväl med vilkor att, om man der anlägger något ställe för prostitution, så skall arrendet vara upphäft och återgå."

Oåtskiljeligt från *Pompeji* och dess medsystrar är *Museum* i Neapel. Intressantast hade naturligtvis varit, om alla de funna effekterne hade fått behålla sina platsar i husen, der de blifvit anträffade; men sådant har i anseende till det stora omfånget och svårigheten vid bevakningen icke låtit sig göra, och man lär sig snart efter några besök på ena och andra stället att inse de särskilta föremålens bestämmelse. Detta så kallade: *Museo Burbonico*, är inneslutet i ett imponerande palats, som i dagligt tal aldrig benämnes med annat än *gli Studii*, och är uppfyldt med de största och flesta antika konstskatter samt andra fornlemningar, som någonstädes på jorden finnas samlade; det är indeladt i flera klasser, neml. för de *antika målningarne*, för *mosaikerne*, för de *antika glasvarorne*, för egentliga *husgerådssakerne*, samlingen af *bronzsaker*, af *statyer*, af antika *vaser*, af *papyrusrullar*, samlingen af *antika pretiosa*

af *obsceniteter*, och innesluter detta palats dessutom ett museum för *Egyptiska fornlemningar* samt det *Kongl. Biblioteket* och det moderna *målningsgalleriet*.

Hit är de antika städernes hela inre, rörliga verld förflyttad; man tycker sig känna inflytelsen af de gamle Romarnes vålnader, som kringsväfva alla de välkända föremålen från deras plundrade boningar och grafvar; känslan, hvarmed man betraktar hvarje den minsta småsak, är ej den af blott vanlig nyfikenhet, den är snarare såsom den, hvarmed en from Katholik betraktar en helig relik; allt ända uppifrån den förunderligt sköna Aristides-statyn, från hvars läppar man *ser* en ström af glödande vältalighet flöda — en vältalighet, om hvars magiska välde och öfvertygande sanning det aldrig skulle kunna falla någon in att tvifla vid en blick på den i togan insvepta talaregestaltens ädla, värdiga hållning, öfverlägsna lugn, ty det lugna, oaffekterade sjelfförtroendet till rättvisan af den sak, han försvarar, ligger talande uttryckt i hela mästerverket, en lögn skulle aldrig *kunna* sväfva öfver dessa läppar, utgå från en sådan panna, sådan blick; — från denna Aristides-staty, säger jag, från den namnkunniga stora *Sardoniska agaten* med dess skurna figurer samt dessa många *skulptur-arbeten*, som vittna om oöfverhinnelig ståndpunkt i bildande konst, ända ned till *pannkakjernen* eller till *nålarne* och *sminkburken* samt andra menskliga svaghetens lumpna toilett-prydnader, — alla fästa de vid sig intresset på ett oemotståndligt sätt.

Min afsigt är endast att *antyda* de skatter, som närmast hafva afseende på och åskådliggöra Pompejis nyss omtalta husliga och enskilta lif, och hit höra dels *ett tusende två hundrade* olika saker *af glas*, i hvilka man funnit bevis, att detta ämne icke blott varit för de gamle bekant, utan ock att de förstodo arbeta, slipa och kolorera detsamma. Föremålen bestå af husgeråds- och lyx-artiklar i form af runda flaskor med mer eller mindre långa, smala halsar, glas-

bägare, liknande våra silfverbägare, urnor, askar, mindre flaskor, icke olika våra apotheksflaskor. Bland dessa artiklar finnas äfven tvenne i Pompeji *Sepulcretum* funna glasurnor, hvari förvaras benen och askan efter döda.

I samlingarne af de mindre *husgerådssakerne* samt det företrädesvis så kallade *Bronz-museum* ser man sig försatt midt i antikens husliga lif; här finner man sängar, stolar, trefötter, lampor, kandelabrar, köksredskap, flere slags möbler, åker-bruks-, mekaniska, chirurgiska och musik-instrumenter, nyck-lar, lås, kärl och vaser för husbehof samt offer, många olika slags mått, vigter och vågskålar, solvisare eller hvad vi i Sverige kalla *solringar*, *skrifdon* af bronz, med torkadt bläck deri, kastruller, skedar, pannjern, pastejformar, munk-jern o. s. v.

Hvad som mycket ådrager sig uppmärksamheten, är den ädla form samt den rikedom i ornamenter och den omsorg i arbetet, som röjer sig äfven hos de obetydligaste köks-saker, hvilka för öfrigt hafva en förvånande likhet med dem vi nu bruka. Skedar och knifvar af åtskilliga former före-komma i mängd, men *aldrig gafflar*; matskedarnes skaft äro deremot försedda med spetsar, som synas hafva motsvarat bruket af våra gafflar. Besynnerligt nog har man bland de chirurgiska instrumenterne äfven funnit sådana, som våra sednaste århundraden äfven skrytande framlagt såsom nya upptäckter samt exempel på konstens framsteg *i våra* dagar, jemförelsevis med äldre tiders!

Några af de funna *vågskålarne* äro fullkomligt lika dem, som nu brukas här i Neapel, utom det att arbetet i de gam-les är utsökt och prydligt. På den ena af dessa finnes föl-jande inskription:

Imp. Vesp. Aug. IIX.
T. Imp. Aug. VI. C.
Exacta im. Capito.

hvilket man öfversatt så: "*Under Kejsar Vespasiani åttonde och hans son, Titi sjette consulat, kontrollerad på Capitolium.*"

Denna vågskål är således förfärdigad år 77 efter Christi födelse *) (eller två år innan Pompeji begrafdes, under Vesuvens eruption) samt justerad af Edilerne på Capitolium i Rom!

Ännu mera förvånad, än öfver bibehållandet af nyssnämda effekter, blir man att finna fullkomligen bevarade och igenkänneliga *sädes-* och *matvaror,* funne i köken i Pompeji samt i bagareverkstäderne m. fl. st. Så träffar man nära *två tusende år gammalt* hvete, korn, ärter, ris, hampa, halm, *bröd, ägg, buteljer med stelnad olja,* kärl med sammantorkadt vin, oliver, torra russin, kastanier, fikon, en *tårta!* — — — och dessutom andra bräckliga saker, såsom vax, tråd, väf, plåster, medikamenter, piller, nålar, svafvel, vedträd, färgor, metrefvar m. m.; korteligen: hela antikens hvardagslif med dess behofver och tillgångar. Antiken är icke mer främmande för efterverlden; de årtusenden, som skiljt dem åt, äro liksom förvandlade till månader!

I ett särskildt rum förvaras *dyrbarheterne* af ädlare metaller; våra moderna *damer* finna der armband, kollierer, *ringar med äkta, ofta* graverade stenar, örhängen, agraffer m. m. af guld, samt nålar, toilett-assietter, speglar af poleradt silfver och mycket annat, förfärdigadt med en smak och en konst, som måste förvåna. Guld-infattningarne äro väl på ringarne stundom mindre väl gjorde, än i våra dagar, likväl visa de utmärkt sköna *guldgalonerne,* som blifvit funne i Pompeji och här i Museum bevaras samt utgöra besökande guldsmeders beundran, att konstfärdigheten i detta fack alldeles icke fruktar jemförelse med den moderna.

---

*) *Vespasianus* beklăddes med högsta makten i December år 69 och *Titus* två år derefter.

Den konstfärdighet och smak, som man ser antydd i ofvanuppräknade artiklar för dagligt bruk, den finner man i bottenvåningen af "gli Studii" uti der förvarade ovärderliga samlingar af skulptur-arbeten, målningar och mosaiker, i dess högre betydelse på ett lysande sätt bevist.

Om *Aristides-statyn* har jag redan ett par gånger talat. Den har i mitt tycke en öfvervägande förtjenst, som man icke alltid träffar äfven hos de största mästerstycken af detta slag, den nemligen, att vid dess åskådande *naturen*, *bilden* står fram och uteslutande fängslar sinnet, och icke konstnärens egen personlighet. Det finnes i denna bild intet konstnärs-koketteri, intet *synbart* bemödande att medelst draperier eller nakna formers studium öfverraska åskådaren, inga sökta effekter, beräknade ställningar o. s. v., hvilka liksom säga till åskådaren: "besinna, huru djupt studium, huru stor skicklighet konstnären ådagalagt vid återgifvandet af detta svåra parti." — Här glömmer man för de vältaliga ord, som flyta från bildens läppar, sättet hvarpå den tillkommit, ty den är lefvande, tycker man, och forskar ej vidare efter dess härkomst.

Den muskulöse Farnesiske *Hercules* är så otaligt många gånger reproducerad och så bekant, att hvad som mera säges derom, är mer än öfverflödigt. *Ferdinando Mori*, i sitt arbete öfver Neapels konstskatter, omtalar några moderna Italienska konstdomares yttrade tvifvelsmål, huruvida Atheniensern *Glycon* är den verklige konstnären m. m. Att upprepa dessa *om* och *men* vore utan ändamål; hvad som man, utan att kunna skyllas för kannstöperi, kan bestämdt försäkra, är, att Hercules-statyn är ett mästerverk, som ligger utom fuskares bedömande.

Vid samma tillfälle, som år 1540 den Farnesiske *Hercules* upptäcktes i Caracallas bad i Rom, fann man äfven derstädes en annan kolossal marmorstaty, som jemväl äges af Bourbonska Museum och utgör ett föremål för rättvis

beundran; det är en fruntimmers-staty, som man gifvit namnet *Flora*, ehuru konstdomare ansett den likasåväl kunna föreställt en *Venus*, en af *Timmarne* eller en af *Muserne*. Den är föreställd *gående;* den lätta tunican har af rörelsen halkat ned öfver högra axeln och blottat de yppiga formerne, hvilkas skönhet i öfrigt på det behagligaste sätt röjas af den lätta beklädnaden, som medelst ett kring höfterne sammanknutet band sluter tätt intill kroppen; för att lätta gåendet, håller bilden med högra handen upp den långa klädningen. Harmonien och ädelheten i det hela samt den sköna draperingen af tunican hafva skördat konstnärers beundran. Statyen är mycket kolossal, men ögat är i allmänhet *ovandt vid kolossala former, särdeles* då de, såsom här, omgifvas af figurer i naturlig storlek; ingenting vittnar derföre bättre om statyens sköna proportioner, än den omständigheten, att oaktadt dess storlek, den förekommer åskådaren vara en smärt och lätt flickgestalt.

Museum har en särskild afdelning kallad: *Galleria delle Veneri*, som hufvudsakligast upptages af *Kärleksgudinnans* statyer. Från de mer eller mindre vanliga variationerne i framställningssättet utaf denna gudinna, *ådrager sig* statyen benämd *Venus Callipyga särdeles uppmärksamheten*, icke *för någon idealisk skönhet* framför de andre Venusbilderne, utan för det från alla andra sådana skiljaktiga framställningssättet. Det är icke, såsom vanligt, den renare, himmelska kärlekens sinnebild, utan den jordiska, sinnliga kärleken eller vällusten, som *Venus Callipyga*, så lefvande föreställer. Hon är afbildad såsom en jordisk skönhet af de mest yppiga former, klädd i den vanliga fotsida tunican. Med båda händerne har hon upplyft tunican så att största delen af kroppen nedom midjan är blottad; i det hon behagligt böjer öfra delen af kroppen samt vrider hufvudet bakåt, betraktar hon i denna vällustiga ställning med ett tillfredsställdt leende de sköna formerne, "ove il dorso finisce" (der ryggen slutas),

såsom en Napolitansk konstnär naivt uttrycker sig, och hvilkas retande behag äfven gifvit henne tillnamnet *Callipyga* *). Det är något rent jordiskt i denna sköna staty; den är så naturligt retande, att man tror den vara af kött och icke af marmor.

Ingenstädes finnes ett så rikt förråd af *Bronz-statyer*, som i denna samling, och nästan alla förskrifva de sig från de uppgräfda städerne. Den på en klippa sittande *Mercurius* anses som den skönaste bronz-staty, som finnes från antiken; en *drucken Faun*, som liggande på en tömd vinsäck, i rusig lycksalighet knäpper med fingrarne och synes hafva på tungan någon romersk eller grekisk Bellmans-sång, är ett oöfverträffligt mästerstycke i sitt slag; — sådana finnas många i detta Museum!

Uti Musei bottenvåning förvaras äfven den dyrbara samlingen af antika *målningar*, uppgående till ett antal af omkring två tusende, hvilka blifvit funne i de uppgräfda städerne. Ett stort antal väggmålningar finnas ännu qvar i Pompeji, och man har för Musei räkning endast gjort ett urval af sådana, som mest äro tjenliga att kasta ljus öfver antikens ståndpunkt i detta hänseende. I sammanhang med de antika målningarne står äfven *mosaik-samlingen*. Alla de antika målningarne äro målade antingen *al fresco*, eller bestå de af så kallad vaxmålning på murbruket, ett sätt, som dött ut med antiken och som man endast ofullkomligen i sednaste tider kommit på spåren. De större målningarne hafva hvit, de mindre svart botten.

---

*) Af Grekiska ordet *Kallos*, *pulchritudo* och *Pyge*, latinarnes *nates*.

Målningarne hafva blifvit indelade i flere klasser, neml. för figurer, landskap, frukter och djur samt architektoniska tekningar.

Att anföra några särskilta af dessa målningar, skulle här upptaga för mycket rum; de äro nästan alla af det högsta värde, icke blott såsom *bidrag till antikens konsthistoria*, utan äfven för den upplysning en del af dem lemnar om antikens bruk.

Landskaps-genren är i dessa målningar endast betraktad som bisak och landskapen använde såsom fonder i figurstycken; den tyckes hafva varit den minst omtyckta och är följaktligen den minst utvecklade. *Brist på kunskap om perspektiver, utan hvilken ingen landskapsmålning, i dess* högre mening, kan existera, framstiger öfver allt. *Landskaps*genren visar tydligen ett studium af naturen i dess delar, men icke i dess helhet. På en del målningar med flere olika planer, ser man t. ex. förgrundens byggnader återgifne med temligen riktigt linear-perspektiv och likaså i mellangrunden och lointainen, men de olika planerne *sins emellan* deremot utan sammanhang, förgrunden stundom med 3 *till* 5 alnars horizont, mellangrunden och *lointainen med 40 till* 50 och flere alnar *eller tvertom, och lika litet* äro några reglor *iakttagne i luftperspektiven*; förgrundens figurer äro *ofta mindre* än de aflägsnare planernes.

Men så mycket mera utmärker sig *figur-genren*, som åter sönderfaller i flere afdelningar, neml. dels egentliga genrebilder, som återgifva scener ur det enskilta och offentliga lifvet, såsom samqväm, dryckeslag, theatraliska föreställningar och fäktningar mellan krigare, gladiatorer eller vilda djur, dels ock historiska, fantastiska och mythologiska scener, samt slutligen sådana slags frukt- och djurstycken, som sednare tiders Nederländare och Holländare drifvit till en sådan fullkomlighet. Uti tekningar i arabeskform voro de antike målarne utmärkte, och med intresse erfar man

åfven af anträffade *karrikatyrer*, att rätt ofta de gamles satiriska element gjort sig gällande.

Bland dessa samlingar gifves det många mästerligt behandlade *målningar*, men ännu flere sådana, som tydligen synas vara medelmåttiga *kopior efter* mer eller mindre goda *originaler. Om man efter* några få i en mindre provinsstad *funne* målningar fick bedöma hela antikens ståndpunkt i detta afseende, hvilket jag anser alldeles oriktigt, så måste man finna, att målarekonsten hos de gamle stod långt efter skulpturen och architekturen. En poetisk uppfattning af ämnet och kraft och lif samt en behaglig styl äro emedlertid omisskänneliga, särdeles uti de historiskt-mythologiska, och en *luftighet och lätthet hos en del af de fantastiska*, som *man rätt ofta* förgäfves söker i våra moderna mästares arbeten; men de fleste af dessa målningar, i deras *nuvarande* skick, äro mest att värdera för deras *konturer. Färgorne* hafva, efter 2000 års förlopp, alldeles förlorat sin ursprungliga beskaffenhet, och det är följaktligen svårt att om behandlingen deraf samt af ljus och skugga fälla något bestämdt omdöme. Väl finner man oftast, att i grupperingen *hvarje figur för sig* har sina dagrar och sin skugga utan samband med *de öfriga* figurernes och utan att några slagskuggor, som den ena figuren *kastar på den andra*, eller omgifvande föremål, äro märkbare, och väl *finner man*, att skuggorne gå i rödt och olivgrönt, samt att de fina halfskuggor, som sednare tiders konstnärer så noga förstå att återgifva, på de antika målningarne alldeles icke förmörkas; men att med anledning deraf förebrå de gamle brist på färgsinne, är både orättvist och orimligt; *orimligt*, vid besinnandet att 2000 år äro försvunna, sedan de målades, och hvilka färgor, behandlade på detta sätt, trotsa en sådan tidrymd? Huru skola väl efter denna tidrymd en *Rafaëls, Guidos, Tizians* eller *Paolo Veroneses, Rembrandts, Rubens* halfdagrar se ut? eller man kaste blott en blick på *Giulio*

Romanos i Museum ofvanföre förvarade, knappt några *hundrade* år gamla "*Madonna del gatto*", i hvars svartnade skick svårligen *någon enda* riktig halfdager skall kunna upptäckas! Högst *orättvis* är en sådan anmärkning, då man kastar en blick på en del af de målade vaser eller på antikens här förvarade, i färgprakt oöfverträffade mosaiker, som naturligtvis icke hafva varit annat än *kopior* efter existerande målningar, men hvilkas färgor bättre än originalernes förmått trotsa tidens härjningar.

Vid betraktandet af de nakna kroppsdelarnes och draperiernes studium, finner man lätt, att, i den naturliga gången, måleriet utgått från skulpturen och är en yngre konst. *De gamle hafva i måleriet studerat efter isolerade figurer*, deras kända smak och här åskådliggjorda fantasi hafva sedan vid kompositionerne trädt i stället för strängt vetenskapliga reglor och *beräkning* af poetiska effekter, hvilka mera framstå hos vår moderna konst.

För kännedomen om de gamles seder och bruk, äro dessa målningar samt de tekningar, som finnas på de Etrusciska och Romerska Vaserne af största vigt. Målningarne i de gamles *triclinier* i deras *termopolier, deras kök, kapell, o. s. v., nästan alltid föreställande scener, som alludera på rummens bestämmelse*, tala, vid sidan af husgerådssakerne tydligare om de gamles bruk, än volymers beskrifningar skulle kunna göra.

Mosaikerne äro beundransvärda; största antalet förekommer under ornamentsform, men rätt många äfven såsom egentliga genrebilder och större taflor, utförde med en delikatess, som nyare tiders mest fullkomnade mosaik-arbeten måste afundas dem. De fleste mosaikerne äro flyttade till Neapels Museum, ehuru Pompeji ännu är rikt isynnerhet på golfmosaiker och deribland det största och dyrbaraste mosaikarbete, som finnes från antiken, den i "*Casa del gran musaico*" eller "*del Fauno*" funna så kallade *Bataljen*. Denna

stora tafla fanns 1831 infattad i midten af golfvet i *triclinium* uti nyssnämde villa, som i prakt öfverträffat allt, hvad man hittils uppgräft. Mosaiken föreställer en fäktning mellan krigare till häst och till fot (man tror mellan Greker och Perser). En del af taflan är visserligen skadad, troligen genom jordbäfningen år 63, samt remnorne uppfylde med kitt, men det som återstår är egnadt att gifva det högsta begrepp om den högre målningskonsten vid den tid, då denna mosaik-kopia förfärdigades. Ädelheten och storheten i kompositionen, det stormande lif, som genomgår hela taflan, uttrycket i hvarje figur, hvarje ansigte för sig — allt detta är en triumf för antikens konst, för hvilken mattheten i koloriten och felen i luftperspektiven försvinna till intet, särdeles då man besinnar, att denna mosaik blott är en efterhärmares kopia efter en målning, som om den i sitt ursprungliga skick vore att tillgå, måhända skulle ådagalägga ett lika stort företräde i färg, som obestridt måste tillerkännas antiken i form och poetisk uppfattning.

Innan jag lemnar Museum bör väl omtalas en af dess afdelningar, som, genom den skarpa gräns, den uppdrager mellan antikens och vår tids meningar om sedlighet och anständighet, är af högsta intresse, neml. den så kallade "*stanza degli oggetti riservati*", hvarest äro, till ett antal af mer än hundrade, samlade antika *obscena* föremål i marmor, bronz, målningar, i "terra cotta", och vaser, för hvilkas beseende fordras en särskildt af vederbörande minister utfärdad tillåtelse, hvarifrån dock uttryckligen äro uteslutna fruntimmer och gossar. Några af dessa föremål, t. ex. en trefot af bronz, den namnkunniga i Herculanum funna gruppen af *Satyren och geten* m. fl. äro mästerstycken, såsom konstprodukter betraktade. Intressantast äro dock dessa före-

mål — som, enligt hvad jag ofvanföre tror mig hafva omnämt, i de uppgräfda städerne allmänt förekomma såsom prydnader i boningsrummen — intressantast äro de för den skiljaktighet de antyda emellan vårt och antikens sätt att betrakta sådana förhållanden, som de, hvarpå de alludera och öfver hvilka vi måste rodna, då de gamle deremot, som, i följd af sina religiösa institutioner, deruti icke funno något brottsligt, ej eller dervid fästade något föraktligt begrepp eller ansågo dem stötande för anständigheten.

Låtom oss ännu göra några promenader emellan Pompeji och *Bourbonska Museum* i Neapel, ty ännu har intet ord blifvit sagdt om antikens *dramatiska konst,* öfver hvars resurser och väsende de uppgräfda theatrarne samt de talrika målningarne och en mängd andra dithörande föremål meddela dyrbara upplysningar.

Huru mycket theatraliska föreställningar varit omtyckta af de gamle kan man sluta, dels af de talrika målningar öfver theater-scener, hvilka äro funne i de antika städerne, dels deraf att *Pompeji, en liten stad af omkring* 15,000 innevånare, *har haft tvenne* betydliga theatrar, den största med rum för 5000, samt *en* amfitheater med platsar för 20,000 åskådare!

De antika theatrarne äro uppförde i hästskoform, d. v. s. deras ena del halfcirkelformig och den andra bildande en rektangel; på den förra, kallad *cavea,* hade åskådarne sina platsar, och den sednare, innefattande *orchestern* och *scenen,* var bestämd för representationerne och körerne. Den halfcirkelformiga *cavean* (eller vår amfitheater) består af rader af trappsteg eller säten, den ena öfver den andra aflägsnande sig från scenen, så att den öfversta *halfcirkel*formiga bänkraden eller trappsteget är aflägsnast derifrån.

För att lätta cirkulationen äro bänkarne eller trappstegen genom med dem concentriska gallerier eller gångar delade i flere etager, och dessutom genomskäres och indelas hela cavean af gångar, hvilka såsom radier utgå från halfcirkelns medelpunkt; de af dessa omgifne delarne kallades *cunei* och den concentriska gången benämdes *præcinctio.*

Orchestern, emellan *cavean* och *proscenium,* hade ungefär samma bestämmelse som hos oss. Ingångarne dit äro genom stora dörrar *(vomitorii)* på hvar sin sida om *proscenium,* som åter svarar mot vår avantscen; och den egentliga *scenens* fond utgöres i stället för vår fondridå af en *solid, hög mur med ett par* (*på andra theatrar* flere) *dörröppningar.* På en del antika theatrar har denna fondmur varit prydd med präktiga kolonnader. De nämda dörröppningarne föra till *postscenium,* den af murar omgifna plats, der aktörerne klädde och maskerade sig eller annars drogo sig tillbaka från scenen.

Sådan är i korthet theatrarnes inredning; scenens dekorationer bestodo vanligast i de nyssomtalte kolonnerne och architektoniska prydnader, öfver hvilka vid förefallande behof stundom spändes målade fonder, och man anför ställen hos antika författare, af hvilka *man slutar,* att äfven ungefär sådana dekorationer, som våra kulisser, varit använde; de voro uppklistrade på prismer på så sätt, att prismans ena sida hade dekorationer för *tragiska* scener, den andra för *komiska* och den tredje för *satyriska,* hvilka efter behof vändes mot åskådarne. Äfven har man från äldre författares arbeten dragit den slutsats, att scenerne *aldrig* förlades *inom hus,* utan i fria luften eller vid ingångar till hus, ungefär såsom man af byggnadssättet och sättet för kamrarnes upplysning i Pompeji kan sluta, att antikens hela verkliga lif mer varit *utom,* än inom hus. — *Riddåer* brukades hos Romarne, men de drogos, vid representatio-

nernes början, *icke upp*, såsom hos oss, utan *släpptes ned* och tvertom vid slutet af en akt eller representation.

Hvad sjelfva de *agerande personerne* angår, så möter oss den hufvudsakliga skilnaden från våra bruk i detta hänseende, att aktörerne *voro maskerade,* under det de voro inne på scenen; det ansågs såsom något högst sällsynt, att en aktör framträdde *utan* mask.

Maskerne förfärdigades dels af tunnt läder, dels af dubbelt tyg, ja till och med af helt tunn koppar, som hade den fördelen att gifva en behaglig klangfullhet åt rösten. Dessa masker förestälde, utom ansigtsdragen, öron, hår och skägg, och till och med sådana prydnader, som tillhörde fruntimmernas hårklädsel, för öfrigt voro maskerne, efter de uppgifter man samlat, ytterst fina samt väl målade.

En af de i Pompeji funna mosaikerne föreställer en *repetition i postscenium*, samt gifver tydligt begrepp om en sådan scen. Postscenium föreställes der prydt af kolonner, mellan hvilka äro upphängda guirlander, och på dessa har man för tillfället upphängdt band och persedlar hörande till toiletten; till höger ser man en person hjelpa en annan att påkläda sig en kostym, och på ett bord bredvid ligger en mask med hår och skägg. *Ett stycke från desse och på taflans förgrund synes den egentliga* repetitionen, jag vet ej *af hvilken* scen. En gammal man i sittande ställning och med vandringsstafven lutad mot knäet, tyckes förmanande eller bedjande tilltala trenne ynglingar, som stå framför honom klädde i gördlar af get- eller får-pelsar, som från midjan nedhänga öfver höfterne och bakom dem står en person, klädd i fruntimmersdrägt med en krans om hufvudet, spelande på dubbel flöjt eller rättare hoboë och ackompagnerande de agerande. En af ynglingarne har för beqvämlighetens skuld skjutit masken uppöfver ansigtet och på en pall vid den gamles fötter synas de öfriga till de agerande personerne hörande maskerne ligga, färdige att begagnas.

Likasom ofvan nämdt är om dekorationerne, så äro äfven maskerne delade i trenne slag, efter de olika dramatiska kompositionerne: *tragiska*, *komiska* och *satyriska*. Dessa olika slag hade sina *oföränderliga* typer. De *tragiska* maskerne förestälde mythologiska *eller* historiska personligheter, gudar *och* hjeltar, försedde med sina attributer. De *komiska* hade likaså vissa masker, oföränderligt bestämda för *fadren*, *sonen*, *slafven*, *handelsmannen*, *kocken*, *betjenten* o. s. v. Stundom voro dessa masker *dubbla*, såsom man ofta ser dem representerade på målningarne, neml. på ena sidan skrattande eller leende och på den andra gråtande eller förargade. I sådana fall fick aktören icke visa mer än sin ena sida åt åskådarne *allt efter sin omvexlande sinnesbeskaffenhet*. En del författare hafva dock ansett de antika afteckningarne af sådana dubbla masker mer, som arabesker, än såsom hafvande ägt motsvarighet i verkligheten. — Till de *Satyriska* maskerne hörde *Sileni*, *Faunernes*, *Satyrernes* och *Cyclopernes*. — Dessutom hade man äfven masker, som voro porträtter af lefvande eller aflidna märkvärdiga personer.

För oss, som äro vande att i aktörernes mimik samt menniskoansigtets fint nyanserade muskelspel, se en af dramatiska konstens vigtigaste delar samt största triumfer — för oss förekommer antikens *bruk af oföränderliga* masker vedervärdigt och orimligt, ty det förvandlade *de agerande i* ett slags lefvande marionetter; alla antikens dramatiska föreställningar synas derföre endast varit beräknade på totaleffekt, om jag så får kalla det; menskliga passionernes fina öfvergångar och nyanser hafva på ett sådant sätt aldrig kunnat behandlas; dessa äro menskliga fysionomiens *halfdagrar*, som *här* synas hafva varit förbisedde, då det deremot tyckes vara orättvist att påstå så hafva varit fallet med antikens *med penseln* målade figurer.

Maskerne äro mycket *öfver naturliga* storleken, och just denna omständighet gifver vid handen en förklaring

öfver antikens bruk af masker. Man måste nemligen erinra sig, att antikens theatrar voro något helt annat än våra; de *största* af våra moderne rymma blott föga öfver *två* tusen åskådare, då deremot det lilla Pompeji ena theater har en storlek, som innefattar rum för *fem* tusen åskådare (för att icke tala om amfitheatern, som är ämnad för representationer af helt annat slag och rymmer 20,000), samt man omtalar några af det fordna Roms theatrar, t. ex. *Pompeji* och *Scauri*, som rymde 40 och 60 tusen åskådare. Och huru skulle nu en af våra aktörer och hans mimik taga sig ut på en sådan distans för åskådare, som ej voro försedde med Parisiska "*Lunettes-besicles*"! — Det var troligen, på det att *den spelandes drag äfven på stort afstånd* måtte vara tydliga för åskådarne, som man gaf maskerne deras stora proportioner; men för att förekomma, att aktörerne icke skulle se ut såsom missfoster med de vanskapligt stora hufvudena, så brukades af dem, enligt uppgifter hos de författare, som skrifvit härom, icke blott ett slags mycket tjocka sandaler, som gåfvo figurerne en mot hufvudet svarande höjd, utan äfven kostymer som omsorgsfullt voro uppstoppade eller rättare uppstyfvade, med medel ungefär lika dem, som användas i de moderna styfkjortlarne.

Innan vi lemna den delen af *Pompeji*, som innesluter de nyss omtalte theatrarne, för att öfver de bördiga vinplantagerne, hvilka betäcka stadens öfriga delar, begifva oss till *amfitheatern*, så torde det väl löna mödan att i förbigående göra ett besök i ett af *Pompeji* intressantaste tempel, det som varit helgadt åt *Isis'* dyrkan. *Isis-templets* inre bildas af en fyrkantig portik; till höger är en fördjupning, begagnad till förvaringsställe för benen och askan efter offren, och till venster under portiken är ingången till en

särskild kammare, hvarifrån en trappa förer ned i ett underjordiskt hvalf. I denna kammare står ett stort altare, på hvilket man vid uppgräfningen ännu fann qvarliggande aska och ben efter offrade djur. Några trappsteg föra upp i den heliga cellen, under hvars hvälfda *Podium* man fann den i Museum förvarade *Isis-bilden* af marmor; man upptäcker ännu tydligt det kryphål, hvilket Presterne intagit för att derifrån utdela orakelsvar åt de fromme rådfrågande, som kände sig lyckliga genom det förmodade *gudasvaret.* —

Isis-templet har, utom det stora hufvud-altaret, *tio* mindre altaren, fördelade dels under den täckta portiken, dels i templets öppna delar.

Jag hade vant mig vid att anse antikens gudalära snarare endast såsom en poetisk fabel, än som en verkligen existerande kult; men Pompeji tempel tala i detta hänseende ett öfvertygande språk.

Vi hafva sett det lilla *Pompeji* försedt med tvenne theatrar, och deraf dragit den slutsats, att theatraliska föreställningar måste hafva varit omtyckte hos de gamle; dock var det egentligen icke menniskosjälens styrka eller svaghet i dess olika nyanser, som de gamle företrädesvis älskade att se framstälda på scenen, ty detta var för vekt att spänna intresset; afkomlingarne af den gamla verldens besegrare älskade icke *digtade* nederlag och triumfer, verkligheten låg dem ännu för nära. Kroppens styrka och vighet, blottade svärd, strömmar af blod och dödsoffrens qval — se der det, som låg närmare antikens vilda skaplynne, hvilket Kristendomens milda anda ännu icke förmått tämja; — åt sådant klappade man händerne i vild förtjusning och skyndade girigt att mätta sina blickar i åskådningen af de verkliga striderne på amfitheatrarnes blodiga arena.

Amfitheatern i Pompeji ligger nästan ensam uppgräfd i ena ändan af staden, straxt inom stadsmurarne. Den är både till det yttre och inre väl bibehållen samt har rum för tjugo tusende åskådare, ty till de blodiga skådespelen strömmade, utom stadens egne innevånare, äfven innebyggarne från landet rundtomkring.

Amfitheatern har en oval form; en hvar läsare bör känna ordets derivation, samt således att *amfitheatern* kan tänkas sammansatt af tvenne vanliga theatrar, från hvilka scenerne blifvit borttagne eller så, att de halfcirklar, som utgöra åskådarnes platser, blifvit förenade, samt att skådeplatsen *(Arenan)* ligger midti theatern.

Fördelningen af platserne för åskådarne är ungefär likasom vid de andre theatrarne. *Arenan* kan tänkas såsom om orchestrarne vid tvenne vanliga theatrar äfven blifvit förenade samt förlängde i oval form; den har sitt namn af ordet *arena* (sand), emedan denna plats för de stridande var betäckt med sand, dels för att lemna säkrare fotfäste, dels för att uppsupa bloden af de sårade och döende.

För att skydda åskådarne för de på *arenan* lössläppta vilda djuren, är denna omgifven dels af en med vatten fordom fyld graf, dels af en mur, kallad *Podium*, af 12 till 15 fots höjd; den bildar en slags kaj, och deromkring var hedersplatsen för Kejsaren eller för Konsulerne, Ambassadörerne, Senats-personerne, *Vestalerne* och Magistratspersonerne. Bakom *podium* uppstego de öfrige åskådarnes bänkar den ene öfver den andre, liksom vid de andre theatrarne.

Under *podium* voro *caveæ*, små hvälfda rum eller burar, hvari de vilda djur förvarades, hvilka derifrån utsläpptes att sönderslita hvarandra på *arenan*.

Man har anmärkt, att det endast är inom gränsorne af det fordna Romerska väldet, som man upptäcker amfitheatrar. Greklands förfinade smak hade bannlyst sådana råa

seder från sin jord, eller rättare, de hade aldrig der blifvit inhemske.

För afkomlingarne af den sammanrafsade röfvarhop, med hvilken Romulus, enligt sagan, grundade "verldens beherrskarinna", det genom sin vildhet och obändighet mäktiga *Roma*, — för dem var detta ett värdigt nöje, och den öfverdådiga, till vanvett gränsande ytterlighet, hvartill sådana blodiga skådespel drefvos, särdeles under Kejsartiden, både hvad offrens antal samt lyxen dervid angår, är alldeles otrolig. Det var just vid tidpunkten af Pompeji förstörande, som under Vespasiani efterträdare denna smak stigit till sin största höjd.

Amfitheatrarnes arena var bestämd för flere slags strider, neml. dels emellan menniskor *(gladiatorer)* man emot man, till häst eller till fot, dels emellan vilda djur af olika slag, dels ock emellan menniskor och vilda djur. — Man antager att gladiators-strider kommo i bruk omkring **500** år efter Roms anläggning, samt att de härledt sig ifrån Etruscernes plägsed, att vid stupade krigares begrafning offra krigsfångar, samt vid andra medborgares död offra deras slafvar. Folket hade för dessa grymma religiösa bruk stor aktning, hvarföre dessa, ursprungligen *enskilta sorgefester*, småningom öfvergingo till *offentliga högtidligheter*, som till en början höllos på *Forum* och sedan förlades till amfitheatrarne samt antogo karakteren af omtyckta *förlustelser*.

Under Kejsartidens lyx och djupa sedeförfall voro amfitheatrarnes skådespel, såsom redan nämdt är, i sitt högsta flor. De ädlaste patricier och till med qvinnor blandade sig ibland gladiators-hoparne på arenan, och de ädlaste krigare samt senats-personer deltogo personligen i dessa blodiga strider; ja man vet af historien, att Kejsar *Commodus* sjelf ofta mätte sin skicklighet med gladiatorernes, samt att för hvarje gång detta furstevidunder uppträdde i amfi-

theatern som gladiator, lät han af offentliga skattkammaren betala sig en million sestertier.

Till *Gladiatorer* (af *gladium*, svärd) användes dels lifdömde slafvar, dels krigsfångar; de köptes af skådespels-entreprenörerne samt föddes med stor omsorg och öfvades i särskildt dertill bestämda lokaler *(ludi)*, för att sedan användas vid skådespelen på *arenan*, hvarest de alla, med få undantag, tillsläppte lifvet. Då på statens bekostnad stora offentliga lustbarheter skulle anställas, *uthyrde* eller *sålde* ofvannämde entreprenörer åt Magistrats-personerne sina *gladiatorer*, och likaså då någon rik enskild man af någon anledning ville tillställa dylika lustbarheter.

Det skulle blifva för vidlyftigt att här anföra de särskilta klasserne af *gladiatorer*, som voro indelte efter sina olika vapen och stridssätt; nog af: vapnen voro sådana, att strömmar af blod måste flyta samt åskådarne få tillfälle att förnöja sig af de stupades döskamp.

Så snart en stridande *gladiator* blifvit sårad, äfven om han ännu hade styrka att hålla sig uppe, tvangs han vid åskådarnes skrik: *hoc habet!* att nedlägga vapen. Då berodde det af åskådarne, eller stundom af *Vestalerne*, eller af den, på hvars bekostnad skådespelet gafs, att gifva den öfvervunne nåd att behålla lifvet; uteblef denna genom ett särskildt tecken uttryckta benådning, så mördades den sårade genast af sin lyckligare motståndare i åsyn af åskådarne, som af hans dödskamp hade samma tillfredsställelse, som förut af striden på lif och död.

Vi intagas af rysning vid berättelsen om en sådan grymhet; det var likväl först år 500, då kristendomens milda, försonliga anda hunnit utöfva sitt inflytande på gamla verldens befolkning, som Kejsar *Theodorik* afskaffade dessa skådespel, hvilka då fortfarit under sju århundraden.

Bristande tillgång på *gladiatorer*, eller måhända endast begär efter omvexling i dessa grymma nöjen, gaf anledning

att införa *vilda djur* på *arenan,* för att sönderslita hvarandra eller att strida mot menniskor. Lejon, Pantherdjur, Elefanter samt alla slags rofdjur, äfvensom stundom andra mindre roflystna, infördes på arenan; man häpnar öfver det offentliga antal af sådana djurstrider, som anföras af författare från denna tid.

Ofta förvandlades hela *arenan* till en skog genom deri nedsatta träd, under hvilka striderne försiggingo. Äfvenså stod *arenan* genom kanaler och slussar i gemenskap med stora vattenreservoirer, så att den kunde efter behag sättas under vatten och förvandlas i en liten sjö; detta slags skådespel kallades *naumachia,* och dervid skedde mellan Galerer *strider, lika blodiga som de andra fäktningarne;* dessutom brukade man att vid sådana *naumachior* insläppa *krokodiler* och andra sjödjur för att strida mot hvarandra.

Äfven nyttjades *arenan* till skådeplats för egentliga exekutioner af lifdömde, och under kristendomens första tider, då förföljelserne mot den nya läran ansågos som en ärofull bedrift, plägade man inkasta de kristne på arenan till att sönderslitas af Lejon och Hyenor.

Utsigten från amfitheaterns öfra del eller platå är rätt vidsträckt öfver kringliggande landet samt nedåt sjön. Man påminnes der ytterligare om de stora förändringar, som Vesuven åstadkommit på landets beskaffenhet, ty *Pompeji,* numera beläget ungefär $\frac{1}{6}$ Svensk mil från stranden, utgjorde fordom en sjöhamn, och dess murar omgåfvos på sydöstra och södra sidorne af hafvet!

Öfver sjelfva *amfitheaterns* folktoma inre har man uppifrån nämde platå den fullständigaste öfversigt, och egne äro känslorne, som uppväckas vid åtankan, hvad här *fordom varit* samt hvad här *nu är;* amfitheatern plägar, då man

efter föregånget åskådande af Neapels museum, gjort sin rund kring *Pompeji* gator, vanligen tagas till hvilopunkt; der ordna s g småningom de orediga massorne af hvad man under promenaden sett och erfarit, och anblicken af den kringliggande *lefvande* trakten manar till jemförelser; man känner sig ännu till hälften försatt i fremmande sferer, och hela vandringen med dess intryck förekommer såsom en slags sömngång. Kolen efter det brända offret sågos ju nyss ligga qvar på *Isis*-altaret, — arbetet i bildhuggare-verkstaden var i full gång, sågen var nyss ryckt ur det halfsågade marmorblocket och, under ett litet uppehåll i arbetet, ställd der bredvid, — i källrarne sågo vi vinkrukorne med tydliga spår af vin, — i köken varseblefvo vi grytor, pannor, knifvar ligga på sina ställen, vi sågo bröd och pastejer, frukter, och i qvarnarne krukor med säd, färdig att slås på stenarne, — i skyllerkuren sågo vi soldaten i rustning på vakt och i soldatkasernens arrestrum soldater ligga fängslade, — på husväggar hafva vi sett affischer om skådespel och annonser om hus och bodar att hyra — korteligen: lifvet i dess hela verksamhet och minsta detaljer låg nyss öppet för våra blickar, men ett skenlif *två tusende år gammalt!*

Det är likasom hade ett hjul i tidens stora urverk sprungit sönder, och allt här på denna punkt blifvit stillastående. Hvarje äfven den minsta småsak blef liksom förtrollad liggande på sitt ställe, trotsande naturens vanliga lagar för förgängelsens förhållande till tiden, under det att några famnar högre ofvanför dessa förtrollade boningar lifvets kretsgång fortgick på sitt vanliga sätt, generation efter generation med dess seder, tänkesätt och bruk föddes och bortdog samt alldeles förändrades.

Kastar man en mönstrande blick omkring den samling af antika bilder och scener, som åskådningen af *Pompeji* och de der funna föremål lemnat åt fantasien, så mötes ögat af en mängd oöfverträffliga mästerverk i architektur och

skulptur och i allmänhet af en smak och prydlighet, som endast såsom undantag får sökas hos vår yngre generation; man ser en massa af föremål, liknande till sin bestämmelse våra nu brukliga *och skiljande* sig ifrån dessa hufvudsakligen just genom de antikas *nyssomtalta* prydlighet; man finner byggnadssättet *och materialierne* hos de vanliga enskilda *husen*, uppförda för 2000 år sedan, fullkomligen likna dem, som nu äro under byggnad af den lefvande generationen här på stället. Man håller sig gerna vid det, som närmast ligger för ögat, och utropar vid tanken derpå: "Två tusende år!" — — har då menniskosinnet slumrat overksamt under detta ofantliga tidssvalg, liksom skeletterne i *Pompeji*, eller gifves *böljor* äfven *i årtusendernes* flod, som regelmässigt *höja och sänka* menniskoslägtets *bräckliga* farkost? hafva dessa sista årtusenden då varit den mörka fördjupningen mellan tvenne böljor, och skall, sedan vi uppnått eller öfverstigit antikens ståndpunkt, farkosten åter sänkas, för att efter årtusenden en ny bölja skall höja *våra* efterkommande till, eller något öfver, vår egen ståndpunkt? Har menniskoslägtets bildningstillstånd sin periodiska ebb och flod, och hvilka äro då de dolda attraktionslagar, det lyder?

Sådana voro ungefär mina tankar, då, intagen af det vackra och sköna, jag *sett från* antiken, jag i ögonblickets förtjusning ensidigt bedömde hela *antiken derefter*, men snart fullföljde jag jemförelsen vidare: en fremmande Gudafamilj trädde fram för mina blickar, *Gudar*, underkastade alla de passioner och strider, som vi tänka oss såsom endast vidlådande det ofullkomliga menniskoslägtet; — strömmar af menniskoblod färgade *arenan*, utgjutna till andra menniskors nöje och tidsfördrif, och jag tyckte mig känna öronhinnorne skakas af de stormande bifallsyttringarne, då den ene gladiatorns svärd genomborrade den andres hjerta — korteligen: jag såg Gudar degraderade till menniskor, och menniskor till vilddjur.

Men öde sågs *nu* den vida amfitheatern ligga under mina fötter; de dödsrosslande Gladiatorerne, Tigrarne och Lejonen, som föddes med kristnas blod, och blodströmmarne på arenan voro *längesedan försvunna*, *en mild försonande genius hade jagat fantomerne från Olympen* bort från deras blodbestänkta altaren och vekat upp *menniskoslägtets is-skorpa*; — jag blygdes redan öfver mitt första förhastade omdöme, då plötsligt en dånande knall, upprepad i ett åsk-likt dunder af echo't mot *Sorrentos* och *Castellamares* klippväggar, vände min uppmärksamhet utåt sjön. En af *Palermo*-Ångbåtarne med sin rykande skorsten utkastade från sina däckskanoner hvita rökmassor, saluterande den i viken kryssande Napolitanska Örlogsflottan; *en blick åt mot-satta hållet* visade mig nere på den utgräfda slätten kring amfitheatern en Engelsman, som för att fördrifva tiden hade slagit upp en bok, under det att hans på ett statif uppstälda *Daguerreotyp* låt *solstrålarne* på plåten afteckna amfitheatern och kanske min egen bild på dess öfversta kant! — Kanon-skotten voro liksom en maning att se litet vidare omkring mig, och dessa blickar skingrade illusionen; vår tid *steg* fram och fordrade rättvisa; den framstälde *i ett ögonblick till* täfling *kompassen, krutet, ångkraften, kommunikationernes hastighet, boktryckarekonsten, Daguerreotypen, Chemi, Optik, Mekanik, Magnetism &c.* Stackars antik, med din smak och dina oöfverträffliga mästerverk i skön konst! du vinner ej på jemförelsen; vid sidan af ditt naturstudium och praktiska erfarenhet har vår tid ställt beundransvärda vetenskapliga kalkyler, hvilka icke mer äro inskränkta till ägaren af den dyrbara papyrusrullen, derpå de finnas upptecknade, utan hundratusenfaldigt flyga de omkring öfver hela jorden, granskas och förbättras genom nya rön och vexa i *storhet* och sanning.

Mången djup och stor sanning upptäckte äfven *antiken*, men den inskränktes till de "vise" och dog *bort* med dem,

ty den hann ej spridas, innan den försvann ur minnet. Hos oss har boktryckarekonsten förändrat förhållandet; såsom snöbollen på alperne, så vexer nu en upptäckt sanning, om än aldrig så liten, under sitt lopp; nya idéer och erfarenheter länkas fast dervid, tilldess den, stor och oemotståndlig, med lavinens krossande kraft slutligen omintetgör tviflet och fördomarne.

Efter återkomsten från våra vandringar på antikens område, låtom oss besöka den rent moderna afdelningen utaf Bourbonska Museum, neml. samlingen af *Oljofärgstaflor*, innefattande ett temligen betydligt antal taflor af Italienska samt af Nederländska och Holländska skolorne. Af de sistnämda finnas tvenne förträffliga porträtter af *Rembrandt*, och af de Italienska skolorne har man i den så kallade "*mästerverkens sal*" uppställt det yppersta, som den fordna Farnesiska samlingen ägt, och deribland omkring fyratio taflor af de störste mästarne, t. ex. tvenne *Madonnor* och tvenne *Porträtter*, och deribland det ryktbara af *Leo X.*, af *Raphaël*, flera taflor af *Tizian*, *Caraccierne*, *Ribera*, *Fra Bartolomeo*, *Guercino*, *Correggio*, *Giulio Romano* m. fl. Den sistnämdes arbete: *Madonna del gatto*, röjer, hvad kompositionen beträffar, en Raphaëls lärjunge, men färgorne hafva högst betydligt förändrats och mörknat; en på förgrunden sittande *katt* har gifvit taflan dess tillnamn, till skilnad från de tusende andra madonnor, som finnas; men *katten* är för öfrigt alldeles icke någon större "mästerkatt", än andra dess afmålade likar.

En *Magdalena* af *Guercino*, *Colombos* porträtt måladt af *Parmigianino*, några porträtter af *Rembrandt* samt vyer af *Canaletto* föllo mig mest i smaken. Något nationalgalleri af moderna Napolitanska artisters arbeten äger icke Neapel.

12.

En dag i Neapel.

November 1842.

Med *timmräkningen* faller det sig litet svårt för en nordbo under första vistandet i södra delarne af Italien, ty den är alldeles olika vår vanliga. Ständigt får man höra talas om klockan **13**, **16**, **18**, **21** till och med **24**; och ser man i Neapel på Theater-affischerne, så läser man der t. ex.: *"Si principia all' una e mezz' di notte, ossia alle ore sette e mezz' all' uso di Francia"* (Spektaklet börjas kl. half två på natten eller kl. half åtta efter Franska bruket). Något hvar har man väl hört talas om byxor, västar, kjortlar och lif "à la mode Française", men *timmar* — se det var för mig alldeles nytt.

Timmräkningen börjas vid *Ave Maria*, d. v. s. om aftonen vid solnedgången, och är sedan i en oafbruten följd hela dygnet om, så att t. ex. nu på hösten kl. **6** är kl. **24**, vårt kl. **7** är kl. **1**, kl. **3** på morgonen är kl. **9**, kl. **12** på dagen är kl. **18**, kl. **3** eftermiddagen är kl. **21** o. s. v.

Detta räknesätt är allmänt brukligt; de *bättre* klasserne förstå dock äfven vårt sätt att räkna; likväl hafva de lika svårt att reda sig med detta, som vi med deras sätt, och måste då alltid tilläggas "all' uso di Francia" till skilnad från det vanliga sättet. — Äfven brukar man att räkna i *väkter*, på gamla sättet; kl. **9** på morgonen kallas sålunda *"alle tre di mattina"* (vid tredje morgontimman) samt *"alle due dopo mezzodi"* (vid andra timman efter middagen) betyder kl. **2** på dagen o. s. v.

Tornuren på landet och äfven i städerne, t. ex. vid *Santa Lucia* i Neapel, hafva också blott *sex* timmar eller siffertal.

Det första ljud, hvilket under morgonens halfslummer vanligen träffar örat, är det af skramlande koskällor eller pinglande klockor, som höres nerifrån gatan; girige att begagna hvarje timma, skynda vi upp och öppna balkongdörrarne. Nere på gatan *utanför porten* varseblifva vi då en bonde eller *bondhustru från* trakten närmast kring Neapel, med sin ko eller sin gethjord; klockljuden äro den *vanliga* signalen, som underrättar husets innevånare om kreaturens ankomst; straxt derpå utkomma de olika hushållens tjensteandar med glas och koppar, mjölka korna eller getterna på gatan och betala sina slantar till bonden, som derpå drifver sina kreatur till andra kunder; så *tillgår till* största delen mjölkförsäljningen i Neapel; *den lemnar den fördelen*, att man kan vara säker att få sin portion *oupphlandad*, hvilket annars i hufvudstäder sällan är fallet; klimatets beskaffenhet medgifver ej eller större förlager af denna vara. Getmjölk användes mycket i Neapel. (Månn-tro man icke från äktheten af denna vara, på grunder, som jag på ett annat ställe antydt, bör härleda Napolitanarens smak och vördnad för horn?)

Den främling, *som blott* ett par dagar varit i Neapel, vet alltförväl, att efter nyssnämde *signal med klockorne eller* skällorne, icke mer är värdt att tänka på sömn, och man qvarstannar i morgonluften för att från balkongen se, huru Napolitanarne börja sin dag. Snart får man höra skriken: "*Pollastre! Ah! che belle pollastre*" (Höns! ack hvilka sköna höns!) "*Merluzzi, Cefali* *) *ah! che be' pesci*" (ack hvilka sköna fiskar!) o. s. v., ty man bjuder ut alla slags varor på gatorne.

---

*) Fisksorter.

Ännu synes endast tjenstfolket i husen omkring vara i rörelse; vid skriket af de utbjudande Lazzaronerne öppnas balkongdörrarne, och någon piga eller fru, klädd i en kostym, som närmast öfverensstämmer med den tidiga morgonen och det heta klimatet, utkommer och gifver medelst det söderut allmänt brukliga, hos oss okända, genomträngande hväsljudet Lazzaronen tecken att stanna; derpå nedsänkes en korg, bunden vid en lina; Lazzaronen urlastar de slantar, som den innehåller, och lägger i stället dit valuta i grönsaker, kött, fisk &c. &c., korgen upphissas och Lazzaronen fortsätter sitt skrik.

Då man förut hört så mycket omtalas nödvändigheten att vi hvarje köpslut, äfven om den minsta småsak, i förväg *ackordera* och *pruta*, så blir man rätt öfverraskad att finna nu ifrågavarande handel afslutad utan hörbart ackord eller prut; men då man om detta förhållande söker upplysning, finner man, att man bedragit sig, samt att det icke är *hörsel-* utan *syn*-organerne, som måste anlitas för att komma under fund med transaktionen; ackordet och prutningen ske nemligen icke med ord utan medelst *tecken*. Napolitanarens teckenspråk och mimik utgöra en rätt intressant sida af hans karakter; detta språk talas med en otrolig begriplighet. Så har man utom helsnings-, bifalls- och nekande tecken, till en del olika med de hos oss brukliga, äfven särskilda tecken med händer och fingrar för en mängd oftare förekommande begrepp, såsom för promenad, kyrka och ave maria, hafvet, theatern o. s. v. På detta sätt försiggår ofta konversationen emellan första och femte våningens balkonger tversöfver gatorne eller grannhusen emellan. Då vid sådana köp-afhandlingar som den ifrågavarande t. ex. en innevånare i femte våningen kommunicerar sig med en Lazzaron nere på gatan, hvilken kringbär föremål af olika storlek, så tecknar köparen eller köperskan först medelst en rörelse med fingrarne eller handen föremålets storlek eller form; Lazza-

ronen antyder derpå med antalet af utsträckta fingrar priset i *grani* eller *carlini;* en runkning på hufvudet eller horizontel rörelse med handen tillkännagifver missbelåtenhet med priset, och antalet af utsträckta fingrar åter hvad som bjudes o. s. v., tilldess öfverenskommelsen är träffad och korgen nedhissas, varan ditlägges och pengarne derefter nedkomma eller Lazzaronen sjelf uppstiger i huset med sin vara; men en sådan prutning är skedd på några ögonblick och undgår alldeles den, som ej i förväg är gjord uppmärksam derpå.

Korgen med linan besparar månget steg för de kommode Napolitanarne, i synnerhet som husen i allmänhet hafva många våningars höjd.

En annan slags korg-kommunikations-inrättning, som särdeles på mindre gatorne är lika allmän, är den, som brukas *tversöfver* gatorne ifrån det ena husets balkonger till balkongerne af det hus, som ligger midt emot på andra sidan om gatan. Emellan balkongerne är nemligen sträckt en lina, på hvilken löper en liten korg, som medelst dervid fastgjorda segelgarnsändar kan föras fram och tillbaka tversöfver gatan; när nu ett nystan, en biljett, en klädespersedel, en bok skall passera ifrån den ena balkongen till den andra, sättes korgen i rörelse.

Större nytta än i alla nu anförde fall medföra dessa horizontela och vertikala kommunikations-anstalter vid skötande af hvarjehanda kärleksaffärer med thy åtföljande korrespondanser, saker, lika nödvändiga för en Napolitanska, som trots nålar, nystan, kött, grönsaker och andra lefnadsbehof. — När natten kommer med sin skymning, nedhissas korgen från balkongen till den väntande nere på gatan och uppgår åter, lik en luftballong, lastad med bref, eder, löften och försäkringar; och då enhvar känner, huru lätta sådana artiklar äro, så kan man nog föreställa sig, att en hel hop kunna rymmas i en korg, utan att denna dock blir särdeles vigtig, samt att den nedanföre stående i allt fall icke har

mycket att frukta, äfven om bandet skulle brista och korgen falla ned på hans hufvud tillbaka.

Mot kl. 8 öppnas den ena balkongdörren efter den andra; Napolitanskorne utkomma och vattna sina blomsterkrukor samt kasta i förbigående en blick till något af fönsterne i grannskapet, hvarest bor någon god vän, som de för tillfället utvalt till "idole del suo cuore." Utkomma då på samma gång bekanta fruntimmer på andra balkonger, så afhandlas genast egna och andras angelägenheter med ljudelig röst, dervid dock deras "statshemligheter" meddelas genom det teckenspråk, hvarom jag nyss talat. Så snart man vid denna tiden på morgonen någorlunda allmänt kommit på benen i husen, förmörkas i en hast himmelen, ty från balkongerne uthängas madrasser, sängtäcken, lakan, klädningar och andra persedlar, som ej så noga kunna specificeras. En balkong i Neapel är en oskattbar sak af den mångsidigaste nytta; derifrån afgöras kärleks- och andra affärer, — der har Napolitanskan sin blomsterträdgård, — balkongen tjenar till vädrings- och torkningsplats, och dit plägar man under nätterne i kylan utsätta eller hänga kött och andra födoämnen.

Vi begifva oss nu ut, för att på närmare håll åskåda dagens företeelser, och knappt hafva vi satt foten utom portgången, förrän en *Carozziere* eller hyrkusk sträcker ut fingrarne mot oss skrikande sitt: "*Volete Carrozz', monta, Eccellenza monta*", ty att åka anses af Napolitanaren såsom ett naturbehof och "*il dolce far niente ed il montar in carrozza*" (det ljufva att göra ingenting och att åka i vagn) är, som man vet, Napolitanarens valspråk. — Hyrkusk-embetet drifves derföre i stor skala, så att hvarje hyrkusk utom en mängd hästar och åkdon äfven håller sig en eller flere *kommissionärer*, hvilka äro utposterade i grannskapet samt med sina skrik den ene från den andre underrätta sin principal, när någon åkbar person är i annalkande. Dessa

kommissionärer äro enträgna och förefalla i början högst besvärliga, men snart vänjer man sig dervid och märker icke deras skrik eller låtsar dervid ej fästa uppmärksamhet, då de vända sig åt ett annat håll utskrikande sitt vanliga: "*Carozz', Carozz', ah che bella carrozza.*"

Men innan vi kasta oss in i hvimlet på gatorne, begifva vi oss till ett Caffé; jag tillstyrker läsaren att följa mig till "*Caffé Italiano*" vid *Toledo*, dels derföre att det är beläget straxt bredvid mitt logis på *Strada Nardones*, dels derföre att detta kaffehus företrädesvis besökes af utlänningar af alla nationer. Neapel har en ofantlig mängd Cafféer; ett par af dem vid Chiajan äro i glans jemförliga med Paris' bättre Cafféer, men annars äro Neapels mindre samt bestå vanligen af flere små rum. Kaffehuslifvet blir allt allmännare, ju längre man kommer åt söder; i Norra Italien mer än i Frankrike, och här i Neapel mer än i norra delarne af halfön. Biljard-salarne anlitas med passion och biljarderne äro ständigt belägrade af spelande och åskådare. Under det vi smutta på vårt kaffe, taga vi en tidning i handen; Neapel är fruktansvärdt magert på sådan själaspis, ty Regeringen och vederbörande hafva en miserabel smältningsförmåga, och tåla hvarken sjelfve eller anse det nyttigt för folket att belasta sig med sådana ämnen.

På gatan utanför har emedlertid allt hunnit i full verksamhet, d. v. s. hvar och en skriker och väsnas så mycket han förmår; intrycket häraf på en fremling är i början förbryllande, men man blir otroligt fort vand dervid. Rörelsen på *Rue S:t Honoré* eller på norra *Boulevarderne* i Paris är väl, särdeles vid middagstiden, mycket stor, och folkmassan der måhända större; dock har den på långt när icke den stormande karakter, som här i Neapel, hvarjemte denna sednare stads i allmänhet trånga gator gör den rörliga massan dubbelt märkbar, ty Neapel har inom sin jemförelsevis inskränkta rymd sammanpackad en massa af omkring *tre-*

hundradefyratiotusende menniskor, af hvilka största delen vistas utom hus. Det, som gör denna rörelse ännu märkbarare, är det dermed förenade buller och skrik; Napolitanarn har en oemotståndelig och medfödd böjelse för skrik och oväsende.

Neapel, utvidgadt och tillbygdt vid flere olika tidpunkter utan någon bestämd plan, har i följd deraf oregelbundna gator gående i alla direktioner samt ofta högst besvärliga, emedan staden är bygd på bergets sluttning samt gatorne derföre talrikt försedda med trappor och branta afsatser. Neapel har egentligen blott tre verkligen vackra och praktfulla gator, neml. *Toledo* och dess fortsättning uppåt *Gapodimonte, Chiajan* utåt stranden, samt *Strada Foria.*

Ingenstädes har man väl så många variationer på ordet *gata*, som här i Neapel. *Strada*, benämningen för de bredare och ansenligare, omvexlar stundom med ordet *via* samt med ett från Franska ockupationen bibehållet ord *rua;* en smalare gata kallas *vico*, gränd, och våra "återvändsgränder" *vicoletti;* gå dessa under hvalf, kallas de *sopportichi;* äro de sluttande, kallas de *salite* och *calate;* hafva de trappor, benämner man dem *gradoni*, och om dessa gå i flere omgångar och bugter, heta de *rampe; trånga* gränder kallas *strettole* o. s. v. Endast detta utgör ett helt studium, som dock är nödvändigt, om man vill på egen hand taga sig fram.

Neapels hus och palatser hafva en helt egen karakter genom sina *platta tak* samt sina talrika *balkonger*, bådadera prydde med träd och blommor samt liknande små trädgårdar. Taken äro nemligen icke sluttande, som hos oss, utan alldeles platta såsom ett golf, slagne med Pozzolana *) samt omgifne med jern- eller sten-balustrader; de äro vanligen fullsatte med ständigt grönskande träd- och busksorter samt

*) En kalkartad Italiensk jordart, som begagnas till murbruk samt i luften hårdnar till sten.

blommor, och tjena till många ändamål. Stundom äro dessa platåer, liksom *loggierne*, täckta med ett galler af vindrufsrankor eller andra slingervexter och utgöra då de trefligaste löfsalar, man kan önska sig, äfven med afseende på den utomordentligt sköna utsigt, man derifrån njuter öfver Neapels vik med dess öar samt den kringliggande nejden och Vesuven. Höstnätter, tillbragta på dessa "*Belvederers*" hängande trädgårdar, lemna i själen qvar månget svalkande minne från söder.

Nästan hvarje fönster har sin "Balcone", hvarje balkong sina blommor, och balkongerne äro Napolitanskornes älsklingsplats under de dunkla aftnarne och de ljumma nätterne; *här sköta de sina hjertans ömtåligaste affärer, och här luta* de sig bland blommorne utöfver balustraden i de sydländska vällustiga, tysta nätterne, lyssnande på guitarr- eller mandolin-tonerne och sången, som nerifrån gatan uppstiga från dess suckande "amante" eller "amico."

Balkongerne och taken med deras blommor gifva gatorne ett vackert utseende, ehuru då gatorne äro smalare, de göra dem mörka.

Neapel har annars icke några för sin architektur imponerande enskilta palatser; bland offentliga byggnader gifvas dock flere utmärkt sköna, såsom "*gli Studii*", *Ministershuset* vid *Toledo* och "*il Serraglio*" (en fattigförsörjningsanstalt) vid *Strada Foria;* under vår snart började promenad kring stadens olika delar torde vi härtill återkomma.

Då vi utkomma från Cafféet, döfvas våra ovanda öron af bullret. *Toledo* är hjertat i staden, och dit ställa vi först vår kosa; ej nog att en- och flerspända vagnar och omnibussar, åsnor, gethjordar, oxar och kor korsa hvarandra i alla rigtningar; ej nog att Vetturiner, vatten-, limone-, grönsaks-, fisk-, kött-, svafvelsticks- m. fl. försäljare skrikande utbjuda sina varor; snäcksäljare, vexlare, lazzaronpojkar och åsnor skrika, Napolitanarn skriker och gestiku-

lerar, då han konverserar — allt är skrik och rörelse. I Neapel bär man omkring och utbjuder på gatorne ej blott nästan alla bärbara lefnadsbehofver, utan äfven husgeråds-saker, såsom köksredskap, glasbuteljer, olja, stöflor, skor, postelin, klädningstyger m. m. d.; det är desse utbjudare som åstadkomma största bullret.

"Ni kommer från *Toledo*" eller "Ni går till *Toledo*" är det vanliga tilltalet, då någon af mina bekanta Napolitanare träffar mig ute i staden. Den dag, då en Napolitanare icke genomvandrat sin Toledo, anses af honom såsom en förlorad dag, ty *Toledo* är hans stolthet, der finner han Caféer, Biljarder, Lotteribodar, Limonadstånd, glaceförsäljare, ekipager och lif, och deri ligger orsaken till denna och dess bigators företrädesvis stora trängsel af gående, åkande, ridande.

Det är angenämt att kasta sig in bland en sådan stormande och liflig massa och låta strömmen föra sig framåt, lik godt hvart det bär, samt att derunder uppfånga intrycken af de förbiilande figurerne och grupperne, hvilka äro främmande och nya äfven för en Italienare från norra delarne af halfön.

Stenläggningen på gator och platser består af stora, slätslipade lavablock; den lättar mycket vandringen derpå, emedan den förekommer trötthet samt ömhet i fötterne.

Vid hyrkuskarnes och deras kommissionärers efterhängsna skrik "Carozza—Signor" har örat redan blifvit vandt, och vi fästa dervid ej mera någon uppmärksamhet.

"*Castagni—ah che buona frutta!*" skrålar oss i örat en *Castagnaro* (försäljare af stekta kastanier), som med sin korg på hufvudet drifver omkring, ofta uppehållen af afnämare, ty Napolitanarn älskar kastanien såsom folket hos oss potates. — "*Caraffi—Signori—Caraffi—forti!*" skriker utbjudaren af glaskaraffer; vi måste beundra hans skicklighet att balansera med sin äfven på hufvudet burna korg, full

med buteljer af olika storlek, ty oaktadt bördans bräcklighet gör han dock icke något undantag från det vackra Italienska bruket att bära bördorne på hufvudet samt låta kroppen bibehålla sin upprätta ställning. — Se här kommer en *Tamburinaro* eller försäljare af tamburiner, med en hög pyramid af desse instrumenter på hufvudet, och han ackompagnerar sitt skrål med slag på den skrällande tamburinen, hvilken han såsom prof bär i handen.

"*Fiori — fiori belli! Signorine!*" ropar *Fioraron* (försäljaren af blommor), i det han utsträcker sin hand, full af blomsterbuketter i strålande färgprakt, upp mot balkongerne, der de brunögade Napolitanskorne sitta bakom de nedrullade rörjalusierne.

"*Pollastre, pollastre — ah che belle bestie!*" (höns, höns — ack hvilka sköna kräk!) skriker i vårt öra en *Pollajuolo*, som på hufvudet bär en stor korg, öfver hvilken medelst trädbågar är utspändt ett nät, inom hvilket en samling af tuppar och höns vänta martyrernes död att stekas vid sakta eld. Öfverst på korgen ligger ofta fastbunden en stor kalkon, och i en öfver axlarne fästad lina äro dessutom vid fötterne fastbundne ett halft dussin ankor eller höns, som med sina jemmerskri söka öfverrösta deras känslolöse herre.

Här möter oss en hop landtfolk, karlarne med deras spetsiga hattar samt tröjorne kastade öfver ena axeln, drifvande framför sig hjordar af getter, som varit inne i staden för att mjölkas; — de mötas af annat landtfolk, som drifver in oxar; kreaturen komma i klammeri med hvarandra; i detsamma anländer en trespänd Castellamare-calesso, som måste stanna för trängselns skull, och en förskräcklig villervalla uppstår: vetturinen skriker, oxdrifvarne, oxarne och getterne skrika, folket på denna och angränsande gator springer hit och skriker äfvenledes för sällskap skull; alla gestikulera, höta samt svänga käppar och piskor öfver huf-

vudet, och just då en fremling, okunnig om Napolitanska naturen och bruket samt förskräckt öfver det oerhörda oväsendet och gestikulationerne, väntar sig få se ett blodigt slagsmål uppstå, så går skrattande och fredligt resonnerande hvar och en åt sitt håll, *likasom ingenting* hade passerat, och lemnar fremlingen i bestörtning öfver *den obegripliga*, ögonblickliga öfvergången från, såsom det tycktes, den högsta *grad* af upphetsning till den likgiltigaste passivitet.

Men det *allmänna* oväsendet fortgår i samma ohejdade fart; då höres plötsligt ljudet af en ringklocka; — bullret och rörelsen på denna punkt förlamas i samma ögonblick, hela folkmassan sjunker ned på knäna, med blottade hufvuden, *under det att händerne, liksom drifne af en gemen*sam, dold mekanism följa samma rörelse — den af ett korstecken. Vid första åsynen häraf skådar man sig förvånad omkring efter orsaken till denna plötsliga förändring; då upptäcker man ett stycke bort på gatan ett ankommande tåg: först går en eller två Lazzaroner (barn eller äldre personer), hvilka medelst i händerne burna ringklockor åstadkomma det magiska ljudet; bakom dessa synas åter fyra andra dylika, uppbärande på förgylda eller målade *stänger* en med guldfransar prydd *karmosinröd sammetshimmel*, under *hvilken går en prest eller munk*, som framför sig bärer *Ostian; och andra* Lazzaroner eller också kyrkotjenare bära påtända vaxljus. Napolitanarne kalla denna ceremoni *"il porta Gesù"*; den äger rum, då någon på sjuksängen vill anamma Sakramentet, samt Presten från närmaste kyrka anmodas infinna sig i sjukhuset. Napolitanarn visar den största yttre andakt vid ett sådant kringbärande af Ostian och nedfaller alltid på sina knän, ehuru angeläget hans ärende ock må vara; äfvenså upphör man med sina sysselsättningar och knäfaller inuti husen, då det välkända ljudet tillkännager att Ostian bäres förbi, det må vara enskilta hus eller *Cafféer* och Biljarder; äfven uti de allmänna Journal- och *Tidnings-*

sällskaperne upphör man med läsningen samt gör korsteknet, och de mera andäktiga falla äfven på knä. Om vid parader eller militäriska marscher Presten med Ostian kommer förbi, så kommenderas hela militärstyrkan att falla på knä samt att i denna ställning skyldra gevär för Ostian.

Men nu *tillbaka till* Toledo! Knappt har Presten med Ostian aflägsnat sig tjugo steg, så fortsättes åter bullret och rörelsen med samma stormande kraft, som några ögonblick förut; den andäktige Lazzaronen är lika högljudd; ficktjufven, som nyss på knäna gjorde korstecknet, använder ögonblicket derefter fingrarne, att i sin nästas ficka pröfva lyckan af den välsignelse, som han nyss medelst korstecknet förvärfvat sig.

En folkskockning ett stycke härifrån drager till sig vår uppmärksamhet; vi se armar svängas i luften och höra högljudda skrik blandade med skrattsalfvor; snart urskiljas äfven ljuden af skallrande trummor och skärande piccolaflöjter.

"Följ med mig, följ med mig!" ropade elektriserad Frederigo, första gången jag i hans sällskap förnam dessa ljud. — "Följ med, så skall jag visa er en af Neapels lustigaste gatscener!" — Vi armbåga oss fram bland folkhopen; *midt inne* i kretsen hafva vi framför oss en besynnerlig grupp, bestående af fyra Lazzaroner, nemligen tre gossar, hvaraf tvenne af all makt *slå på trummor*, under det att den tredje ackompagnerar dem med en skärande *piccolaflöjt*, men hufvudpersonen är en fullvext Lazzaron, klädd såsom en slags Pajazzo i de vanliga, något genomskinliga underkläderne, men tillika i en jacka med bröstet och knapphålen fullhängde af messings- och tennplåtar samt färgade bandstumpar och blomsterbuketter; den brukliga spetsiga hatten är omvirad med lager- och myrtengrenar; under venstra armen bär han en stor och i högra handen en mindre myrtenomlindad vinkaraff och svängande denna i luften samt dansande och hoppande efter trummans och flöjtens takt eller otakt, skrålar han under tusende krumsprång, grimaser och espieglerier

till de kringstående: "Kommen hit go' vänner — kom hit och smaka — se här är vin för två grani buteljen — vin — äkta vin go' vänner" &c. &c., och under detta skrik, omvexlande med sång och dans, sätter han vinbuteljen för munnen på de kringstående eller förbi-passerande, som med kritisk min pröfva dess innehåll samt utbyta espieglerier med den outröttlige Pajazzon, hvilken så fortsätter sitt tåg gata upp och gata ner, alltid åtföljd af en massa menniskor, under det att de kringliggande balkongerne äfven äro fulla med folk.

Nyfiken och förundrad öfver detta besynnerliga bruk, så olika det, som vid Ostians kringbärande ögonblicken förut visade sig på samma ställe, framstälde jag till mitt sällskap en begäran om förklaring, och erfor, att under hösten, då vinpriserne fallit så, att en vanlig Napolitansk vinkaraff blott kostar 2 grani, så lega Vinhandlarne sådana personer, som de i ofvannämda grupp beskrifna, hvilka då förses med vin samt derpå tåga från gata till gata för att genom sina upptåg låta det törstiga folket få kännedom om de gynnande konjunkturerne. Enahanda bruk iakttagas äfven af försäljare af andra slags lefnadsvaror, t. ex. af mjölnare, bagare o. s. v., endast att Pajazzons attributer då äro annorlunda.

Så leker allt i denna den sorglösa sysslolöshetens stad; menniskan är en skrikande, stojande och gestikulerande Pajazzo från vaggan till grafven. Det är, särdeles för en nordbo, eget att på gator och offentliga platsar se framför sig desse Pajazzoscener, hos oss inskränkta till theatern och barnkammaren; och detta intryck vexer, då man varseblifver det deltagande och nöje, som massan — icke blott barnen, utan både gamla och unga — finner deruti.

Men Neapels Novembersol är het; strömmen har fört oss fram och tillbaka i trängseln, ty nyfikenheten har just fört oss dit, der folkmassan varit störst; vi behöfva något att afkyla oss, och i detta afseende behöfva vi icke eller

vara i någon förlägenhet, ty blott vi blifvit något vande vid den i början obegripliga Lazzaron-dialekten, så ljuda ständigt i våra öron utropen:

"*Sorbetti, Sorbetti!*" — "*Acqua fresca!*" — "*Acqua nevata!*" framskrålade af *Sorbetari* (glaceförsäljare) samt *Acquajuolo* (vattenbärare), tvenne af de vanligaste typerne utaf Neapels mera välmående Lazzaroner. De hafva i allmänhet den rymligaste butik, som någon handlande kan önska sig — marken till golf och den blå himmelen till tak. *Sorbettarons* glace-apparat står på gatan bredvid honom jemte en spann vatten prydd med lagergrenar, och fyra eller fem små spetsglas för glacerne fullända redskaperne tillhörande hans indrägtiga yrke. De kringvandrande vattensäljarnes redskaper äro ännu enklare: en rund trädreservoir bunden på ryggen, några glas placerade på en liten rund trädbricka och i deras midt kannan med den oumbärliga "*Sambuco*" (flädersaft), samt omkring lifvet bunden en liten låda, deri de förtjente slantarne nedstickas. Dessa kringvandrande vattensäljare anlitas likväl mest af de lägre klasserne, då deremot de bättre taga sin tillflykt till de utåt större gatorne befintlige, namnkunnige Napolitanska *limonadstånden*. Dessa likna till storlek ungefär våra marknadsstånd, men äro utmålade i bjerta färgor och prydde med kolonner och trädsnidare-arbeten, små fanor och helgonabilder; inom disken, garnerad med citroner, apelsiner, drufvor, fikon och meloner m. m., finna vi vår *Acquajuolo* i sin spetsmössa och skjortarmarne, ur en eller tvenne på axlar fritt svängande, aflånga vattenreservoirer iskänka "*Acqua nevata*" åt törstande kunder; vattnet deri hålles kyligt genom snö, dock dricker en Napolitanare aldrig, om det kan undvikas, ett glas enbart vatten, utan ur en särskild och alltid i beredskap varande kanna ihällas några droppar *Sambuco*, som åt vattnet gifver en egen bitter smak. På limonadståndets façad är vanligen utmåladt något af ägarens skyddspatrons många underverk; och för att vara

skyddad för anfäktelser af onda andar eller långa fingrar, innehåller dessa butiker, likasom alla andra, dels ett litet horn, hängande eller fastspikadt, dels ock Madonnans bild eller skyddshelgonets beläte, hvilka *till yttermera visso* af hvarje Napolitan, såsom amuletter mot allt ondt, bäras hängande i ett snöre på bröstet.

Vi hafva hafva haft tillfälle att stilla vår törst, således tillbaka in i hvimlet!

Se här kommer en skrikande "*Oliandolo*" eller "*Oliararo*" (oljosäljare), gående från hus till hus; vid första åsynen af en sådan samt afhörandet af hans utrop "*olja!*" tro vi icke våra öron, ty vi varseblifva honom icke bära något kärl. Försäljarne äro landtfolk från trakten af Neapel; kring lifvet bära de ett bälte, behängdt med små bleck- eller koppar-mått, men för öfrigt varseblifva vi endast en öfver venstra axeln hängande läderpåse; vi följa honom några steg, för att se hvarifrån han hämtar den olja, som han utbjuder; — en tjensteflicka utkommer med en oljokanna och en slant, då lossar vår *Oliararo* snöret, som sammanhåller säckens ena ända, och häller *derur* den begärda oljan i ett af sina mått. Bruket att transportera flytande ämnen i lädersäckar är allmänt i södra delarne af Italien.

Här har en "*Pizzajuolo*" eller Tårteförsäljare äfven på *öppna gatan nedslagit sina* bopålar och utskriker sina anrättningars läckerhet; apparaten består af en liten fyrpanna, deröfver kakorne tillredas, för att sedermera på ett bräde utbredas inför den kakälskande publikens ögon. Äfven denne försäljare är ambulatorisk; då trafiken minskas, tager han sin fyrpanna samt bordet och deri förvarade effekter på ryggen och flyttar till ett mera gynnande ställe, och uppgör der af sammanletade spånor, halm &c. åter eld. På brädet eller bordet saknas, likaså litet som på något annat flyttbart eller fast stånd, de oundgänglige amuletterne: *hornet* samt Helgona- eller Madonna-bilden, någorstädes uppklistrad.

Men se, med hvilken ifver man armbogar sig fram i dessa bodar, öfver hvilkas ingång läsas orden: ”*Reali Lotti.*” Baroner och Lazzaroner, kärringar och flickor, män och gossar, fruar i fräsande sidenklädningar, prester i långa rockar, militärer och dignitärer med knapphålen fulla af röda, gula, blå och gröna *Kongl. qvittenser* på tapperhet och patriotism, alla sträfva de till dessa filialkontor till lyckans tempel, som i en otrolig mängd finnas att tillgå inom Neapel. Orden ”Reali Lotti”, d. v. s. Kongl. Lotterier, utöfva ett magiskt inflytande på Napolitanaren, som tyckes fattat till lefnadsregel: Vegetera med så litet besvär som möjligt, samt således i alla slags spel, men företrädesvis i Lotteriet, finner sin fördel. Ej underligt då att, vid denna folkets smak, regeringen icke funnit synd eller skam att låta skrifva epithetet ”Kongl.” framför dessa plundrings-inrättningar, uppfunne af någon Italiensk dagdrifvar-fantasi, och af vår Konung Gustaf III adopterade såsom egna barn till vårt fattiga Svea. Men här i Neapel är det icke blott lättrogen allmoge, som dermed blir bedragen; alla klasser omfatta Lotterierne med stor förkärlek. Lotteri-byråerne äro icke såsom hos oss derjemte köpmansbodar, utan enkom för lottförsäljning inrättade och dagarne igenom öppne och besökte; vid ingångarne till dessa stora och rymliga lokaler äro stora taflor uthängde, fullskrifne med terner och qvaterner på små papperslappar samt prydde med färgade bandrosor, guld- och silfverpapper och dylikt glitter; inuti äro byråerne försedde dels med lyckohjul, till spekulanters beqvämlighet, dels med *horn* och *madonnabild* med brinnande lampa, samt på hvardera sidan om denna bild — Konungens och Drottningens porträtter — — i en Lotteribod — hvilken satir! Nära San Carlo Theatern ses nu i en sådan bod Madonnan förestäld såsom kommande ur skyarne med en qvatern i handen; Napolitanarn köper sin lottsedel, gör korstecknet vid pas-

serandet förbi Madonnabilden och anser sig sålunda säkrast hafva sörjt för sin andeliga och lekamliga välfärd.

Vid hvart tionde steg stöta vi på Munkar af allehanda ordnar, såsom Capuciner, Carmeliter, Franciscaner, Bernabiter, Camaldulenser &c. &c.; men de gå vanligen tigande sin väg fram. Dock se här kommer emot oss ett skrålande undantag från de tystlåtnare embetsbröderne; det är en trasig, hvit- eller numera gråklädd tiggarmunk med rödt kors på bröstet och bredbrämad hatt; i tåget, hvarmed fragmenterne utaf kåpan äro sammanbundne kring lifvet, är vid en lina fästad en liten ringklocka, med hvilken han gifver tecken, då han, under gåendet framåt gatorne, stannar framför än den ena, än den andra portgången, under det han skriker: *"Allmosor för S:t Antonius! Syndare! tänken på er själs salighet och skärseldens plågor!"* Folket i huset strömmar ut vid detta anrop och lägger penningar i en stor läst sparbössa, som munken bär i handen, och qvinnor och barn falla på knä på gatan samt kyssa det porträtt af den helige Antonius eller Madonnan, som finnes uppklistradt på sparbössan.

Men hvilket buller derborta på gatan! ah — det är en ficktjuf, gripen på bar gerning, omkring hvilken en folkmassa bildat sig; den ertappade Lazzaronen ber på knä om nåd, gråter och jemrar sig, men knappt har han erhållit det sista käpprappet, så skrattar han åt alltsammans, och det kringstående folket pratar med honom lika vänskapligt som förut, och synes icke stämpla hans tilltag med skam eller förakt.

Här i ett gathörn sitter en skrikande nunneklädd kärring med en sparbössa i handen, och på en halmstol framför henne äro utbredde andeliga uppsatser med målade bilder ur skärselden, dödskallar m. m. d. Det är en "Tiggerska för själarne i skärselden"; en hvar andäktig förbigående aflemnar sin tribut och erhåller såsom ersättning ett blad af de varma målningarne och bönerne.

Ett par steg från denna skärseldens tjenarinna, kommer på andra sidan om husknuten en likaledes skrikande "*Bagatellaro*" (kringvandrare med marionett-theater), uppställer sitt portativa skåp, inkryper deruti och börjar under ett förfärligt skrik att sätta sina figuranter i rörelse, till obeskrifligt nöje för gamla och unga, hvilka, föredragande detta spektakel framför det på andra sidan om husknuten, hvarje ögonblick öka Bagatellarons trafik på bekostnad af tiggerskans för själarne i skärselden.

Då man beträder bigatorne samt i synnerhet de delar af Neapel, som kallas "gamla staden", d. v. s. omkring *Strada Conte Olivares* och söderut derifrån, så mötes man af en osnygghet och en stinkande lukt, som bilda ett det aldra oangenämaste afbrott från Toledos skönhet och vällukter från limonadstånden. Neapels gator, med undantag endast af Toledo och Chiajan samt de egentliga praktplatsarne, äro de osnyggaste som kunna existera, och begagnas snart sagdt till alla behofver; dit kastas sopor, halm, döda kattor och råttor, afskräden &c. &c., hvilka i följd af den starka hettan snart öfvergå till förruttnelse och bilda en instängd, osund och olidelig atmosfer. Dessutom pläga handtverkare, såsom snickare, skomakare, skräddare m. fl. utflytta hela sina verkstäder på gatan utanför dörrarne samt inkräkta derigenom en betydlig del af det i allt fall trånga rummet; hvad som under arbetet spilles, blir derefter liggande qvar på gatan, utan att man bryr sig om att bortföra all denna orenlighet, ända till dess att något regn bortsköljer densamma.

Neapels gator under regnväder hafva flere högst egna scener och figurer. Vi nordboer veta icke, hvad ett sydländskt störtregn vill säga; vattnet faller då ned i floder. Gatstenarne äro, såsom förut nämdt är, alldeles flata, och

gatorne försedda med en långsluttande fördjupning i midten, hvaruti allt regnvattnet, som nedstörtar från tak och rännor, samlas och bildar en flere alnar bred, forssande kanal, som man icke kan öfvervada. På de utåt bergshöjden belägna betydliga gatorne, t. ex. *Strada Foria* samt kring "*Largo dei miracoli*" finnas derföre till lättande af kommunikationerne långa broar rörliga på hjul, och dessa begagnas då för att torrskodd komma tversöfver gatorne; men oftast finnas alldeles inga sådana, och då skulle man vara i stor förlägenhet, om icke Neapels Lazzaroner öfverallt voro till hands, erbjudande sin tjenst mot en liten vedergällning. Inkrupne i sin vinter- och regnkostym (en brunfärgad kavaj försedd med en hufva att draga öfver hufvudet, alldeles lik munkarnes) passa de på utåt gatorne samt erbjuda åt dem, som måste passera tversöfver vattenströmmen, sina ryggar, på hvilka man klänger sig fast och forslas sålunda af den vadande Lazzaronen (denne kallas "*Facchino passalava*") till andra sidan af gatan; Engelsmän, med fickorne fulla af reseböcker och beskrifningar, samt fruntimmer, särdeles gamla kärringar, göra vid dessa kavalkader en särdeles lustig effekt.

Låtom oss nu, innan vi begifva oss åt gatorne nedåt *Molon* *), Lazzaronens och Marinarons älsklingsplats, för att svalka oss gå in i en kyrka. En mässa hålles, men derunder går man helt ogeneradt ut och in, beser kyrkans märkvärdigheter, allt likväl under noga iakttagande af de yttre ceremonierne; vid de mångtaliga altarne se vi knäböjande figurer, mest fruntimmer, och i biktstolen hviskas rundtomkring, det är äfvenledes till största delen fruntimmer. — Men se, hvilka underliga dekorationer i detta chor! murarne äro från golfvet ända upp till taket fullhängda med ben, armar, fötter, händer, qvinnobröst m. m. af vax eller uppstoppadt måladt lärft, eller af måladt träd, utstyrde med deviser, bandrosor

---

*) Bröstvärn eller mur, som skyddar hamnar för vågornes brytning.

samt silfver- och guldpapper och annat glitter. Redan i Milano och norra delarne af Italien ser man utanför och inom ingångarne till en del kyrkor upphängda små taflor, föreställande eldsvådor, menniskor som äro i sjönöd eller utsatte för skenande hästar eller för röfvare, m. fl. dylika lifsfaror och derunder skrifvet "grazia ricevuta anno —" ("undfången nåd år —"). Dessa taflors ändamål är lätt insedt, men att till prydnad i en kyrka upphänga en arm, ett ben (det må vara så vackert som helst), det rimmar sig icke rätt. *Frederigo A—o* förklarade, på min fråga, förhållandet: Katholska ländernes, åtminstone Italiens, almanachor och kalendarier upptaga nemligen endast *helgonnamn* för hvarje dag i året. Det helgon, som då lånat sitt namn åt den dag, då man är född, anses sålunda för personens *skyddspatron*. När nu denna person blir sjuk eller råkar i någon fara, så tager han i sin ångest tillflykt till sin skyddspatron; men som han troligen tviflar på dennes oegennytta, så framställer han sin bön under t. ex. följande form: Aldraheligaste Herr Antonius! om du hjelper mig ur denna knipa, så lofvar jag att åt kyrkan X. eller klostret X. gifva så eller så mycket." Om det sålunda är en rik man, som t. ex. har ondt i benet, så lofvar han i ångesten att gifva ett ben af guld eller silfver, en fattig åter ett af träd eller vax o. s. v. hvar efter sina vilkor, eller också någon kontant penningesumma. Detta af prester och munkar såsom säkraste medlet rekommenderade sätt att ernå lycka och välsignelse, förklarar till någon del kyrkornes och klosternes oerhörda rikedom i guld, silfver och ädla stenar.

Från *Largo di Castello* lönar det mödan att göra en tur utåt den derintill gränsande *Strada di porta,* hufvudstationen för försäljarne af lefnadsvaror och särdeles *maccaroni,* Napolitanarens mest omtyckta födoämne.

Napolitanske Lazzaronen är icke i besittning af *många* konster, dock har han sedan urgamla tider varit namnkunnig

för *en*, neml. *konsten att — äta maccaroni.* Maccaroni-försäljarne hafva på gatorne små portativa ugnar, försedde med tvenne större kastruller, i hvilka maccaroni-stängerne nedläggas utan att sönderbrytas. Lazzaronen erhåller för en slant en tallrick full deraf, och förstår med beundransvärd skicklighet att utan knif eller gaffel medelst blotta fingrarne i strupen nedpraktisera de alnslånga, uppmjukade maccaroni-trådarne. Så snart en utlänning visar sig i grannskapet, omgifves han genast af en svärm Lazzaroner, hvilka tigga slantar för att visa denna deras konstfärdighet.

Bortom Strada di porta samt omkring *Porta del Carmine* är nedåt stranden marionett-theatrarnes plats; ty ju närmare man kommer sjön, desto större blir folkmängden, hvilken, af alla åldrar, med samma deltagande omfattar dessa lustbarheter. Här finna vi alla tider på dagen hopar af 20, 30 och flere personer, barn, gubbar och kraftfulle män under timmars längd sittande och liggande, samt smuttande på sin lilla pipa, betrakta dockornes rörelse. Ett stycke längre bort ligga och sitta kring på land uppdragne båtar, grupper af Lazzaroner, spelande kort, tärning eller ett annat spel med små kulor och apelsiner; från denna sysselsättning gå de till marionett-theatern, och derifrån till den kära Molon.

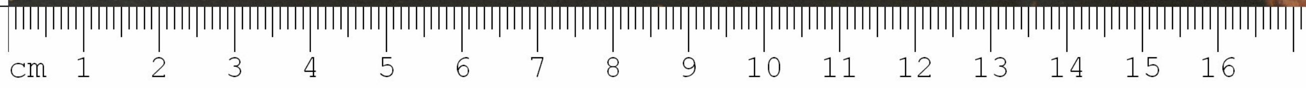
Men solen har under vår vandring stigit allt högre, och åsynen af maccaroni-försäljarne, om icke just retat aptiten, dock påmint om magen. Vid *Castello del carmine* och i dess grannskap måste vi dock kasta en blick på der stationerade *Resina-Calessi* med deras bizarrt sammansatta resesällskap. Man föreställe sig ett enbets-åkdon, närmast liknande, åtminstone hvad storleken angår, våra Blekingska eller Småländska kärror eller "Chaisar", upptaget af 12 till 16 personer af olika ålder, kön och stånd. I sjelfva vagnssätet äro dyraste platserne, upptagne af ståndspersoner och framför allt af munkar, i fall någon sådan infinner sig. I knäna på dessa placeras fruntimmer och barn, då trafiken är stor.

Uppi sjelfva kuren taga vanligen mindre gossar plats; dessutom äro tversöfver skalmarne platser framför egentliga sätet och likaså bakefter vagnskorgen, der man sitter eller står alltefter smak och beqvämlighet samt betalar olika för olika platsar. Under vagnskorgen hänger vanligen ett nät för forslande af foder eller bagage, och äfven deruti nedpraktiseras för ett småmynt en mindre gosse eller en flicka.

Då man möter en sådan Noachs ark på hjul, så kan man knappt afhålla sig från skratt för den lustiga sammanställningens skuld. På sjelfva seldonet är också åtskilliga egna bruk att observera; en stor lyx herrskar i detta afseende bland forbönder och vetturiner. Seldonen äro alldeles betäckte med små blankpolerade messingsdubbar och på en upphöjning är nästan alltid placerad en rörlig messingsflöjel, lika dem som brukas för att visa vinden; på densamma är madonnans eller något helgons bild graverad, eller också hänger den på en messingsplåt på hästens eller mulåsnans panna. — Att se ök prydda med Grefliga, Baronliga och Adliga kronor är, äfven i vårt fädernesland, icke sällsynt, men att se dem försedde med helgonbilder var för mig något helt nytt.

Värde läsare! du är uttröttad och hungrig såsom jag; låtom oss båda under behaglig *Siesta* hämta nytt mod för vidare ströftåg.

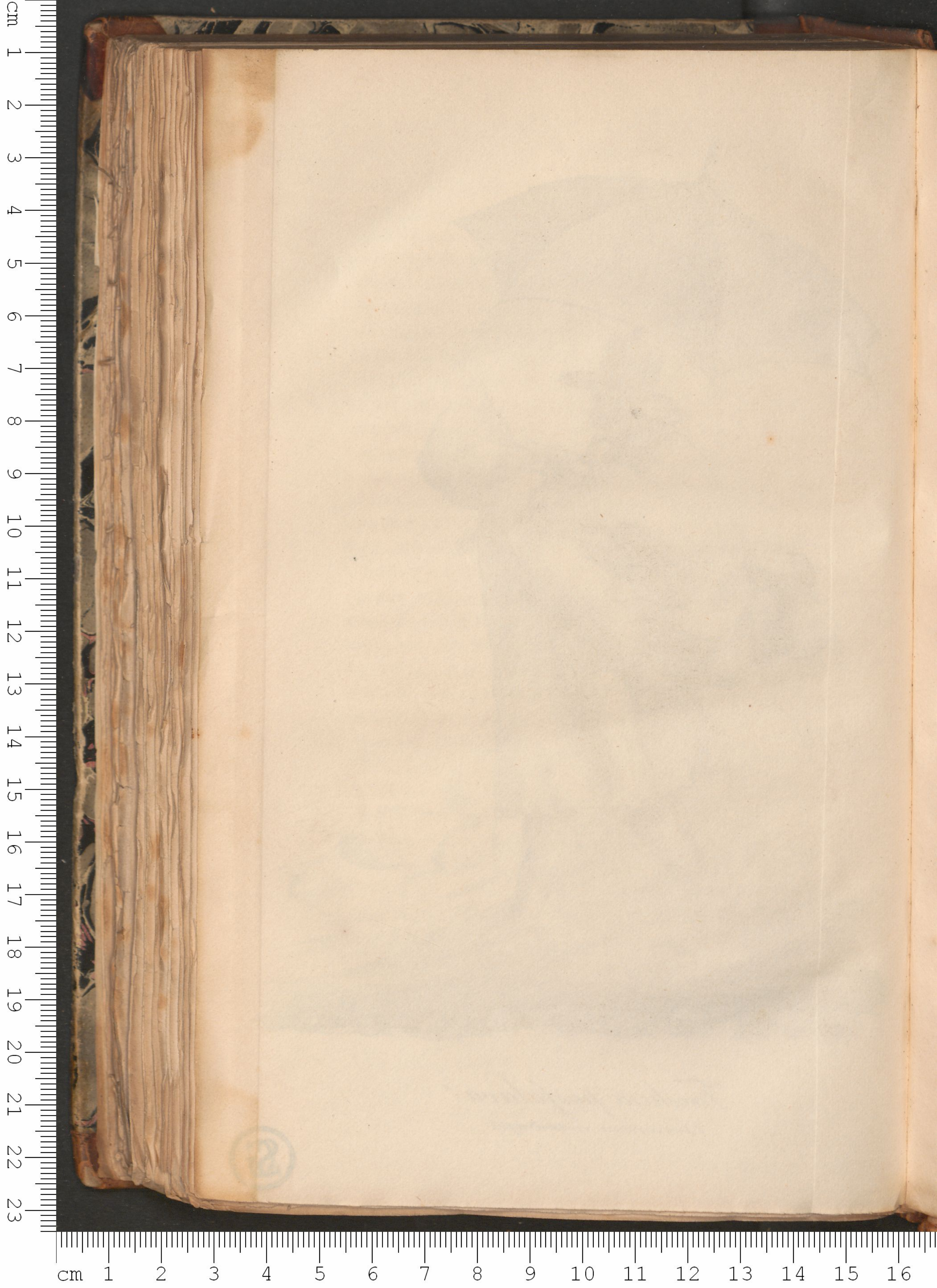

"Facchino passalava"

(Lazzarone i vinterdrägt.)

Calesso från Resina.

